DUMITRU POPESCU

SPAȚIILE DINTRE NEGRU ŞI ALB

Coperta 1: după unul din „Capriciile“ lui Goya intitulat *„Priviți-i ce gravi sînt!“*

DUMITRU POPESCU

SPAȚIILE DINTRE NEGRU ŞI ALB

Dialog printre gratii

EDITURA BIBLIOTECA BUCUREŞTILOR
BUCUREŞTI – 2011

Tehnoredactare, copertă şi concepţie grafică: *Anca Ivan*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
POPESCU, DUMITRU
Spaţiile dintre negru şi alb : dialog printre gratii /
Dumitru Popescu. - Bucureşti : Biblioteca Bucureştilor,
2011
ISBN 978-606-8337-00-5

821.135.1-4

Cuvânt înainte

În cei aproape trei ani de detenţie – din ianuarie 1990 până în toamna anului 1992, când am fost spitalizat la Fundeni pentru operaţie şi tratarea septicemiei contractate în penitenciarul Jilava – am scris: un jurnal de închisoare, intitulat „Timpul lepros“, tipărit în vara lui 1992, un volum de versuri, numit „Ieslea minotaurului“, apărut la ieşirea din închisoare, volumul „Cioplitor de himere“ compus în convalescenţă, după operaţia de la Fundeni, apărut în 1993, şi publicistica întrunită în volumul de faţă.

Alcătuirea prezentă cuprinde un ciclu de eseuri pe temele arzătoare ale momentului social-politic, publicate în periodicul „Totuşi iubirea“, sub genericul „Colţul deţinutului politic“, câteva interviuri, expunerile subsemnatului la procesele intentate fostului organ de conducere al PCR (în scopul lichidării comunismului de orientare naţională) şi o sumară corespondenţă oficială. Publicistica mea de închisoare făcea, desigur, la apariţie, notă discordantă cu asurzitorul cor propagandistic oficial, distona radical, în primul rând ca registru, cu zbieretele haitelor ce intoxicau opinia publică. Dar prin ea răzbătea, totuşi, abia auzită, ca un firav pârâiaş sonor, vocea *celeilalte părţi* – redusă la tăcere, terfelită, strivită între zidurile temniţei.

Gratitudine Editurii *Biblioteca Bucureştilor* care şi-a asumat editarea cărţii.

Autorul

Eseu

ÎNTRE ALB ŞI NEGRU

Nu există linişte în ţară şi nu exclud că nici nu poate să fie şi că nici nu trebuie să fie. Liniştea este semnul amorţirii, inhibiţiei, introvertirii, mortificării. Chiar în vechiul regim, unde spiritul civic, la nivelul mulţimilor anonime, fusese în cele din urmă (şi chiar dintru început, începutul şi sfârşitul închizându-se ca două capace osoase de scoică de mâl) atrofiat, „cineva“ avea mereu grijă să tulbure liniştea (îi ţiuia în ureche, îi dădea senzaţia singurătăţii într-o lume apatică, ascunsă, fie incertă, fie periculoasă prin muţenia ei înfundată şi enigmatică), să stârnească sunete stridente, triumfaliste, ţipete victorioase, mari şi îndelungi rumori entuziaste. Sigur, cele două stări nu făceau impact, erau antinomice, se excludeau reciproc şi, pentru un observator atent, coexistenţa lor sugera crahul social de mare anvergură al acelei ordini publice. Am vrut să spun doar că, deşi artificial, şi atunci a existat vacarm, s-a simţit şi s-a promovat nevoia de sonorităţi într-un spaţiu patologic amuţit (ca urmare a unei boli psihice, a paraliziei parţiale a centrilor exprimării şi a înlemnirii limbii).

De ce ar fi linişte acum, după spargerea marelui clopot de sticlă sub care respira societatea, după puternicele stimulente inoculate simţului exprimării publice, după dezmorţirea limbii şi, în cele din urmă, răspândirea unei patologii inverse, în anumite cercuri de opinie, respectiv limbariţa? Zgomotul vocal devenit, în destule spaţii sociale, modul de manifestare şi afirmare, de câştigare a mijloacelor de existenţă, ba chiar de existenţă, esenţial.

Ar fi de-aceea prea mult şi, în principal, cred, nesănătos, să aspirăm la linişte în ţară, adică la tăcere publică, la deplasarea uriaşelor convoaie economice şi politice dintr-o direcţie în alta, în muţenie apăsătoare. Hotărâtor este, însă, ce fel de zgomote

ne asaltează urechile, ce fel de vocalize fac soliştii, ce partituri atacă mai marile sau mai micile coruri instalate sub luminile rampelor, ce melodii, în ce gamă şi în ce cheie emit coardele vocale omeneşti puse să zbârnâie, sau intrate în vibraţie după o lungă aşteptare, ca urmare a necesităţii imperioase de a impune opinii, interese, de a cere, incrimina sau pretinde, de a contesta, de a-i asurzi sau de a-i amuţi pe ceilalţi?

Cum este acum la noi din acest punct de vedere se ştie, şi ar fi superfluu să descriu. Principal mi se pare dacă, într-un cor, să zicem, pe trei voci – convenţional le-aş numi de dreapta, de stânga şi de centru –, se păstrează polifonia armonioasă a părţilor sau, o parte le încalecă, le striveşte şi le reduce la tăcere pe celelalte, dacă într-o operă, să presupunem cu trei solişti, unul este lăsat să-şi facă auzită aria, iar altul, ba chiar doi, sunt acoperiţi, scoşi din rol, percepându-se obsesiv o singură frază muzicală, scoasă din context şi transformată în scop în sine. Evident, există şi coruri la unison, şi unul dintre acestea s-a produs pe scena noastră politică vreme îndelungată, instalând monotonia, lipsa de nuanţe, simplificând, sărăcind, plictisind timpanele, centrii de ascultare, provocând cu timpul surditatea şi, paralel, treptat, pe o arie din ce în ce mai largă, refuzul de a cânta în acest cor. De bună seamă, pot exista şi opere cu un singur solist (sau cu mai mulţi, intonând aceeaşi melodie, pe acelaşi text, deci tot un fel de cor la unison, mai restrâns şi mascat, cum de asemenea am cunoscut), făcându-i pe ascultători să tânjească după un bariton sau după un bas, dacă aceştia lipsesc după o replică muzicală, să uite cu timpul că interpreţii sunt, în general, înzestraţi cu timbruri vocale diferite, că armonia derivă din orchestraţie, că o lucrare muzicală complexă are la bază o multitudine de ştime care, deşi se exclud reciproc, se aşteaptă, se caută, se înlănţuie, se alimentează şi se potenţează una pe alta, nu se pot afirma şi nu pot trăi decât în simbioză, oricât ar fi, aparent, de contrastante, de contradictorii.

Am ales, cu totul întâmplător, pentru ilustrarea ideii, genurile muzicale, dar tot atât de bine puteam apela, în acest scop, la

dramaturgie (chiar mai sugestivă prin faptul că se întemeiază, prin definiţie, pe dialog), ca şi la orice altă categorie de spectacol public sau cu public, de exhibiţie vocală colectivă sau pentru colectivitate.

Fundamentală este, deci, multiplicitatea partiturilor, a replicilor, dreptul de cetate pentru toate vocile, dialogul autentic, a cărui condiţie este nu numai contrazicerea, ci şi interesul şi calmul de a asculta până a capăt, pentru a răspunde la întrebări şi pentru a pune întrebări, pentru a infirma ceea ce se afirmă sau a confirma ceea ce se infirmă. Fundamentală este nu intensitatea sunetului – nu numărul de decibeli face muzica, nu în strigăt sau în tremolo rezidă puterea de convingere a unei articulaţii verbale – ci puritatea lui, rezultată din redarea corectă a notelor, adică a adevărurilor, fie ele şi strict particulare, foarte restrânse, subiective. Fundamentală este convorbirea distinctă a acestor sunete într-o armonie derivată nu din mişcarea vreunei baghete, ci din consonanţa purităţilor în cadrul opoziţiei propriu-zise a tuturor acestor sonorităţi.

Pare fastidioasă această manieră de a defini ceea ce poate fi exprimat simplu. Adică, posibilitatea opiniilor sincere, de bună credinţă, de a concerta liber în forumul ideilor. Mi-e teamă că frusteţea, de care nu ducem lipsă în vacarmul politic actual, să se transforme în sindromul periculos al lipsei de nuanţe, al excluderii a ceea ce se găseşte în spaţiul dintre alb şi negru, al blamării adjectivelor ce nu se încorporează în înjurături, al respingerii sau ignorării a ceea ce nu este identificabil sub o siglă de partid, sub semnul partizanatului politic declarat şi manifest. Aşadar, am recurs la o aparent prolixă analogie cu diversitatea vocilor muzicale, tocmai pentru a atrage atenţia asupra nevoii de a tolera, dacă nu chiar favoriza în mod expres, ceea ce nu mai aparţine marilor coruri la unison, poziţiilor de partid univoce, necondiţionat partizane, liniare ca un DA sau ca un NU, înscrise pe buletinele de vot sau fişele de plebiscit, de referendum naţional.

Este o pledoarie „pro domo“? Da, este şi aceasta, dar nu în afara principiului vital al civilizaţiei publice, şi anume acela că pilonul de susţinere al lumii îl constituie, mai presus de orice colectivitate, individul. El, uzină demiurgică a oricărui adevăr, a oricărei idei viabile în curgerea distrugătoare a istoriei, a oricărei punţi de legătură între locuitorii unei ţări ca şi ai planetei!

În calitate de fiinţă omenească perisabilă, efemeră, de călător pe o scurtă porţiune a drumului nesfârşit în univers, de vieţuitoare gânditoare supusă vremurilor şi greşelilor, dar în stare să desprindă din ele înţelesuri pentru el şi pentru semenii săi, de căutător zbuciumat, ca şi de victimă a întâmplării, trecut şi prin foc şi prin gheaţă, suferind din pricina sa şi din pricina altora, sau făcându-i el pe alţii să sufere, fără să o dorească anume, în această calitate am ajuns pe o treaptă a experienţei şi a reflecţiei care mi-ar da putinţă să emit un sunet distinct şi purificat. În sensul că decantat, desprins dintre paraziţii interesului partizan, atât de relativ, dacă nu prezentând o drastică unilateralitate, distilat din vaporii tulburi ai imediatului, ai tiranicului contingent. Nu unul bubuitor, de trombon, sau ţipător rezolut, de timpan, sau ameninţător festivist, de trompetă. Ci unul sincer – mai ales sincer – dar şi îngrijorat. Un sunet, adică un cuvânt despre ce-am trăit şi trăim, despre ce-am fost şi ce suntem, despre ce-ar trebui să fim şi încercăm şi nu putem şi sperăm.

Folosesc ospitalitatea revistei „Totuşi iubirea“ pentru rostirea cuvântului, în scopul conturării unei opinii strict individuale, în zbuciumata dispută colectivă, uneori intolerantă, traumatizatoare deci, din care, identificându-ne personalitatea naţională, încă fierbinte, cu destinul ei contemporan încâlcit, amar, nemilos, nădăjduim să ieşim mai apţi pentru întâmpinarea marii necunoscute a viitorului.

DECENȚA PERSECUTAȚILOR

Mao Tze Dun obişnuia să definească astfel procesele mondiale: „Situaţia este excelentă, în lume domneşte haosul“. De fapt, toate mitologiile concep haosul ca un fel de născătoare, din care se întrupează ordinea. Dar una este haosul de dinaintea organizării materiei, sau a cristalizării conştiinţei de sine a naturii, şi alta dezordinea în omenire, neputinţa instaurării în viaţa colectivă a unui program coerent şi avantajos, sau în cea individuală a unei conduite raţionale. Cum să se nască forme superioare din curgerea liberă a hazardului social, din lipsa oricărui principiu conducător? Nimic nu este viabil dacă nu corespunde unei necesităţi, iar singurul stimul al ordinii este împlinirea acesteia. Capitalismul nu s-a născut întâmplător, ca un haos din alt haos. Omenirea nu mai putea să avanseze fără industria maşinistă şi, conştientă sau din instinct, i-a creat ordinii burgheze facilităţile – înţelegând prin aceasta şi legislaţia corespunzătoare – ca să poată împlini nevoile. Acest mod de producţie şi de viaţă n-ar fi supravieţuit sute de ani, în ciuda defectelor sale sociale şi morale atât de grave, dacă n-ar fi reprezentat o structură dinamică, un mecanism de mare eficacitate, capabil nu numai să satisfacă necesitatea, dar să o şi devanseze, să o stârnească (adesea artificial).

La noi se defineşte faza istorică în care ne găsim drept tranziţie şi se recunoaşte că este sinonimă cu haosul. Ceea ce nu se explicitează este sensul tranziţiei, direcţia trecerii, ţelul, în raport de necesitatea socială. Haosul derivă tocmai din această lipsă de orizont, ca şi din neputinţa sau nedorinţa evaluării obiective a antecedentelor, a punctului de plecare. Se interferează aprecieri pripite, superficiale sau intenţionat deformatoare despre

moştenirea „vechiului”, ceea ce ne împiedică să spunem cu toată seriozitatea ce avem, ce putem şi cum să procedăm. „Moştenirea” necesită o analiză critică, făcută cu precizie matematică, nu pentru ieftine nevoi de propagandă, ci pentru comensurarea exactă a potenţialului de care dispunem, cu valenţele sale favorabile şi cu defectele şi viciile lui. La ce ne foloseşte să ponegrim sau să poleim? Un legatar testamentar nu-şi permite să emită versiuni fanteziste despre înaintaşul său (indiferent de atitudinea subiectivă faţă de acesta, ce poate fi simpatie sau aversiune, consideraţie sau dispreţ, dragoste sau ură), ci se aşează cu mintea limpede să numere, să cântărească, să estimeze şi să stabilească, în raport de interesele lui, modul de fructificare optimă a averii ce i s-a lăsat. Vechiul regim a construit extrem de mult, mai mult ca în ţările vecine pornite de la un stadiu economic superior. Să precizăm cât de mult şi, totodată, cât de bine sau cât de prost. Să ne pronunţăm competent: ce corespunde necesităţii şi ce nu? Cum să valorificăm această avuţie, în care s-au încorporat sudoarea poporului, abilitatea şi inteligenţa lui? În funcţie de aceasta, se va putea fixa un program naţional, şi atunci nu va mai fi haos, nu vom mai sta la discreţia întâmplării, nu vom mai trăi sub imperiul impulsurilor dezordonate şi derutante ale clipei. S-a afirmat, pe bună dreptate, că ajunsesem la un centralism paralizant, că sistemul de cointeresare bloca iniţiativa, strangula emulaţia, că subiectivismul şi voluntarismul politic alterau actul planificator. S-au stabilit, cum era firesc, remediile? Maniera de conducere economică este mai flexibilă şi mai eficace, determinând un mai mare dinamism al mecanismului de producţie? Cointeresarea materială a forţei de muncă naţionale este mai stimulatoare ca înainte, a avut ca efect progrese vizibile în sfera productivităţii? Calitatea nouă a prognozei se regăseşte într-o mai pregnantă armonie a ramurilor şi sectoarelor, între posibilităţi şi cerinţe, permite economiei să satisfacă mai bine necesitatea? Nu ar fi normal ca, după mai bine de doi ani de la „răsturnare”, să discutăm în aceşti termeni realitatea economică şi socială? Este

absurd acest mod de a pune problema? Era mai firesc să se abroge totul şi apoi, ce mai există, să fie lăsat baltă? Nu ar fi fost logic să se acţioneze pentru ameliorarea moştenirii, în loc să fie hărăzită dezagregării lente? Nu cumva răul ce împiedica motoarele să tureze la maximum s-a amplificat şi s-a agravat? Nu cumva acestea funcţionează acum mai prost, trag mai puţin, duc mai puţin, aduc mai puţin? Tranziţia trebuia să ne poarte spre un plus sau spre zero? Această chestiune a rămas şi rămâne confuză. Aveam nevoie de o recesiune, de o prăbuşire, de un haos, pentru a ne reîntrupa, noi, românii, într-o condiţie superioară? Cursa galopantă a preţurilor, scăderea veniturilor reale ale majorităţii, erodarea avuţiei naţionale, degringolada morală, acesta e preţul ce trebuie plătit pentru „purificare", acesta e purgatoriul nostru spre paradisul capitalist?

Dar chiar ne îndreptăm spre capitalism? Motoarele au fost ambalate în forţă şi orientate în această direcţie? E drept, s-au înmulţit gheretele cu coca-cola şi limonadă de import, chioşcurile cu pâine turcească şi cârnăţăriile particulare, consignaţiile de cartier cu veşminte purtate; în hale geambaşii desfac gălăgioşi carne de vită (de vită moartă de moarte bună?), oameni întreprinzători şi-au înfiinţat firme care mişcă mărfuri dintr-un loc într-altul, ba şi bănci, repunând în drepturi camăta. S-au promis cetăţenilor înscrisuri ca semn al participării la capitalul de stat (diferite de cele vechi prin aceea că se vor împărţi gratuit), se înmânează certificate de proprietari ai pământului unor oameni neputincioşi să facă agricultură şi, în sfârşit, construcţii publice părăsite – de toate genurile – au ajuns la cheremul hoţilor (hotărâţi să exproprieze statul expropriator). Acestea sunt semnele tranziţiei spre capitalism? O prezumţie, căci oficial trecem doar la economia de piaţă. Şi intrarea, să presupunem triumfală (ceea ce nu e cazul), în Europa capitalistă, este tot ce ne putem dori? De curând, o personalitate vestică intervievată de R.T.V. îşi exprima consternarea: şi credeţi de-a binelea că societatea noastră este superioară moral celei din care aţi ieşit voi? Efectiv, nu vedeţi

până la ce grad de corupţie am ajuns? Sângeroasele evenimente din California s-au grăbit să-i ateste justeţea raţionamentelor. Dar noi înşine avem o experienţă capitalistă. Diferenţa e că am intrat în ea din feudalism, adică din şerbie şi sărăcie lucie, din bordeie de pământ şi tăbăcării pestilenţiale, dintr-o medie a vârstei de 30 de ani, iar acum ne facem stagiul de tranziţie spre „Mecca" după o jumătate de veac de protecţie etatistă a maselor (oricâte cusururi i-am găsi, ea a existat şi a lăsat amprente adânci în mentalitatea şi modul de viaţă al milioanelor de truditori). Nu ne preocupă acest aspect al tranziţiei? Nu ne înfioară de pe acum senzaţia inevitabilă de orfani pe care o vor încerca muncitorii?

Tranziţia ar mai include democratizarea societăţii, dar aici se pare că am ajuns deja în faza finală, depăşind repede toate etapele. Bineînţeles că teroarea publică a grupurilor extremiste nu ţine de nicio fază a democraţiei, că abuzul juridic grosolan şi arogant este la antipodul statului de drept, că slăbirea forţei dreptului hrăneşte în societate dreptul forţei. Totuşi, dacă ne-am ales cu ceva după Decembrie '89, trebuie să recunoaştem că aceasta este libertatea de exprimare, căreia i se datorează şi publicarea rândurilor de faţă, scrise de un condamnat politic, de un întemniţat. Dacă oamenii mai fac puşcărie pentru calitatea lor politică din trecut – ceea ce arată că, în anumite privinţe, democraţia e pusă la congelator – în ţara românească, iată, au drept la cuvânt şi proscrişii, ceea ce denotă, poate, siguranţa că plânsul lor nu impresionează pe nimeni. Aceasta îi face, de altfel, să-şi reţină lacrimile şi să converseze ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat. Mai mult ca oricui, li se cere decenţă în această ţară, persecutaţilor politic.

FLAUTUL FERMECAT

Patriotismul, spiritul naţional, ambiţia autonomiei, demnitatea etnică – toate au devenit oare, cum se spune ici-colo, valori desuete, concepte demodate, conservate în cuibul minţilor vechi, retardate, incurabil nostalgice? Insensibilitatea la destinul propriei naţiuni să fie un semn de modernism pragmatic, de elevaţie intelectuală, de ieşire dintr-o mentalitate îmbâcsită cu prejudecăţi? Să fi trecut timpul mândriei şi nesupunerii naţionale, al împotrivirii la dominaţia străinilor mai bogaţi şi mai puternici? S-au produs evoluţii atât de radicale în lume, încât interesul material al oamenilor – colectivitate şi indivizi – să facă de prisos, ba chiar să transforme într-un impediment patria, libertatea naţională, suveranitatea? Nu neg, poate vreodată, pe o anumită treaptă a istoriei, oamenii vor ajunge şi aici. Sunt posibile orice surprize. Schimbările recente ne-au demonstrat că totul poate fi imaginat pe această planetă şi că nimic nu este mai eronat decât să te cramponezi de certitudini futurologice. Dar fixismul convingerilor proiectate în viitor, inflexibilitatea raţionamentelor nu sunt doar într-un sens condamnabile. În nicio dispută vreunul dintre interlocutori nu se poate adăposti la umbra schemelor rigide. Or, deodată, ni se spune că a fost abolită veşnicia unor concepte, dar numai pentru a se proclama, cu cea mai deplină siguranţă, eternitatea altora.

A apărut în lume cel mai mic semn de caducitate a complexului naţional-patriotic? Pentru francezi, de pildă, numele patriei lor nu mai are nicio rezonanţă? A fi francez nu mai înseamnă nimic? Unui francez poţi să-i spui chiar neamţ sau american, fără ca el să tresară? Loarei, în valea căreia se înşiră graţioasele castele medievale, poate să i se zică şi Potomak sau Rhin, fără ca aceasta

să schimbe ceva în conştiinţa parizienilor? În Germania sau Italia se pot instala şi dicta oricând întreprinzătorii japonezi, fără a provoca cea mai mică neliniște naţională? Indiferent cine e acela care punând mâna pe ţara ta, îţi promite un standard de viaţă recomandat de institutele de consulting, este binevenit? Suficient ca un regim social să aibă câteva virtuţi democratice, pentru a nu mai conta că este dominat din afară, că în spatele lui se agită urechi antinaţionale?

Se susţine că unul din viciile regimului trecut a fost cultul patriei şi al naţiunii, exacerbarea principiului independenţei şi suveranităţii. Se afirmă, fără a se clipi, absolut la antipod, şi că toate acestea nu erau, în fond, decât demagogie politică practicată pentru câştigarea adeziunii şi încrederii maselor. Că n-a fost demagogie, se poate proba: este oare nevoie să dovedim că n-a fost nici viciu? Cultul naţiunii şi al independenţei a fost expresia unei mari vitalităţi sociale, forma particulară de luptă a poporului român împotriva dominaţiei străine. Odată adoptat în ţara noastră, comunismului i s-a extirpat ghimpele antinaţional. Spiritul naţional n-a făcut decât să transforme sistemul în opusul său. Cine nu ştie că, prin excelenţă, comunismul a fost internaţionalist? Ideea otrăvitoare a doctrinei leniniste consta în principiul că proletariatul nu are patrie, că piatra de încercare a adevăratului adept o constituie devotamentul faţă de nucleul sistemului URSS, metamorfozat în patrie a sistemului. Iubirea de patrie a celorlalte neamuri se opunea intereselor „patriei originare”, respectul faţă de propria naţiune devenea trădare a naţiunii dominante. Apărarea independenţei naţionale ajungea astfel să fie un păcat de moarte faţă de comunitatea sistemică şi de ideologie. Identitatea şi demnitatea naţională, respectul trăsăturilor particulare ale neamurilor periclitau procesul ştergerii graniţelor şi deznaţionalizării, şi, de aceea, erau blamate ca atentat împotriva esenţei comunismului. Cultivându-şi în văzul lumii valenţele naţionale, patriotice, poporul român a atacat în mod direct şi radical substanţa sistemului comunist. Opunând

comunismului patria, şi internaţionalismului proletar naţiunea, el şi-a salvat şi raţiunea şi conştiinţa.

Anomalia constă în faptul că însuşi partidul comunist a devenit, la un moment dat, în România, stegarul patriei şi al naţiunii, matadorul opoziţiei faţă de leninismul internaţionalist, în dosul căruia se ascundea naţionalismul puterii dominatoare. La scara mişcării comuniste mondiale, ceea ce s-a întâmplat la noi constituie un fenomen uluitor. Să nu uităm că multă vreme comuniştii români s-au găsit, cel puţin în Europa, singuri pe această poziţie, fiind consideraţi oaia neagră a comunismului real şi a ideologiei. Partidele din „ţările frăţeşti" au îmbrăţişat necondiţionat internaţionalismul proletar, l-au sprijinit expres şi înverşunat împotriva noastră, ne-au condamnat, în cor, la simpla ridicare a baghetei. Acele partide şi-au trădat propriile popoare, şi-au bagatelizat patriile şi naţiunile, au înăbuşit conştiinţa de sine a entităţilor etnice cărora le aparţineau, au fost oportuniste şi slugarnice, au făcut din obedienţă meritul de căpătâi, în schimbul căruia îşi cereau meschinele certificate de bună purtare, de fidelitate faţă de hegemon.

În calitate de purtători de drapel ai poporului român împotriva unui concept antinaţional şi antipatriotic, aici comuniştii au mers mai departe, contestând modelul unic al comunismului şi, prin aceasta, comunismul oficial, căci acesta nu dispunea decât de un singur model. A repudia modelul unic însemna a repudia matricea, chipul însuşi al sistemului adus din afară, însemna să accepţi un comunism fără chip, deci unul lipsit de identitate, anonim, pe care nu aveai putinţa să identifici dacă mai e comunism sau nu.

Să adăugăm la aceasta răzvrătirea împotriva dogmei ideologice – ţinând seama de faptul că sistemul ori e dogmă, ori nu e nimic – pentru a căpăta imaginea exactă a ceea ce s-a dezavuat în mod public şi oficial. Acest militantism invers exprimă, de fapt, refuzul explicit, net, al comunismului oficial. Nu a fost sesizat lucrul acesta în cercurile leniniste ortodoxe? Ba da. S-ar putea tipări câteva volume impozante cu studiile critice

ale ortodocşilor la adresa P.C.R., a României, şi în care se spunea pe şleau că gândirea şi politica românească afectează şi ideologia şi practica sistemului, constituie în esenţă o opoziţie şi o trădare.

Cum am reuşit să facem faţă acestor împrejurări extrem de dificile, având împotrivă şi sistemul şi mişcarea? Anevoios, ţinând seama că era o poziţie singulară. Înfruntând curajos atacurile neslăbite, condamnările, excomunicările, ameninţările. Singurul sprijin erau principiile bivalente scoase din doctrină, tezele marxiste cu faţă dublă. Ele constituiau arme împotriva leninismului. Principiile au fost răsucite permanent şi întoarse cu tăişul împotriva supraveghetorilor întârâtaţi. Le vâram în documentele internaţionale, şi apoi foloseam aceste documente pentru a ne apăra şi a ataca. Este o lungă strategie a luptei de guerilă dusă din interiorul sistemului, cu armele şi muniţia acestuia, contra tendinţelor hegemoniste. O strategie subtilă, întortocheată, obositoare, de hărţuire a inamicului prea puternic, şi de adăpostire după meterezele construite cu propriul material strategic al acestuia. Rezistând în această ambuscadă, de el provocată, aproape două decenii, PCR şi-a îndeplinit o îndatorire naţională. A apărat avuţia istorică şi anistorică a poporului, i-a conservat personalitatea naţională, i-a ocrotit sufletul etern, mai periclitat ca oricând în jumătatea de secol patronată de teribila instituţie mondială a internaţionalismului de sorginte pravoslavnică. A înţeles să-şi facă această datorie chiar cu preţul propriei substanţe, simţind că aceasta venea în conflict cu vocaţia ideatică şi morală a poporului, că cele două nu pot convieţui în formele date şi că una trebuie să cedeze pentru a permite continuitatea nestingherită a celeilalte. S-a golit de conţinutul său sub focul nimicitor al ortodoxiei comuniste, pentru a se umple de conţinutul naţional, astfel ca să nu poată fi desprins de trunchiul istoric şi să nu poată fi întors împotriva conştiinţei etnice româneşti. A refuzat să fie folosit drept cal troian al invadatorilor, drept otravă dizolvantă în propria naţie. Poate fi vorba aici de o tactică perfidă, menită să ducă în eroare spiritele

patriotice? S-a putut lăsa păcălită această naţiune, vibrând la sunetul unei voci false? Au permis să fie escrocate marile state vestice, cu politicienii lor abili şi politologii lor rafinaţi, şi care, în rezistenţa antiinternaţionalistă, au mizat pe România? Nu, a fost un fenomen salvator al românilor, şi, în acelaşi timp, o pârghie de sprijin a comunităţii mondiale, interesată mai mult ca orice, atunci, în rezistenţa naţională a popoarelor.

Din ce raţiuni a izvorât acum dispreţul sentimentului naţional şi al conştiinţei patriei? Din interes material? Din nerăbdarea unora de a lua în primire avuţia naţională, de a se îmbogăţi şi a-şi subordona societatea politiceşte? Li se pare că mândria naţională şi dragostea de patrie ar putea ridica obstacole în calea exproprierii societăţii, a tranzacţiilor păgubitoare pentru ţară, a înţelegerii cu străinii pentru împărţirea prăzii româneşti? Că demnitatea naţională şi cultul tradiţiilor, al virtuţilor româneşti, mândria neatârnării ar sensibiliza în continuare opinia publică, generând reacţii energice faţă de tentativele punerii la mezat a patrimoniului nostru material şi moral? Este urât patriotismul pentru că se opune, prin definiţie, umilirii ţării, rapacităţii profitorilor, pragmatismului antisentimental al mafiei? De unde convingerea că poporul poate fi dezbărat de o concepţie adânc înrădăcinată, cultivată nu de comunism pentru prima dată, ci de burghezia şi moşierimea cultă a secolului trecut? Patriotismul românesc, demnitatea noastră naţională vin de la Tudor Vladimirescu, de la paşoptişti, de la atleţii unirii, independenţei şi integrităţii teritoriale. Cum ar putea fi acestea anulate dintr-o mişcare, printr-o grosolănie cosmopolită? I se poate inculca unei naţiuni ruşine pentru entuziasmul autentic, cu care şi-a apărat, în cele mai precare împrejurări, drepturile imprescriptibile supuse presiunilor sistemice imperiale? Occidentalii au uitat cum aplaudau, la timpul său, mândria naţională neconcesivă a românilor, care au ţinut piept lungului asalt ideologic antinaţional, compromiţând ideea însăşi a dominaţiei sistemice? Li se pare mai profitabil şi mai comod, pentru interesele de conjunctură, să

încurajeze acum denigrarea conştiinţei de neam, a independenţei naţionale şi a patriotismului, livrând echipelor de şoc o recuzită teoretică de gutapercă?

Pericolele la adresa fiinţei noastre naţionale n-au dispărut, în lume se menţin pretenţii hegemonice camuflate în tot felul de ambalaje, bogăţia naţională a unui popor mic stârneşte pofte. Continuă politica de rapt, omenirea e dominată de legea neîndurătoare a interesului material şi politic. Nimeni nu ne va iubi dacă nu ne iubim noi. Nici măcar nu vom fi respectaţi dacă nu ne respectăm singuri. Cum am putea să ne deposedăm, cu propriile mâini, de cea mai mare avuţie istorică, lăsându-ne înşelaţi de „flautul fermecat", de cuvinte mincinoase şi vulgare ce ni s-au mai şoptit de atâtea ori la ureche?

PLAUZIBILUL UTOPIEI

Involuntar, dar sugestiv, drapelele cu stema republicii decupată, utopia încercau s-o simbolizeze. Sparte, cu aripile strânse şi căzute, golite de elanul zborului, păreau biete păsări lovite în piept cu ghiulele de tun. Cadavrul utopiei era târât pe străzi, agitat ameninţător pe dinaintea ferestrelor, o dată şi încă o dată, şi aruncat în rigolă. Preoţii, călugării şi enoriaşii vechii idei civice palpitau. Unii, ciulind urechile la foşnetul ispititor al „libertăţii de sine", alţii croindu-şi noi planuri, tot utopice sau, dimpotrivă, pragmatice, iar alţii înfricoşându-se de pustiul deschis în jur. În realitate, un zeu îl detrona pe altul. Cei ce au abjurat în noaptea aceea au fost primiţi în alt templul şi hirotonisiţi ca preoţi ai noii religii. Apostazia pronunţată în pieţele publice a fost aclamată ca bravură, şi certificată public. Enoriaşii, cei care s-au lepădat mai uşor în sinea lor, au rămas să mai şovăie, după cum le este veleatul. Fanaticii au spânzurat manechine prin dumbrăvi înalte, iar în beciuri au rămas să mucegăiască cei ce trebuiau să întruchipeze strigoii sucombatei utopii şi, mai mult, vinovăţia unei clamate pruncucideri irodeşti. Abjurarea era, de regulă, prin timpuri, un act impus, gestul disperat al salvării. Acum a fost la mulţi voluntar, entuziast, necondiţionat, integral. Se poate asemui cu ieşirea din ape învolburate a bunilor înotători, în timp ce mediocrii se îneacă. Sau cu schimbarea veşmintelor, până la piele, pentru botezul într-un iordan izvorât peste noapte.

Acum, după trecerea viiturilor care au spart, au fărâmiţat, au înnămolit şi au târât, nu mai au loc spectaculoase lepădări de sine. S-a ţesut, dintr-o nevăzută sârmă politică, un ţarc enorm unde o turmă de nebotezaţi pasc, într-o tăcere grea, mai grea decât vacarmul pieţelor înfuriate, iarba sârmoasă şi amară a exilului

în interiorul propriei ţări. Se mai vociferează: „Aţi întărit bine gardurile? Să nu scape vreunul!”. Comentatorii sunt unanimi în a aprecia că aceştia nu mai sunt în stare de iluminări mistice absolute, de apostazie totală. A, dacă vreunul ar mai fi vizitat de harul divin, dacă revelaţia l-ar inunda brusc, l-ar zgâlţâi şi ar lăsa în locul lui alt om... Dacă şi-ar putea repudia întreaga viaţă, clipă de clipă... Dar stă în puterea cuiva să facă lucrul acesta cu bună-credinţă, cu deplină convingere intimă, cu cinste dezinteresată? A existat pe lumea aceasta un singur caz de repudiere, de către o fiinţă omenească, a întregii sale vieţi?

Oamenii care au slujit utopia au avut, de-a lungul existenţei lor, un lung şir de revelaţii mai mari sau mai mici şi, pe o porţiune sau alta, şi pentru scurt timp, chiar în întreg: au intuit contradicţiile şi inadvertenţele intrinsece ale idealului, neaderenţa lui integrală la natura umană. Aşa cum s-a întâmplat întotdeauna cu cei ce au îmbrăţişat o religie sau alta. Dar utopia, ca şi chivotul cu tablele sfinte, a fost un nor ferecat în grilajuri metalice reale, păzit sub lacăte palpabile. Nu era uşor să conteşti realismul construcţiilor ideatice, deoarece – paradoxal! – dobândiseră corespondente materiale, se bazau pe un sistem instituţional concret, aveau o stranie putere de întruchipare.

Nu-ţi producea îndoieli (chiar percutante) ideea deplinei egalităţi a oamenilor, într-un rai pământesc? Doar se vede cu ochiul liber cât de diferit sunt dotate fiinţele umane de la natură şi prin educaţie? Cât de inegal este destinul pământenilor? Câte deosebiri de condiţii creează treptele ierarhice, familia, munca, şi cât îi înstrăinează şi-i opun pe oameni inteligenţa, talentul, energia? Şi totuşi, apăreau instituţii ale egalităţii bazate pe ocrotire sau pe solidaritate, ca şi pe nivelare. Mulţimile beneficiau, se îmbătau de iluzia principiului celui mai democratic şi mai popular. Desigur, inegalităţile mocneau ca bube interioare, alungate din epidermă prin acţiunea unor antibiotice incomplete.

Nu sărea în ochi – într-o doctrină eminamente adeptă a primordialităţii materiei asupra spiritului şi a determinării

conştiinţei de către viaţa materială – pretenţia că educarea conştiinţei este panaceul progresului, al prosperităţii economice, al abundenţei de bunuri, al eficienţei mecanismului productiv, al perfecţionării mijloacelor de producţie? Ca şi ignorarea sau enunţarea formală a interesului material, considerat, la timpul său, de către marxism, motor al existenţei sociale? Ca şi omiterea superstiţioasă din vocabularul ideologic a instinctului de conservare, ca mobil elementar şi suprem – după cum a dovedit istoria şi se demonstrează permanent în mod eclatant – al celei mai mari părţi a actelor umane, egoiste în substanţa lor? Totuşi, un întreg sistem de organizare socială trăia, funcţiona şi se justifica – nu discut cât de autentic – prin influenţa conştientizării politice, a subiectivităţii îndoctrinate.

Nu te puneau pe gânduri imperativul unificării bazelor gândirii sociale, al uniformităţii interpretării filosofice a lumii, al monopolului ideologic deţinut de o doctrină, ca şi apelul ritos adresat filosofilor de a schimba, ei în principal, rosturile omenirii? Doar nimic nu este mai labil, misterios, incontrolabil, mai întortocheat şi surprinzător decât gândirea umană! Doar prin nimic nu se diferenţiază mai radical oamenii, decât prin idei, născute în cel mai intim şi necunoscut laborator al spiritului, sub varii, imprevizibile şi inefabile influenţe! Şi, totuşi, materialismul dialectic şi-a creat un zdravăn pat al lui Procust, în care am concedat să ne culcăm – oricât de incomod, strâmtorat, imobil, chiar contondent se dovedea spaţiul.

Aşadar, utopia se disimula (căci nu se putea întrupa) în tipare materiale cu impresie de viabilitate. Asta nu scuză, dar explică supunerea, chiar militantismul. Oricum, mai mult, mult mai mult decât în cazul religiilor.

Dar mai este ceva. Aparenta concreteţe a utopiei, instituţionalizarea ei în structuri rigide (şi, într-un fel, coercitive), au impus acţiune, deci muncă, deci consum de energie, inteligenţă, suflet. Oricât de abstractă ar fi o arhitectură, o construcţie, chiar lupta donchijotească dusă cu morile de vânt, ele solicită şi întreţin

fervoarea, dăruirea, bucuria afirmării, indiferent de obiect, a propriei fiinţe. Tocmai din această fervoare au apărut – iarăşi paradoxal! – fructele materiale ale utopiei. Febrilitatea creatoare s-a transmis mulţimilor şi, uitând de utopie, ele au realizat, cu mâinile lor de aur, opere durabile. Nu au cules, desigur, în măsura sperată, recolta. Am fost cu toţii un fel de Gobseck, ne-am privat ca să adunăm, ne îmbogăţeam conservându-ne sărăcia (pentru ce? pentru cine? pentru fatalele risipitoare fiice mondene?).

Iată, toate acestea intră, claie peste grămadă, în perimetrul „vieţii" puse în discuţie. Ni se cere ca, în momentul sacru al revelaţiei, să renunţăm la tot, să repudiem tot. Ne-am desprins de utopie, ne-am eliberat, înfioraţi, de constrângerile ei de fier, respirăm fără masca aceea de gaze, sau ce era, cu plămânii slobozi. Dar fervoarea muncii susţinute cu sufletul, cu nervii şi muşchii noştri? Dar vibraţia inteligenţei consumate cu prodigalitate într-un elan de împlinire şi dăruire (chiar dacă nu întotdeauna validat optim pe planul utilităţii sociale)? Dar emoţiile, dar traumele eşecurilor şi bucuriile succeselor? Dar satisfacţia solidarităţii cu alte elanuri conştiente? Dar nopţile albe şi anii, anii mistuiţi până la cenuşă în retortele timpului? Şi pe acestea să le repudiem? Atunci ce ne mai rămâne din scurta trecere pe pământ? Mai bine luaţi-ne şi restul vieţii pe care-l mai avem de trăit. Şi să fie de sufletul celor ce vin!

COMPLEXUL „ADERĂRII“ (1)

A crea sisteme social-politice pare, în orizontul retrospectivei istorice, o vocaţie demiurgică. Cine deţine meritul plămădirii economiei de tip capitalist clasic? Anglia, perfidul şi severul imperiu colonial care nu s-a mai mulţumit să înghită în stare brută deliciile naturii ţărilor calde, ci a creat marea manufactură pentru a le spori valoarea, a le folosi în forme sofisticate şi a le vinde ca să-şi rotunjească punga. Cine a avut spiritul practic şi energia de a face din acest sistem un monstruos gaizer de mărfuri, satanicul corn al abundenţei imposibil de golit, de consumat, sub care lumea nu se mai vede, îngropată în deşeuri, gemând de saturaţie şi de disperarea zilei de mâine? Tânăra, ambiţioasa şi cam ignoranta naţiune americană. Germanii au creat, la rândul lor, sistemul junkerial, al latifundiarilor proveniţi din nobilimea militară, deveniţi şi patroni de uzină, iar apoi, deodată, printr-o răsucire fulgerătoare care a înlemnit omenirea, pe baza roboticei discipline, autorităţi şi organizări militare, politica agresivităţii neînfrânate şi dispreţuitoare faţă de celelalte popoare, aroganţa şi sadismul rasial – nazismul. Cine mai tânjea, de mult, să-şi pună în relief valenţele mesianice, să-şi împlinească neliniştita vocaţie imaginativă? După cum e uşor de bănuit, slavismul nordic, spiritul posedat de demoni al lui Stavroghin. Şi, iată, el a dat omenirii satrapul mustăcios în rubaşcă, steaua rubinie în vârful turnului Spaski şi un continent de izbe cufundat în aşteptarea misticoidă a fericirii sociale, despre care se spunea, ba că a venit şi nu ştiu oamenii să o recunoască, ba că trebuie adusă cu forţa, punându-i-se mâna în gât.

Au mai avut sau mai au aspiraţii de renovare originală a organizării umane chinezii, japonezii, scandinavii, albanezii,

cubanezii. În rest, ca şi noi, popoare lipsite de ambiţia invenţiei sistemice, supunându-se, în limita decenţei, destinului implacabil sub rigoarea căruia au căzut mai recent sau mai demult, voluntar sau silit, pentru o sumară sau mai întinsă istorie. Se fac astăzi la noi stupefiante confuzii cu privire la sorgintea comunismului din România, susţinându-se pe la periferia politologiei că el este creaţia autohtonă a unei generaţii damnate. Poate că termenul confuză nu este cel mai propriu, în realitate fiind vorba de tentativa conştientă a inculpării românilor în calitate de autori, într-o infracţiune (dacă poate fi numită şi aşa istoria) unde au fost doar victime. Se substituie intenţionat noţiunea de *aderare*, noţiunii de *creare*. Comunismul n-a fost vinovăţia istorică a poporului român, ci fatalitatea sa istorică. Acest sistem i-a fost impus în mod organizat şi supravegheat dinafară. De ce ne-a obligat *Stalin* să-l adoptăm? Nu era convins, cum susţinea, de invincibilitatea, inevitabilitatea şi universalitatea lui? Într-adevăr, nu prea era. Chiar la el acasă fusese nevoit să folosească mijloace de impunere, războiul civil avertizându-l drastic asupra iluziei unanimităţii (fără de care legitatea nu s-ar fi confirmat).

Putea să-l împiedice careva pe Stalin, la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, să acţioneze după bunul său plac în România, ca şi în celelalte ţări răsăritene? Cine? Să luăm pe rând. Statele respective? Învinse sau învingătoare, ele au intrat în galeria frenetică ce înconjura invincibilul atlet al libertăţii şi progresului. Marile ţări democratice din Vest? Cele mai reprezentative erau aliatele URSS, iar restul îşi lingeau rănile, umilite dar fericite că nu căzuseră sub laba ursului siberian. Nu exista putere în lume care să se opună Rusiei lui *Stalin. Stalin* devenise salvatorul şi corifeul omenirii, el conducea *Armata Roşie,* cel mai fantastic tăvălug militar al tuturor timpurilor, era şeful uriaşului conglomerat de naţiuni euro-asiatice ieşite victorioase dintr-o încleştare mortală, şi toate victoriile şi toată forţa inegalabilă acumulate în război se confundau cu forţa comunismului însuşi. Statele vestice în frunte cu SUA se

preocupau de un singur lucru: cum să se ferească la ele acasă de mâna lungă a lui *Stalin*, de *„katiuşa“* ideilor sale invincibile. Uniunea Sovietică dispunea nu numai de o înspăimântătoare forţă armată, ea se bucura de un imens prestigiu în păturile de jos ale lumii, în intelectualitate, în masa popoarelor sărace. Ea frânsese coloana vertebrală a fascismului, scosese popoarele din cel mai mare pericol, făcuse dovada sacrificiului şi eroismului. Curentele muncitoreşti, partidele comuniste, mişcarea socialistă din Vest şi de pe alte continente se hrăneau din această glorie fără egal şi câştigau teren, intrând în coaliţiile de putere. Nu mai vorbim de faptul că occidentalii parafaseră sferele de influenţă politică şi, cu bună ştiinţă, fără nici un fel de dubii sau neclarităţi, lăsaseră România şi celelalte ţări răsăritene să fie bolşevizate, sovietizate şi, dacă ar fi vrut *Stalin*, chiar anexate la URSS. De altfel, pe toate aceste meleaguri străjuia pumnul de fier al Armatei Roşii. Cine putea să mişte? Ce partide antisovietice ar fi avut posibilitatea să preia puterea? Ce personalităţi politice democratice, independente sau anticomuniste ar fi avut cea mai mică şansă să se împotrivească bolşevizării? A formula asemenea pretenţii este pueril. Cine a încercat atunci a fost măturat, iar cine n-a încercat s-a dovedit, cel puţin pe termen scurt, realist. Mai târziu, când occidentalii, panicaţi, au declanşat focul defensiv, şi a început faimosul război rece, marja de manevră în răsărit s-a limitat şi mai mult, orice gest şi orice cuvânt fiind cotate de sovietici exclusiv ca probă sau contraprobă de devotament şi siguranţă strategică.

Dar a limita numai la atâta pârghiile sovietizării ar însemna să ne oprim la jumătatea drumului. O întreprindere de asemenea anvergură cerea puternice pistoane interne. A fost lansată în România o echipă de comando, pregătită până în dinţi în lagărele de prizonieri din stepele ruseşti, în birourile *Cominternului*, la *NKVD*, în studiourile radiofonice pentru străinătate, în organizaţiile PCUS, până şi în colhozuri. Din primele săptămâni după căderea lui *Antonescu*, aceasta a început acţiunea de infiltrare în armată,

în forţele de represiune şi de ordine, în organizaţii şi asociaţii de tot felul şi, treptat, la pupitrele de comandă ale ţării. A bufnit apoi valul consilierilor sovietici, năpădind structurile statale şi ale economiei, sferele culturii şi ideologiei, compartimentul apărării. S-au creat *sovromurile*, ca pliscuri rapace de fier înfipte în avuţia naţională, în resursele ţării, în mijloacele de existenţă ale poporului. Cu ştiinţa sau fără ştiinţa românilor, cetăţenii sovietici au ajuns în posturi de conducere executive unde, schimbându-şi numele, au rămas şi peste decenii.

Nu trecem în revistă aceste etape cu un scop documentaristic, pentru a susţine în mod exhaustiv varianta „reală“ – această îndeletnicire revine istoricilor derobaţi, să sperăm, de obligaţii conjuncturale, ieşiţi de sub povara tabuurilor – ci doar pentru a nu lăsa impresia unor afirmaţii gratuite. Cine a trăit evenimentele este edificat, deşi cel mai greu pare acum să pui de acord experienţele de viaţă ale contemporanilor, să reconstitui adevărul din amintirile martorilor oculari ambiţionând fiecare la o interpretare personală a oricărui fapt. Nu, poporul român nu s-a arătat tentat – şi nici nu i s-a pretins – să fie un inventator sistemic. Lui i s-a cerut ceva mult mai simplu: să adere (când de fapt nu mai avea de ales, când această alternativă se impunea de la sine).

Complexul „aderării” (2)

„Aderarea” nu a decurs atât de simplu cum poate să pară, respectiv numai ca urmare a înţelegerii raportului de forţe de o evidenţă zdrobitoare. Ea a fost un act psihologic şi moral complex, şi această complexitate am face bine să încercăm s-o descifrăm, pentru a judeca în cunoştinţă de cauză straniul, controversatul nostru destin de o jumătate de secol. A adera este, de fapt, mult mai dificil decât a-ţi inventa singur modul de viaţă. Pentru că aderarea presupune plierea pe aspiraţiile, ambiţiile şi nevoile altora, pe o organizare a existenţei prestabilită, ce n-a ţinut cont de psihologia şi personalitatea ta. Aderarea la ceva străin firii tale dă naştere, inevitabil, unor suferinţe şi, ori te resemnezi să suferi fără speranţă, ori găseşti modalitatea de a adapta modul de viaţă impus şi primit la propriile tale cerinţe, la felul tău de a fi. Evident, ca să aderi forţat la ceva, ar fi suficient să recunoşti forţa celui ce te constrânge şi imposibilitatea de a te opune. Dar dacă atotputernicul nu este numai tare, ci şi crud, şi cruzimea lui este machiavelică, atunci situaţia e şi mai insolubilă. Şi dacă, împletită cu cruzimea, acţionează şi viclenia bine garnisită cu speranţa tuturor secolelor, cu diadema celor mai fosforescente idealuri girate de genii ale omenirii, situaţia se schimbă. Şi, când viclenia mai este ajutată şi de o reclamă zgomotoasă, susţinută de un cor imens, care intonează cea mai gongorică formulă a bâlciului deşertăciunilor? În aceste condiţii, actul aderării nu va mai fi o simplă aliniere automată lângă cel mare şi înfricoşător, ci este determinat de o sumedenie de motivaţii obiective şi subiective. În această categorie intră speranţa că e folositor şi pentru tine, ca popor, ceea ce ţi se impune, altceva mai bun neîntrevăzându-se, mai ales când eşti după o mare hemoragie, în stare de epuizare,

când simţi că singur şi cu vechile mijloace nu-ţi mai poţi reveni, nu te mai poţi împicioroga, şi când pretutindeni foiesc rivalii gata să-ţi ia bucăţica de la gură, să te înşele, să te fure şi să te omoare.

Obţinerea aderării a avut o strategie bine pusă la punct, departe de a se reduce doar la zăngănirea armelor şi folosirea coloanei a cincea. Au existat: o idee, concurând, ca fascinaţie, cu cele ale lui Ieremia, un misionarism exaltat sprijinit pe biblia presupusei clase „alese" – clasa fiind mai puternică, mai spornică şi mai fecundă decât neamul ales – şi chemarea la instrumentele fiecăruia pentru zidirea înaltei cetăţi a soarelui, întrecând în ambiţii babiloanele mileniilor „preistoriei", cum îi se spunea, la un moment dat, istoriei omenirii.

Primul act s-a consumat în tenebrele naşterii, când ameţiţi de profet, nu învăţasem să vedem şi când desantul, înfăşurat în pelerine, se furişa pe lângă ziduri şi împlânta pumnalele lungi. Era etapa întocmirii tablelor vinovăţiei, a percheziţiei prin casele mari, a anchetelor de subsol, a proceselor în care robele deveniseră costume de ecarisaj politic. Lumea nouă debuta printr-un Hades, pentru perpelirea în focuri a celor ce stăpâniseră până atunci, răspunseseră de treburile publice, ajunseseră să pară a reprezenta spiritul românesc în politică şi în cultură. Era epoca aţâţării luptei de clasă, a spargerii unităţii de aspiraţii naţionale, a slăbirii liantului etnic, a înscăunării duşmăniei şi urii, a împărţirii locuitorilor după actul de naştere. Originea socială devenise semnul distinctiv după care un român putea fi primit în forum sau trimis la ocnă, hărăzit măririi sau pieirii. Aceasta a fost socotită de puterea tutelară ca modalitatea infailibilă de curăţire a drumului către adeziunea populară necondiţionată. Grădina a fost devastată, multe plante au fost smulse cu rădăcină, chipurile pentru a le da celor rămase mai mult soare, toată lumina. Scăpate de concurenţă, de paraziţi, de întuneric, se puteau înălţa libere, într-un elan de nimic stânjenit, către paradisul terestru.

Atunci s-au auzit imnele, atunci au fost toţi puşi să silabisească ferm „cântarea cântărilor", să numere treptele lăcaşului mântuirii,

să bolborosească poruncile înălţării, decalogul epopeii îmbogăţirii şi iluminării. Epoca sădirii în conştiinţa publică a marilor idealuri sociale, a ţelurilor progresului, epoca botezării tuturor în mărirea zilei „ce va să vină", una mai apostolească decât toate de până atunci. Şi, în sfârşit, s-au afişat planşele cu desene, proiectele renaşterii şi înfloririi, temerarele linii arhitecturale ale ctitoriei în toate detaliile ei. Chemarea la punerea cărămizii de temelie şi, apoi, la înălţarea zidului, la repetarea legendei lui Manole. Deci, după înlăturarea unui critic social potenţial, aderarea propriu-zisă a societăţii, năucite şi cam temătoare, la idealuri nobile şi la programe generoase, indispensabile unei Românii încă pline de lipsuri, cu o seculară nostalgie a progresului.

Ce mai rămânea de făcut? De materializat aderarea prin muncă. Căci prin aceasta a parafat poporul român comunismul în ţara sa. Aderarea a fost, în esenţă, adeziune la un număr de idealuri sociale de care nimeni n-ar fi cutezat să se dezică, fără să intre în conflict cu viitorul – modernitatea economică, prosperitatea generală, repartiţia echitabilă, moralitatea publică, elevaţia culturală etc. şi la o suită, bine gradualizată în timp, de programe concrete. Adeziunea s-a exprimat printr-o inepuizabilă disponibilitate constructivă, printr-o uimitoare capacitate de a prinde din zbor tehnicile construcţiei şi a atinge rapid cele mai bune cote ale competenţei, printr-o hărnicie de durată, alimentată din simţul datoriei, dintr-un elan patriotic şi chiar din uitare de sine, din prizarea nonşalantă a sacrificiului.

Ar fi fost mai onorabil pentru români dacă ar fi refuzat să dea acest gir unui sistem de import imposibil de eludat? Dacă ar fi considerat orice muncă prestată în perimetrul comunismului ca silnică, străină lor, nerodnică, şi ar fi încrucişat braţele? Orice orânduială ar fi fost instalată aici, poporul român avea răfuiala sa cu istoria. Mereu ceva l-a împiedicat, în secole, să muncească pentru a crea. Timpul nu mai avea răbdare, îi zvâcnea acum în braţe. Indiferent sub ce efigie s-ar fi găsit, el avea de ridicat o mulţime de case şi de fabrici, avea de produs şiruri lungi de

maşini şi mormane de bunuri de consum, de înălţat turnuri de pază şi turnuri de cristal. Cineva ţinea să le spună tuturor acestora comunism. N-avea decât! S-a adunat comunism de acesta cu nemiluita. Pentru acum, ca şi pentru mâine, pentru cei de azi, ca şi pentru urmaşi. Maiştrii, inginerii, directorii, primarii, miniştrii sub mâna cărora lucra poporul, porniţi şi ei din sate, din fabrici, din apartamente de bloc, se numeau comunişti? Îi unea simbioza efortului comun, mai profundă ca oricare şi, indiferent de ecuson, se simţeau din aceeaşi plămadă.

De ce să fie complexat poporul român pentru că a aderat, în condiţiile ştiute, la acel „comunism”? Dacă ar fi iscat el sistemul, s-ar fi putut considera culpabil faţă de imitatorii naivi, pentru simplul fapt că le-a trezit interesul sau i-a dus în eroare, le-a înşelat buna credinţă. Evident, ar fi trebuit să-şi ceară iertare şi să plătească daune, deşi, după cum se vede, într-o situaţie asemănătoare, alţii nici nu se sinchisesc. Dar aşa? Aderând, n-a dăunat nimănui. Dacă sistemul la care a aderat a avut defecte (dar care sistem n-are?), defectele le-a suportat el. Dacă a prezentat avantaje, pe acestea nu le datorează nimănui, sunt efectul conţinutului pozitiv pe care i l-a conferit.

Ce semne ale aderării la comunism a lăsat în această ţară poporul român în aproape o jumătate de secol? Puşcării? Veneau din cealaltă jumătate de veac. Osemintele martirilor din anii îndepărtaţi ai apocalipticei lupte de clasă? Acestea nu sunt opera lui, ci a cotropitorilor şi a echipei de comando. Poporul român n-a lăsat pe pământ românesc decât semnele muncii, o avuţie inestimabilă, întrecând de câteva ori tot ce agonisise până atunci. Se găseşte în acestea vreun motiv de ruşine sau de vinovăţie? Sunt ele de natură să genereze complexul culpabilizator al „aderării”? Cu acestea se va înfăţişa el când va fi chemat să dea socoteală în „procesul comunismului”.

ETERNISMUL SOCIAL

Nu există nimic mai convingător şi reconfortant psihic pentru fiinţele traumatizate de efemer, decât filosofia Ecleziastului. Dacă însă ideea zădărniciei s-ar încuiba şi ar rămâne trează în mintea tuturor oamenilor, civilizaţiile ar sucomba. Deşertăciune şi vânare de vânt… Desigur, dar acest adevăr se află după ce fiecare şi-a dat „obolul". De altfel, chiar acest genial fiu al regelui David – în esenţă un optimist şi un epicureu – recomandă oamenilor următorul remediu: după ce-aţi muncit, mâncaţi, beţi şi bucuraţi-vă de femeia voastră. Aşadar, nu trebuie să încrucişăm braţele, munca nu este dăunătoare şi, mai ales, ea asigură mijloacele de trai. Dar nu construiţi în eternitate, nu vă angajaţi în sisteme fixe şi absolute, nu naşteţi şi nu întreţineţi obştescul entuziasm miop al veşniciei, din care şi cei mai buni se deşteaptă deprimaţi, umiliţi, anulaţi. Iar deasupra a toate, petreceţi! Nu lăsaţi să vă scape bucuriile şi plăcerile simple, atât de numeroase, trecătoare dar generoase, scurte dar sporind mereu din ele însele. Altfel, consumându-vă pentru cauze grandioase, nemuritoare, vă veţi căi şi vă veţi zgâria pe faţă, pentru că acestea vă vor mistui viaţa, vă vor lăsa goi şi săraci. Şi dacă nu vor fi strivite sub ochii voştri, se vor fărâmiţa de la sine. Ca fumul se vor împrăştia.

Dacă am lua generaţiile perindate pe scena istoriei româneşti în acest secol, am constata că toate au fost animate de ţeluri ambiţioase şi, toate, au clacat. Nu mă refer la independenţă şi la unire, acestea au fost aspiraţii statornice, comune tuturor claselor şi generaţiilor. Ceea ce animă din adâncuri comunităţile naţionale, până la urmă, în pofida obstacolelor, se împlineşte. Nu am în vedere nici creaţia individuală, generată nu de factori sociali, ci

de legitatea superioară a talentului şi inteligenţei. Iau în calcul nesăbuitele proiecte de grup, de obşte, de sistem, de a impune istoriei un anumit curs, obturându-l pe cel preexistent sau pe cele ce se anunţă, ignorând sau frânând izvoarele naturale ale devenirii sociale, confundând un interes relativ, un ideal conjunctural, cu veşnicia. În primele două decenii, boierimea română, dominând încă scena economică şi politică, şi-a închipuit că poate bloca procesele fireşti ale dinamicii capitalului, eternizându-se. În următoarele două, posesorii capitalului triumfător s-au instalat zdravăn în diligenţa progresului, au dat bice bidiviului puterii, chiuind de răsuna epoca, şi tocmai când înghiţea zările ca un căpcăun îmbătat de propria-i poftă, s-a răsturnat în prăpastie. O dictatură regală a pus căluş la gură multiplelor capete ale balaurului politicii şi a creat, pentru prima dată la noi, cu aer de inovaţie definitivă – dacă se poate spune aşa – sistemul antipartidic. A durat doar o clipă. Tot o clipă a ocupat firmamentul naţional mişcarea, autoproclamată exhaustivă şi eternă – derivată din alta, externă, instaurată pasă-mi-te pentru o mie de ani – ce promitea că ne va da soarele de pe cer şi va instaura în România justiţia arhanghelilor. Acest al doilea sistem unipartidic, mai infatuat, mai categoric şi mai violent decât primul, n-a apucat nici să-şi contureze fizionomia instituţională. O dictatură militară, apoi, s-a dispensat de orice fel de partid şi, după ce a restabilit graniţa de răsărit a ţării, ne-a ordonat să ne extindem dincolo de perimetrul nostru strămoşesc, frângându-şi gâtul sub carele de luptă ale duşmanului întărâtat. În sfârşit, ultimul sistem unipartidic ne-a strâns sub drapelul său, adus pe tancuri, şi ne-a predat lecţia cea mai puternică şi răscolitoare, extatică şi adormitoare, olimpiană şi abrutizantă a nemuririi sociale obiective. Câtora nu ne-a anesteziat această lungă melodie centrii îndoielii raţionale, ai relativităţii bunului simţ, ai mobilităţii gândirii? Ne-am putut amăgi că un mod de organizare a societăţii va fi etern, chiar alcătuindu-se din mai multe trepte, deşi ştiam că toate care ne-au precedat au fost trecătoare, că tot ce există

are un început şi un sfârşit, că durata instituţiilor e imposibil de prevăzut. Ne-a derutat într-atâta teza succesiunii inevitabile a orânduirilor, într-o ordine prestabilită de fatalitatea istorică, dublată de teza intrării pentru totdeauna a omenirii în aşa-zisul imperiu al libertăţii, după ce a străbătut aridul şi dramaticul imperiu al necesităţii? Sau gigantismul super-puterii constituite în girant – unul înarmat până-n dinţi, foarte suspicios şi nedispus să admită vreun dubiu? Sau diseminarea relativ rapidă, pe o mare parte a globului, a vechii realităţi sociale candidată la veşnicie? Sau precaritatea ideologică a lumii vechi, dezorientată şi panicată, mereu în defensivă, lipsită de competenţa şi luciditatea de a pune la îndoială eternitatea declarată a vreunui sistem? Cert este că, vis-à-vis de conceptul atemporalităţii, în mintea noastră s-a instalat o comoditate intelectuală şi un imobilism teoretic aproape patologice. Am încetat de a mai pune întrebarea capitală: „Cine a dat dispensa de nemurire?" şi de a examina sistemul în afara categoriilor abstracte. Chiar dacă n-am crezut, la modul mistic, am acceptat să coabiteze în noi incertitudinea latentă cu obositele convingeri. Deşi am văzut viciile sistemului (acum vorbesc din punctul de vedere al umilei mele persoane) şi le-am denunţat, atât în ficţiune literară, cât şi în publicistica socială, ne-a lipsit acuitatea de a pune diagnosticul şi a închega logica esenţială că aceste vicii îl fac neviabil, chiar pe termen scurt, şi îi anunţă sfârşitul nu doar imanent, ci iminent. Ne-am trezit din această eclipsă a gândirii intransigente, ce ne-a împiedicat să ne exercităm spiritul critic până la capăt, în plin seism, când zgâlţâit necruţător, sistemul trosnea din încheieturi.

Aşa-zisa legitate obiectivă a veşniciei ne-a aplatizat valoroase facultăţi cerebrale şi ne-a îmbrobodit. Nu mai puţin paralizaţi au fost, desigur, rivalii: cu toate că au depus toate diligenţele să submineze sistemul, ei n-au cutezat să aspire, nici în cele mai optimiste viziuni că vor asista, în chiar timpul vieţii, la lichidarea fulgerătoare a marii şi permanentei surse de îngrijorare. Într-o formă particulară, ideea veşniciei îi vizita şi pe ei, dar, culmea,

nu privitor la soarta propriului sistem, ce li se părea, pe bună dreptate, incertă (de aceea au şi reuşit s-o mai prelungească), ci a celui advers. S-au desprins din plasa acestei hipnoze o dată cu noi, nevenindu-le, la început, nici lor să-şi creadă ochilor. Dar există garanţia că şi unii şi alţii ne-am vindecat definitiv, şi nu vom mai cădea pradă himerei veşniciei?

În ce-i priveşte pe „ai noştri", iată, au stat un timp, după dezmeticire, la răscruce, dar nu pentru a medita, ci pentru a porni imediat pe alt drum. Se întrevede acum o ascensiune spre polul opus, dovedindu-se că nu se poate ieşi, încă, din conceptul formaţiunilor sociale „predestinate" – şi, deşi se merge înapoi, spre o lume trăită deja, cu vicii bine cunoscute, deci cu semnul fatidic pe frunte, deci cu certitudinea vremelniciei, se manifestă febrilitatea entuziasmului tipic pionieratului în grandioase opere eterne. Ca şi când ar urma să împărăţească lumea, unii rup cu ghearele şi cu dinţii tot ce le stă în cale, se derobează de orice principiu moral, alunecă în fanatism, se întorc la sălbăticia epocii de piatră. Ei trebuie să muncească, de bună seamă, şi să se bucure de roadele muncii lor, de mâncare, de băutură, de femeia dată de Dumnezeu, cum zice Ecleziastul, fiind de folos şi ţării, şi umanităţii, dar de ce trebuie să refacă orgolios, obtuz şi sterp, drumul spre nălucă?

Noi victime ale deşertăciunii, noi vânători înverşunaţi şi orbi ai vântului! Istoria pare o mare tiribombă, iar oamenii – păsări oloage, amatoare de cer – neputincioşi să vadă lanţurile, până ce nu sunt trântiţi la pământ.

ARMISTIȚIUL

Nu cred a fi greu de observat că societatea omenească trăieşte o criză perpetuă, a cărei sorginte sălăşluieşte probabil în însăşi inevitabila, fatala ei imperfecţiune. Totdeauna au fost şi vor continua să fie clase nemulţumite, dornice de schimbare, întotdeauna o idee şi o experienţă socială vor atinge apogeul şi apoi se vor devitaliza, îşi vor slei resursele şi vor suferi răsturnări. Lumea este convulsionată periodic de o epilepsie congenitală, incurabilă. Recent, un imperiu şi-a schimbat uniforma (cam uzată şi, mai ales, neîncăpătoare pentru noul gabarit) din roşie în albă, cum fusese mai înainte, şi pământul s-a cutremurat. Micile state limitrofe atâta au aşteptat şi, ca la o comandă (în mediul cazon, dezechiparea se face la comandă), şi-au scos costumele şi le-au dat foc. Cine dorea cu cea mai mare ardoare, în acest perimetru planetar, înnoirea garderobei? Cei mai încorsetaţi de vechile tunici, de bună seamă, ca să nu mai vorbim de cei dezbrăcaţi la piele, cândva, şi lăsaţi să se descurce cu primordiala frunză de viţă. Nu e un secret că marii croitori rămâneau, de regulă, în pană de stofă, când venea rândul să înţolească numeroasa clasă intelectuală. Ceilalţi, cei cu frunza de viţă, erau nevoiţi să accepte veşminte roşii, dar din cârpă subţire, puţin rezistentă la purtare şi la intemperii. Cum să nu se bucure aceştia de promisiunea împărţirii altor uniforme, chiar dacă nu noi, mai purtate o dată, dar pe măsura lor? Fiecare regim neglijează o clasă, pe aceea aparent mai inofensivă, aşezând el singur premisa unei adversităţi mult timp latente, inobservabile, deşi presupuse, dar, la un moment dat, explozive. La noi, în regimul trecut, intelectualitatea creştea vertiginos şi, lăudabil, din clasele producătoare, dar pe fundalul unei condiţii politice de tolerat, de starea a treia, de lacheu

titrat, de sclav grec preceptor la patricienii romani parveniţi. Prost plătită, simţindu-se cumva ruda săracă a regimului, masa intelectualităţii n-a încetat să-şi murmure insatisfacţia, să deteste societatea şi să aştepte momentul pentru a i-o plăti. Ceea ce s-a şi întâmplat, constituindu-se, în ciuda nerelevanţei ei revoluţionare, în corul antic al văitătorilor, sensibilizând cetatea până la iritare, până la scandalizare, până la răzmeriţă. Deşi muncitorii au spart buba, încolonându-se decişi în marşul asupra lui Ceauşescu, intelectualii au inflamat atmosfera. Nu lumea pestriţă adunată în piaţă, chiar dacă vehementă, a dat coloratura actului de la 22 Decembrie 1989, ea a reprezentat elementul fortuit, aleatoriu, fiind doar confundată cu factorul detonator.

Intelectualitatea şi-a primit rândul de nădragi şi vestonul promise? Noua societate a ridicat-o în rang, a repus-o în drepturi, i-a oferit revanşa? Sau i-a dat libertatea să se descurce cum o putea şi a uitat-o, cufundându-se în veroasele ei afaceri? Parcă nemulţumiri şi mai mari răzbat din corul jeluitorilor. Ca să nu mai vorbim de rivală, de clasa producătoare, cea care o trăsese în jos, spre modul ei de viaţă, spre mentalitatea şi nivelul ei cultural. Pe cine mai interesează grijile acesteia? Să se readapteze, întorcându-se la condiţia de altădată, de totdeauna! Toate acestea nu sunt, evident, de natură să aplatizeze contradicţiile, ci dimpotrivă, să le tensioneze, ceea ce se şi observă cu ochiul liber.

Societatea românească a intrat în criza ei periodică de epilepsie, iar convulsiile sunt departe de a se potoli. Până nu demult, se spunea că revoluţiile sunt locomotivele istoriei. Ce a fost în ’89 în România urmează să se analizeze, dar, indiferent de aceasta, îmi pare că se impune să reconsiderăm teza de mai sus. Locomotivă a istoriei? Poate, dar provocând deraierea lungului şi aglomeratului tren social. Revoluţiile riscă să degenereze în război civil, şi, chiar dacă nu ajung până acolo, împing orbeşte la vărsare de sânge, scurtcircuitează întreaga instalaţie socială, cu pierderi incalculabile, generează haos, nedreptăţesc crunt şi scot – din păcate nu pentru o perioadă scurtă – la suprafaţa

societăţii spuma murdară a profitorilor fără scrupule. Orice revoluţie se naşte din ură, constituie expresia supremă a vindictei şi poartă în ea germenii eternizării răzbunării, dislocă puterea preexistentă, transformând-o în opoziţie. Nicio revoluţie nu reprezintă poporul în întregul lui, nu susţine interesele generale, atari explozii sunt opera unei clase, unor pături sau grupări şi, conferindu-le acestora principalele drepturi, le lezează expres şi nemilos pe ale celorlalte. Prin aceasta nu stinge învrăjbirea socială, o alimentează. Poate să intre în istorie ca eveniment memorabil: cucerire a libertăţii, treaptă superioară a progresului etc., dar istoria idilizează, şi, mai ales, ignoră preţul pe care îl plătesc mulţi din contemporanii evenimentului. Sărbătorim cu fast revoluţia franceză şi cântăm înfioraţi Marseilleza, căci din mintea noastră s-a şters umbra însângerată a ghilotinei, coşul cu capete omeneşti, teroarea iacobină, sacrificiile impuse epocii, până la decimatoarele războaie napoleoniene. Dăm toată cinstea triumfului libertăţii burgheze în S.U.A., dar pierdem din vedere colosalele suferinţe omeneşti provocate de războiul de secesiune şi ura înrădăcinată între nord şi sud, nici până astăzi stinsă. Elogiam, până de curând, revoluţia din Rusia, o consideram moment epocal, omiţând catastrofa războiului civil, holocaustul din Gulag, hegemonismul internaţionalist. Ce a fost războiul civil în Spania? O pagină de anarhie, moarte şi ruine. Câtă patimă distrugătoare a stârnit acest monument al absurdităţii, din care spaniolii înşişi, privind acum la rece, chiar şi cei din „Vale de Los Caídos", ridicând hârcile din mormintele, nu mai înţeleg nimic! Ce a fost războiul civil din Afganistan? Ce este actualul război din Iugoslavia sau din Nagorno Karabah? Un fel de pedepse biblice date popoarelor care au încălcat cele zece porunci? La noi, răsturnarea de regim din 1944 a dus la răsturnarea de regim din 1989. Ambele momente au fost şi sunt plătite cu injustiţie, frică, suferinţă. Învăţăm ceva din aceste traume? Dacă am învăţa, n-am repeta aceleaşi greşeli. Ne-am feri de injustiţie, de teroare, de ură, nu i-am părtini pe unii şi persecuta pe alţii, nu

am îngrămădi avantajele asupra câtorva şi oropsi pe mulţi, ne-am feri să mai condamnăm, să ostracizăm, să întemniţăm. Nu este uşor să satisfaci interesele atât de divergente ale membrilor societăţii, dar aceasta ar trebui să urmărim, în măsura posibilului, căci este singura cale de evitare a convulsiilor şi a pierderilor, de rupere a lanţului sinistru al revanşei sociale, de promovare a concordiei. Clasa, grupul, individul au dreptul să-şi apere interesele, dar nu prejudiciindu-le pe ale celorlalţi şi, dacă ele nu se ridică la nivelul înţelegerii acestei necesităţi, puterea trebuie să le corecteze, să impună un echilibru, să asigure o armonizare. Marxismul ne asigura că exproprierea capitalului este ultima revoluţie, pentru că aceasta ar corespunde interesului general. Iată, ne-am convins că se înşela. Omenirea va găsi, probabil, un drum spre atenuarea abisalelor discrepanţe conservate sau create de capitalism. Pacea socială se dovedeşte a fi, şi în capitalism, şi în socialism, o iluzie. Să ne propunem, atunci, un lung, un cât mai lung armistiţiu social, în vederea vindecării rănilor, refacerii, a exersării fraternizării în care suntem atât de neiniţiaţi.

HIMERELE

Cum este posibil ca un regim social şi un regim politic, întemeiate pe ample şi complicat întrepătrunse structuri de stat şi obşteşti, pe putere şi pe o dogmă ideologică generalizată, intrată în reflexul instituţiilor suprastructurale, chiar al comunicării publice de masă, ca o asemenea înjghebare minuţios articulată, aşadar, să sară în aer practic într-o singură zi? Doar revoltaţii îl vizau pe Ceauşescu, de care se săturaseră, capul lui îl cereau şi, deodată, totul se topeşte ca un bulgăre de zăpadă pus la foc. Ce a fost? Ceauşescu a tras după el întreaga instalaţie socială montată pe suprafaţa unei ţări, a legat de fuselajul elicopterului toate firele, toate otgoanele ce priponeau regimul, l-a smuls din rădăcini şi, târându-l, l-a făcut ţăndări? El era întruchiparea socialismului, chintesenţa acestuia? Devenise tabloul unic de comandă şi, odată demontat, toate motoarele s-au oprit, au încremenit, au îngheţat? Când au ieşit pe străzi să chiuie, să fluture batiste, steaguri, basmale, mulţimile exultau că au scăpat de dictatorul devenit insuportabil, fiind încredinţate că fără el vor respira din nou în voie, viaţa va reintra în matcă, va fi mai bine, mai frumos, va merita să trăieşti. Nimeni nu se gândea atunci, mă refer la sutele de mii de locuitori revărsaţi pe arterele citadine, că România va face „dreapta împrejur" şi va porni în goană, înapoi, spre capitalism.

De ce până seara regimul socialist s-a fărâmiţat şi s-a pierdut în neantul istoriei? Ce a determinat dezagregarea lui spontană? Ce l-a lovit atât de năprasnic? Au fost aşa de puternice forţele cu adevărat ostile socialismului, ieşite imediat la iveală şi hotărâte să folosească prilejul spre a se răzbuna? Poate fi luată

în serios această ipoteză? S-a scris mult despre dizidenţi, şi opinia unanimă este că aceştia constituiau o infimă minoritate. E drept, s-au perindat în după-amiaza aceea, în Corida de la TV, şi oameni care incriminau mai mult decât pe dictator şi atacau, măcar în treacăt, chestiunea partidului, poate şi pe a sistemului. E drept, în scurt timp anticomuniştii fanatici s-au grupat, s-au organizat şi, cu un sprijin material şi propagandistic generos, din afară, s-au pus pe picioare, au deschis atacul şi nu s-au mai oprit. Ei şi? Un regim vechi de o jumătate de secol, cu un aparat supradimensionat, cu pături largi îndoctrinate, ar fi putut să reziste mult şi bine. Fenomenul este altul. Deşi mulţimile nu-şi propuseseră să răstoarne regimul, când anumite voci au cerut aceasta cu imperiozitate, nimeni nu s-a ridicat să-l apere, nimeni n-a mişcat un deget pentru a-l salva.

În realitate, toate clasele sociale, organismul statal, partidul comunist însuşi, armata, securitatea, nomenclatura politică, absolut toţi, prin urmare, l-au părăsit, s-au lepădat de el, l-au trădat. Aceasta demonstrează că nu exista o legătură de suflet între poporul român, în întregul său, şi regimul comunist. Mai mult, că se slăbiseră până la anulare raporturile de interes între acest regim şi clasa cea mai avantajată, muncitorimea, ba şi categoriile sociale ce trăiau prin el, exclusiv prin el, cum a fost nomenclatura. Că toţi aceştia au răsuflat uşuraţi la plecarea lui Ceauşescu este de înţeles, pentru că, în primul rând, deşi pare paradoxal, pe ei îi oprima, ei resimţeau cel mai acut şocul voluntarismului capricios, iraţional şi brutal. Anticomunismul a plăsmuit o imagine falsă despre nomenclatură, despre aparatul politic şi de stat, taxându-le ca acefale, abrutizate, corupte. În realitate, în acest strat social (putem să-i spunem şi clasă politică) destul de numeros, erau foarte mulţi oameni excelent pregătiţi, lucizi, obiectivi, iar unii sufereau că trebuie să aplice ordinele absurde ale perechii prezidenţiale (diluându-le, dezamorsându-le, înmormântându-le, pe cât era cu putinţă), că nu îndrăznesc să se opună deschis şi categoric, sau că nu li se iau în

seamă opiniile. Dar cum se explică dezinteresul pentru sistemul şi regimul ca atare, ale căror creaţii erau, şi de pe urma cărora trăiau, slujindu-le? Insensibilitatea şi apatia, în naufragiu, ale acestora, nepăsarea la vederea cufundării ireversibile în hăuri? Ciudat, mulţi oameni de jos ricanează, necăjiţi de vicisitudinile existenţei post-decembriste: „Era mai bine pe timpul lui Ceauşescu", dar nu spun „Socialismul e mai bun". Îl regretă pe cel blamat, dar au uitat de „societatea oamenilor muncii". Sub raportul strict al eticii sociale de tip muncitoresc, regimul trecut s-a dovedit superior acestuia: muncitorii nu rămâneau pe drumuri, absolvenţii găseau imediat plasament, statul oferea tuturor locuinţe cu chirii modice, speculanţii nu prosperau nici pe departe atât de spectaculos pe seama celor nevoiaşi şi nu-i sfidau cu opulenţa lor nemeritată şi trufaşă, birocraţia nu-şi exhiba corupţia fără jenă, viaţa nu se stratifica atât de tranşant din punct de vedere material în sărăcie umilă şi bogăţie arogantă, cinică… Şi, cu toate acestea, nimeni nu pare să ducă dorul relaţiilor sociale de dinainte. Secretul?

Am avut un socialism al sărăciei, o echitate a privaţiunilor, egalitatea condiţiei modeste, în cel mai bun caz a mediocrităţii. Oamenii s-au săturat de omogenitatea aplatizată, de plafonul imobil sub care se permitea ascensiunea, de ştacheta coborâtă ce zădărnicea competiţia, inclusiv autoperfecţionarea, de orizontul strâmt din care nu se putea evada. Oamenii, seduşi tot timpul, prin natura lor, de absolut, cu deosebire tinerii, trăiau nostalgia aventurii, refuzată brutal de evoluţia colectivă planificată, de principii şi norme cazone. Deşi viaţa este acum mai grea, mai stresantă, iar nesiguranţa întunecă chipurile, în zbuciumul fiecăruia, chiar sub linia de plutire, sălăşluieşte iluzia unui miracol, şansa unei mari surprize. Viitorul fascinează prin neprevăzut. Socialismul avea ambiţia de a prognoza totul, şi orice perspectivă individuală se închidea între parametrii generali, deplasaţi înainte cu un ritm de melc. Regimul actual (greu de definit, de calificat) nu numai că a abolit orice principii şi norme restrictive de parvenire, orice oprelişti în calea „loviturii celei mari", a

eradicat ruşinea victoriei prin pumni sub centură, impedimentul „fair-play-ului", dar a început să furnizeze, într-o gamă tot mai largă, modelul succesului necondiţionat de extracţia socială, de clasă sau castă, de specialitate, cultură, experienţă sau cinste. În galeria publică se aliniază, fără niciun complex, îmbogăţiţi peste noapte, profitori de conjunctură, meşteri ai paşilor mici şi repezi sau rari şi largi, ai orientărilor intuitive sau ai inspiraţiilor trăsnet. Ei alimentează magnetismul aventurii, întreţin speranţele cele mai temerare, dar şi cele mai deşănţate, înlesnesc resorbţia mizeriei cotidiene constante, consolidează răbdarea unui idealism fără termen. Unii se mulţumesc şi cu satisfacţia de spectatori ai aventurii, se bucură pentru recordurile marilor performeri, ca şi când ar fi ale lor, trăiesc emoţia pur estetică a panoramei luxuriei celor favorizaţi de noroc, îşi scaldă privirile avide de abundenţă în vitrinele eleganţei, bunului gust, rafinamentului.

Pentru moment, ei nu văd de ce ar regreta socialismul cutiilor de chibrit din blocuri, e drept locuite aproape gratuit, al confecţiilor accesibile, dar stas, al meniului ieftin, dar fix, de la cantină, al chenzinei calculate să nu coboare sub standardul decent, dar nici să nu strice raportul de la unu la cinci. Nu simt nevoia să elogieze socialismul „plictisitoarei" etici şi echităţii sociale, al liceului obligatoriu, al policlinicii gratuite de cartier, al modestului carnet familial de C.E.C., al campingurilor O.N.T. şi al excursiilor organizate cu precădere în ţările sistemului. De ce să fi apărat ei acel regim? De ce să şi-l mai dorească? Alte perspective li se deschid la linia orizontului, percepută de fiecare cu o aviditate fanatică. Că pentru cei mai mulţi ele vor rămâne o himeră – aceasta ţine de destin, nu e aşa?– esenţial este că măcar năzuinţa schimbării radicale a condiţiei se poate nutri, ceea ce amărâtul de socialism nu putea permite. Socialismul românesc, ca şi cel rusesc şi al celorlalte ţări europene similare, a fost un hibrid între o utopie egalitaristă şi o concretă modestie vag diferenţiată, între un ideal social măreţ, intangibil şi o realitate cel mult medie. La ce a dus? La aşa numita distribuire a salamului în porţii mici –

ca să apuce toată lumea. Acest sistem de repartiţie nemulţumeşte (chiar şi pe cei ce nu posedă nimic). Ideea, ameliorată substanţial, va fi reluată, poate, pe altă treaptă a evoluţiei umane. Deocamdată ţările sărace puse să o experimenteze, au compromis-o (poate asta s-a şi dorit, undeva, cândva).

La noi, socialismul s-a scufundat într-o zi, de parcă n-a fost niciodată. La inventatorii săi, la ruşi, a dispărut chiar fără să cadă, ceea ce arată, poate, că nici nu mai exista. Noi, cei care cu naivitate am crezut în această utopie zgomotoasă, dedicându-i viaţa, avem senzaţia buimăcitoare că ne-am trezit dintr-un vis lung şi obositor. Că totul n-a fost decât vedenie, într-o febră malarică istovitoare.

DRAGONUL DE MĂTASE

Nu spun că răul uman – de altfel, ca şi binele – are tendinţa să se epuizeze de la sine, secretând propriul ser scorpionic, ca să bagatelizez acţiunea oamenilor ce i se opun. Evident, dacă există o cât de mică şansă de a scurta ciclurile nefaste ale istoriei, orice intervenţie se justifică. Dar nu pierd din vedere împrejurările obiective în care răul – să ne oprim asupra lui – depăşeşte voinţa celor ce-l sufere şi anulează, cel puţin pentru o perioadă de timp, împotrivirea. Curajul oricărei opoziţii este lăudabil, dar dacă recunoaştem că uneori este gratuit şi că, în aceste cazuri, se soldează cu eşecuri şi suferinţe nevalidate istoric, atunci nu mai rămâne din el decât sensul moral. Nu putem, de aceea, ignora procesul de autoerodare a răului, fie că e întruchipat de indivizi ajunşi prin concursuri de împrejurări în vârful piramidei sociale, fie că se exprimă prin fenomene de mare cuprindere, prin traumatisme de masă. Răul cu chip omenesc distinct este limitat de condiţia biologică friabilă, încărcată de propria negaţie, iar, până la această bornă a efemerului, de fatigabilitatea fizică şi morală a oricărei fiinţe. Asuprirea, tirania, arbitrariul, privite prin prisma fiziologicului atât de fragil, se reduc la stupide şi trecătoare crize de vanitate, iar monştrii devin ridicoli tocmai pentru că încearcă să iasă din timp prin intermediul răului. Dar şi fenomenele obosesc, şi ele au o anatomie regresivă şi, mai ales, sunt supuse agenţilor corozivi din afară şi toxinelor produse de propria substanţă. Ce s-a întâmplat cu fenomenul comunismului în România? Care a întruchipat şi răul, şi binele? Ce a determinat schimbarea lui bruscă, aproape subită? Cum s-a golit de conţinut un întreg sistem, până la transformarea într-un balon cu aer?

Ce metamorfoze a cunoscut un organism politic precum Partidul Comunist Român, de s-a putut împrăştia într-o noapte ca puful de păpădie? De ce căderea unui om a atras după sine dezagregarea unui întreg eşafodaj? Lectura unui comunicat la TV poate explica abandonarea unui drum naţional de o jumătate de veac? Nişte schimburi de focuri, uneori izbitor regizate, puteau panica până într-atâta milioane de oameni prinşi în mecanism, încât să-şi azvârle înnebuniţi recuzita, să se ascundă în gaură de şarpe sau să-şi pună tot felul de măşti, pentru a nu fi identificaţi sau, şi mai mult, pentru a intra în roluri diametral opuse? Nu, în realitate avusese loc, sub ochii noştri, un proces îndelung şi sinuos de erodare a fenomenului şi, la faza în care comunismul a fost răsturnat printr-un brânci, dacă nu printr-un bobârnac, el devenise propria-i umbră.

Răul politic şi moral se consumase, de fapt, cu aproape trei decenii în urmă. În primii douăzeci de ani au fost trăite şi criza, şi ieşirea din criză. Ce a fost pe atunci, decât lupta unei forţe străine cu eterna condiţie umană, pentru a o slăbi, fărâmiţa, pulveriza în vederea instaurării unui statut de subordonare. Partidul, creat în cadrul sistemului de import, pentru fabricarea materialului omenesc menit să se identifice cu acest sistem, a dus atunci o bătălie pe care a pierdut-o. Ţelul ar fi fost smulgerea spiritului autohton, cu rădăcini cu tot. Cine nu-şi aminteşte, dintre cei mai vârstnici, de faimoasele „rădăcini”? Trebuia să vomităm ceea ce supsesem, dimpreună chiar cu amintirea sinelui. Rădăcinile erau educaţia noastră, cultura noastră, istoria noastră, raporturile noastre morale, solidaritatea noastră umană, vasele comunicante subterane ale duhului românesc. Fiecare şedinţă era pe atunci un ritual de convertire a neofiţilor, o minuţioasă schingiuire intelectuală pentru renunţarea la sine a fiecăruia, şi umplerea locului unde fusese sinele cu rumeguşul fad al omului manechin, pe care urma să se pună uniforma. Şedinţele nu aveau la ordinea zilei decât analizele superexemplificate, practic radiografia comportamentului uman, în raport cu canoanele unei evanghelii

de gheaţă, tăiată din solul osificat de ger al Siberiei, unde îşi concepuseră opera pretinşii ucenici ai lui Marx.

Cu o intuiţie caragialescă desăvârşită, românii nu şi-au arătat ostilitatea, nu s-au înverşunat în opoziţie, nu au deschis focul într-o încleştare inegală. Ar fi căzut mulţi, însângeraţi. Şi, mai ales, aceasta i-ar fi îndârjit pe trăgători, ar fi alimentat şi înteţit atacul, ar fi justificat ascuţirea „luptei de clasă" şi „vigilenţa". Nu, prefăcându-se că vin în întâmpinare, au plusat, au exagerat până la caricaturizare, au pus în evidenţă, dilatată, ca sub lupă, toată absurditatea decalogului pentru oameni de piatră. La începutul începutului a fost o uluială bâlbâită, şovăitoare, stângace, ba nesatisfăcătoare, ba incitantă pentru încruntaţii pedagogi. Dar repede aceştia au fost lăsaţi de căruţă. Vreţi rădăcini? Vă scoatem noi unele mai lungi, mai întortocheate şi mai dese decât însăşi coroana. Partea nevăzută a realităţii o depăşea în dimensiuni pe cea de la lumina zilei, de sub privirile „supraveghetorilor". Vă plac rafalele? Dar dacă avem noi zece ţevi şi tragem cu ele în panouri, până la ciuruire? Până nu mai rămâne nici fir? Au fost canonade ca la Verdun. Ce trăgeau ei în noi era floare la ureche, faţă de cât trăgeam noi în noi. S-ar putea scrie un manual memorabil, de valoare universală, despre „arta autocriticii la români în anii cincizeci". Severii şi necruţătorii pedagogi au fost surclasaţi. Începătorii ţinteau mai bine, loveau mai cu năduf. Ei nu se fofilau, nu se camuflau, dimpotrivă, îşi sfâşiau hainele, îşi dezgoleau pieptul şi ţipau înspăimântător: „aici, în inimă". Inchizitorii s-au speriat, au încercat să mai tempereze zelul, dar astfel riscau să cadă ei sub gloanţe, de aceea s-au străduit să ţină pasul gâfâind, terminaţi. Apogeul a coincis cu moartea lui Stalin. Au urmat câţiva ani de relativă acalmie, când ofensiva rădăcinistă a intrat într-o oarecare derută, când în ţara lui Stalin se cocea ceva şi când restul sistemului, instituţiile şi echipele, preferau să mai aştepte, orientându-se pentru o eventuală reorientare. La sfârşitul lui '56, o dată cu strivirea sub şenile a revoltei ungare, armistiţiul a luat sfârşit, ezitărilor li s-a pus capăt, drumul s-a

deschis din nou, pentru reluarea marii campanii a rădăcinilor. Şi, într-adevăr, anii ’57-’58 au înscris un record al excavării în biografii, în cauzele „oportunismului”, şi tot atât de mult în cele ale „împăciuitorismului” – cei doi duşmani de moarte ai doctrinei şi ai „plămădirii” din noul aluat. A fost o luptă din care toată lumea a ieşit sleită, cu timpanele sparte, încâlcită în rădăcini ca într-o junglă, ca într-o grămadă mişcătoare de şerpi.

A fost o măcinare de sine, din interior. Maeştri şi emuli, toţi s-au scârbit de acea cruzime canibalică şi s-au stors de aşa-zisa energie combativă. S-au săturat până în gât de războaiele surde cu strigoi, s-au golit de inventivitatea bolnăvicioasă a „intransigenţei revoluţionare”, de minciuni acuzatoare şi minciuni autocritice, de zgomotul asurzitor al rafalelor educative, de zbieretul ordinelor, de manevrele false, de prefăcătoria învingătorilor şi a învinşilor, de halucinantele căderi şi ridicări ale celor căzuţi, de fraze sforăitoare, de fraze sacadate, de fraze căznite, de vorbe mieroase, unsuroase, ipocrite. Li s-a aplecat tuturor. Partidul, fosta ghilotină a rădăcinilor, era atunci o convenţie, o formă fără fond. Autodevorându-şi răul, se mistuise, rămânând o piele de dragon, un dragon de mătase tălăzuit prin pieţe publice de susţinători anonimi, sugerând mişcările stranii şi elegante ale fantasticului animal care n-a existat şi nu va exista niciodată, dar va continua să frisoneze imaginaţia tuturor generaţiilor.

După venirea lui Ceauşescu, i s-au bătut dragonului în frunte iniţiale sacramentale, i s-a înălţat capul pe o şiră a spinării verticală şi a fost pus să aştepte momentul intrării în arenă, pentru a înscrie volutele înfruntării cu zeii înrobitori. Ceauşescu şi-a fixat plăcuţa cu iniţiale şi în propria frunte, confundându-şi profilul cu al nobilului animal de legendă. S-a realizat un progres istoric. Ţara a făcut paşi de uriaş, atmosfera s-a primenit, poporul şi-a găsit cadenţa naţională. Partidul a devenit areopagul lui Ceauşescu, pupitrul lui de orator, garda sa pretoriană, masa pentru mitinguri, marca sa heraldică, puzderia de celule ce întreţineau un metabolism debordant. În clipa când a ieşit cu ghioaga şi cu

pavăza, ca Preda Buzescu în faţa oştirii, pentru a se înfrunta cu „hanul tătarilor“, şi mai ales după victoriile obţinute – fie ele şi relative – partidul a devenit un impresionant, dar şi imobil decor. Epoca forţei politice conducătoare trecuse, detaşamentul de avangardă îşi trăise traiul, partidul muncitoresc, în ciuda faptului că-şi extindea masa, devenea o inutilitate pompoasă, o imensă glazură fără tort.

Asumându-şi rolul eroului naţional, trecutul şi viitorul, Ceauşescu a desfiinţat partidul. Fatalitatea făcea ca, în regimul comunist, el să nu poată nici măcar respira în afara partidului, de aceea a redus partidul la rolul tubului de oxigen. Stalin s-a mulţumit cu postura de portret magic, de prapore bisericesc şi de aceea a reuşit să facă din partidul comunist, din partidele comuniste ale epocii, uzine pentru transplantarea unui singur „Eu” în milioane de capete. El îşi propusese să uniformizeze psihologia şi intelectul înregimentaţilor şi de aceea lăsa să lucreze maşina de partid din dosul căreia emitea mereu dogme din ce în ce mai primitive şi mai false, Ceauşescu voia să fie văzut, ascultat şi pipăit, ţinea să transmită personal ştafetele, la faţa locului. El lua locul maşinii, dornic să facă treaba singur şi integral. După ce termina de ovaţionat, partidul îl incomoda. Gelos, N.C. nu-i mai lăsa partidului nicio antenă spre popor, conectându-l în întregime pe acela la dinamul său. Partidul era condamnat să primească pasiv spuma de albuş pompată de Ceauşescu drept hrană de zile mari. El nici nu-i oferea, nici nu-l lăsa să-şi producă singur proteina zilnică. Hrănită doar cu meniuri festive, cu frişcă pulverizată, maşina politică s-a anemiat, şi-a pierdut energia, musculatura, suflul. Partidul a rămas în vitrină, în jilţul său pontifical, surâzând fals cu o dantură din material plastic. Multiplica automat un sigur gest, lovirea palmelor una de alta, ca două timpane într-o fanfară militară. Celulele, lipsite de sânge, bălteau cloratice în limfă. Nicio voinţă, nicio pasiune. Doar supravieţuirea la limita metabolică a hibernării. Cu ultimul rest de viaţă, organismul obez, dar limfatic, se mai mobiliza

pentru a moţăi din cap, a ridica mâna şi a aplauda. Misiunea lui istorică se redusese la actul adeziunii faţă de lozincile emise de o maşină mai simplă, căci nu colectivă.

De ce a acceptat partidul comunist acest destin de ftizic fardat? Pentru că îi era mai confortabil. Trupul său enorm nu mai trebuie să se convulsioneze în propulsarea utopiei. Angrenarea unui organism social în ficţiune cere intransigenţă şi constrângere, şi o mare hemoragie de entuziasm autoimpus. Dar dacă i s-a oferit şansa de a rămâne în expectativă, de a gesticula sumar, în vitrină, ca un robot de ceară, de ce să nu subscrie? Decât zgâlţâit în curenţi de înaltă tensiune, decât un epileptic împrăştiind spaimă, mai bine un cadavru surâzător. Când animatorul acestui protocol funebru a dispărut, trupul s-a fărâmiţat, împrăştiind peste tot licurici de o spectrală paloare. Dar aceasta nu este o istorie izolată, ea poate fi reîntâlnită şi în noile structuri politice. Tragicul destin poate să se reediteze în alte organisme colective, dacă acestea vor fi cuprinse de ficţiune socială, de demagogie politică, de înstrăinare, de fadoare mimetică a dragonului de mătase.

DOCTRINA IZBĂVIRII

Oricâte ar fi păţit, societatea, ca şi omul, îşi neglijează propria experienţă, o uită, o lasă să se fărâmiţeze şi să se împrăştie. Trage cu ochiul pe la străini în speranţa de a primi lecţii de-a gata, de a găsi la ei un îndreptar simplu şi pe înţeles, potrivit nevoilor – şi ele încâlcite, deşi mereu aceleaşi. Noi, românii, am avut, după primul război mondial, un regim social al claselor bogate, croit şi cusut după modelul societăţilor occidentale; după al doilea război, am trăit într-altul, al claselor sărace, confecţionat în atelierele experimentale de la răsărit. Între timp, mai trecusem prin două dictaturi. Nu se pot constitui aceste experienţe, obiectiv şi inteligent aprofundate, într-o carte de căpătâi, într-un digest biblic, dacă vreţi, a cărui lectură meditativă să ne ferească de reeditarea greşelilor, de drumuri în deşert cu o caravană a pierzaniei?

Există o condiţie ca propriile greşeli să-ţi lumineze mintea: să le examinezi cu sinceritate, înfrângându-ţi patimile şi amorul propriu, umilindu-te în faţa istoriei. În tot răstimpul la care m-am referit a existat, din nefericire, la noi, românii, tendinţa de a trage chiulul istoriei sau de a o face complice la măsluirea adevărului. I-am făcut cu ochiul, i-am gâdilat orgoliul, am purtat-o prin mausoleuri şi pantheonuri, i-am scandat lozinci, i-am fluturat steaguri şi i-am ridicat marele pavoaz festiv. Am scris cronici false, am fentat adevărul, ca toreadorii taurii înfuriaţi. De unde această şmecherie la noi, în faţa istoriei? De unde lipsa de probitate socială, iluzia stupidă că, dacă trişezi, îţi păstrezi prestigiul nepătat, deşi câştigul se încasează în bani calpi? Cum să ne stabilim identitatea – contemporană, nu aceea culeasă arheologic

din milenii apuse –, cum să întocmim bilanţul edificator al victoriilor şi înfrângerilor? Cum să ajungem la resorturile intime ale neliniştii şi nestatorniciei sociale, la diagnosticarea acelei mâncărimi politice aflate la originea versatilităţii, a lipsei de convingeri temeinice, a facilităţii lozincarde? A uşurinţei cu care ne luăm după străini? Cum, dacă ne păcălim singuri, dacă ne ştergem viaţa cu buretele înainte de a ne-o reciti, ca să nu recunoaştem cât suntem de artificiali, mimetici, minor-vanitoşi şi lipsiţi, în fond, de francheţe cavalerească? Nu ne place să fim văzuţi pierzând, avem oroare de a ne arăta rănile, mai ales cele ale inimii, adorăm aerul nonşalant al fantelui cu mustăcioară, ascunzându-şi starea de falit ca să-şi conserve puterea de seducţie printre fetele mahalalei. La români, politica pare a fi devenit un fel de chef cu lăutari şi chelneriţe, cu fleici în sânge şi vinul casei la baterie, cu cântece deşuchiate şi cârciumari codoşi. Chef taxat de minţi neînfierbântate greţos, compromiţător, subuman, aureolat pentru purificare cu un cearcăn sentimental. Suntem cheflii din vocaţie, sobri a doua zi, după ce am făcut-o lată.

Între cele două războaie, înotam în ţărâna rurală, mâncam mămăligă cu ceapă şi puneam degetul pe locul rezervat semnăturii, dar ne consideram model de democraţie europeană. Apoi am împuşcat savanţii, transformând masacrul în procesiune cu icoane făcătoare de minuni. După aceea am băgat elita naţiunii în ocne. Am umplut însă străzile cu demonstranţi zdrenţăroşi, şi am instituit regimul existenţial al egalităţii. Am împânzit ţara de fabrici, am ridicat oraşe noi, blocuri şi i-am îmbrăcat pe toţi în costume şi paltoane lungi până în pământ. Dar, la un moment dat, am vândut carnea peste hotare şi am dat oamenilor oasele, am redus înţelepciunea la lozinci, cerând tuturor să urce pe coate spre cele mai înalte şi luminoase piscuri. Deşi ne-am delimitat vehement, sub imperiul orgoliului şi al impulsului patriotic irepresibil, de supraveghetorii străini, ne-am însuşit, totuşi, mentalitatea lor îngustă şi am copiat modul lor de viaţă anost, limfatic, asfixiant. Am prevăzut fonduri enorme pentru

acumulare industrială, am mărit bugetul asigurărilor sociale, am pus la punct învăţământul şi sănătatea pentru întregul popor, dar am proletarizat intelectualitatea. Acum, mai nou, am umplut forumul cu foşti delincvenţi, înnobilaţi după o noapte „faţă cu reacţiunea", am făcut milionari într-o jumătate de legislatură, am transformat ţara, în două veri, în cea mai rentabilă sucursală a firmei „Coca-Cola", am înmormântat de vie economia, în timp ce fiecare manager s-a transformat în „globe-trotter" şi, paralel, am inventat un genocid românesc şi am îmbrâncit bătrânii cetăţii în temniţi. Toate acestea, jubilăm noi, ne dau dreptul la o strapontină în clubul grangurilor lumii. Înainte de război, mulţimile puteau să înjure guvernul după pofta inimii, dar nu aveau după ce bea apă, umblau în opinci, trăiau dacă aveau zile de la Dumnezeu şi nu ieşeau din comună decât la satisfacerea serviciului militar. După război, au mâncat la cantine muncitoreşti, şi-au făcut radiografii pulmonare, au băut ape termale, s-au bronzat la mare şi au absolvit facultatea, dar în gură au simţit un căluş. Acum sunt iar slobode să înjure guvernele, să-şi câştige existenţa de pe urma mitingurilor electorale şi să mediteze la şansa unei emigrări economice. Evident, schematizez, dar în esenţă cam aşa stau lucrurile. Unghiul nostru de vedere este atât de îngust, încât nu putem cuprinde toate extremităţile realităţii deodată? Limba noastră este atât de grea, încât nu suntem în stare să pronunţăm aceste adevăruri simple? Continuăm să tulburăm apele, să amestecăm culorile, să minţim, să tragem la fit? Nu ne vom mai dezmetici niciodată? Nu putem să ne maturizăm, să devenim odată serioşi (măcar în scurtul timp cât scriem la letopiseţ)?

În acest secol, i-am imitat prea des pe străini. Pe austrieci, pe nemţi, pe francezi şi englezi, pe ruşi. Acum, cu acelaşi elan facil şi cu aceiaşi ochi umezi de cheflii deja afumaţi, pe americani. Să fim recunoscători otomanilor că peste 400 de ani ne-au constrâns la o consecvenţă ortodox-orientală? Sau din turcire ni se trage răul? Din nou se pare că ne aflăm în căutare de doctrine. Vrem să intrăm în Europa tot astfel cum intră Europa la noi, adică formal,

prin noţiuni generale, prin lozinci? Nu avem destule elemente, căpătate tocmai în luptă cu doctrinele străine, pentru a închega propria noastră doctrină, propria noastră carte a încercărilor, eşecurilor şi suferinţelor? Doctrina frânării nestatorniciei româneşti, a închiderii gurii mari şi a tonificării convingerilor prea mici. Doctrina nevoii de izbăvire, imperioasă pentru un suflet prea mult lovit, şi de aceea ajuns fanfaron şi flecar, tot mai frecvent răzbunător şi câinos.

De unde vine nevoia de a găsi responsabilităţi pentru fatalităţile istorice? Dar, mai întâi, există asemenea fatalităţi? În ce măsură omul face istoria conştient, şi în ce măsură istoria îl absoarbe, îl răsuceşte şi îl manipulează pe om? Există o convergenţă între subiectivitatea indivizilor şi impulsurile oarbe ale societăţii, ale devenirii istorice, ale epocilor? Sunt întrebările imperioase, la care ar trebui să răspundem, înainte de a începe furibundele noastre campanii de identificare, blamare şi pedepsire a presupuşilor vinovaţi. Evident, pe nimeni nu ar satisface răspunsuri orientate spre explicarea faptelor prin resorturi oculte, care ar absolvi de influenţa directă asupra cursului existenţei atât personalităţile cât şi mulţimile. Dar se pare că nu un atare curent politic sau sociologic se conturează acum la noi. Se degajă impresia că la ordinea zilei se află reversul: interpretarea liniară, simplistă a complexului mecanism social – istoric, urmare căreia tot ce a fost şi este rău se atribuie exclusiv unor persoane.

Marxismul, exponentul cel mai înverşunat al determinismului social, explică evenimentele prin necesitate şi vede doar comunismul ca imperiu al libertăţii umane, al creaţiei conştiente a istoriei. Hazardul este acceptat ca un apendice al determinismului. Replica dată acestei teze suna aşa: cine stabileşte necesitatea? Aici se intra în cunoscuta abstracţiune privitoare la legile obiective. Ca să-i dea socialismului o ţinută ştiinţifică, Marx l-a numit mişcarea reală a societăţii, emiţând astfel una din contradicţiile de bază ale doctrinei, rămasă în esenţă utopică. Dar iată că noul regim, deşi a abolit sentenţios marxismul, face marxism chiar prin detaşamentele sale cele mai radicale. Acestea preiau un

termen al faimoase ecuaţii utopice – *crearea conştientă a istoriei de către om* –, dar nu pentru a explica un iluzoriu imperiu al libertăţii plasat în negurile „luminoase" ale viitorului, ci pentru a defini evenimentele trăite, prezentându-le ca pe zalele unui lanţ gros, ţinut într-o mână butucănoasă şi neîndurătoare.

Vorbim frecvent de un destin istoric naţional şi de destine umane, dar se uită şi de unul şi de celelalte când se pune răul în întregime pe seama conştiinţei şi voinţei malefice ale oamenilor. Cât de şubred este acest determinism subiectiv o dovedeşte printre altele faptul că personaje cu semn negativ au intrat, în cele din urmă, în conştiinţa publică, nu ca monştri, ci ca eroi. Să ne gândim, de pildă, la un cuceritor neîmblânzit, precum Alexandru Macedon, la un împărat sângeros ca Darius, la o căpetenie de hoarde sălbatice, cum e cazul lui Gingis-Han, la un imperator roman rapace ca Traian, la faraoni egipteni ce-şi ridicau piramidele pe oase omeneşti, ca şi la iutele cuţitaş meridional, cunoscut sub numele de Napoleon, care a secerat în decursul unui deceniu floarea tinerimii europene. Este prematur să anticipăm proiecţia pe ecranul posterităţii a unor brute sadice ca Hitler şi Stalin, dar nu este exclus ca, în manualele secolelor viitoare, aceştia să intre ca nişte dinozauri încăieraţi într-un spectacol fascinant. Personaje întunecoase, care au polarizat, după prăbuşirea lor, ura pătimaşă a omenirii, opresată şi tocată în malaxoare infernale, recapătă, cu timpul, ceva din nimbul purtat în timpul vieţii, oricât de fals va fi fost acela. Nu ne spune nimic strania metamorfoză suferită de demoni, până la a deveni energii vitale alese de fatalitate pentru a provoca anafoarele istoriei?

De unde refuzul visceral, cu care avem de-a face când e vorba de relativizarea evenimentelor şi protagoniştilor acestora, deşi atât unele cât şi altele se conformau unor roluri scrise dinainte ? Când s-a inaugurat la noi acest exclusivism? După al doilea război mondial, sau chiar, la începutul lui, când o mişcare extremistă a fost suprimată cu mijloace extreme ? Deşi a replicat tăios, Antonescu n-a fost un victorios scelerat, nu şi-a purtat

rivalii în lanţuri prin circuri, n-a tras, zgomotos, foloase politice de pe urma umilirii înfrânţilor. Aceasta au făcut-o cei ce l-au succedat – pentru prima oară în această ţară, credeam noi străină patimilor răzbunătoare, urii nestinse, urmăririi foştilor inamici până într-al nouălea neam. Şi acum, după o jumătate de secol, psihologia vinei colective este din nou, iată, cultivată cu sârg de la tribune de partid şi asociaţii ad-hoc, prin mass-media, la mitinguri, mese rotunde, inclusiv în Parlament. Asta înseamnă că ea a prins rădăcini, că a sfârşit prin a schimba umoarea naţională, a făcut din poporul român un politofag nerăbdător să-şi devoreze regimurile depăşite şi să perpelească pe jar reziduurile umane ale acestora? Sau cineva creează artificial o atmosferă corsicană, de răutate ţărănească şi fanatism mafiot, aţâţând, dincolo de orice limite, psihologia vinei şi redempţiunii colective? Ce se urmăreşte prin culpabilizarea unor mari porţiuni ale societăţii? Prin identificarea răului social – inevitabil în orice tip de organizare umană pentru că e şi el intrinsec acesteia, binele general şi absolut fiind o utopie – cu anumite clase, categorii, partide, ideologii şi politici? După 1944, sărăcia majorităţii, venită din regimul anterior, ca şi consecinţele războiului, au fost puse exclusiv pe seama minorităţii prospere. Ce s-a vrut? Ceea ce-şi doreau învingătorii, aflaţi aici ca să-şi fructifice victoria, răzbunându-se şi impunându-şi voinţa prin pedepsirea aliaţilor agresori ce le invadaseră ţara. Dar printre altele, înfricoşarea şi scoaterea din circuitul economic, social şi politic a sute de mii de oameni, apţi să se constituie într-o rezervă de competenţă, să fie asimilaţi programelor noii puteri. Bineînţeles, incriminarea atrage după sine pedeapsa, şi astfel a devenit posibilă umplerea puşcăriilor. Hăituirea, exterminarea lentă în recluziune aveau o „justificare socială”, deci „morală”, iar judecătorii şi torţionarii intrau sub unghiul misiunii justiţiare. Acum? La fel. Răul social este atribuit unui partid, unui aparat politic şi statal, unei clase, muncitorimii, pentru că a alimentat cu reprezentanţii ei toate structurile sociale. Psihologia vinei colective este acum apanajul

unor iniţiative private, de grup, dar tot mai frecvent susţinute de instituţii statale. După 1944, au fost propulsaţi în vârful piramidei cei ce au suferit, ca să existe motivaţia personală a răzbunării. Şi acum îşi fac loc spre pârghii de comandă foste victime, ca să împlinească legea vendetei.

Aşadar, nici o deosebire**.** Şi în prezent, ca şi în acel trecut, se ignoră defectele sistemelor, care generează fenomene dureroase asupra grupurilor şi indivizilor. Şi atunci, ca şi în zilele noastre, psihologia vinei colective sechestrează şi confiscă forţe viabile, experienţe utile, valori fecunde. Fiecare regim se lipseşte din start de zestrea acumulată în timpul celui precedent, şi plasează în câmpuri concentraţionare, chiar dacă la modul simbolic, dar nu numai, ceea ce poporul a reuşit să şlefuiască din rândurile sale. Trăsătura de unire, peste timp, a psihologiei vinei colective este timorarea, şi, până la urmă, paralizia unor părţi componente ale trupului social.

Cine şi de ce a lansat, după 1944, ca pe un fum toxic, în România, psihologia vinei colective, ştim foarte bine. Cine se află, astăzi, în dosul zvârcolirilor pentru reeditarea satanicei tehnologii, a urii şi fricii, descoperim lesne. Dar, până la dezvăluirile publice complete, nu ne împotrivim extremismului obtuz şi intoleranţei rudimentare, căzute ca un blestem pe capul neamului nostru? Nu ne opunem brutalei desfigurări a spiritului românesc, înclinat natural spre măsură şi echilibru, superior printr-un relativism existenţial funciar?

IDEOLOGIA JUSTIFICATIVĂ

Structurile comuniste mai au, cu adevărat, aderenţă în noul regim, aşa cum susţin voci obişnuite să nu se îngrijească nici cât negru sub unghie de acoperirea vorbelor? Care structuri? Partidul unic, statul omnipotent, aparatul politic, mecanismul diriguitor, organizaţiile de masă ce înregimentau poporul – toate, s-au volatizat. Fabricile sunt structuri comuniste? Proprietatea de stat capătă caracterul regimului, există nu numai socialism de stat, ci şi capitalism de stat. Birocraţia? Aceasta este produsul – la fel de nociv – al tuturor societăţilor moderne. Atunci, ce structură comunistă? Parlamentul, executivul, justiţia, mass-media nu sunt reglementate de noua Constituţie, concepută pentru uzul societăţii pluraliste şi de piaţă? Oricine eşuează într-un mandat public pretenţios, datorită incapacităţilor personale, recurge la marota structurilor comuniste. Lipsă de imaginaţie, politicianism ieftin.

E drept, ceva concret se mai păstrează încă din vechiul regim, şi anume oamenii, forţa de muncă, personalul, în ultimă instanţă populaţia ţării. Pe cine deranjează ? Pe cine împiedică poporul să-şi îndeplinească răspunderile asumate? N-ar fi de mirare să ni se sugereze soluţia unui schimb de populaţie, importarea altui popor. Nu e glumă. În ultima vreme s-au înregistrat multe critici la adresa poporului român – nu numai din partea inamicilor tradiţionali, ci şi dinspre fiii emancipaţi la studii în străinătate. A fost acuzat că e leneş, refractar la civilizaţie, vegetal, primitiv, făt despiritualizat şi acefal al comunismului (unii ne cer să ne schimbăm reprezentarea despre entitatea noastră etnică). În realitate, aşa a ieşit poporul român din comunism? Uriaşul

potenţial productiv care a împodobit România în acest ultim sfert de secol, astfel îl recomandă? Dar propria sa instruire şcolară la nivelul statelor cu veche civilizaţie, dar ampla şi rapida urbanizare, indispensabilă în drumul spre o societate modernă, dar solida calificare profesională, permiţând adaptarea rapidă la orice tehnică? Dar masa intelectualităţii născute din sânul său, aproape ca o generaţie spontanee? Dar tineretul încă neieşit de pe băncile şcolilor şi universităţilor, inteligent, sensibil, gata să atingă toţi parametrii civilizaţiei? Tineretul căruia nu i-a lipsit îndrăzneala să dea semnalul schimbării unui conducător anacronic, transformat în contrariul a ceea ce fusese pe când părinţii se declarau gata să-l urmeze şi în sacrificiu? Acest popor este inapt pentru idei originale şi realiste, imobil într-o schimbare benefică a structurilor sociale? Plânge el după rigiditatea, lipsa de conţinut sau triumfalismul unor forme de viaţă vetuste? Plânge, dar după puterea de altădată a banului, după certitudinea exercitării dreptului la muncă, după umbrela protecţionistă deasupra capului celor cu venituri mici, după posibilitatea de a-şi petrece concediul la mare sau la munte, de a beneficia gratuit de asistenţă medicală, după garanţia repartizării imediate a absolvenţilor. Şi aceasta, pentru că nimic nu poate să-i atrofieze simţul elementar al comparaţiei. Dacă reforma la care este invitat să subscrie anulează drepturile reale câştigate în vechiul regim, poate fi considerat semn de inerţie sau scleroză civică faptul că ezită, sau chiar se opune? De partea cui se află logica şi bunul simţ?

În realitate, se păstrează ceva, dar nu structurile, mai degrabă suprastructura şi, mai precis, scheletul ideologic din perioadele de început, cele mai compromise, ale regimului comunist. Dar acest testimoniu nu-l deţine şi nu-l vehiculează poporul admonestat, ci moraliştii înşişi. După decembrie s-a încropit în grabă o ideologie (mai degrabă un veleitarism ideologic) de natură utilitară, destinată să dea aparenţă de coerenţă principială anticomunismului primar (lipsit de motivaţie teoretică) şi care, în

penurie de idei, a recurs la recuzita, spiritul şi metodologia (cele mai de jos) ale propagandei anatemizate. În anii ’50, sărăcirea bruscă a societăţii, disfuncţiile mecanismului economic, erau puse exclusiv pe seama regimului precedent, a moştenirii burghezo – moşiereşti. Un anumit incident dintr-o fabrică era comentat ca expresie edificatoare a îndârjirii subminatoare a rămăşiţelor claselor exploatatoare, a foştilor potentaţi ce nu renunţau la privilegii şi visau restaurarea. Cu ce se deosebeşte, în esenţă, propaganda dreptei extremiste de astăzi, de acel rudiment doctrinar? Toate relele nu sunt generate de cumplita moştenire a regimului comunist? Eşecurile reformei, consecinţele nefaste ale noii politii economice, nu apar, de asemenea, ca efect al opoziţiei surde şi al manevrelor criminale ale reziduurilor vechiului regim? Nu există şi acum o fostă clasă asupritoare – aşa-zisa burghezie comunistă – şi o luptă de clasă pentru zdrobirea ei, în planul cel mai urgent situându-se lipsirea ei de drepturi politice? Nu avem şi acum de-a face cu o clasă revoluţionară, ai cărei exponenţi reclamă privilegii, întreaga putere în societate, ba şi certificate şi insigne, care să-i distingă de masa „apatică şi conservatoare“? Nu se idilizează şi supradimensionează lupta ilegală, rezistenţa eroică din anii teroarei, sacrificiul celor ce au pregătit răsturnarea, nu se mitizează recunoştinţa neţărmurită a contemporanilor, eliberaţi aproape împotriva voinţei lor?

Comunismul nu s-a putut abţine să facă din ideologie un instrument servil al politicii, renunţând la ambiţia cognitivă a teoriei. Nu avem şi acum de-a face cu o ideologie justificativă, aservită partizanal? Ca şi atunci, ideologia este văduvită de calm contemplativ, de obiectivitate investigatoare, de cumpănirea neutră a adevărului obiectiv. Ne întâlnim, în fond, cu vechea ideologie întoarsă pe dos. Cu ce sunt, cei ce aspiră la acapararea puterii acum, superiori pe plan politic şi ideologic comuniştilor de început? Poate au în plus cinismul, căci nu-şi mai ascund egoismul, mobilul interesului personal. Oferim lumii, iată, un spectacol trist: transformarea principiilor în câini de pază şi

de atac. Societăţile evoluate se dezideologizează. Ce nevoie are capitalismul electronizat să se împlătoşeze în teorii, să se drapeze în doctrine de clasă? El nu mai împarte oamenii după convingeri filosofice, după concepţia asupra lumii, ideologia rămânând o chestiune de for intim. El îi diferenţiază pe indivizi după utilitate: dotare, competenţă, capacitate. Cei mai buni formează elita, ceilalţi produc, desfac, practică serviciul social. Schemele ideologice înăbuşe adevărul elementar, şi în acelaşi timp suprem, că singurul criteriu de valoare este valoarea. Ele falsifică raporturile sociale cele mai simple, stârnesc şi aţâţă artificial animozităţi ideatice, de culoare politică, de grup. Nici marile partide democratice occidentale nu au ideologii. Ele se prezintă în faţa electoratului cu programe de guvernare, cu soluţii economice şi sociale, nu cu sisteme de gândire abstractă. Politica nu mai este o concurenţă de idei, ci de fapte,. Ea nu-şi mai arogă dreptul de a crea şi pune în circulaţie valorile filosofice şi morale ale societăţii, le acceptă pentru a fi, la rândul ei, acceptată.

Renunţarea la înfruntarea publică, stearpă, pe terenul schemelor doctrinare şi concepţiilor despre lume ale celor ce aspiră la putere, va fi un semn de maturizare a societăţii româneşti, un indiciu al intrării ei în faza tolerant – creatoare a civilizaţiei. Disputa ideologică va rămâne instanţelor academice, sălilor de simpozioane, ca şi laboratorului gânditorilor aflaţi deasupra politicii şi a puterii.

SPECTACOLUL

Paradoxal, într-un regim eminamente politic – aşa cum a fost regimul anterior – aproape nimeni nu mai făcea politică în această ţară. Factorii de putere, la toate nivelurile, în bună măsură şi la nivelul superior de conducere, practicau administraţia (numărul unu îşi păstra, desigur, prerogativele politice, dar, din cauza abuzului, acestea se uzaseră, şi, de altfel, de cele mai multe ori degenerau, datorită patimii acaparatoare, într-o sufocantă dădăceală practicistă). Organismele politice şi de stat primiseră funcţii prin excelenţă economice. Autorităţile, indiferent unde-şi aveau sediul, se ocupau, într-o formă sau alta, de producţie şi construcţie, dedicându-se „sarcinilor de plan". Partidul de guvernământ, în ansamblu, uitase de mult ce este acea politică şi, de la comitetul central până la ultimele verigi, nu făcea altceva, toată ziua, decât să toace chestiunile curente ale mecanismului productiv. Nu are importanţă, sub acest unghi de vedere, cu câtă eficienţă se consuma energia organizatorică, administrativă, ceea ce vreau să subliniez este că politica se eliminase de la sine, ca o activitate minoră, derizorie, cvasi inutilă în societatea muncii şi a acumulărilor materiale obşteşti. Producătorii erau chemaţi, din când în când, să participe la manifestări publice, dar şi acestea lipsite de conţinut politic, simple scandări de lozinci. Oamenii, mulţimile, lucrau, produceau, creau, chiar dacă nu la parametrii mondiali, chiar dacă fără o perspectivă pragmatică strict raţionalistă. Aparatul de îndrumare şi control, la origine politic dar apolitizat prin caracterul atribuţiilor cotidiene, făcea de cele mai multe ori corp comun cu producătorii în eludarea constrângerilor birocratice. Da, deşi se pretindea politic până-n măduva oaselor, şi prin natura sa aşa ar fi fost, regimul nu de mult

răsturnat se depolitiza şi se birocratiza vertiginos, consacrându-se aproape exclusiv muncii productive, în care-şi găsea raţiunea de a fi.

Că renunţase la politică fiindcă prefera ca oamenii să se închidă în sanctuarul economic, să uite de speculaţia ideilor, ce ar fi incomodat gândirea unipersonală, aceasta se cere analizat separat. Deocamdată constatăm că n-a fost de mirare setea de spectacol politic explodată în decembrie 1989, atât la participanţi, unii amatori dar transformaţi repede în protagonişti, cât şi la marele public.

Reducerea tot mai accentuată a electoratului, cu tendinţa de a scădea la jumătate, indică însă faptul că marele public s-a plictisit repede de noul hobby. Scena, în continuare foarte aglomerată, pare să fie chiar în extensiune. Pierderea publicului pentru această artă (încă neidentificată) se explică prin calitatea îndoielnică a spectacolului şi, prin convingerea la care s-a ajuns rapid şi general, că din politică nu pot mânca decât puţini, că masele trebuie să-şi producă mijloacele de trai, politica nefiind în stare să înlocuiască sub nici o formă, munca. Cu o intuiţie salutară, cei mulţi încep să-şi spună: „Să ne reîntoarcem la uneltele noaste, acolo este sursa bunăstării (chiar şi pentru politicieni)". Dacă cei ce-şi fac profesie din politică s-ar reduce la o categorie de cetăţeni fără profesie, deci fără unelte de muncă, pierderea pentru societatea productivă ar fi insignifiantă, dacă nu inexistentă. Dar când politica dislocă piese din dispozitivul fecund al colectivităţii, societatea suferă, iar entităţile respective sunt pândite de drame amare.

Politica, oricât de imaculată ar părea mantia idealurilor în care se învăluie la început – toate partidele debutează prin profesiuni de credinţă generoase, cu o transparenţă de cristal, şi nu anunţă niciodată când au renunţat la ele – politica, aşadar, impune în mod inevitabil compromisuri morale. Stau mărturie istoria, experienţa socială, memoriile politicienilor, înfrângerile, suferinţele şi deziluziile lor. Cu puţine excepţii, aceştia îşi

încheie cariera dezgustaţi de politică, blamând-o. Pe oamenii cu o vocaţie creatoare politica îi stoarce, îi deturnează de la linia personalităţii lor, le degradează destinul, le pregăteşte metodic şi ineluctabil ratarea. Pe politicieni, indiferent de vocaţie, îi obligă să abdice de la principii, să-şi calce pe conştiinţă, să încheie pacte oneroase, să-şi trădeze prietenii, iar nu rareori chiar să se înmoaie în lăturile micilor şi marilor afaceri veroase. Politica depăşeşte cu mult, în lipsă de scrupule, reclama comercială, ea propunându-şi să desfacă nu mărfuri, ci doar ambalaje. Nu mă iluzionez că tagma politicienilor va dispare vreodată, oricât ar fi ea de combătută, sau că măcar s-ar putea ameliora ceva în acest domeniu prin intervenţii moralizatoare, chiar mult mai rituoase decât cea de faţă, a cărei singură scuză rezidă în faptul că izvorăşte din propria experienţă acidă a mai jos semnatului. O serie de indicii permit însă să sperăm că va căpăta, până la urmă, locul ce i se cuvine într-o societate evoluată. În ţările avansate ale democraţiei burgheze, pe scara de interes a profesiunilor, politica a coborât sensibil în ultimele decenii, ieşind din categoria celor de mare atractivitate pentru tineret. Iar ca mediu propice de naştere a vedetei – substitutul *eroului* în lumea modernă – politica este depăşită de cinematograf, televiziune, sport, şi chiar de muzica uşoară. Tinerii serioşi şi capabili îşi doresc afirmarea nu pe acest teren friabil şi alunecos, din care se extrage steril, ei în domenii creatoare unde se forjează nu o personalitate de suprafaţă, ci vajnici şi tari pionieri ai progresului. Omul de afaceri solid şi ingenios este pretutindeni, în Vest, mult mai important decât un ministru sau un parlamentar care a schimbat trei partide şi nu ştie decât să vorbească la întruniri şi să tragă sfori. Foarte puţini mai cred că politica este altceva decât efemeridă – glorie pentru o legislaţie, strălucire de stea căzătoare înainte de a trece sub linia orizontului, trambulină puternic lumină spre compromitere sau anonimat. Pe vremuri, era necesar să apară un ochi de argus, ca al lui Caragiale, pentru a discredita politica, acum serviciul acesta îl

face televiziunea în fiecare seară, cu aportul gratuit şi edificator al chiar oficianţilor

Într-adevăr, totul este ca politica să nu iasă din condiţia ei firească, de rău necesar, să nu-şi monteze o aură ce nu i se cuvine, să nu se dea drept panaceu al relelor sociale, să nu-şi prezinte slujitorii drept cavaleri ai neprihanei, izbăvitori mesianici ai neamului şi viteji geniali (cum am făcut, spre ruşinea noastră, în trecut). Totul este ca oamenilor politici societatea să le îngrădească posibilităţile de exacerbare publică a orgoliului autoritar (cum n-am ştiut să facem noi, din nenorocire, în trecut), ca aviditatea de putere să fie încorsetată drastic de legi şi cutume, de critica organizată, şi ca tot ceea ce fac politicienii să cadă sub incidenţa controlului riguros al instituţiilor anume create şi al tribunelor democratice. Totul este ca actele politicienilor să nu fie scoase din cadrul relativităţii lor obiective (absolute, dacă s-ar putea spune astfel), ca rolul lor social să nu fie hipertrofiat, punându-se constant mai presus de politică efortul creator, de interes – imediat şi viitor – general. Societatea are nevoie ca inteligenţele şi talentele să fie canalizate spre munci productive, spre profesiuni de mare eficienţă socială, pentru a-şi materializa forţa nu în vorbe, în promisiuni sau justificări, ci în valori trainice, în contribuţii palpabile la avuţia naţională, încă departe, la noi, de a fi satisfăcătoare, la prosperitatea şi afirmarea universală a poporului român.

RĂZBOIUL SIGLELOR

Am mai avut prilejul să susţin că politica este o *vopsea de tatuaj*. Mateloţii şi puşcăriaşii îşi desenează pe piept, pe membre, pe pântece, cu ajutorul unor ace fine înmuiate în cerneală violet, albastră sau neagră, ancore, portrete de femei, trupuri de sirenă, organe genitale, culegeri de folclor obscen. E, poate, o formă de materializare a obsesiilor vizuale trăite într-un spaţiu claustrat, unde universul uman se reduce fie la capcana fluidă a oceanelor, în primul caz, fie şi la cubul gol al celulei, în al doilea. De ce se tatuează însă oamenii obişnuiţi, din mediul obişnuit, cu sigle electorale, cu drapele de partid, cu punctele cardinale ale geografiei politice? Pentru mulţimile de la noi politica a devenit, se pare, în ultimii doi ani şi jumătate, un fel de hobby sportiv, un prilej de refulare colectivă zgomotoasă, ca pe stadioane în timpul meciurilor de fotbal. Echipele politice – clasificate pe alte criterii decât ale diviziilor şi campionatelor fotbalistice – îşi susţin competiţiile în emisiuni de televiziune, în foi de presă şi, mai rar, pe terenul pieţelor publice. Suporterii politici, privaţi de accesul liber la mass – media şi la sălile de întrunire, ocupă la mitinguri galeria şi reverberează apoi ecourile disputelor dintre partide în hale şi birouri, în metrou, la cozi şi la tejghelele berăriilor. Un cetăţean român care se respectă trebuie să fie de dreapta, de stânga sau de centru, aşa cum în limbajul ghicitoarelor, în cărţile de joc oamenii sunt de tobă, de ghindă sau de roşu. Politicianism s-a făcut şi se va face mereu în România. (Râdeam de Ceauşescu fiindcă se autointitula revoluţionar de profesie şi pretindea să existe o întreagă pătură socială cu acest profil profesional, dar politicianul tradiţional ce este dacă nu profesionist al promisiunilor publice şi al avantajelor personale?).

Avem o tradiţie a amatorismului politic. Predând cursul (ironic, persiflant) abilităţii şi succesului în meseria cu cel mai redus coeficient de specialitate, I.L. Caragiale, dascălul nostru pe dos – cu nimic mai prejos, pe alt plan, decât Machiavelli sau Talleyrand – a pus şi bazele curentului de masă al suporterilor. Ambiţia sau mania, ce-o fi, de a purta la butonieră o rozetă cu una din cele trei culori de club, nenea Iancu ne-a inculcat-o? Recrudescenţa spiritului caragialesc apare însă în societatea noastră tardiv, după ce ţările civilizate au închis fenomenul, în principal, în perimetrul scenelor de teatru. Cum se vede, noi procedăm invers, trecem rampa spre viaţă, transmitem ticurile personajelor de epocă publicului contemporan. În Occident, cetăţenii îşi revendică drepturile sociale nu prin intermediul partidelor sau al politicienilor, ci răspicat şi direct, constituindu-se în categorii omogene şi adresându-se puterii economice şi puterii politice. În Occident, titlul de mândrie al cetăţeanului este autoritatea profesională proprie şi demnitatea individuală. Acolo existenţa este riguros cronometrată, şi nimeni nu-şi permite să-şi irosească timpul reproducând cu ifose, cu aerul că le descoperă singur, locurile comune, şabloanele răsuflate, balivernele politicienilor. Maturizarea civică a societăţii democratice occidentale se exprimă într-o neîncredere radicală faţă de politică şi într-un dispreţ suveran faţă de politicieni. De ce, dorind să ne aliniem Occidentului, să fim primiţi în braţele sale paternale, ca fiul risipitor recuperat prin propria putere de a depăşi păcatul, îi ducem în dar moravuri vetuste, îl sâcâim cu imaginea veche de pe vremea naivităţii sociale? Avem timp nesolicitat, energii de prisos, speculativitate neglijată, acuitate combativă fără destinaţie, o vocaţie constrânsă să lâncezească? Societatea nu ne întrebuinţează în lucrările sale majore într-o măsură suficientă, şi ne simţim frustraţi, marginalizaţi, anulaţi? Politica devine mai mult decât hobby, o compensaţie existenţială?

Omogenitatea spirituală a naţiei se fracturează, atmosfera

socială se saturează cu praf de puşcă, se instituie sectarismul politic, ne pândeşte, dacă nu a şi început, un război civil rece amintind de încrucişarea săbiilor ideologice între lagărele mondiale din anii cincizeci. Ni se pare că societatea românească riscă să devină prea somnolentă ? Că ne ameninţă pacea socială? Nu există fenomenul absurdelor animozităţi cu caracter naţional, ecoul parvenit de aiurea al urii etnice, reminiscenţele toxice ale intoleranţei religioase ? Nu bolborosesc măruntaiele vulcanului economic, nu se ascut pe ascuns cuţitele noilor clase în confruntare ? Este neapărat nevoie de o colericitate politică de masă, de grupări rivale în fiecare colectivitate, familie, celulă ? Politicienii sunt oameni practici, ei nu au de disputat nimic altceva decât ciolane : în pauzele confruntării ştiu să fraternizeze,mândri că prin politică nu au abdicat de la civilizaţie. Mulţimile sunt lipsite de acest pragmatism, ele idealizează lozincile, se încaieră pe teren abstract, în mai rare cazuri se lasă bântuite şi de iluzia unui interes propriu – vag, incert, confuz – şi n-au exerciţiul cavaleresc al turnirurilor, pentru ca în antract să bea bruderschaft. Câte cineva afirmă că partizanatul politic plebeian este o resuscitare a raporturilor civile. Intoleranţa având mobilul în opoziţia lozincilor despre guvernare, exacerbarea opiniilor fictive privind binele social, împărţirea arbitrară a oamenilor în revoluţionari şi conservatori, schimbul de săgeţi acuzator – jignitoare, toate acestea, şi încă alte rele derivate din războiul siglelor, să reprezinte conţinutul mult râvnitei societăţi civile româneşti ?

Oamenii ar trebui să cerceteze mai atent vopseaua cu care sunt îndemnaţi să se mâzgălească, să se tatueze în oglindă. Vor descoperi că totul este un truc. Sub desenul facial de războinici primitivi, vor descoperi trăsăturile umane comune. Sub vopsea sunt toţi la fel. La fel de buni şi de răi, de vinovaţi şi de nevinovaţi, de prietenoşi şi de duşmănoşi, de fast şi de nefast intenţionaţi. Ei cunoscut realitatea şi adevărul tot atât de mult şi tot atât de puţin. N-au nevoie nici să se idilizeze, nici să se ponegrească, au interese

esenţiale comune, îi dezbină doar contingentul văzut din unghiuri diferite. Mâzgăliturile de vopsea de pe faţă stârnesc în ei un fals spirit belicos, îi grupează artificial, le inspiră puerilul orgoliu de tabără şi îi plasează în tranşee până le putrezesc picioarele. E un surogat de fervoare socială, de împlinire cetăţenească. Dacă, mai devreme sau mai târziu, se întâmplă să se privească, în aceeaşi oglindă, se ruşinează de infantilismul jocului de-a albii şi pieile roşii. Demachindu-se, se recunosc în sfârşit şi se împrăştie pe la casele lor, scârbiţi de ei înşişi. În plină încăierare să se spele pe faţă, pentru a afla cine sunt! Să comunice prin valoarea lor intrinsecă, nu prin semne convenţionale, schimbătoare şi perisabile, desenate pe obraz în războiul donchijotesc al siglelor.

P.S.: La rubrica *„Polemici”* din ultimul număr al „României literare” (sperăm că anunţata încetare a apariţiei săptămânalului se va dovedi doar o alarmă falsă), Gheorghe Grigurcu dezvăluie, pe întinderea nu ştiu câtor coloane, că s-ar fi recunoscut în tipologia neofanatismului, schiţată într-un recent articol al subsemnatului. Şi nu numai că nu îndepărtează de la sine suspiciunea unei atari maladii, dar simţindu-se chiar onorat de diagnostic, pe de o parte îşi motivează simptomele (caz singular de orgoliu al unui viciu intelectual) cu o logică infantilă, iar pe de altă parte şi le probează pe loc, şi cu o râvnă sporită, nemailăsând nicio urmă de îndoială că şi despre domnia sa era vorba în pomenitul articol. *„Polemica”* lui Gh. G. se reduce la o sărăcăcioasă, uzitată până la demonetizare, colecţie de inventive, precum şi la furia nedomolită cu care le proferează, nu numai la adresa subsemnatului, ci a oricărui publicist ce-i vizează diformităţile trădate în frenezia tirului său de proaspăt şi sângeros pistolar (Aşa-zisul justiţiar contestă că ar reedita *„morala proletară, proletcultismul rigid și obtuz”*, el se revendică, pasămite, direct de la *„morala conștiinței integre”*, relevându-ne un Ieremia revuistic sau un Savonarola distribuit în bufonadă.

În subtext, Gh. G. vrea să sugereze că îmi propun, nici mai mult nici mai puţin decât să salvez comunismul – pe care l-am slujit – deconspirându-i din interior tarele, şi să compromit anicomunismul extremist şi revanşard, descoperind că el se hrăneşte tocmai din ceea ce a fost eronat , urât şi fatal în comunism. Oricine ajunge, pe căi proprii, la aceleaşi constatări, se înscrie, vrând – nevrând, în diabolicul complot pe care umila mea persoană îi urzeşte din confortul (invidiat de Gh.G.) puşcăriei Jilava. Cine s-ar obosi să se lase antrenat în aceste mediocre speculaţii de sorginte ocultistă? Nu este nimic de replicat în *„polemica”* propusă de Gh. G. Doar de exprimat amărăciunea că boala desfigurantă a criticului în cauză este ireversibilă, şi mai mult, îi procură o deschis mărturisită jubilaţie, ca şi dorinţa arzătoare de a o vedea cât mai răspândită printre confraţi. Se spune că bucuria (ascunsă, însă,dintr-un rest de pudoare) de a contamina prin atingere, aparţine leproşilor.

CICLICITATEA

Am avut curiozitatea macabră de a număra în articolul unui critic literar, considerat distins pe vremuri, expresiile tari la modă azi. În trei coloane de revistă am găsit câţiva monştri comunişti, o sumedenie de ciume şi flageluri roşii şi, presăraţi peste tot, nemernici, criminali, autori de genocid însoţiţi, bineînţeles, de cererea imperativă de a fi întemniţaţi, scoşi în afara legii, puşi la stâlpul infamiei ş.a.m.d. Etericul estet de odinioară, ferindu-se parcă pe atunci să facă şi cel mai mic pas pe „solul gloduros" al literelor, de teama de a nu se macula, caligraful aerian născut din spuma mării, cu peniţa înmuiată în esenţe abstracte, devine peste noapte un haidamac de periferie, adus în centrul urbei, bine luminat, ca să zbiere cu măciuca în mână, să crape ţeste, să facă să zornăie galantarele, umplând caldarâmul de sânge, cioburi şi mâzga pestilenţială a teroarei. Nici numele altora, aşezate sub colecţii asemănătoare de imprecaţii, ameninţări şi răcnete antropofage, nu merită pomenite. Vin oare, toate, din bezna mahalalelor, din abatoare şi cârciumi rău famate? Sau au ieşit din neobservate interstiţii ale civilizaţiei, după o lungă inaniţie, ca a păduchilor de lemn şi, acum, hrăniţi cu sânge proaspăt, foşcăie şi muşcă, stăpâniţi de o sete pe măsura abstinenţei şi disimulării la care s-au supus înainte ? Să luăm, de asemenea, grupurile mobile ce se deplasează cu iuţeala fulgerului de la un miting la o grevă sindicală, de la o demonstraţie de piaţă la o sală de tribunal unde se judecă primul „proces al comunismului" şi unde vâră groaza în privitori, mai ales în cei ameninţaţi nominal cu linşajul? Îndeplinesc, toţi aceştia, atribuţii de serviciu, se achită de îndatoriri profesionale, pentru care sunt remuneraţi ca orice slujbaşi, sau pe ei îi animă resentimente strict personale, sunt

pradă unor complexe psihice violente şi mutilatoare, ca ura şi fanatismul? De ce nu le spune nimeni, oamenii mai lucizi aflaţi de aceeaşi parte a baricadei, că *fanatismul n-a ajutat niciodată o cauză, n-a înnobilat-o, n-a făcut-o mai inteligibilă, mai convingătoare şi verosimilă* ci, dimpotrivă, a compromis orice acţiune, orice idee, orice interes!

Indiferent de epocă, de ideologie, de grad de civilizaţie sau nivel intelectual, fanatismul este unul şi acelaşi: maniera primitivă, iraţională şi anticulturală de anulare a unui rival real sau imaginar, de acreditare forţată a unui punct de vedere, de impunere a unui curent de opinie, de preîntâmpinare sau reducere la tăcere a unei opoziţii, fără preocupare pentru alegerea mijloacelor. Sintagma pseudofilosofică „scopul scuză mijloacele", constituie baza ideologică de totdeauna a fanatismului. Orice fanatic pleacă de la premisa că ţelul pe care îl slujeşte este cel mai just şi, ca atare, nu mai trebuie demonstrat pe cale logică. Singurul lucru ce-i mai rămâne de făcut fanaticului este să veştejească, să blameze, să condamne fără drept de apel tot ce iese din perimetrul acestui ţel, şi să-i bage în sperieţi pe cei ce-ar putea să se îndoiască de adevărul lui. Fanaticul nu ascultă, nu dialoghează, nu se împiedică în argumente şi contraargumente, dă sentinţe definitive şi, pe baza lor, reclamă pedepse maxime.

În vechiul regim, am scris nu o dată despre fanatismul comunist incipient, ca şi despre recrudescenţele mai târzii ale acestuia. Liniaritatea rudimentară a aşa-zisei combativităţi revoluţionare, izvorâte din binecunoscuta teză „cine nu e cu noi, e împotriva noastră", sădise în conştiinţe, din tinereţe, o teamă de care cu greu ne-am putut lecui. Am pus în bună măsură fenomenul pe seama inculturii claselor de jos, duse în eroare de sloganul elementar că singura diviziune posibilă a oamenilor este cea între exploataţi şi exploatatori, că de la negru la alb nu mai există nici o nuanţă, că oricine fusese mai înstărit, mai educat, mai cult trebuia considerat duşman şi, în consecinţă, redus la tăcere. Purtătorii de început ai „drapelelor negre" cu brasardă

roşie pe braţ au fost înghiţiţi de cimitirul istoriei, devenind hrană pentru literatura socială de atitudine critică. Dar, iată, criteriul cultural în diagnosticarea fanatismului se clatină îngrijorător. Avem acum de-a face şi cu fanatici instruiţi şi educaţi. De unde-şi trag ei îndârjirea rigidă, agresivitatea primară, sărăcia intelectuală rugoasă? De ce au abdicat de la postulatele raţionalităţii, bunului simţ civic şi elasticităţii spiritului, antrenat în relativitate conceptuală prin biblioteci, universităţi şi conclavuri elevate? Ca o vopsea fină pe un grund prea gros, cultura n-a făcut la ei priză din cauza stratului de bază. Cultura nu prinde pe metalul zgrimţuros al înverşunării orbe. Spiritul impregnat cu vindictă nu mai este permeabil la alt spirit. Uneori, am impresia că noii fanatici, fără nici un discernământ de culoare sau tabără, nu se sfiiesc să apeleze la experienţa fanaticilor vechi, cu sens opus. Nu-i mai deranjează ignoranţa, mărginirea şi obtuzitatea acelora. Se alimentează din otrava lor corozivă, se îmbată cu drogul urii lor instinctuale, se încarcă de sonoritatea urletelor animalice. Intelectualii învaţă ignobila meserie de la analfabeţi ?

Nu în ultimul rând atrage atenţia fidelitatea cu care se copiază limbajul acelei mici epoci de piatră, rigurozitatea, dacă nu şi patetismul reeditării expresiilor consacrate atunci. În articole, declaraţii, cuvântări abundă vechile epitete, uşor actualizate. „Flagelului" şi „ciumei" – brune sau capitaliste pe atunci, după caz – li se atribuie acum culoarea roşie. Rechinii, lipitorile şi vampirii clasei muncitoare şi ţărănimii de pe atunci, ne apar azi hrăniţi de categorii sociale elevate. În locul spolierii muncii, este incriminată spolierea proprietarilor, în locul crimei de exploatare, este acuzată crima de expropriere, în locul genocidului contra producătorilor, auzim de genocidul contra elitiştilor, în locul universităţii politice de la Doftana este glorificat sanctuarul de la Sighet. Aceleaşi verbe noduroase şi contondente, aceleaşi adverbe stridente şi grosiere, aceleaşi substantive culese din toate speciile regnului animal, aceeaşi abjecţie a adjectivului. Se poate explica această recrudescenţă prin comoditate, prin fetişul unei

terminologii „consacrate”, sau prin marea grabă a campaniilor care nu mai permit căutări, invenţie, originalitate. Ori prin proprietatea fanatismului de a reduce toate categoriile sociale la acelaşi numitor? Fanaticii noi au încetat să mai ţină la ei înşişi, au renunţat la individualitatea cu sârg şlefuită, şi-au dat foc la diplome şi la biblioteci în cel mai absurd mod cunoscut în istorie, au acceptat să coboare vertiginos pe scara civilizaţiei, până la grotă. Şi pentru ce? Pentru morbida plăcere de a sparge tigve, a ronţăi mărunţaie, a băga groaza în celălalt trib?

Fanatismul comunismului incipient a lăsat dureroase schele morale, spaima limbajului gutural al cavernelor. Cu mare greutate se ştergeau lent şi dureros aceste urme. Fanatismul incipientului exclusivism capitalist (redivivus) subminează orice încredere în spirit, compromite iremediabil cultura, sapă în conştiinţe groapa în care încep să putrezească marile valori umane. Amarnică soartă a unei societăţi, blestemate să-şi secrete ciclic proprii viruşi distrugători! Unde se află scăparea? Cine va pune capăt acestei fatale şi funeste ciclicităţi? Dar, bineînţeles, fără fanatism!

ABECEDARUL PRIVILEGIILOR

Capetele încoronate obişnuiau să lase cuvânt de învăţătură urmaşilor, escamotând, de bună seamă, documentaţia autobiografică, mai ales cea nefavorabilă, şi sublimând experienţa personală în precepte pedagogice. Dregătorii, slujbaşii împărăteşti nu prea am cunoştinţă să o fi făcut. Deşi, dacă maniera de a domni nu e repetabilă, condiţionându-se de nenumărate influenţe aleatorii, imprevizibile, practica slujirii rămâne, în esenţa ei, invariabilă. Fie că este vorba de curteni sau sfetnici domneşti, demnitari constituţionali sau înalte grade militare, colaboratori ai liderilor politici consacraţi sau oficialităţi operetistice din jurul dictatorilor, toţi au un stăpân – mai bun sau mai rău – şi toţi trebuie să suporte şocurile impactului personalităţii proprii cu cea a lui pontifex maximus. Din păcate, ei nu catadicsesc să-şi avertizeze urmaşii asupra capcanei ce-i pândeşte când se hazardează să le urmeze drumul. Se poate obiecta: dar care altă profesie, din câte există, beneficiază de o literatură testamentară specifică şi de ce ar face excepţie de la această omisiune cvasigenerală tagma dregătorească? Pentru că medicii, dascălii, strungarii, electroniştii ş.a.m.d. dispun de cărţi de specialitate, învaţă după manuale. Iar tot ce dobândesc şi descoperă prin propria lor practică se grăbesc să comunice şi să răspândească, de regulă cu mult înainte de a li se apropia sorocul, uneori înainte de a le fi lor înşile clar despre ce este vorba. În afară de aceasta, exersarea oricărei profesii, cu excepţia dregătoriei, îi face pe oameni cel mult interdependenţi. Dregătorul, atât cât poartă ecuson, este un simplu instrument, uneori, din nenorocire, ca un bisturiu în mâna chirurgului orb. Despre aceasta, cum e şi firesc, nu-i prea place să vorbească, şi iată un motiv serios de reţinere în tocmirea testamentului

profesional. Dar dacă nu se pleacă de la acest punct, nu se va dobândi şi nici nu se va transmite învăţătura. Căci, aspirând la o poziţie înaltă în ierarhie, râvnind la deliciile puterii, mulţi nu ştiu dintr-un început că toate acestea se plătesc scump – cu propria demnitate, cu propria libertate, cu însăşi moneda personalităţii.

A sluji un idol înseamnă a te umili. Îi dăm lui Dumnezeu atribuite superlative, absolute, pentru a transforma umilinţa noastră în glorie. Arătând divinităţii un obraz smerit, pe celălalt, dinspre oameni, ne întipărim trufia de a fi intimii *desăvârşirii*, locotenenţii puterii nemărginite. Aceasta este revanşa subordonării, vinderii cu trup şi suflet, a sclavajului liber-consimţit. Dar umilinţa idolatriei, avându-i ca obiect pe muritori? Ca apanaj al tinereţii naive, mai este de înţeles. Îşi spun cuvântul entuziasmul, prea plinul ce se cere dăruit, setea de admiraţie, nevoia de model – cu alte cuvinte, tânjirea după absolut. Aghiotantul unui general poleit cu aurul victoriilor militare visează la fericirea de a-i acoperi acestuia trupul, ţintit de gura unei puşti, cu propriul său piept. Discipolul unui filosof reputat nu pregetă să-şi zidească viaţa într-o dogmă, ucenicul unui sculptor genial şi-ar da propriul duh ca să însufleţească o marmură în care ghiceşte capodopera.

Pe ei, renunţarea la sine, în favoarea idolului pieritor, nu-i complexează. Se înţelege, entuziasmul se consumă, pânza de pe ochi se ridică, idolul îşi arată chipul ascuns, încep descoperirile neplăcute, deziluziile, apar colţii blazării. Căci nu există nici desăvârşire, nici absolut. Acestea sunt, deci, cazurile cele mai fericite – cazurile generoasei miopii a tinereţii, proiectată pe fondul valorii reale a obiectului de cult. Dar când termenii acestei ecuaţii lipsesc? Ce mobil îi poate înlocui? În primul rând, interesul rapace al ascensiunii neîntrerupte, în al doilea rând, interesul lucid şi echilibrat al privilegiului, schimbul mercantil de servicii şi avantaje, în al treilea rând, interesul conservator de comoditate, rutină, obtuzitate. Îndrăznesc să cred că aceste trei situaţii, aceste trei categorii le găsim în toate epocile şi regimurile în rândul

înalţilor slujbaşi, alături, bineînţeles, de lumea pomenită mai sus, a idealiştilor. Ar părea o clasificare scolastică, dacă nu ar exista un factor comun în stare să distingă respectivele categorii: zelul. Excesiv până la fanatism, disproporţionat chiar faţă de impulsul şi aşteptările autorităţii supreme, la unii, egal cu sine, dar tenace la alţii, lipsit de vlagă, maşinal, chiar blazat la categoria a treia. Nu înseamnă că, în anumite cazuri, şi nu rare, intensitatea zelului nu dezorientează: câte un simplu conservator emite o acută ce-l pune în inferioritate pe privilegiat şi îi dă serios de gândit. Asta şi întreţine, într-un fel, emulaţia, îi face pe toţi să se dea peste cap ca să păstreze întâietatea. Nu există siguranţă deplină în nicio categorie, clasificarea nu este imuabilă, straturile se mişcă, se întrepătrund şi, ca şi rocile, suferă alunecări tectonice.

Zelul este materializarea clasică a servilismului. Sigur, e presupus, chiar pretins în forme mai nude sau mai mascate, ca atare indispensabil tuturor rangurilor dregătoreşti, doar nimeni nu va fi ţinut în mare cinste pentru ochii săi frumoşi, ci pentru priceperea şi fervoarea slujirii. Dar, cum spuneam, preţul cel mai amar, mai usturător – pentru cine mai percepe – plătit de dregători este glisarea gesturilor şi expresiilor de adeziune, pierderea spiritului critic în executarea ordinelor, a onestităţii faţă de cei aflaţi pe scări ierarhice inferioare. De bună seamă zelul se grefează pe acţiune, pe faptă, niciun stăpân nu s-ar mulţumi cu spumă verbală eterică. De regulă, dregătorii muncesc de le ies ochii din cap, dar risipa de energie nu e numai pasiune creatoare, ci şi jertfă pe altarul devotamentului. Interesează nu atât căldura degajată, cât fumul emanat, mireasma pentru nările fremătătoare. Sunt dregători care taie brazde adânci în ogorul lor şi obţin roadă bogată, pentru că au pricepere, nu concep să se mistuie în gol, sunt stăpâniţi de orgoliul de a lăsa o urmă în viaţă. Dar totul cu capul întors, privind peste umăr înapoi să se asigure că sunt văzuţi, şi cu urechile ciulite să audă lauda. Aceasta nu este dezonoare, nu este pervertire a energiei şi umilire a talentului? Zelul se exprimă, într-adevăr, în muncă, dar surplusul este absurd, mai

ales când dicteul este arbitrar, capricios şi despotic. Excesul de zel este pierdere a discernământului, tocire a individualităţii până la sâmburele robotic, programat nu o dată greşit.

Excesul de zel este frică şi umilinţă, renunţarea la sine, vărsarea sinelui în albia colectoare a supuşeniei colective, din care vocea nimănui nu se aude distinct. Într-o măsură sau alta, dregătorii beneficiază de privilegiu, dar îl plătesc mult mai mult decât face. Şi preţul este cu atât mai mare, cu cât ei sunt, la propriu, mai săraci. Sfetnicii domnitorilor, inclusiv miniştrii dinastiilor posedau averi, zelul lor se justifica prin satisfacţia rangului şi posibilitatea de a-şi rotunji moşiile, dar ceea ce aveau le permitea o relativă autonomie, împinsă chiar până la putinţa desprinderii nedramatice de monarh. Cei mai prăpădiţi, mai dependenţi şi mai exploataţi dregători au fost cei ai regimului egalitarist. Ei n-au avut averi şi nu li s-a permis să dobândească. Pivotul existenţei lor a fost salariul, iar privilegiul, unul perisabil, adesea meschin. După 10 ani de slujbă posedau ceva la nivelul mediu al societăţii. E adevărat, nu stăteau la coadă la carne şi la brânză, unii beneficiau de câte o damigeană de vin natural, mai luau masa pe la casele de oaspeţi, mai trăgeau chiolhanuri pe la IAS-uri şi CAP-uri. Derizorii avantaje răsplăteau alergătura lor necurmată, într-un program hărţuitor, fără limite, nopţile lor nedormite şi absorbţia mojiciei stăpânului. Departe de mine intenţia de a inspira milă pentru acest destin – atrag atenţia amatorilor asupra precarităţii satisfacţiilor. Or fi fost şi privilegiaţi ai wisiky-ului, Kent-ului, cafelei braziliene (valutele în aur ale epocii), dar tot minor era şi acest peşcheş consumabil.

Răsturnarea acelui regim a permis noii garnituri dregătoreşti să dobândească, în doi ani, cât n-ar fi putut acumula ceilalţi în două secole, chiar dacă şi-ar fi predat scaunele din tată-n fiu. Se învederează aici proporţia, infinit superioară, a noului privilegiu, neîngrădit de niciun cod, şi mai ales de nicio oprelişte din partea „stăpânului”. Să fii ministru, parlamentar, prefect şi, în acelaşi timp, comersant, bancher, proprietar funciar nu mai este astăzi

o ruşine, ba chiar constituie un atu serios, o carte de vizită onorabilă, indicând omul de mare viitor. Dregătorii cei noi sunt incomparabil mai bogaţi, dar nu mai feriţi de loviturile soartei nemiloase. De pe acum au început să fie alungaţi prin cetate cu ouă clocite şi pătlăgele răscoapte, dacă nu şi cu pietre, iar unii smulşi din jilţuri, anchetaţi şi ameninţaţi cu justiţia. În graba de a urca, ei nu văd treptele rupte ale scării şi, când coboară, vin de-a berbeleacul. Neîndoios, ar trebui scris abecedarul acestei ingrate meserii, măcar pentru a-i avertiza pe cei bine intenţionaţi, ce reprezintă o valoare în sine, că dregătoria nu le-o augmentează, ci le-o corupe, le-o compromite şi le-o pierde.

CONDAMNAȚII

Judecătorul, inflexibilul, intransigentul judecător al lui Camus, omul ce se credea intermediarul justiţiei divine pe pământ, străluminat o clipă de fasciculul rece al adevărului, îşi azvârle toga, abandonează dosarele şi se afundă în şuvoiul anonim şi sordid al păcătoşilor de rând. Este forma de penitenţă aleasă de un orgoliu trezit din delirul puterii magice, este sihăstria căutată chiar pe muntele slăbiciunilor umane, biciuite ani de zile orbeşte în numele unui atribut investit oficial. Este asumarea avidă a condiţiei de fiinţă gânditoare, supusă greşelii, şi respingerea pretenţiei de a-şi surclasa semenii până la altitudinea de demiurg punitiv absolut. Ajuns, prin dureroase cazne morale, la conştiinţa că nu este nici mai bun, nici mai rău decât cei pe care îi sancţiona, îşi alege mediul uman cel mai de jos pentru a-şi pedepsi, terfelindu-se, cecitatea de a se fi crezut deasupra tuturor. Mi se poate răspunde că replica dată de frământatul scriitor francez unei indispensabile instituţii sociale, ca justiţia, este o licenţă literară, un nihilism eminamente fictiv. Ar însemna să bagatelizăm, prin aceasta, rarele, dar totuşi realele procese de conştiinţă ale spiritelor alese din magistratură, puse să măsoare cu o balanţă aproximativă, dacă nu rudimentară, faptele semenilor, şi să intervină implacabil în bietul lor destin. Ceea ce permite însă ca organizarea judecăţii pământeşti să funcţioneze fără prea mari perturbaţii ale mecanismului coercitiv, examinat de Camus dinlăuntrul raţiunilor lui intime, este faptul că „iluminările” au caracter de excepţie, mulţi dintre slujbaşii învestiţi trăind cu convingerea că toga îi scoate din rândul muritorilor vulnerabili şi îi face sacrosancţi.

Personajul din „Căderea” abdică pentru că nu se simte

îndreptăţit să împartă dreptatea în lume; pe de o parte, nebulozitatea vinovăţiei umane în contextul determinismului social (atât cât este) îl complexează şi îl depăşeşte, pe de altă parte, se vede pe sine însuşi suficient de vinovat ca să nu azvârle cu piatra în ceilalţi. Este, fără îndoială, reluarea temei biblice, a parabolei creştine, dar, în acelaşi timp, aici se întrevede contestarea aroganţei şi exclusivismului instituţiilor profesioniste, acuzarea abuzurilor celor ce şi-au format reflexul emiterii pe bandă a sentinţelor. Se pune, astfel, în cauză sursa erorilor judiciare, a subiectivismului instanţei, înrâurită de simpatii şi antipatii, precum şi a nedreptăţii interesate, premeditate. Legea nu poate cuprinde multitudinea situaţiilor generatoare de culpă, ea constată şi incriminează efecte şi face abstracţie de cauze şi, mai ales, nu-şi propune să individualizeze, reglementând categorii. Legea este eliptică şi interpretabilă, străbătută de hiatusuri, şi abia ajunge să înţeleagă ceva din natura raporturilor societăţii cu omul, dar aproape deloc pe cea dintre oameni. Legea nu va putea fi niciodată perfectă, iar lacunele ei fundamentale se încearcă a fi împlinite prin asprime; în aceste condiţii, toată nădejdea este pusă în judecător. Iar el – stânjenit şi derutat de golurile şi defectele legii – se dovedeşte, prin natura sa umană, tot imperfect, respectiv oscilant, influenţabil, arbitrar, chiar interesat, ca să eliminăm din discuţie, pentru simplificare, incompetenţa profesională, obtuzitatea. Iată, aşadar, cum se pot conjuga în actul de justiţie handicapurile obiective şi cele subiective. De aceea se întâmplă, nu o dată, ca un vinovat să condamne un nevinovat (în raport cu un anumit text de lege), ca infractorul nedovedit să-l pedepsească pe cel prins asupra faptului, ca cineva să fie băgat în puşcărie de altcineva aflat pe o treaptă morală şi civică inferioară. Toate aceste ipoteze ar putea fi descifrate în planul ipostazelor reale. Ca de altfel şi spinoasa chestiune a plasamentului magistratului în triunghiul fatidic ale cărui laturi sunt: legea, puterea, inculpatul. Ce ieşire poate afla el din acest sufocant perimetru închis? Respectarea sau încălcarea legii, slujirea obedientă sau înfruntarea puterii,

afirmarea adevărului cu orice preţ sau sacrificarea inculpatului. Câte variante nu se pot alcătui, combinând între ele aceste elemente? Este posibil să se întâlnească, încorporate în una şi aceeaşi personalitate, cele trei virtuţi juridice cruciale: cultul legii în spirit şi literă; demnitatea refractară oricăror ingerinţe şi raţiuni extrajuridice (înţelegând prin putere partida politică, executivul, autoritatea profesională ierarhică, atmosfera oficială, cutuma unor moravuri exprimate, de pildă, în dilema obedienţei gratuite: „ce se aşteaptă de la noi?" etc.); adoptarea prezumţiei nevinovăţiei ca premisă indispensabilă a oricărei analize, obiectivitate şi respect intrinsec faţă de persoana supusă judecăţii?

Amintindu-mi de Camus, aş fi tentat să-mi reprim orice optimism şi să-mi spun că cer prea mult de la oameni. Dar propria-mi crudă experienţă mi-a arătat că, uneori, viaţa depăşeşte idealul, în ciuda faptului că în mod frecvent este invers. Doi bărbaţi pe care nu mă sfiesc să-i numesc eroi ai justiţiei române, judecătorii militari Gabriel Graur şi Doru Sabău, au demonstrat că întrunesc, aparent cu lejeritate (în fapt cine ştie câte nopţi nedormite, cât studiu, cât zbucium, câtă şovăială, câtă renunţare, cât risc au investit în actul lor), toate aceste virtuţi. Ţării care dă asemenea caractere, asemenea minţi şi asemenea competenţe i se pot ierta multe. Sunt convins că vom mai auzi de ei, nu numai ca savanţi în ştiinţa dreptului, ca şefi de şcoală, ci şi ca spirite directoare într-o indispensabilă renovare a justiţiei române. Pot părea unora cam hazardate aceste preziceri, dar când s-a mai întâmplat ca un tribunal militar, într-un răsunător proces politic, probând o viziune de o ireproşabilă integralitate a ansamblului juridic şi o subtilă înţelegere şi diagnosticare a nuanţelor cauzei, să proclame nevinovăţia deplină a inculpaţilor hăituiţi ani de zile de putere, de procurori şi de alte instanţe, de extremismul politic revanşard, arătându-se insensibili la presiuni şi primejdii, spărgând o ţesătură aproape impenetrabilă de cutume instituţionalizate, luându-le apărarea acuzaţilor nedreptăţiţi prin hotărârea emisă, incomparabil mai calificată şi mai persuasivă decât pledoaria

propriilor avocaţi ai acestora? Lepădarea publică a Curţii Supreme de impresionantul act de conştiinţă juridică al remarcabililor ei membri în haină militară, nu a eclipsat cu nimic evenimentul, dimpotrivă, a pus şi mai plastic în lumină valoarea principială a pionieratului în probitate şi imparţialitate profesionale ale instanţei amintite. Cu toată adânca admiraţie pe care o port operei lui Camus, cred că oameni de asemenea calibru nu au dreptul să abdice de la prerogativele lor, adevărat, împovărătoare, de natură să sperie spiritul prin uriaşa responsabilitate ce i-o conferă, ci dimpotrivă. Frământarea sinceră a oricărui om are drept corolar cinstea, dar cinstea nu se manifestă obligatoriu prin evadare, ci in sectoare sociale vitale, ea trebuie să se constituie în cariatidă a dreptăţii.

Intuiţia camusiană ne lasă, totuşi, un mare semn de întrebare: dacă greşeala, ca şi suferinţa, sunt fatalităţi ale vieţii tuturor fiinţelor umane şi dacă, de asemeni, toţi sunt condamnaţi să piară, de ce unii trebuie să-i mai condamne încă o dată, pe ceilalţi, în acest tragic final? (interogaţia depăşeşte acum, bineînţeles, sfera justiţiei). Muritori deja condamnaţi îi condamnă pe fraţii lor, şi ei condamnaţi aprioric, de parcă primii ar fi nemuritori, şi ar deţine împuternicirea de a-i lipsi pe ceilalţi de nemurire. Naivitate, infatuare, orbire!

DERUTA MUZELOR

Când vorbesc armele, muzele tac. De ce? Să fie atât de sperioase, în timp ce, de fapt, vocaţia lor este să coboare în toate subteranele pline de primejdii ale omului, ale lumii, ale istoriei, şi, după cum se ştie, se hrănesc atât cu frumuseţea, cât şi cu hidoşenia destinului? Să fie atât de labile în menirea lor, şi atât de sanguine, încât atunci când aud bubuituri, pun şi ele mâna pe puşti şi trag la grămadă, în cine se nimereşte, sau mai urât, se tocmesc în tabăra celui mai tare? Ce fac artiştii în războaie, în revoluţii, în momentele când societatea îşi pierde minţile, o ia razna, îşi dă foc la moralitate, la propria onoare şi răcneşte ca un urangutan? Ies în piaţă şi îngroaşă corul sinistru, calcă şi ei pe podoabele civilizaţiei, pe craniul înţelepciunii, gâtuie ideile, principiile moştenite de la lucizii liniştiţi, de la curajoşii gânditori nonbeligeranţi de altădată? În vremurile tulburi muzele tac fiindcă artiştii, speriaţi, se vâră în gaură de şarpe sau, dimpotrivă, isterizaţi, zbiară cât îi ţin beregăţile şi împung cu scurte condeie, ca nişte vârfuri de lănci rupte, piepturile vechilor şi noilor rivali, mutrele găsite antipatice?

Homer a avut răbdare să aştepte zece ani pentru a nu pierde nimic din ororile războiului troian (dacă i-a fost contemporan), ca să poată înfăţişa enorma absurditate în care s-a vărsat sângele celor mai viteji, mai nobili şi mai generoşi bărbaţi ai antichităţii, deosebiţi unii de alţii doar prin aceea că nu se născuseră pe acelaşi ţărm al mării Egee. El nu fusese dotat cu un simţ al umorului prea dezvoltat, de aceea marele său confrate tragediograf de mai târziu, Shakespeare, blagoslovit de ursitoare şi cu limbă ascuţită,

i-a dat o mână de ajutor şi, în „Troilus şi Cresida”, a scos la iveală şi ridicolul epopeicei înfruntări.

Dacă e rău când tac, nu consider că e o fericire ca muzele să pălăvrăgească verzi şi uscate, să împrumute robe de procurori sau avocaţi şi să acuze sau să apere clienţi de ocazie, să-şi pună caftan şi să zdrăngănească imnuri şi ode. În timpuri mai apropiate, artele au trecut sub jurisdicţia serviciilor de propagandă ale suprastructurilor politice, au primit instrucţiuni de principiu şi metodă, ca şi misiunea de a susţine laborios şi patetic lozinci curente, de a „ingineri” un tip uman inedit, dorit a fi docil, productiv şi credul. Papii, principii italieni, margrafii germani, regii britanici îi taxau pe artişti ca meşteşugari, le asigurau mijloacele de existenţă şi îşi ornau castelele cu băştile lor pluşate, dar nu se oboseau să emită idei estetice. Cel mult îi sâcâiau cu observaţii profane, ca şi pe tâmplari sau tinichigii. Societăţile moderne i-au ridicat în rang pe artişti şi le-au pus la dispoziţie minuţioase ghiduri teoretice, betonate fundamente ideologice, pe care ei n-aveau decât să înalţe turle, turnuri, dantelăriile trufaşe ale idealului fictiv. Ca orice construcţie abstractă artificială, instrucţiunile teoretice pentru uzul artei s-au tocit, s-au fanat, s-au eliminat de la sine. Dovadă, vasta paletă de stiluri în care s-au putut împleti şi despleti artele acum şi întotdeauna. Când luăm în discuţie daunele comenzii sociale în producţia spiritului, ignorăm însă, uneori involuntar, alteori premeditat, determinismul absolut al artei, şi anume talentul. De ce ne oripilează că Ics a acceptat să-i facă portretul lui Ceauşescu, sau că Igrec i-a dedicat o bucată muzicală pentru pian, sau că Zet a compus un poem despre curajul naţional al fostului lider comunist, şi n-avem de făcut nicio obiecţie la marile pânze închinate familiilor regale de Van Dycke sau Goya, la portretele papilor pictate de Tizian, la paginile dedicate de Goethe lui Napoleon, la odele antice proimperiale ale lui Horaţiu şi Virgiliu, la operele consacrate de către marii compozitori germani mai generoşilor sau mai avarilor, mai cultivaţilor sau mai obtuzilor lor stăpâni de viţă

regală? Se pare că rămânem, în domeniul artei, prizonierii unei gândiri mărginite, izvorâtă nu din legile imparţiale, superioare şi eterne ale esteticului, ci din patima stupidă a politicului.

E drept, comanda socială, ca şi ghidul ideologic, sunt înăbuşitoare, sau măcar iritante, dacă sunt impuse cu osârdie şi intoleranţă, cum a fost în epoca teoriei tipicului şi a mediei statistice jdanoviste din „obsedantul deceniu". E drept, orice formă de amestec al statului în conceptul estetic şi în practica artistică – pe care, din nefericire, şi subsemnatul l-a susţinut, chiar dacă aplicând cu intransigenţă, în mod expres, selecţia valorilor artistice reale – este stânjenitor şi lezant pentru conştiinţa creatorului autentic. Dar toate aceste tipuri de trufie socială, incriminabile fără doar şi poate, nu reprezintă nimic în faţa talentului.

Inspiraţia creatoare, înalta înzestrare naturală sfidează şi înfrânge orice mecenat arogant şi pretenţios, orice ideologism blindat de aparatură criterială. Iată de ce patrimoniul artistic universal este doldora de capodopere făcute la comandă, în condiţii aproape similare cu cele rezervate cizmarilor sau croitorilor de la curte. Iată de ce, dacă portretul făcut de Ics lui Ceauşescu (acest Ics fiind inclus momentan blamului politic dat fostului dictator) conţine bobul radioactiv al talentului, peste ani va ocupa de la sine locul ce i se cuvine în Pantheonul artei româneşti. Marii artişti nu au plătit şi nu plătesc tribut comanditarilor, oricât de cusurgii sau pisălogi ar fi aceştia. Ei îşi fac arta lor, aşa cum le dictează sensibilitatea, şi o trăsătură de penel în plus, acceptată conciliant, ca gest de supuşenie sau curtoazie, nu o afectează cu nimic. Compoziţia care iradiază adevărul şi provoacă emoţia, rămâne intactă, dăinuind peste timp cu sigiliul nealterat al talentului artistului.

Marile talente sunt integral libere, incoruptibile. Deasupra oricărui ordin, oricărei comenzi, oricăror canoane sau ghiduri. Chiar şi cea mai sumară exegeză ar putea-o demonstra. Pictorii germani Otto Dix şi Grundig – ale căror lucrări se află expuse în

muzeul din Dresda – lucrând în plină ascensiune a nazismului, şi-au transpus pe pânză premoniţiile artistice, realizând imaginea înfricoşătoare, aş spune apocaliptică, a prăbuşirii brutalului regim opresiv. Arturo Ui al lui Bertolt Brecht întruchipează tragicomedia sinistrului lider al fascismului mondial. Ce sunt exoticele (sau eroticele) grădini suspendate ale lui Ion Gheorghiu, decât o opoziţie extravagantă la cromatica spirituală oficială monotonă şi simplistă a timpului? Ce sunt portretele şi siluetele maestrului Baba, decât o galerie tipologică a tristeţii şi exasperării unor oameni prăbuşiţi în ei, într-un refuz total de a face priză cu exteriorul? Ce sunt „Moromeţii" şi „Cel mai iubit dintre pământeni" ale lui Marin Preda, „Principele" şi „Săptămâna nebunilor" ale lui Eugen Barbu, „Nebunii frumoşi ai marilor oraşe", de Fănuş Neagu, „Ce mult te-am iubit", de Zaharia Stancu, cărţile lui A.E. Baconsky, Buzura, Ţoiu, Breban, Labiş, Nichita, Păunescu, Ion Gheorghe, Ion Alexandru, Blandiana, Doinaş, Dimov, Manolescu, Simion, Unghianu, Zaciu, Noica, Paleologu şi ale atâtor altora, decât eşantioane veritabile ale spiritului critic la adresa viciilor epocii, alternative la o existenţă lipsită de orizont, evadări într-o realitate înnobilată de fantezie subtilă?

Comenzile şi ideologiile afectează numai pseudo-artiştii, forţele creatoare anemice, maeştri fără talent. Aceştia da, nu produc artă, ci meşteşug, nu recreează lumea, ci fac propagandă. Fără tagma artiştilor lipsiţi de talent, comanda socială nu s-ar fi impus niciodată, ideologia nici n-ar fi avut obiect în această sferă. Dar respectivii ar fi fabricat pseudo-valori şi în absenţa vreunor ingerinţe. Diferenţa ar fi fost că n-ar fi găsit piaţă de desfacere şi ar fi fost nevoiţi să se lepede, poate, de pretinsa vocaţie din care, iată, au putut trăi. Deşi m-aş îndoi şi de aceasta. Ei sunt capabili să descifreze comanda socială – căreia i se supun automat – şi în sloganurile politice dintr-o societate pluralistă, în raportul de forţe dintre partide, într-un viitor ce se recomandă mai sigur spiritului lor de observaţie. Mi s-a părut foarte edificatoare, sub acest

unghi, o cronică cinematografică recentă, în care autorul observa că filmul postdecembrist recenzat nu e decât copia pe dos a unui film de propagandă comunist din anii ’50. Pentru propagandiştii din artă comanda socială continuă să funcţioneze sub forma reprezentării lor despre ce „s-ar agrea”, despre ce „ar conveni” unor presupuşi comandanţi de opinie publică. Poate era vorba chiar de un autor al filmului de propagandă din anul ’50, cine ştie? Nu că artistul este comunist, neocomunist sau anticomunist interesează, ci dacă ceea ce a comis este film de propagandă sau film de artă, operă adevărată sau lucrare fără talent.

De ce tac muzele astăzi, când lumea are atâta nevoie de baia purificatoare a emoţiei artistice, când nicăieri ca în artă omul nu se poate întâlni cu sine însuşi? Nu cumva fiindcă muzele sunt intimidate de aceste confuzii? Nu pentru că purtătorii de cuvânt ai anticomunismului extremist şi revanşard acuză orbeşte de colaboraţionism artiştii care au creat în vechiul regim, ignorând dacă au talent sau nu, dacă au făcut simplă propagandă prin lucrările lor, sau au dat culturii naţionale valori durabile? Sau datorită convingerii amare a talentelor că astăzi nici măcar mecenatul sau comanda – pe care le escaladau cu pasul lor înalt – nu le mai ocroteşte şi îndemnă să se exprime?

BURSA VALORILOR

Singurul ţel social la care evoluţia actuală a raporturilor publice ar permite oamenilor să aspire – în ciuda sărăciei, paralizării mecanismelor economice, dezorientării şi nesiguranţei populaţiei, speculei rapace, corupţiei administrative şi politice – este competiţia liberă şi deschisă a valorilor. Mi-aş îngădui să afirm că, în clipa de faţă, şi pentru o lungă perioadă de timp, tocmai atitudinea faţă de valori va defini caracterul progresist sau retrograd al unui partid, al unei mişcări, grupări, linii de opinie, ideologii. Esenţială nu se învederează a fi susţinerea conceptului – cvasitotalitatea mişcărilor sociale se simte constrânsă să adere la el, să facă din el propriul cal de bătaie – ci debarasarea de orice idee sau practică de natură să-l prejudicieze în fapt. Constatăm că agitatorii cei mai fervenţi ai ideii de competiţie liberă, enunţă teze şi întreprind acţiuni de natură să o ştirbească, să o restrângă, să o condiţioneze, anulându-i, în realitate, valenţele proclamate emfatic, şi fără de care se reduce la zero. De bună seamă, nimeni nu-şi recunoaşte franc adversitatea faţă de libertatea şi transparenţa concursului, dar ce altceva este contestarea dreptului unor întregi categorii de a participa la desfăşurarea lui? Sau organizarea probelor pe ascuns? Sau scoaterea din căciuli, manipulate în obscuritate, a numerelor câştigătoare?

Condiţia întrecerii neîngrădite şi corecte, după criteriile fair-play-ului, la scara societăţii, este mult trâmbiţata şi râvnita reconciliere naţională a locuitorilor ţării. Ea nu constituie o imposibilitate din cauză că acum o jumătate de secol s-a produs sciziunea societăţii – a devenit imperios necesară tocmai datorită acestei sciziuni. Efectele rupturii de atunci nu pot fi anulate decât prin opoziţia categorică faţă de o nouă ruptură, prin evitarea

altei separări a poporului în fracţiuni cu drepturi şi fără drepturi, în privilegiaţi şi frustraţi, în proaspăt reabilitaţi şi proaspăt compromişi. Nu se ştie unde duce împărţirea oamenilor în categorii extravalorice? Ori de câte ori apar îngrădiri pe motive politice, nu numai că se săvârşeşte o nedreptate socială flagrantă, care mai devreme sau mai târziu îşi va primi sancţiunea implacabilă şi neconcesivă a istoriei, dar se perturbează evoluţia firească a lumii, se blochează pârghiile progresului, se aduc grave daune colectivităţii naţionale, civilizaţiei. Inteligenţe, competenţe, energii înlăturate samavolnic din confruntarea socială intră în compresiune şi, sau se înăbuşă, sau acumulează resentimente şi explodează, cândva, în forme nocive, distrugătoare. Fenomenul, imposibil de ascuns după sloganuri justiţiare, generează, pe o arie largă, contrarietate, neîncredere, blazare, marasm. Tinerele generaţii nepervertite nu vor accepta niciodată justificări, chiar grandilocvente, pentru condamnarea la putrezire a unor minţi instruite şi fecunde. Interzicerea valorilor individuale, indiferent sub ce motiv, este despotism, şi ea inhibă întreaga masă a valorilor, consacrate sau în perspectivă, extrem de sensibile la arbitrar, la voinţe discreţionare, la tratamentul brutal aplicat substanţei pe care o exprimă şi o reprezintă. Autorii imobilizării valorilor provoacă traume vastului, complicatului şi fragilului organism social, ce resimte puternic penuria de substanţă cenuşie. Mii şi mii de celule ale societăţii se convulsionează sub crampele prostiei, incompetenţei şi necinstei, ţipă după minţile şi voinţele ce le lipsesc şi le-ar garanta o dinamică lejeră, armonioasă. Regimul comunist ar fi produs incomparabil mai mult şi mai bine, ar fi ameliorat în plus societatea dacă ar fi promovat de la început valorile, în mod neîngrădit. Dar a interpus între valori şi societate o gamă de criterii rigide şi false. Mai mult decât valoarea interesa categoria, deasupra inteligenţei se punea clasa, se sacrifica uşor competenţa de dragul unor aparenţe. Acel sistem se proclama, însă, al maselor, nu al individualităţilor, î-şi făcea un titlul de glorie din selecţia de clasă.

Dar un regim ce debutează prin deviza pieţei libere, trece la liberalizarea preţurilor şi la privatizare şi, deşi cu timiditate, sugerează reîntoarcerea în matca sinuoasă a capitalismului? Cum îşi poate atinge el aspiraţiile, eliminând aprioric din competiţie o serie de categorii? Cum se poate manifesta piaţa liberă în economie, în administraţie, în cultură şi politică, în general în structură şi suprastructură, când valorile sunt amputate şi îngrădite din start, când niciun domeniu nu-şi poate alege, apropria şi integra nestingherit, capacităţile dorite şi necesare, când se decretează tabuuri, ghetouri, chiar gulaguri demarcate conceptual? Piaţa capitalistă a speculaţiilor libere poate prospera în paralel cu o piaţă controlată a muncii şi gândirii? Nu este un non-sens? Iată, subiectivul sacrifică, sub impulsul patimilor neînfrânate, condiţia obiectivă a restauraţiei sistemului pe care şi-l doreşte. O contradicţie mai flagrantă şi mai frenatorie nu s-ar putea imagina. Mecanismele intime ale capitalismului se împiedică şi se opresc dacă se înfundă în pâsla deasă şi obscură a politicului fanatic. Politicul poate avantaja acest sistem nu frustrându-l, nu impunându-i o anumită dietă, ci hrănindu-l cu toate substanţele vitale secretate de o societate neîncorsetată.

Ce forţe se pronunţă la noi pentru *dirijarea* bursei valorilor umane? Pentru restrângerea perimetrului de recrutare a elementului subiectiv? Şi ce mobiluri le pun în mişcare pe această pantă periculoasă, dacă nu catastrofală? Şi cum de nu observă sau nu înţeleg ele contradicţia insolubilă în care intră, cu propriile aspiraţii sistemice programatice? Este vorba, se pare, în primul rând, de pătura, de o mare virulenţă vindicativă, a celor ce au avut de suferit într-un fel sau altul, ei sau înaintaşii lor, pe timpul vechiului regim, ca regulă generală în faza incipientă a acestuia. Răzbunarea este un proces psihic inteligibil, deşi primitiv. Dar este vorba în principal de răzbunare, sau mai degrabă de revendicarea unor despăgubiri materiale şi morale? Chestiunea ar necesita – nu este încă tardiv, dar a trecut prea mult timp în ezitări sau în opacitate faţă de fenomen – un studiu

atent şi o soluţie practică acceptabilă şi decontracturantă social. Ar mai fi cei nerealizaţi în vechiul regim, din varii şi confuze motive printre care, nu în ultimul rând, propria nedotare sau lipsă de disponibilitate, şi care ar fi interesaţi să limiteze – dacă nu să lichideze – concursul pentru poziţiile pe care au reuşit să le ocupe în interludiul de după decembrie. Nu-i interesează principiul democraţiei decât în măsura în care-i apără de competiţie. Cât priveşte sistemul viitor, sunt complet dezinteresaţi, cea mai bună pentru ei ar fi perpetuarea lipsei de sistem, în care simt că pot exista cu minimum de dificultate. O opoziţie socială fermă şi lucidă i-ar pune pe gânduri, le-ar tempera zelul combativ, obsesiv şi gălăgios.

Reconcilierea naţională riscă să se transforme în utopie dacă se menţine în stadiul de simplu deziderat teoretic. Ea impune, înainte de orice, identificarea factorilor adverşi, deschişi sau deghizaţi, şi anularea pragmatică a înverşunării lor. În al doilea rând, un calcul obiectiv al pierderilor pricinuite societăţii de noua schismă naţională, investigându-se fără prejudecăţi perimetrul blocat al valorilor, interdicţiile şi modalitatea includerii rapide în circulaţie a categoriilor excluse artificial. Dar nu numai atât. Dacă buna credinţă nu este generală, chiar şi cele mai lăudabile intenţii se vor dovedi ineficiente. La rândul lor, cei excluşi temporar, să zicem, sunt pregătiţi să se integreze? Ei pot face abstracţie de sistem, când este vorba de slujirea patriei? Sunt în stare să înţeleagă vorba cronicarului, că bietul om este sub vremi, şi nu invers? Că lumea ne schimbă pe noi, şi nu noi schimbăm lumea? Că oricine ar veni la putere, atât timp cât poartă girul voinţei majorităţii neamului, se bucură de legitimitate, şi sub auspiciile sale trebuie să aibă loc cinstita şi fructuoasa colaborare întru binele ţării? Dacă da, sunt întrunite condiţiile reconcilierii – faza superioară a înţelepciunii sociale, corolarul lungii şi amarei experienţe istorice a unui popor divizat prin timpuri nu din voinţa sa, ci pentru a putea fi dominat şi spoliat de străini.

HANDICAPUL STÂNGII

Forţele revanşarde din România fac alergie chiar şi numai la ideea de stânga. Ele nu şi-au terminat încă răfuiala cu istoria, cu acea jumătate de veac de politică proletară, încastrată obligatoriu în sistemul mondial ca o gigantică efemeridă, pe o treime a planetei. Cu istoria, ca şi cu cei care au purtat semnul ei „heraldic", devenit acum stigmat, continuă să se răfuiască purtătorii sloganului „Moarte comunismului". Ce se înţelege prin aceasta? Comunismul a murit ca sistem atât naţional, cât şi mondial, şi lucrul acesta este bine ştiut. Aici rezidă şi absurditatea reclamării unui proces al comunismului. Ce tribunal poate vârî în boxa acuzării un întreg popor? Iar răfuiala nu vizează numai trecutul, ci şi puterea actuală – poate în primul rând pe aceasta – botezată criptocomunistă. Titulatura are în vedere persoane sau o politică? Funcţii sau un sistem? Lozinca este ambiguă, poate intenţionat. Oricum, dacă, peste toate aceste idiosincrazii, facţiunii revanşarde i se pretinde să cadă de acord că eşichierul politic românesc cere şi o stângă, pentru a fi în rândul lumii, nervii ei şi aşa încordaţi nu mai rezistă, intră în criză. Din reflex.

Nimic nu este mai dificil astăzi în România decât a construi o stângă nu numai solid motivată, ci şi receptată public. A înălţa o mişcare pe ruinele unei istorii demiseculare, iată cea mai grea sarcină în faţa unei societăţi ce aspiră la modernitate democratică! Stânga a eşuat, la noi, ca şi în jurul nostru, nu ca aspiraţie, ca program sau idee, ci ca realitate socială constituită, ca monopol al puterii naţionale, ca societate muncitorească majoritară (dacă nu unitară). Funcţionând în calitate de stat al celor ce muncesc, minimalizând elitele în numele maselor, extinzând mecanismul productiv şi făcând din producătorii industriali o preponderenţă

a naţiei, instituind regimul egalitarist ce favoriza mulţimile producătoare, această stângă omnipotentă, cu o vechime de aproape 50 de ani, prognozată ca eternă, înconjurată de un ocean al stângii statalizate, protejată de o superputere de stânga, în câteva zile s-a prăbuşit. Iar lovitura de graţie i-au dat-o, culmea! producătorii înşişi. O explicaţie superficială ar fi că, la noi, stânga aparent betonată, invulnerabilă, programată pentru vecie, a fost confundată cu liderul ei, la un moment dat detestat unanim. Ţările din jur au fost conduse de oameni mai „rezonabili" şi au avut aproximativ aceeaşi soartă (minus asasinatul), ba ne-au devansat. Nu mai vorbim de superputerea multinaţională de stânga, având în frunte un reformator „îndrăzneţ" (până la inconştienţă), care, aşa cum e cunoscut, după ce a săpat o groapă mare pentru alţii, a căzut el însuşi, grămadă, în ea. Stânga istorică est-europeană s-a dezagregat în plin efort de reconversiune sistemică, când îşi revizuia defectele congenitale sau dobândite şi etala intenţii de transfigurare. (Nu contează că România făcea opinie separată în acest curent, decât poate pentru înţelegerea acuităţii revanşismului românesc anticomunist). Ca atare, stânga istorică a căzut la examen atât ca mod de producţie şi repartiţie, cât şi ca sistem de relaţii sociale şi umane. Experimentul marxist, realizat nu în laborator, ci pe viu, şi la scara unei mari părţi a lumii, a eşuat în câteva puncte vitale: productivitatea şi eficienţa muncii, satisfacerea cerinţelor moderne de viaţă, libertăţile individului, afirmarea elitelor. Nu oamenii, cu nimic mai proşti decât aiurea, sunt vinovaţi, aceasta este la îndemâna oricui să priceapă, ci dogma. Cât i se poate atribui lui Marx, lui Lenin sau Stalin, altor „corifei", rămâne de stabilit după minuţioase analize politologice.

În aceste condiţii, cu ce program se poate prezenta o stângă nouă în faţa clientelei tradiţionale, a claselor producătoare, când ele s-au dezis de însăşi expresia materializată a politicii menite să le reprezinte? Muncitorimea a beneficiat, incontestabil, la dimensiune colectivă, mai mult ca orice altă clasă, în vechiul

regim. Şi, totuşi, a acceptat să pună umărul atunci când regimul a fost răsturnat în prăpastie. De ce a făcut-o? Numai fiindcă s-a supărat pe N.C.? Mai degrabă fiindcă i s-a spus, din surse cu o identitate mai mult sau mai puţin precizată, că în afara socialismului o va duce mult mai bine, iar ea, în bună măsură a crezut. A avut deja ocazia să verifice. A făcut-o? Când este prea nemulţumită, exprimă nostalgii la nivel personal sau în cerc restrâns. Clasa muncitoare nu are o ideologie, nu are o conştiinţă politică, nu are o reprezentare globală clară a intereselor ei şi a condiţiilor în care se pot satisface. A fost o revelaţie amară. E o realitate, în ciuda faptului că această clasă a dispus de un partid mamut, că exponenţii ei au ţinut în mâini pârghiile societăţii, că i s-a decernat un titlu olimpic, locul întâi, de clasă conducătoare. Ce perspective poate să-i mai ofere acum un partid de stânga? O societate socialistă mai bună decât defuncta, de sângele căreia au mâinile pătate? Ştie cineva cum poate deveni mai bună? Comuniştii din fosta U.R.S.S. au încercat, în final, să adapteze un astfel de model, şi nu au fost luaţi în serios, în primul rând de către cei cărora li s-au adresat. A descoperit, între timp, cineva piatra filosofală? Un partid de stânga poate susţine o platformă critică la adresa capitalismului – nu ştiu cât de convingătoare în această fază – dar una socialist-demiurgică verosimilă, nu! Încă nu. Mai devreme de câteva decenii cred că nu! Cu excepţia situaţiei în care clasa muncitoare s-ar arăta dispusă să-şi facă mea culpa deschis şi la sânge – ceea ce mi se pare puţin probabil.

Un partid de stânga, aşadar, este astăzi constrâns să-şi reducă aria luptei la apărarea intereselor sociale ale producătorilor şi la opoziţia faţă de dreapta. Dar, pentru un partid care se respectă, acesta este un orizont prea îngust. Orice partid trebuie să aibă un punct de vedere – mai ales într-un moment de răscruce – cu privire la fizionomia societăţii, la structura şi suprastructura socială, iar optica socialistă este, în prezent, compromisă. Ea a sfârşit, din păcate, nu pe poziţii de stânga, ci pe poziţii conservatoare. Cel mai bine plasată se găseşte astăzi orientarea politică de centru, de

la care se aşteaptă o platformă raţională, în vederea organizării vieţii într-un mod benefic pentru toată lumea, luând ce e mai bun de la cele două sisteme, fără să-l calchiem pe niciunul. Dreapta propune generalizarea proprietăţii private şi câmp liber iniţiativei particulare, într-un capitalism rapace, acceptând, fără nicio rezervă, toate consecinţele ce decurg de aici. Unde se află clientela stângii? Peste tot şi nicăieri. Există muncitori care vor patroni, alţii hotărâţi să renunţe la condiţia lor profesională şi de clasă, alţii blazaţi, debusolaţi, abrutizaţi de nesiguranţă, cu o singură idee în cap: banii pentru pâine şi pentru bere.

De ce se tem atunci forţele politice revanşarde de o stângă în România? De ce riscă unele partide să-şi piardă ighemoniconul democratic, cerând interzicerea stângii? De ce îşi consumă dreapta mai mult de jumătate din energie agitaţiei pentru „procesul comunismului", teroarei anticomuniste? De ce s-au zbătut cu atâta încrâncenare să fie condamnaţi abuziv şi întemniţaţi foştii demnitari comunişti, reînfiinţând în societatea românească anacronica şi cutremurătoarea tagmă a deţinuţilor politici? Nu-şi dau seama că stridenţa şi înverşunarea lor sperie, obosesc, discreditează, menţin neîncrederea, vidul? Şi, totodată, aşează noua viaţă politică românească pe un teren arid şi minat, pe un sol colţuros, în care se vor sfâşia toţi acei ce şi-l dispută?

Deținuții politici

Recent, domnul Ovidiu Gherman a anunţat că la solicitările lui „Amnesty International" şi a unor forţe politice din ţară, PSDR va întreprinde consultări cu partidele parlamentare în vederea adoptării legii pentru amnistierea foştilor membri CPEx. Presa a reprodus declaraţia, uneori însoţită şi de mici comentarii. Întâmplarea – sau nu? – a făcut ca această iniţiativă politică să coincidă cu vâlva produsă de rezoluţia Parlamentului European, în care se aduc învinuiri României pentru regimul minorităţilor şi respectarea drepturilor omului (detenţia unor „prizonieri politici nonviolenţi").

Protestul justificat al diferitelor centre politice împotriva prezentării denaturate, în acest document, a stării minorităţilor la noi, s-a extins însă, prin extrapolare, şi asupra adevărului referitor la soarta deţinuţilor politici, în speţă a foştilor membri ai CPEx aflaţi în închisori.

Ar fi fastidios să reproduc pe larg confuzele sau eronatele luări de poziţie. Am să citez, spre ilustrare, numai două opinii, situate, aş zice, la extremele eşichierului politic. Astfel, domnul Radu Câmpeanu exclamă profund contrariat: „…Trebuie calificat ca fantezie faptul de a vorbi astăzi de o pretinsă violare a drepturilor omului printr-o imaginară încarcerare de prizonieri politici nonviolenţi". Iar un comentator politic al ziarului „Vremea", domnul N. Corbu, râde de se prăpădeşte de gogomănia europeană. „Ce spuneţi? scrie domnia sa. Ştiaţi că în România există *prizonieri politici*? Cine sunt aceşti prizonieri politici, nu se ştie. Căci chiar şi viperele vinovate de cele mai mârşave atacuri şi calomnii împotriva autorităţilor de stat, a şefului statului, sunt bine merci, se plimbă liber pe la terasele cafenelelor şi apar la

posturile de televiziune". Ideea îi prilejuieşte ironii dintre cele mai acide, şi o plină de vervă băşcălie jurnalistică la adresa ipoteticilor deţinuţi, absolut imposibil de identificat cu dioptriile sale, la orizontul societăţii româneşti.

Această lume a fost cuprinsă de o subită amnezie? Ea nu-şi mai aminteşte de cine e vorba în mica propoziţiune a Parlamentului Europei – despre care domnul Adrian Păunescu a afirmat, într-o conferinţă de presă a PSM, că reprezintă singura afirmaţie adevărată din masivul document? Ei năzbâtie! Dacă ar fi aşa, ar fi tragic din punctul de vedere al memoriei colective. În realitate este vorba însă numai de memorii individuale. Căci „România liberă" din 21 iulie a.c. îi descoperă cu uşurinţă chiar în persoana foştilor membri ai CPEx. Autorul articolului ridică perdeaua de pe falsa amnezie, recunoaşte faptul, dar consideră repararea lui, adică lichidarea detenţiei politice, idezirabilă. De ce? „În felul acesta, se spune, s-ar valida nepermis (şi nedrept pentru România) şi celelalte acuzaţii tendenţioase cuprinse în documentul domnului Otto von Habsburg". După acest debil raţionament, receptarea cu obiectivitate şi raţionalitate politică a singurului adevăr din document, şi corectarea corespunzătoare a situaţiei, ar aduce neajunsuri grave intereselor naţionale.

În ce priveşte categoria celor ce caută deţinuţii politici cu lumânarea, amuzaţi sau iritaţi, prin toate ungherele societăţii, poate ar trebui să li se trimită adresa precisă: CUTARE CUTĂRESCU, JILAVA, CORPUL B, CULOARUL 1, **Celula 109**? Atunci vor crede? Se vor convinge că reşedinţa foştilor membri ai CPEx este pentru mulţi ani de-acum înainte închisoarea?

Privitor la CDR însă, aceasta pare deplin conştientă că la baza condamnării membrilor CPEx a stat un simulacru înjghebat de Curtea Supremă de Justiţie pentru a justifica înghesuirea lor cu anasâna în Codul Penal. CDR spune răspicat: „Da, foştii membri ai CPEx sunt deţinuţi politici. Au fost întemniţaţi în calitate de exponenţi ai comunismului din România." Dar ea consideră menţinerea detenţiei politice necesară „ca aerul". Păstrarea acestei

situaţii departe de privirile Parlamentului European, ar asigura României o carte de vizită onorabilă, în timp ce recunoaşterea realităţii ne-ar descoperi goliciunile.

Care este situaţia detenţiei în clipa de faţă? O parte din foştii membri ai conducerii PCR – arestaţi, condamnaţi şi întemniţaţi în bloc – au fost graţiaţi prin decret prezidenţial. Altă parte au ieşit din închisoare condiţionat. Mai există categoria celor ce n-au fost nici graţiaţi şi mai au şi 3-4 ani de detenţie până la o posibilă punere în libertate condiţionată. Fiind bătrâni şi bolnavi, ei se bucură de temporare întreruperi medicale ale pedepselor, pe care tribunalul le revocă oricând doreşte. O sumedenie de factori oculţi menţin securea la ceafa acestor persoane, transformându-le viaţa într-un coşmar.

Propunerea de amnistie făcută de PSDR reprezintă, până când justiţia se va hotărî să rejudece procesele politice postdecembriste, singura cale de lichidare a condiţiei de prizonier politic-incompatibilă cu statutul Consiliului Europei. Luând-o în discuţie, Comitetul Executiv al CDR a replicat scurt şi rituos: „Un asemenea act ar însemna reabilitarea juridică a comunismului".

Foştii membrii CPEx sunt astfel ostaticii adversarilor comunismului, mâna de oameni cu care aceştia s-au mulţumit, până la urmă, pentru a-şi satisface setea de răzbunare. Fără ei cum s-ar putea întreţine iluzia că sistemul comunist a fost pedepsit? Da, foştii membri ai CPEx plătesc, şi la un mod atât de general încât îi pot satisface nu numai pe justiţiarii anticomunişti din România, ci şi pe toţi anticomuniştii din lume. Ei răscumpără oalele sparte pentru întregul sistem comunist mondial.

Sunt victimele intransigentei democraţii pluripartidiste, pline încă, se pare, de obsesii. Comitetul Executiv al Convenţiei Democratice a dovedit, cel puţin, sinceritate. Repugnându-i prefăcătoria celor care umblă cu fofârlica, a spus adevărul. Profund nedemocratic, crud, intolerant, dar adevăr. În lumina lui au acum de optat şi celelalte forţe politice româneşti, pentru o atitudine sau alta faţă de propunerea de amnistie a PSDR.

REFLEXE CONDIȚIONATE

În „Adevărul”, domnul C. Stănescu îmi administrează o înaltă lecţie de ideologie marxist-leninistă, trântindu-mă fără drept de apel la această pretenţioasă materie şi trimitându-mă să mă reciclez. S-ar părea că e vorba de o ambiţie mai veche, satisfăcută, din nefericire tardiv. Imputându-mi, sub titlul: „Matadorul şi flautul fermecat”, că am îndrăznit să vorbesc despre patriotismul şi sentimentul naţional cultivate în regimul trecut – într-un articol publicat în revista „Totuşi iubirea” – d-sa îmi descoperă grava „inconsecvenţă materialist-dialectică şi istorică”, de a „omite conştient” sau de a „ignora pur şi simplu” „legătura strânsă dialectică dintre patriotism şi nivelul de trai”, pe de o parte, şi patriotism şi demolarea satelor, a bisericilor şi unor monumente istorice, pe de altă parte. Trădarea acestor legături dialectice, mi se spune la modul cel mai intratabil, nu se poate face decât cu preţul carierei. Că dl. C. Stănescu îmi distruge această „carieră”, treacă meargă, dar că îmi falsifică intenţiile, prefăcându-se că nu remarcă subiectul bine circumscris al articolului, şi creând impresia eronată că am abordat exhaustiv, la modul teoretic, tema patriotismului, şi am omis dinadins sau din diletantism ideologic două capitole de bază, aceasta frizează (mi-ar plăcea să mă înşel) reaua credinţă.

Dar mă întreb, de ce o fi aşa de preocupat dl. Stănescu de acurateţea (ca să nu zic puritatea) materialist-dialectică şi istorică a gândirii mele? Intervenţia d-sale aminteşte izbitor de logica unor istorici ieşiţi la iveală pe la începutul anilor ’50. Respectivii dascăli ne trăgeau sever de urechi dacă, de pildă, îndrăzneam să-l elogiem pe Mihai Viteazul pentru marea operă patriotică pecetluită cu sânge şi consfinţită la Alba Iulia, „ignorând” poziţia

sa „reacţionară” în probleme interne, şi anume faptul că i-a legat pe ţărani de pământ şi i-a înrobit pe ţigani. Această maniheistă şi paralizantă interpretare a trecutului avea un caracter grosolan tendenţios: se urmărea eliminarea din istoria noastră a temei unirii, considerată subversivă, pregătindu-se poporul pentru uitarea aspiraţiei sale seculare, în vederea proiectatei „includeri” în marea comunitate a socialismului biruitor. Departe de mine gândul de a-l suspecta pe domnul Stănescu de la „Adevărul” că este animat de atari machiavelice scopuri. Totuşi, asemănarea atât de izbitoare a logicii d-sale cu cea de acum 40 de ani, nu poate să nu sugereze cel puţin o ciudată conservare, probabil involuntară, a maniheismului proletcultist caracteristic doctrinei în numele căreia mă admonestează. De altfel, nu puţini se arată încă excedaţi în faţa necesităţii de a privi calm şi a înţelege elastic procesele contradictorii ale societăţii în toate etapele.

Dl. C. Stănescu forţează, cu un berbece cât toate zilele şi cu un zel gratuit, uşi deschise. Cine mai contestă ceea ce ne aduce la cunoştinţă domnia-sa – cu aerul că face o primă comunicare Academiei –: faptul că defunctul regim a provocat, la un moment dat, din fericire fără consecinţe (prin personajul său emblematic), o linie greşită în sistematizarea rurală, a lovit, prin strategia adoptată în lichidarea datoriei externe, în condiţiile de trai ale maselor, a manifestat lipsă de înţelegere, chiar ostilitate şi arbitrar faţă de lăcaşuri de cult? Dar, în acelaşi timp, este la fel de notorie împrejurarea, benefică pentru ţară, că acest regim a apărat independenţa naţională împotriva unor tentative, deloc teoretice, de dominaţie străină, s-a opus cu îndârjire acţiunilor de deznaţionalizare a poporului român, i-a apărat individualitatea etnică şi demnitatea naţională. Relevarea acestui al doilea aspect a făcut obiectul articolului incriminat în „Adevărul”. Încerc să-mi explic de ce s-a prefăcut autorul că nu înţelege despre ce e vorba şi de ce a atacat. Să facă alergie la acest subiect din motive nemărturisite? Să fi uitat o serie de realităţi indiscutabile? Ca, de pildă, declaraţia noastră de independenţă din 1964, rescrierea,

după 1965, a istorie naţionale măsluite anterior sub auspicii străine, riscata condamnare publică a intervenţiei militare în Cehoslovacia a Tratatului de la Varşovia, organizarea apărării ţării împotriva unei foarte probabile pe atunci invazii străine, hărţuirea faimoasei politici brejneviste a suveranităţii limitate? Sau plasarea României, printr-o politică externă energică, principială, curajoasă şi inteligentă faţă de problemele acute ale lumii, la o înaltă poziţie mondială, admirată unanim, de adevărat matador (cuvânt ce-l oripilează pe dl. Stănescu) al independenţei, suveranităţii şi egalităţii statelor, al dreptului popoarelor de a fi stăpâne în propria ţară? Las întrebările fără răspuns.

Tot în vremurile de tristă memorie de la începutul deceniului al 6-lea, funcţiona tehnica simbiozei obligatorii, în raporturi farmaceutic prestabilite, a părţilor pozitive şi părţilor negative ale vieţii. Pentru a putea critica o secţiune, se cerea să lauzi întâi întregul. Să cred că, după aceeaşi metodă, dl. Stănescu reclamă acum celui ce laudă o secvenţă, să înceapă prin a critica întregul?

Dar articolul din „Adevărul" îşi mai propune un obiectiv (şi aici lucrurile se complică rău): să sugereze, chiar copios, prin intermediul scrierilor lui M. Eminescu, ideea că poporul i-a considerat pe comunişti (pe comuniştii naţionali, cum îi persiflează) ca străini, că regimul trecut se confunda cu o dominaţie mai odioasă decât cea în adevăr străină, şi că sistemul l-a făcut pe omul din popor indiferent faţă de ţară şi naţionalitatea sa. Licenţa extrapolării la vremurile recente a judecăţilor emise de Eminescu în secolul trecut, în condiţii cu totul diferite – ciudat, şi aceasta ţine de recuzita publicisticii rudimentare de la începutul anilor '50 – nu are acoperire nici logică, nici istorică şi este, după propria expresie a preopinentului meu, impudică. Totuşi, ce se urmăreşte prin această inabilă manevră? Să ni se inculce convingerea că şi politica de independenţă a fost dăunătoare? Că mai bine ne dominau străinii? Că în fapt poporului puţin îi pasă de ţară, de cine o stăpâneşte, de la cine primeşte pâinea? Cam acest punct de vedere, dătător de fiori, mă făcuse să public blamatul articol în

„Totuşi iubirea”. Crede în mod sincer recenzentul meu că marele Eminescu, a cărui operă clocoteşte de patriotism, i-ar fi îndemnat pe români, dacă neamul lor ar fi fost ameninţat sub privirile sale de o nouă cotropire otomană, muscală sau habsburgică, să-şi uite naţionalitatea şi să întindă ţara, pe tavă, străinilor, fiindcă peste 1 milion dintre ei (sau mai puţin de atâţia, câţi au fost „ai noştri”, cum nu scapă dl. Stănescu ocazia să strecoare în paranteză), o ducea mai bine decât grosul? Dar ce se va întâmpla, după opinia d-sale, în noua Românie privatizată, când, înscriindu-se pe spirala capitalismului, inegalităţile dintre oameni se vor adânci şi mai mult, privilegiaţii soartei, al căror număr nu-l putem prevedea, devenind mereu mai bogaţi? Această evoluţie va cânta prohodul României ca stat independent, şi al poporului român ca entitate istorică? Cum ar califica mai vechile sau mai noile popoare ale lumii un asemenea raţionament?

Dl. C. Stănescu îmi face concesia de a nu-mi atribui niciun fel de răspunderi în demolări, ca şi în îngreunarea vieţii materiale a poporului, acordându-mi circumstanţa închiderii mele melancolice, cu mâini curate, în „turnul de fildeş”, ceea ce mi-ar permite acum să „meditez liniştit” şi să manipulez, cu oarecare dezinvoltură, un flaut fermecat, picurând în urechile d-sale „cuvinte mincinoase şi vulgare”. Eu îmi cunosc, şi nu mă sfiesc să recunosc răspunderile politice şi morale derivate tocmai din pomenita izolare în turnul de fildeş, deşi, prin scrierile mele principale – pe care dl. Stănescu mă onorează să le preţuiască – nu am tăcut, ci am condamnat ceea ce era de condamnat şi am făcut tot ce am putut pentru trezirea conştiinţelor.

La rându-mi, exclud cu desăvârşire amestecul d-lui Stănescu în nenorocirile descrise de d-sa cu atâta savoare publicistică. Turnul de fildeş din „Casa Scânteii” se afla însă destul de aproape de rotativă. S-a ridicat cronicarul de azi al jalei de ieri împotriva demolărilor, a cozilor şi a frigului? A scris, şi cineva – poate subsemnatul, care a făcut şi greşeli în viaţa lui – l-a stingherit, l-a împiedicat să-şi exercite libertatea de conştiinţă? Sunt bucuros

că, în sfârşit, dl. Stănescu îşi face acum meseria de gazetar, pentru care, după umila mea părere, dovedeşte şi competenţă, şi talent, fără ca vreun cenzor să-l îngrădească, fixând teme prohibite, stabilindu-i cât să critice şi cât să laude. Cât priveşte vechile reflexe condiţionate, să sperăm că nu sunt ireversibile şi că flautul fermecat al materialismului dialectic şi istoric, ce-i mai picură în ureche notele sale „mincinoase şi vulgare“, va amuţi cât mai curând.

Toiagul dezmoşteniților

Ce reazem mai rămâne omului, după ce a trăit un timp lung, în unele cazuri întreaga viaţă – ca un copil înconjurat de părinţi adoptivi şi rude prin alianţă – sub oblăduirea statului paternalist, a organizaţiilor de filantropie socială, a unei societăţi cultivând principii de solidaritate şi unitate tribală? Înainte de orice răspuns, demolatorii socialismului îmi vor replica ritos: un adult patronat în mod totalitar, educat, îmbrăcat şi hrănit de societate cu aerul că îl creşte ca pe un fiu încă neputincios, neajuns la vârsta autonomiei, autodeterminării, iniţiativei libere, un asemenea adult va rămâne pe veci infantil, retardat, oligofren civic, biet pastolache rizibil cu picioare de cauciuc. Nu excludem riscul unor atari consecinţe, dar există şi opinii contrare: tocmai scuturarea de pe umerii cetăţenilor a unei puzderii de răspunderi hărţuitoare, le-ar putea permite să-şi dezvolte personalitatea în alte direcţii decât cea a dexterităţilor practice diurne, să-şi exerseze valenţe superioare abilităţii de a se descurca în păienjenişul cerinţelor materiale imediate.

Dar întrebarea am pus-o având în vedere nu o ipoteză abstractă, ci contextul concret dat. Indiferent cât de mult s-ar fi degradat educaţional, rămânând mai departe dependenţi de ocrotirea mediului social, cetăţenii la care mă refer şi-au pierdut, deodată, pârghiile de susţinere, s-au trezit singuri în faţa unui munte de greutăţi, încercând sentimentul apăsător, demoralizant, că au rămas orfani. În aceste condiţii, în afară de forţa lor fizică, musculară, energetică, de rezistenţa nervoasă şi dotarea cu reflexe practice, cu spirit întreprinzător , pe ce se mai pot bizui? Evident, deşi mai acută la noi prin ineditul situaţiei, chestiunea se pune, în ultimă instanţă, la scară universală. Pe oamenii de rând

din bogata civilizaţie occidentală nu-i dădăceşte nimeni, nu-i ţine în palmă, nu-i protejează instituţii publice interpuse ca amortizor între individ şi jungla sociala. Cu atât mai puţin pe cei din săraca lume a treia, unde omul are conştiinţa netă a micimii, neputinţei şi fragilităţii în raport cu necruţătoarele legi ale societăţii şi cruzimea relaţiilor impuse de aceasta membrilor ei! Nu se poate nega, răsfăţul puberal alterează caracterul, prelungirea supravegherii peste limite normale debilitează personalitatea, nevoia de a primi asistenţă, aşa cum o concep alţii – şi neîndestulătoare, dar şi contrară firii şi aspiraţiilor primitorului – cultivă obedienţa, înseriază şi uniformizează spiritele, plictiseşte, instituie un confort mediocru, cenuşiu, situat abia la joncţiunea primitivităţii cu civilizaţia. Dar frustrarea, pe nepregătite, fără nici o tranziţie, de acest călduţul preparat social comestibil şi hrănitor, nu este de natură să-i arunce pe vechii clienţi ai societăţii protecţioniste, în braţele disperării?

Ei bine, întrebarea era: ce cârjă stă la îndemâna unui asemenea paralitic, a unui atare olog? Ce proteză se poate monta spiritului debusolat? Cultura a încetat de a mai fi accesibilă mulţimilor, fiindcă intră în sistemul asistenţei sociale abolite, deşi ar fi fost un anestezic sau, invers, un stimulent. Radioteleviziunea, presa? Se observă uşor că ele nu fortifică, nu încurajează, nu deschid perspective, ci stresează, sperie, descurajează şi disperă.

Ce mai rămâne apropiat, receptiv lamentaţiilor şi disponibil apelurilor omului, decât Dumnezeu? Dumnezeu este o hrană sufletească la îndemâna tuturor, şi a celor bine nutriţi fiziologic, şi a celor flămânzi, atât a învingătorilor, cât şi a învinşilor. Deci, pentru unii poate avea calitatea de desert sau divertisment, în timp ce pentru ceilalţi de pâine, de castron cu supă la cantina dezmoşteniţilor soartei. Nu există egalitate nici într-u Dumnezeu, atât timp cât trupurile sunt conservate şi întreţinute diferit. Nu apare inevitabilă gelozia supuşilor Dumnezeului sărac, faţă de Dumnezeul bogaţilor? Cum se disculpă Dumnezeul celor cu burta goală şi buzunarele sparte, îngenunchiaţi de nevoi şi

alungaţi de la toate festinurile vieţii ? Prin vechea mângâiere că cei din urmă vor fi cei dintâi, că mai repede va intra funia prin urechile acului decât bogatul în împărăţia cerului? Îşi păstrează tonicitatea, funcţia optimistă, calitatea de substituit al bunăstării pământeşti, aceste prea frumoase metafore? Ce este de făcut pentru desfiinţarea dualităţii divine, născute din contradicţiile şi inechităţile lumeşti, din marea antinomie cuibărită în destinul uman? Subsemnatul este departe de a întruni condiţiile a ceea ce se cheamă credincios, dar aceasta nu-l împiedică să priceapă că, în marea cotitură istorică la care suntem supuşi, ca şi în perspectiva noului drum, Dumnezeu va deveni majorităţii oamenilor indispensabil. Nu sunt de neglijat însă o serie de întrebări grave şi sâcâitoare pe care individul modern, postcomunist, şi le pune despre acest nou (deşi atât de vechi) protector al său. Slujitorii bisericii vor da poate din umeri şi vor considera prozaică şi măruntă chestiunea în speţă, ba chiar fără obiect. Conciliile catolicismului de după război nu au expediat însă cu suficienţă acutele dihotomii create de epocă între om şi religia sa. Şi ortodoxismul are nevoie de o primenire ideologică – atât timp cât nu vrea să rămână o filozofie de muzeu, ori în acest sens n-ar trebui ignorată lecţia marxismului –, de o revizuire a raporturilor cu omul social în ipostazele contemporane şi, nu în ultimul rând, de o perfecţionare a regiei, a interpretării, a spectacolului mistic propriu-zise.

În enciclica lui de anul acesta, Papa şi-a îndreptat degetul pentifical, cu un gest incriminator, către răul din toate societăţile pământului, folosind cuvinte dure pentru lumea bogată a capitalului, căreia nu i-a recunoscut nici o superioritate morală, şi cerând ocrotire pentru miliardele de nevoiaşi ai planetei. Papa a evocat obligaţia obiectivităţii în judecarea orânduirilor, a regimurilor, a fiecărei pagini de istorie. Înalţii noştri prelaţi, după ce au mai blestemat odată satanismul societăţii vechi, în care au slujit, s-au mulţumit să repete tradiţionale abstracţiuni ce par să se asemuie tot mai mult cu sloganele dogmei politice. Oamenii

comentau impresionaţi şi dintr-odată lucizi, cuvintele Papei, şi închideau neconvinşi, plictisiţi, postul RTV la lungile expuneri sinodale.

O asemenea comparaţie o faci involuntar, fără nici o tendenţiozitate sau părtinire, trăgând doar concluzii despre felul diferit cum poate fi slujit Dumnezeu şi, prin el, omul. De ce biserica noastră închide ochii şi acum la silnicie şi nedreptate, de ce n-are puterea să fie obiectivă, să respingă ura politică, să ia apărarea celor răstigniţi de o justiţie lumească păcătoşită, cu nimic mai presus decât cea care înscena crime lui Cristos?

Iată şi altă constatare întristătoare. Am avut anul acesta prilejul, în scurtul intermezzo dintre două verdicte judiciare diametral opuse – din care ultimul, pronunţat în săptămâna patimilor, a răsunat ca o palmă usturătoare pe însuşi obrazul lui Cristos –, să asist la ceremonia pastorală şi într-o biserică ortodoxă şi într-una catolică. Scenografia ortodoxă era mai intimă şi mai caldă, Dumnezeu părea acolo un amfitrion lipsit de pretenţii, el însuşi parcă enoriaş care a acceptat să-şi ofere căminul unei modeste petreceri de spirit. Spectacolul propriu-zis, însă, nu se deosebea aproape cu nimic de improvizaţiile artistice făcute pe la casele de cultură provinciale în semifinalele faimosului festival „Cântarea României" (aceeaşi impresie o dau şi unele transmisii ale televiziunii). Cei câţiva preoţi ai bisericii, intraţi în altar cu urmele tuturor agasantelor încurcături personale ale zilei, întipărite pe faţă, întârziind şi, presaţi de timp, s-au limitat la un compendiu de slujbă. Enoriaşii au ieşit pe urmele lor în tinda bisericii – unde urma să se intoneze imnul de glorie al învierii – îmbrâncindu-se şi apostrofându-se fără nici o cucernicie, la fel ca în faţa unei alimentare când se afla că rezerva de pui (la care statul suporta subvenţie) era pe sfârşite. Un ţârcovnic a condus vocile adunării, dar nu după melodia populară, ci după una de strictă specialitate sacerdotală, producând o penibilă cacofonie şi, până la urmă, inhibarea celor mai mulţi. Văduviţi de orice fior pios, oamenii şi-au aprins lumânările (de cea mai proastă calitate,

cumpărate de la chioşcul bisericii), şi s-au îndreptat spre casele lor grăbiţi şi tot atât de searbezi precum veniseră.. La catedrala catolică, Dumnezeu era un castelan rece, dar îndatoritor şi cult. Nu intra în relaţii amicale cu drept credincioşii, îşi bătea aripile nevăzute pe undeva pe sub bolţile gotice arcuite cu o severitate abia îmblânzită de vocea pastorului care predica, voit insignifiant, de la pupitrul lui modest, de slujitor copleşit de divinitate. În schimb, acest Dumnezeu clocotea în tuburile de aramă ale orgii, ca un vuiet al spiritului universal, captat şi îmblânzit anume pentru asistenţa ghemuită pe băncile tari, lucioase, aduse parcă dintr-o sală de tribunal ceresc. Apoi a izbucnit din piepturile coriştilor, împrăştiindu-se în văzduhul transfigurat de artă, notele divine ale lui Bach. Şi toate acestea s-au înfipt adânc în suflet, ca nişte săgeţi fierbinţi sfinţite, străpungând învelişul nostru rugos acoperitor al cărnii sfântului Sebastian.

De ce, dacă tot trebuie să credem – şi acum mă exprim în numele tuturor celor pe care Dumnezeu poate să-i aline –, să o facem formal, ca o simplă îndatorire tradiţională, şi nu ca o revelaţie proaspătă a propriilor noastre surse de emoţie, şi ca o reîntâlnire cu bietul nostru suflet prea mult ignorat (adevăratul, poate, sălaş al lui Dumnezeu). Ortodoxismul nu este ideologia mea, dar eu nu am fost şi nu sunt inamicul acestei ideologii –iar dacă am putut crede în esenţa dogmei comuniste, nu înseamnă că sunt apt şi pentru o anume doză de misticism? Chiar dacă n-aş avea nici o contingenţă cu religia, ortodoxismul face parte integrantă din patrimoniul mitologic şi cultural al neamului meu, şi nu-mi este indiferent cât de mult sau cât de puţin exprimă el spiritualitatea românească. Şi mai ales, ce capacitate are de a ţine cadenţa cu inteligenţa şi sensibilitatea noilor generaţii, disputate cel puţin în egală măsură de ştiinţă şi arte.

Interviu

ORBUL CU URECHILE CIULITE...

Interviu luat de Adrian Păunescu la închisoarea Jilava, în iunie 1991 (1)

– Domnule Dumitru Popescu, îngăduiţi-mi să vă salut de la distanţa de o mie de ani, câţi au trecut de când nu ne-am văzut. Ce faceţi?

– Vă mulţumesc pentru acest gest cu rădăcini „milenare". Într-adevăr, nu e vorba numai de o groază de timp, ci şi de distanţă. De ani-lumină. Sau de ani-întuneric? Cum e mai corect?

Ce să fac, domnule Adrian Păunescu? Deretic prin 'năuntrul meu. S-au adunat atâtea trancanale! tot scot şi nu mai prididesc. Unele au intrat şi s-au depozitat fără ştirea mea. Pe altele le-am aruncat eu acolo, în grabă, fără să mă uit bine. Muncă grea, vă daţi seama! Ce arunc, ce las, cum aranjez puţinul pe care aş vrea să-l păstrez? Din păcate, nimic nu se lasă aruncat pur şi simplu. Toate acestea – mă feresc să le denumesc – cer număr de înregistrare, loc în spaţiu (spaţiul e infinit) şi mai ales clasificări, adnotări, caracterizări. Operaţie sisifică. Credeţi că stă vreuna la locul ei? Că ele se supun demersului ordonator? Se mişcă, se rostogolesc, se reaşează, îşi caută mereu alte asociaţii, ba încearcă să mă înşele, să se travestească, să se reboteze, iar unele, chiar din cele aparent mai docile, se constituie în grupări disidente şi cer schimbarea punctului de vedere, dar nu numai o dată, de „N"ori, exasperându-mă, derutând-mă, obosindu-mă. Uneori sunt tentat să las totul baltă, dar nici asta nu se poate, tot eu trag ponoasele.

Dar m-am întins la vorbă. Scuzele mele. Confirm şi eu zicala românească: *„Bună ziua ţi-am dat şi belea mi-am căpătat”*.

– Care este sentimentul dumneavoastră dominant în această clipă?

– În clipa aceasta? Că am orbit. Că mi s-a aruncat, să zicem, vitriol în ochi şi mi s-a luat vederea. Ultima imagine rămasă în creier, nu pe retină, retina mi-a fost arsă, este aceea – de-a dreptul indelebilă – a străzilor Bucureştilor la mijlocul zilei de 22 decembrie 1989, străbătute în goana maşinii spre palatul Televiziunii unde mă chemase, ca şi pe alţi români, vocea unui purtător de cuvânt al momentului. De atunci trăiesc în beznă şi încerc să compensez pierderea vederii prin ascuţirea celorlalte simţuri. Cred că urechea mi s-a sensibilizat. Atât în descifrarea zgomotelor, cât şi, poate mai ales, în desluşirea tăcerii. Înainte, tăcerea îmi era inaccesibilă. Acum o percep ca pe o complicată şi profundă simfonie mentală, în care se combină toate marile teme umane. Realizez că întotdeauna a fost, întotdeauna este mai important , infinit mai important, ceea ce nu se aude, ceea ce nu se spune – atât fiindcă nu se vrea, cât şi fiindcă nu se poate. De puţine ori, săvârşind ceva, avem adevăratele proporţii şi semnificaţii ale actelor noastre.

Deci, sentimentul orbului cu urechile ciulite, ca să prindă, dincolo de rumoarea hăituielii, sunetele tainice ale pădurii.

– Cum calificaţi arestarea dumneavoastră „preventivă” de mai bine de un an de zile ?

– Ca pe o scenă inutilă, într-o piesă scrisă în grabă, şi pe care regizorul, din rutină sau din vanitate, n-a mai avut inspiraţia s-o amputeze.

– Aţi fost un bărbat politic. Aţi avut responsabilităţi mari. Mulţi vă reproşează asta. Personal, cred că hotărâtor este ce face omul. Dumneavoastră ce aveţi să vă reproşaţi din punct de vedere politic?

– În primul rând, n-am sesizat când, din „homo politicus” – ceea ce, în secolul al XX-lea, este vrând – nevrând orice individ cu oarecare bagaj informativ, spirit de observaţie şi energie – am devenit, cum spuneţi dumneavoastră, „bărbat politic”.

O anumită opacitate m-a făcut să nu mă consider niciodată politician (sau, cum se zicea la noi pe atunci „revoluţionar de profesie”), deşi mă aflam în forul de conducere al unui partid politic. În actele oficiale, la rubrica indicând profesia, scrie, cum era şi firesc, ziarist. Nu, n-am aut vocaţie de politician, şi nu m-am socotit ca atare, dar nimeni nu este judecat după părerea ce şi-o face singur despre sine.

Nu pot să neg, în calitate de gazetar făceam politică, mai ales după 1965, în maniera specifică acestei profesii. Eram un susţinător entuziast, cu mijloacele gazetăriei cotidiene, al deschiderii operate de Ceauşescu în societatea românească a acelor ani. Am promovat dedogmatizarea ideologică şi culturală, democratizarea politică, metamorfoza patriotică şi iluministă a P.C.R., schimbul public de opinii, abolirea suspiciunii, abuzului, represiunii poliţieneşti, modernizarea economică, racordarea la ştiinţele contemporane, civilitatea aparatului de stat, comunicarea multiplă, de substanţă, cu lumea de dincolo de aşa-zisa cortină de fier, ieşirea de sub tutela străină, respingerea categorică a hegemonismului, autonomia şi independenţa naţională. Am continuat să promovez aceste cauze şi după ce ele au fost, treptat, abandonate de Ceauşescu, ba chiar şi atunci când el se situa la polul opus.

Evident, nu le puteam susţine în opoziţie publică, deschisă cu el, metoda mea a fost să continui să i le atribui, deşi se lepădase de ele, pentru a le menţine teoretic în vigoare. În anii când Ceauşescu a fost stegarul lor, l-am elogiat sincer, cu convingerea deplinei justificări şi cu speranţa că aceasta este un stimul. N-am făcut-o mai mult decât alţii, dar, fiind sincer, poate mai percutant. Când el îşi renegase propriile crezuri progresiste, continuând să i le pun în gură încercam să-l întorc cu faţa spre

acel trecut ce-i adusese simpatia poporului şi a opiniei publice internaţionale, sau măcar să-i fac evidentă discrepanţa dintre ce fusese şi ce era. În realitate, practicam o *polemică subterană* cu noul Ceauşescu, obtuz, rudimentar şi cazon. Mulţi n-au priceput acest substrat, intenţiile mele nevalidându-se în ochii unora, după cum mi-am dat acum seama. Calcule eronate deci, soldate cu acuzaţiile din ultima perioadă. Din păcate, criticii ignoră, din neştiinţă sau intenţionat, opoziţia – nu mă sfiesc s-o numesc categorică – din lucrările mele literare, la gravele fenomene de involuţie apărute în societatea românească, la viciile sistemului şi la persoana lui NC. În concluzie, nu-mi reproşez că am susţinut şi lăudat ideile şi atitudinile politice benefice ale lui Ceauşescu, la timpul lor, ci că nu mi-am respectat integral pactul încheiat cu mine însumi, în ultimul deceniu al domniei acestuia, de a tăcea public neconcesiv, aşa cum am făcut-o în lucrările forului politic de partid căruia îi aparţineam. Al doilea autoreproş este că, în „deceniul aberant" am rămas totuşi, alături de ceilalţi, în caricatura de CPEx a lui Ceauşescu. Deşi în această perioadă mi-am impus greva tăcerii – punând în ea neaderenţa tacită la actul de conducere al „perechii" –, prezenţa mea chiar şi pasivă acolo, alături de alte prezenţe, unele active, a completat decorul în care s-a produs escaladarea autorităţii ceauşiste până la punctul absolut. Deşi muţenia obstinată şi îndelungată nu putea să însemne nici pe departe pentru Ceauşescu adeziune – lui nu-i putea scăpa sensul real al acestei poziţii –, puţin i-a păsat. El ştia că în afară nu se ştie, iar adeziune manifestă avea prea destulă. Deci, calcule eronate. În fond, constat cu stupoare că ceea ce îmi reproşez sunt tocmai gafele proprii nepoliticianului. Şi nu mă îndoiesc, de acestea trebuie să mai fi comis, chiar pe când nu mi se cerea să-mi calc pe inimă.

Deşi întrebarea, sever circumscrisă, invită expres doar la dezvăluirea autoreproşurilor, am răspuns gândindu-mă că, unilaterală, curiozitatea dumneavoastră exprimă totuşi o preferinţă exclusivistă a momentului, care trebuie satisfăcută aşa cum este.

– Fac, firește, precizarea că de la politic la penal este o distanţă enormă. Aveţi să vă reproşaţi ceva penal?

– Penal! Cine nu vede că penalul e acoperirea abuzului politic, e compromisul făcut de justiţie pentru a media interesele puterii şi legitima ilegalitatea, arbitrariul forţei? Recurgerea la condamnarea penală a indezirabililor politici indică o continuitate nefastă din faza cea mai decrepită a „dictaturii proletariatului".

– Centralismul democratic. Dictatura proletariatului. Dictatura personală. Tiranie. Vedeţi vreo legătură între acestea?

– Dacă văd? Întrebarea este pentru gimnazişti, domnule Păunescu? Aşa mult am coborât în ochii dumneavoastră? Îmi pare rău, s-a ratat un virtual subiect frumos. Şi totuşi pentru a nu mă acuza de obscuritate, anticipându-mi memoriile, am să evoc un moment, cred eu, demn de tot interesul pentru tema care vă preocupă. În 1985 am fost primit la Beijing de Hu Yao Bang, pe atunci secretarul general al Partidului Comunist Chinez, iar după convorbiri, remarcabilul om politic m-a reţinut la cină. M-am bucurat de atâta atenţie nu datorită rangurilor mele, ocupam atunci un loc periferic în eşichier, practic nu mai aparţineam nucleului activ al puterii – ci înaltei consideraţii acordate omologului meu, rectorul academiei similare, fost mareşal în armata de eliberare, personaj legendar al războiului chino-japonez, mentorul politic din tinereţe al şefului partidului de la acea oră.

Discutând despre Mao Tze Dun, despre maniheista şi totuşi subtila şi înţeleapta împărţire a personalităţii celebrului fondator al Chinei comuniste, într-o jumătate bună şi o jumătate rea, l-am întrebat pe Hu Yao Bang: *„Credeți că după cele întâmplate (și se întâmplaseră atâtea) mai este posibilă reeditarea, în asemenea proporții, a răului la vârf?"* Nu s-a gândit prea mult şi mi-a răspuns cu o simplitate senină, resemnată, aproape surâzând: *„Cred că da"*.

Am aşteptat un timp, în speranţa că are să mai adauge ceva, dar, disimulându-se „chinezeşte” printr-o expresie de mută atenţie îndatoritoare, căzuse pe gânduri. Am insistat: *„Nu credeți că centralismul democratic e de vină?”*. M-a fixat un timp cu ochii lui negri, vii, scormonitori şi cu o grimasă amicală, mi-a răspuns simplu: „Ba da”. Era dezarmant de sincer, franc şi laconic. *„Atunci de ce nu renunțați la el?”* am exclamat, cu siguranţă mai puţin protocolar decât s-ar fi cuvenit. Mi-a zâmbit cu simpatie, ca unui prieten vechi aş spune, şi m-a întrebat, la rândul lui, dar fără exasperarea mea, calm, cu o candoare pe care eu am receptat-o dureros: *„Și ce să punem în loc?”*. La scurt timp, a fost debarcat pentru vina de a fi încurajat liberalismul burghez şi, de inimă rea, a murit.

Vedeţi vreo legătură între întâmplarea aceasta şi întrebarea dumneavoastră? Sunt chestiuni care nu pot fi nici măcar abordate ca lumea, necum epuizate într-un interviu. Să ne rezervăm pentru tema aceasta „generoasă” alt cadru şi alt spaţiu.

– Aţi participat la politica ultimilor 25 de ani? Aţi fost un martor? Aţi fost, într-adevăr, ideologul Partidului Comunist Român? De ce vi se spunea şi vi se spune Popescu – Dumnezeu?

– Patru întrebări sub acelaşi înveliş? Ca patru boabe ascunse într-o păstaie? Dacă am participat? Da, la un număr de evenimente, şi nu cum spuneţi: *„la politica ultimilor 25 de ani”*. În primii ani ai epocii la care vă referiţi am participat la acţiunile de impunere a autonomiei Partidului Comunist Român în raporturile internaţionale, de câştigare a statutului de independenţă a României în lagărul socialist. Începând chiar cu pregătirea Congresului al IX-lea. Şi apoi cu prima vizită făcută de Ceauşescu la puţin timp după Congres, în U.R.S.S., când în decurs de o săptămână, s-a repetat public cel puţin de o sută de ori faimoasa formulă a suveranităţii (de 10 până la 15 ori numai în comunicatul final), şi când şeful partidului a ridicat

pentru prima dată în faţa lui Brejnev, invocând autoritatea lui Lenin, chestiunea tezaurului României. Am participat la întreaga tensiune, cu adevărat dramatică, de după înăbuşirea „primăverii pragheze" şi protestul vehement al României împotriva invaziei în Cehoslovacia a Tratatului de la Varşovia, când ne aşteptam din clipă în clipă să ni se forţeze graniţa, să auzim uruitul tancurilor din toate punctele cardinale şi să ne mutăm sediul în tranşee sau să fim – după cum jurasem în şedinţa C.P.Ex. din noaptea de 21 august 1968, ca să murim decât să ne facem părtaşi ruşinii – îmbarcaţi spre o destinaţie necunoscută.

Am participat la nenumărate tratative cu şefii marilor partide comuniste din vest – eurocomuniştii – pentru compromiterea şi abolirea centrului unic, a modelului unic, a monopolului doctrinar, inclusiv în reuniunea comunistă europeană de la Berlin, când Ceauşescu, Tito, Carillo, Berlinguer şi alţii i-au spus verde în faţă lui Brejnev că s-a terminat cu Vaticanul comunist.

Am participat, la Casa Albă, în biroul lui Nixon, când Ceauşescu a transmis conducerii SUA, din partea Chinei şi a Vietnamului, mesajul de oprire a carnagiului absurd din Indochina, intervenţie datorită căreia României i s-a atribuit, pe bună dreptate, în cancelariile vestice, un rol major la realizarea destinderii.

Am participat, cât m-au dus puterile, la eforturile de ameliorare a relaţiilor politice şi culturale cu Ungaria.

M-am străduit să schimb în bine imaginea noastră în ochii oamenilor de cultură din Vest – cu care m-am întâlnit şi aici, şi în ţările lor –, să pun în circulaţie valorile spirituale ale lumii în România şi cultura noastră dincolo de frontiere.

Am participat la începutul de apropiere a lui Ceauşescu de oamenii de artă, la reevaluarea locului culturii în societate, la reconsiderarea unor sectoare ale creaţiei intelectuale.

N-am participat la elaborarea şi aplicarea politicii economice, a politicii sociale, la construcţia bazei tehnico-materiale, cum se spunea atunci sectoarelor legate de standardul material.

După 1976, sfera mea de participare s-a îngustat, restrângându-se la mass-media, iar din 1981, am ieşit efectiv din nucleul activ al puterii. Nu e cazul să mă ocup aici de factorii care au determinat acest proces. Dacă am fost ideologul P.C.R.? Să vă fi auzit Ceauşescu! La ce scenă nostimă am fi putut asista ! Să fim serioşi, domnule Păunescu. Era Ceauşescu omul care să admită, în partidul pe care îl conducerea în mod absolutist, alt ideolog decât el însuşi? Eu am deţinut responsabilităţi în sfera ideologiei, ca şi mulţi alţii. Şi dacă am ieşit mai mult în evidenţă, asta se explică, poate, prin faptul că mânuiam mai lejer condeiul.

Am lucrat, în prima etapă, la redactarea, în colectiv, a unor importante documente de partid şi, nu contest, puneam asupra lor, mai mult sau mai puţin, amprenta „stilului“ propriu. Pe atunci, Ceauşescu accepta această asociaţie, acest coautorat redacţional. Dacă *baza* conceptuală îi aparţinea, în ultima instanţă *suprastructura,* ca să zic aşa, i-o adăugam, şi şi-o însuşea. Dar asta până la jumătatea anilor ,70, când a devenit deodată circumspect, trădând bănuiala că „stilul" meu poate să-l înstrăineze de propria gândire, să-l facă, fără să vrea, prizonierul unor idei la care nu subscria. Nu mai vorbesc de încurcătura în care îl puneam, făcându-l să-şi reîntâlnească vechiul spirit, frumoasele idei părăsite, stafia gândirii progresiste „depăşite". Desluşeam pe atunci, în privirea lui, neîncredere în proiectele unor documente. Elena Ceauşescu i-a alimentat, neobosită, această suspiciune. Convins de ea că îşi este suficient sieşi, a început să facă expuneri după notiţe, ciorne şi dactilograme întocmite în izolarea totală a cabinetului. Colegii ştiu că, cerându-mi să-i văd în formă ultimă lucrările, după prezentarea lor publică, nu o dată i-am extirpat adevărate enormităţi, de regulă cu tentă teoretică. Nu riposta, nesigur pe el, prefăcându-se că nu observă. Dar *ei* nu-i scăpau „ingerinţele" mele şi le exploata, pentru a-i demonstra „pericolul". Aşa se face că până la urmă a încetat acest gen de colaborare. De altfel, în ultimul deceniu, când între noi punţile fuseseră rupte, nici el nu prea s-a mai aventurat pe tărâmuri riscante. S-a instalat într-un

clişeu primitiv şi autostăpânitor, într-un şablon elementar. Acela care leza amorul propriu şi demnitatea ascultătorului, făcându-l să se simtă ţinta unei batjocuri, victima unei înşelăciuni. În anii din urmă, s-au ţinut plenare ideologice ale Comitetului Central, consfătuiri şi congrese cultural – ideologice, congrese ale partidului: la unele, aşa-zisul „ideolog" nu participa nici măcar ca invitat, iar, dacă era prezent de drept, nu i se rezerva decât rolul de a mobila prezidiul. Ceauşescu mă mai păstra ca pe o fotografie ştearsă a unei epoci revolute, cu care, paradoxal, în forul său intim se mai mândrea, dar de care se îndepărta implacabil şi catastrofal.

Şi, în sfârşit, vreţi să ştiţi de ce mi se spunea Dumnezeu. Porecla e lipsită, la origine, de orice haz şi interes. În 1950, când, student fiind încă în ultimul an, începusem să lucrez ca redactor la revista *„Contemporanul"*, unul din colegi, poetul Alexandru Andriţoiu, a făcut o butadă în faţa condicii la care ne îngrămădeam să semnăm, dimineaţa *„Ce înseamnă asta, domnule, P. Dum?* (prescurtarea din condică aparţinea portarului) *Dum… Dum… a! e abrevierea de la Dumnezeu!"* Ce sensuri s-or fi adăugat după ani şi ani nevinovatei glume iniţiale? Această curiozitate nu sunt în măsură să v-o satisfac.

POLITICA? TOTALĂ IDIOSINCRAZIE

Interviu luat de Adrian Păunescu la închisoarea Jilava, în iunie 1991 (2)

– Cine a deţinut puterea în România acestor ani? Nicolae Ceauşescu, Elena Ceauşescu, conducerea colectivă a partidului, aşa-zisul aparatcik, Securitatea omniprezentă, o ideologie, suspiciunea generală?

– O să vă mire, dar cred că, în fond, am avut de-a face cu o putere a cuvintelor. A încetat vreodată şuvoiul de vorbe dinspre autoritatea politică înspre popor? A tăcut vreodată Ceaşescu? A fost zi de la Dumnezeu în care să nu ţină o cuvântare? Sau în care să nu se relateze unde s-a dus, cu cine s-a întâlnit şi ce a zis?

Am examinat atent şi îndeaproape această strategie.

Au avut loc „milioane" de consfătuiri, adunări, şedinţe. Nu trecea mai mult de o săptămână şi găsea pretexte pentru a chema din nou judeţele la Bucureşti (primii secretari, primii vicepreşedinţi, secretarii etc.). Pe miniştrii îi convoca zilnic, ba de două-trei ori pe zi. Până şi bilunarele, prin definiţie discretele, închisele şedinţe ale C.P.E.x deveniseră tribune publice : participau nu numai Consiliul de Stat şi Guvernul, ci din nou judeţele, conducerile ministerelor, ba chiar şi centralele industriale. Apoi, consfătuirile „de lucru" pe ramuri, plenarele şi congresele „marilor forumuri" cum îi plăcea să numească aceste forme fără fond, apoi vizitele „de lucru", vizitele în judeţe pentru „dialog" cu oamenii muncii, apoi mitingurile, „marile întâlniri cu poporul", întâlnirile cu activul judeţean ş.a.m.d. După care

urmau prelucrările la eşaloanele inferioare, dezbaterile pentru „însuşire” şi „aplicare” – deci valurile stârnite până departe de taifun, mugind şi după ce acesta s-a oprit – interferate cu adunările de pregătire a unor noi mari reuniuni centrale.

Iată panorama! Credeţi că această vastă şi perpetuă mobilizare de forţe se făcea de florile mărului? Nu! Exista o raţiune. Ca organele, activul, masele să fie supuse asurzitorului, năucitorului, dominatorului bombardament de cuvinte. Aparatul, partidul, societatea au fost drogate cu uriaşe doze de vorbe, administrate sistematic, la intervale scurte, astfel ca să nu mai poată avea nimeni răgaz să se trezească, să iasă din beţie, de sub hipnoză, să poată gândi cu capul propriu. În plus, în felul acesta se ştia cine-i stăpânul, atotştiutorul, cine deţine monopolul soluţiilor în orice domeniu, cheia prezentului şi viitorului, cui i se datorează totul, cui i se cuvine recunoştinţa, devotamentul, ascultarea. Societatea era un cor gigantic, în care Ceauşescu deţinea rolul dublu de dirijor şi solist, şi vocea lui energică, intonând aceeaşi partitură, se auzea până la toate fruntariile, iar mâna mare, ţinând strâns bagheta, se vedea gesticulând rezolut, fără drept de apel, până în cel din urmă cătun, până la ultima mansardă de bloc. Conducerea colectivă, aparatcikul, securitatea, ideologia? În cel mai bun caz, adjuvante.

Suspiciunea a aparţinut altei epoci istorice.

– Aţi încercat să descifraţi, şi în cărţile dumneavoastră, mecanismul puterii. Cum vă apare el azi? Pe ce se bazează, în fapt, cel care reuşeşte să confişte toată puterea?

– După părerea mea, exercitarea puterii – fie că a fost dobândită legitim, prin sufragiu universal, fie că a fost cucerită într-o conjunctură favorabilă şi consacrată de un for reprezentativ restrâns – este favorizată de aureola unui fetiş. Cei cu o personalitate mai ştearsă clachează sau abia duc – târâş-grăpiş – povara unui mandat. Ca să-şi impună autoritatea în vârful piramidei, o persoană trebuie să-i facă pe semenii săi să uite că el este om ca

toţi oamenii. Scamatorie, iluzionism? Acestea sunt posibile doar câteva minute, la luminile bine dozate ale rampei. Din păcate, nu! Fetişul puterii e în mulţimi, şi are rădăcini ancestrale. Deţinătorul tiarei trebuie doar să ştie să se folosească de împrejurare. O femeie ca doamna Thatcher, pe care am cunoscut-o cândva, în calitate de ministru omolog, a putut conduce Anglia mai bine de un deceniu datorită prejudecăţii răspândite că e „de fier". Şi eu constatasem o componentă metalică în aliajul ei uman, dar mi se părea tocmai că aceasta nu o recomanda pentru funcţii statale înalte. Ignoram fetişul puterii instalate. Am avut prilejul să-l observ de aproape în URSS pe Brejnev, pe când nu era numărul unu al Kremlinului. Nici prin minte nu-mi trecea că are să-i succeadă lui Hruşciov, pe lângă care se gudura ca un căţel, şi mai ales că va domni două decenii, ca un aşa-zis campion al stabilităţii politice sovietice. Când a venit la putere Ceaşescu, mi s-a părut un bărbat tânăr, bine intenţionat, dar încet, greoi, stângaci, puţin intimidat, şi nu mi-am închipuit că o să înveţe să poruncească la scenă deschisă unor milioane de oameni cum să trăiască. Bush cum a fost? Umbra cuminte a lui Reagan, şi acum apare în fiecare zi pe ecranele televizoarelor, explicând în numele Americii, cum trebuie făcută ordine pe planetă. Ca să confişti, cum spuneţi, întreaga putere, nu-mi închipui însă că te poţi mulţumi numai cu fetişul ţesut de binevoitorii supuşi. Trebuie să-i izbeşti scurt, năprasnic şi de repetate ori peste gură pe toţi care ar mai aspira la putere sau pe care alţii i-ar putea împinge în „păcat."

Asta presupune o anumită dotare naturală şi o anumită formaţie civică, o natură şi o cultură corespunzătoare: lipsă de scrupule şi şiretenie, spirit viguros dar fără nuanţe, intuiţie speculativă şi dispreţ pentru intelect, încredere oarbă în steaua sa bună, îndrăzneală, tupeu, etc.

Prin urmare, fetişul, plus o sumedenie de defecte (dacă privim din perspectiva moralei ideale). În zilele noastre nu se prea mai nasc justiţiari sângeroşi prin preajma căpeteniilor. Celebrul reproş atribuit lui Iulus Caesar: *„Şi tu, Brutus?",* i-a complexat

pe sfetnici. Aceştia preferă să se supună, decât să lovească. Şi nu numai că acceptă să facă figuraţie în sala de sfat, pe lângă scaunul voievodal, dar chiar pe loturile lor individuale, pun sămânţa distribuită din magaziile centrale. Ar părea că vorbesc despre experienţa noastră, dar cel puţin în Europa răsăriteană fenomenul a fost general.

– Este comunismul o societate eminamente dictatorială? Ar putea exista un comunism democratic?

– Domnule Păunescu, în viziunea lui Marx, comunismul ar fi o societate eminamente apolitică. În locul statului – considerat instrument de dominaţie a minorităţii asupra majorităţii – dispărut pe o ipotetică treaptă a civilizaţiei umane, el preconiza autoconducerea liberă a cetăţenilor, în locul administrării oamenilor (eu înţeleg prin aceasta manipularea lor politică), administrarea exclusivă a bunurilor. Stalin, despre care, dacă n-am şti cât era de cinic, am zice că a fost un mare amator de paradoxuri şi calambururi, rezolvase ecuaţia prin faimoasa afirmaţie: *„În socialism, statul va dispărea întărindu-se”*.

Întrebarea mi se pare însă a fi următoarea – avea ceva comun societatea atât de grosolan cioplită de Stalin, şi apoi, cea din restul Europei răsăritene (şi de pe alte meridiane) concepută după „modelul unic” – în pofida importantelor ameliorări aduse ulterior – cu viziunea lui Marx? Socialismul „edificat” era, cel puţin în mugur, comunism? Acest aspect al problemei pare să fie tot mai mult ignorat, deşi chiar de la debut,după cum bine se ştie, „socialismul” a contrazis flagrant atât condiţiile obiective, cât şi pe cele subiective invocate de Marx pentru naşterea şi existenţa comunismului. Cum o pornise, socialismul, nu se vădea dispus nici să lase libertate deplină organizaţiilor politice, nici să apolitizeze societatea.

Când şi dacă se vor crea condiţiile anticipate de Marx, şi în funcţie de acestea cum va arăta un „comunism ca la carte“,

rămâne de văzut.

– Este comunismul o societate definitiv compromisă? Este comunismul compromis şi ca ideologie?

– Ar fi greu să spunem că ceea ce nu a existat încă, s-a compromis. Au fost compromise procese şi rezultate ale unei experienţe deviate, un concept intitulat socialist, care a generat distorsiuni sociale, nedreptăţi, forme de organizare absurde, groteşti, relaţii goale de conţinut, fenomenul totalitarismului străin esenţei umane, în sfârşit, conducere unipersonală. Ar fi greşit însă dacă am pierde din vedere avantajele evidenţiate, pentru o perioadă istorică, de această organizare socială. Într-o ţară rurală, săracă precum România (nu este singurul caz), după ruina provocată de un război mondial, socialismul a făcut posibilă concentrarea resurselor materiale şi a forţei de muncă pentru industrializare – premisa indispensabilă a civilizaţiei moderne. Au fost uvrierizaţi şi urbanizaţi milioane de ţărani, pentru care regimul a creat spaţii de locuit şi facilităţi edilitare incomparabile cu ale satului de odinioară. Cele circa 30 de procente ale populaţiei rămase la ţară, să lucreze pământul, tot pe seama industriei au înnoit satele. Sărăcimea, într-un număr impresionant înainte de război, şi-a ameliorat sensibil existenţa. Progeniturile stărilor de jos, ce formau marea majoritate a poporului, au urcat scări de civilizaţie culturală, de profil profesional şi de poziţie civică şi ierarhică de neconceput înainte la asemenea proporţii. Populaţia activă a căpătat un grad de instruire şcolară şi de calificare pe care deabea îl întâlnim în marile state din plutonul întâi al lumi a treia.

Oare în ochii beneficiarilor, arătaţi mai sus, ai acestor avantaje capitale, regimul pe care dumneavoastră îl numiţi „comunism“, este categoric şi definitiv compromis? Să nu uităm că acel regim este încă în vigoare în două dintre cele mai mari state ale lumii, unul fiind chiar matricea sistemului, iar celălalt cuprinzând un sfert din omenie. Ca să nu mai amintesc de alte câteva state mai

mici şi de faptul că, după recentul seism politic, în câteva ţări ale Europei răsăritene, partidele comuniste au cucerit majoritatea în alegeri libere, supravegheate de observatori ai Vestului. Sunt acestea semne de compromitere definitivă?

– Care este opţiunea dumneavoastră politică azi? În ce loc al eşicherului politic v-aţi aşeza?

– Opţiunea mea „politică" mă situează astăzi în afara oricărui eşicher politic, în teritoriul acela, binecuvântat, al observatorului imparţial. M-am săturat, domnule Păunescu, de politică, precum de mere acre, deşi aici, în puşcărie, mai apropiată mi-ar fi comparaţia cu ciorba de paste făinoase. Am căpătat pentru politică – şi nu acum, vă asigur, ci de circa 10-15 ani – o teribilă idiosincrazie. Singurul lucru pe care l-aş mai putea face, ar fi să mă uit cu coada ochiului pe ecranul televizorului, în trecere, la marile competiţii politice naţionale sau internaţionale. Cu un interes oricum mult mai scăzut decât la un meci de fotbal cu o echipă străină.

– Cum vedeaţi pluralismul politic şi cum îl vedeţi azi?

– Înainte, în „cadrul dat" al partidului unic, îl vedeam ca o competiţie liberă între inteligenţe, între competenţe, ca o posibilitate de cernere a elitei şi de veştejire a veleitarilor, de înfrângere a nulităţilor posesoare de „dosar bun" şi de coloane vertebrale cauciucate. Dincolo de criteriul valorii individuale, îl vedeam ca tribună de înfruntare a intereselor de grup, de categorie, de vârstă – declarate deschis –, fiind întotdeauna convins că sub staturile principiale, oricât de groase în aparenţă, se află sâmburele incasabil şi ireductibil al interesului egoist.

Cum îl văd azi? Aşa cum este, ca o harababură sub care nulitatea se ascunde şi mai uşor, ca o paradă de pancarte – idealuri, ţesute din mătasea strălucitoare dar artificială a „binelui public", a „binelui naţional". L-aş vedea, în schimb, ca o colaborare sau, după caz, ciocnire a exponenţilor organizaţi ai acelor categorii de interese de care pomeneam mai sus, avându-se ca premisă

recunoaşterea adevăratelor scopuri ale fiecăruia şi a contradicţiilor dintre acestea.

Mă întreb de ce mai este acum necesar ca fiecare formaţiune să-şi aroge atributele partidului unic? Să se recomande drept reprezentant al întregului popor? Drept militant pentru prosperitatea şi fericirea generală? De ce ar fi ruşinos să te baţi cu precădere pentru ţărani sau pentru patroni, pentru intelectuali sau pentru proletari? Şi să recunoşti că, dacă susţinătorii te aduc la putere, ai să le satisfaci lor cu precădere revendicările, bineînţeles nu în dauna restului societăţii, ci în contextul unei guvernări raţionale? (Acest ultim adevăr urmând să fie verificat de opinia publică). De ce să nu se spună în numele cui combate fiecare? Pretenţiile globaliste s-ar mai justifica, la cele două mari formaţiuni de guvernământ americane – tot un fel de partide unice, ca feţe ale aceleiaşi medalii – dar la cele o sută ale tinerei şi totuşi foarte încăpătoarei noastre democraţii? De ce să nu se ştie cine pe cine contează?

– Ca unui recenzent al viitorului, vă propunem să analizaţi cei 45 de ani din urmă şi să ne spuneţi ce consideraţi că a fost bun în ei, ce consideraţi că a fost rău în ei, ce etape s-au parcurs şi cu ce rezultate fiecare etapă?

– Ei, etapizările acestea aparţin disciplinei istorice. În ’44 aveam 16 ani. Îmi amintesc de şirul nesfârşit al furgoanelor Armatei Roşii trecând peste Dunăre, în Balcani. Eram elev de liceu. Când mi-am terminat studiile, noul regim fusese temeinic instalat. Iată, cei care am ieşit la pensie (în ce mă priveşte, e doar un fel de a vorbi, căci în loc de pensie am primit pensiune, şi una completă), am intrat în viaţă într-un sistem gata constituit. Ce alternativă aveam? Şi, cu toate acestea, unii îmi cer să plătesc pentru 45 de ani de „iad roşu”, de „ciumă roşie”, şi de alte asemene epitete ornante, ce ne arată cât de scurtă e memoria, şi cât de limitată fantezia politicienilor. Ce să mai zic de cei chiar născuţi în sistem! M-am referit înainte pe scurt, răspunzând altei

întrebări, la „bun” şi la „rău”. Cum s-au eşalonat acestea în timp?

În tinereţea mea, aerul politic era sufocant. În special în partid, se practica o pedagogie teroristă. Cei ce ieşiseră din închisori (sau pretindeau că au ieşit) se arătau mai intoleranţi decât „călugării desculţi” ai lui Umberto Eco, iar ucenicii lor manifestau chiar un plus de zel. Vroiau să facă din noi oameni de oţel (acel „alt aluat“) şi ne treceau succesiv prin foc şi gheaţă.

Venirea lui Ceauşescu ne-a uşurat răsuflarea, aerul s-a curăţat de multe miasme. El ne-a spus că securitatea şi justiţia întocmiseră dosare de urmărire pentru 8 milioane de oameni consideraţi incerţi, dubioşi, periculoşi. El a declarat: *„Oameni, puteți critica regimul, asta înseamnă că îl vreți mai bun, critica nu pune în pericol socialismul, îl întărește”*. Cum să nu subscrii? Cum să nu te avânţi şi în critică şi în muncă? Muncisem şi până atunci ca un rob, dar de-atunci şi mai abitir. Apăreau boli de uzură, crize de epuizare, dar cine avea timp de ele?

Bună, proastă, cum este, industria României Ceauşescu a ridicat-o (a construit-o poporul, dar sub mâna lui). Urâte, frumoase cum sunt, sub Ceauşescu s-au ridicat oraşele şi satele. A fost un constructor fanatic. Ne-a mâncat tuturor sufletul, dar a rămas ceva în urma lui. Cei dinainte nu avuseseră nerv, suflu, fuseseră lipsiţi de pasiune. Mult, foarte mult a trebuit făcut, şi aceasta în vreo 15 ani, din ’65 până prin ’80. După aceea, a început stoarcerea sudorii pentru plata creditorilor străini. Şi, orice s-ar spune, o economie de carton, chiar şi cu sacrificiu dublu, nu putea achita datoria externă în 10 ani.

Dar aceşti 10 ani au fost un infern. Nu numai pentru că ce-am avut mai bun am dat furnizorilor din Vest ai tehnicii noastre, ci şi pentru că toate, în această ţară, au fost răsturnate cu capul în jos. Liberul arbitru al „perechii” a cuprins până şi ungherele şi articulaţiile cele mai mici ale societăţii şi, dacă ar fi fost numai atât, încă s-ar mai fi putut trăi, pentru că, pe cât ne stătea fiecăruia în putere, repunem pe ascuns lucrurile în poziţia lor normală. Dar mai cereau oamenilor şi să ovaţioneze şi să aplaude până

răguşeau şi îi usturau palmele, să strige în gura mare că totul e minunat şi că văd din zi în zi mai clare, piscurile de aur ale comunismului.

Când poporul a terminat de plătit datoria externă, toţi s-au îndoit de şale şi, holbând ochii la el, au murmurat: *„Să vedem ce face?”* Ca un surd şi ca un orb, ca un om cu minţile rătăcite, a făcut stânga împrejur şi a mers mai departe. În loc să cadă în genunchi, să facă o cruce până la pământ în faţa poporului şi să spună din adâncul inimii: *„Oameni buni, dragilor, poporul meu minunat, iată, mă plec înaintea voastră şi vă mulţumesc cu lacrimi în ochi pentru jertfa făcută. Aţi dus pe umerii voştri tot greul şi aţi scos ţara din necaz. Vi se cuvine toată gloria şi toată recunoştinţa. Iertaţi-mă că v-am făcut să suferiţi, dar de-acum totul al vostru va fi, tot laptele şi toată mierea, tot fructul muncii voastre pentru desfătarea voastră se va da. Vom îndrepta cele greşite, vom fi cu grijă şi nu vom mai avea alt gând decât să vă arătăm recunoştinţa şi dragostea noastră”,* da, în loc să facă şi să zică, aşa-dar, toate acestea, care ar fi venit singure pe limba oricărui om cu bunăcuviinţă, el s-a umflat în pene, a uitat de nevoile poporului şi s-a apucat să adune bani ca să ajungă mare cămătar. Iată etapa cea mai neagră! Iată păcatul cel mai greu, luat de Ceaşescu asupra sa, şi cu care a şi coborât în mormânt. Procedând cum am zis, nu ştiu dacă s-ar mai fi aflat astăzi în groapă. Îmi repugnă moda aceasta americană a scenariilor, care a cuprins atât de frenetic presa noastră. Poate că de destinul lui n-ar fi putut scăpa, dar alt sentiment ar fi lăsat în sufletul poporului pe care, cu greşeli mari, dar şi cu mari fapte bune, l-a păstorit un sfert de veac.

– Când am scris frumos despre dumneavoastră, unii colegi scriitori mi-au reproşat că am uitat confruntările pe care le-am avut, necazurile pe care mi le-aţi pricinuit, necazurile pe care vi le-am pricinuit, rolul dumneavoastră uneori nefast, alteori, doar ingrat, în destinul unor fapte

de cultură, cum ar fi filmul „Reconstituirea" al lui Lucian Pintilie, la a cărui interzicere aţi contribuit, întârzierea unor cărţi ale lui Lăncrănjan, amputări de idei, texte, pelicule, interzicerea spectatorului aceluiaşi Pintilie, „Revizorul" şi altele. În schimb, alţi scriitori îşi amintesc acţiuni curajoase ale domniei voastre, cum ar fi apariţia„Elegiilor politice" ale lui Ion Gheorghe, despre care chiar eu am avut inspiraţia să vă informez că e o carte interzisă de ani şi ani. Ce e adevărat şi ce e legendă, cu privire la rolul dumneavoastră, bun sau rău, în promovarea operelor de valoare ale culturii naţionale?

Aşteptăm să ne răspundeţi săptămâna viitoare.

UN VAPOR ÎN COASTA AISBERGULUI

Interviu luat de Adrian Păunescu la închisoarea Jilava, în iunie 1991 (3)

– Rol nefast? Rol ingrat? Citaţi **„Reconstituirea”** lui Pintilie? În chiar revista dumneavoastră, Constantin Mitea a adus mărturii edificatoare despre rolul meu. *Am dat viză de difuzare filmului* şi n-aveam nici o grijă, pentru că Ceauşescu plecase în concediu. Dar i s-au trimis „sesizări”. S-a înfuriat cumplit şi i-a cerut lui Patilineţ să sechestreze pelicula şi s-o ardă. Cu mare greutate am putut-o salva, măgulindu-i acestuia din urmă vanitatea. Citaţi „**Revizorul**” aceluiaşi regizor? Cum e posibil, domnule Păunescu, să fiţi atât de rău informat? Interzicerea spectacolului a fost detonatorul bubuiturii cu care Ceauşescu intenţiona să tragă o sperietură bună în lumea artei. Ghinion! Puteam să dezamorsez bomba foarte uşor, dar *lipseam din ţară*, plecasem cu o misiune culturală în Anglia. În absenţa mea, Ceauşescu a obligat Biroul executiv al Consiliului culturii să oprească piesa. De altfel, artiştii cunosc toate dedesubturile incidentului. Un foarte mare demnitar, cu aplomb liberal, a făcut oficiul de reclamagiu, răzbunându-şi soţia ultragiată (la premieră, aflându-se în primul rând, a fost stropită de un actor imprudent). Respectivul, („etern disident”), a fabricat repede bomba, a umplut-o cu exploziv politic şi a pus-o în braţele lui Ceauşescu. (Au mai fost şi alţi „binevoitori” animaţi de resentimente faţă de teatrul lui Ciulei şi Pintilie.) La întoarcere, n-am putut să mai îndrept nimic, fusese făcut totul public. Atunci l-am pierdut pe Ciulei, împreună cu care am făcut parastasul evenimentului. Pomeniţi şi despre Lăncrănjan. Nu

ştiu dacă există scriitor care să nu aibă discuţii asupra operei cu editura sa. El făcea din această colaborare un lung război istovitor. Am cunoştinţă despre o singură lucrare asupra căreia s-a pus cu adevărat semnul întrebării: un fel de dialog (nu-mi amintesc titlul) purtat între „ţăranul român" şi „ţăranul maghiar", în decursul unei călătorii prin munţi, şi în care îşi aruncau unul altuia toate „ocările istorice", gata în orice clipă să-şi ia reciproc viaţa. Nu ştiu dacă a apărut, când mi s-a dat spre lectură nu aveam nici o responsabilitate culturală, dar mărturisesc, lucrarea nu mi s-a părut social inspirată, ceea ce i-am spus şi lui.

Cred că doar şi din cele două – trei exemple citate, se desprinde de la sine ce e adevăr şi ce e legendă cu privire la pomenitul meu rol. Cât mi-a stat în putinţă, am ajutat operele de valoare să iasă la lumină, uzând, adesea de comun acord cu autorii, alteori fără ştirea lor, de tot felul de vicleşuguri, pentru a nu trezi stihiile, pentru a nu aţâţa mânia molohului. A fost o vreme când, în regimul „comunist", se manifestau – ce e drept fără tam tam – toate curentele artistice. Inevitabil, a trebuit să intru în conflict şi cu „fabrica de sesizări". Odată Patilineţ şi oamenii lui au făcut o descindere inopinată în tipografiile bucureştene şi au „ridicat" o sumedenie de cărţi aflate în lucru. I-au prezentat un raport lui Ceaşescu şi nori negri se adunau pe cerul culturii noastre. Am făcut şi eu o listă a titlurilor incriminate, exploatând ignoranţa „băieţilor", şi m-am dus cu ea la Ceaşescu. Nu vreau să intru în amănunte, dar în fruntea volumelor de traduceri, de beletristică şi critică românească arestate, am pus o lucrare ce ştiam că se bucură de toată consideraţia secretarului general: **„Cu ştreangul de gât",** a lui Iulius Fucik**.** „Priviţi ce literatură suspectează ei", i-am spus. I-a făcut o plăcere enormă să descopere singur gogomănia. I-a chemat şi l-a beştelit cu o superior – intelectuală indignare: *„Vai de capul vostru, dacă ați ajuns să-l cenzurați pe Iulius Fucik. Mai puneți, dracului, mâna pe o carte, mai îmbogățiți-vă mintea aia uscată"*. Acţiunea a fost total compromisă, şi băieţii bine timoraţi.

Alteori am găsit înţelegere chiar la această instituţie. La un moment dat circulau tot felul de zvonuri urâte despre o tapiserie comandată de Consiliul Culturii pictorului Nicodim. Am cerut Securităţii să se pronunţe răspicat şi mi-a trimis un plic cu fotografii. Ce credeţi? Un fragment al lucrării, transpus pe negativ – ce fantezie bolnavă! – era interpretat ca fiind imaginea lui Ceauşescu (încovrigat şi cu cap de mort). L-am rugat pe ministrul de interne – Teodor Coman – să-şi ia „specialiştii" şi să mergem împreună la faţa locului. Binenţeles, acolo ministrul s-a convins că totul fusese un patologic exces de vigilenţă şi a despresurat acea foarte importantă unitate a noastră culturală.

Vă mai amintiţi de unele discuţii pe marginea poemelor dumneavoastră incendiare, când vă convingeaţi repede că, renunţând la un vers de care, efectiv, vă puteaţi dispensa fără prea mult regret, salvam întregul? Aceasta apropo de cuvântul „amputări".

Bănuiesc că am şi nemulţumit pe unii. Orice ai face, nu poţi satisface pe toată lumea, în special într-un domeniu atât de delicat şi controversat cum e cultura. Simplul fapt că îl apreciezi pe unul, e de natură să îl supere pe altul. Nu mai vorbesc de faptul că funcţionarii îţi invocă numele la tot pasul, ca să acopere propriile lor preferinţe, propria lor politică. Poate am şi greşit personal în anumite decizii.

Nu ştiu dacă memoria dumneavoastră mai păstrează un sfat, pe care mi l-aţi dat odată, în timp ce vă spuneam că m-am săturat şi că aş vrea să mă retrag. Mi-aţi spus: *„Rămâneţi! Sunteţi un vapor, şi un aisberg se îndreaptă spre port. Sigur că nu-i puteţi ieşi în cale să îl opriţi,dar, navigând alături, împingându-l puţin în coastă, îi puteţi devia traiectoria, salvând câte ceva".* Cred că aceste cuvinte exprimă, în esenţă, foarte plastic, rolul pe care mi-am putut permite să îl îndeplinesc.

– Sunteţi autorul unor pagini remarcabile de literatură şi adevăr. Cum vă explicaţi că oameni care v-au elogiat ca autor, v-au uitat astăzi şi nu se mai interesează de soarta a

ceea e scrieţi? Poate reamintiţi cititorilor noştri câteva din lucrările care vă reprezintă pe dumneavoastră.

– Îmi închipui că unii vor să-şi îngroape chiar propriul trecut – din care, printre atâtea altele, fac şi eu parte. Apreciază ca un element biografic nefericit faptul că au comentat favorabil scrierile unui demnitar al vechiului regim, cu atât mai mult cu cât acesta se găseşte astăzi în puşcărie. A le cere să se intereseze şi de ce scrie el acum înseamnă, omeneşte vorbind, a le pretinde imposibilul. Consider un semn de civilizaţie însuşi faptul că nu-şi renegă aprecierile în mod public şi că nu emit noi verdicte, inverse.

Au fost şi scriitori care s-au grăbit să arunce în mine cu piatra. M-am întrebat: de ce? M-am făcut vinovat faţă de ei cu ceva? Aş prefera ca eu să fiu vinovatul, păstrându-le, astfel, în ochii mei cel puţin, onoarea nepătată. Cineva s-a folosit şi de o evidentă greşeală de tipar, pentru a încerca să mă conteste. Înţelegeţi? Să explorezi pagini întregi (pagini actuale) pentru a găsi o vizibilă greşeală de tipar, numai pentru că pe vremuri autorul acestora ţi-a fost şef ierarhic? Nu e mai frumoasă uitarea, decât aceste absurde şi gratuite răzbunări?

Am să vă fac pe plac spunând câteva cuvinte despre scrierile mele.

„Biletul la control”, pus pe hârtie în anii 1967-1968, relevă critica şi revendicările adresate regimului, cu nedisimulată acuitate, de un gazetar care-i văzuse viciile esenţiale, şi spera, în condiţiile deschiderii de după Congresul IX, într-o amplă acţiune politică de purificare, într-un adevărat ecarisaj.

Constatând că sistemul ierarhiei socialiste nu are nevoie de raţionalitate, că instrucţiunile şi indicaţiile ţin locul acesteia, şi că s-a ajuns la confundarea puterii cu adevărul, cartea exprima necesitatea imperioasă a împiedicării sistemului organizatoric – ierarhic să strivească individul. Se atrăgea atenţia că o societate care îşi propune să îngrădească judecata se condamnă la dispariţie.

Identificându-se cauzele şi formele minciunii sociale, se constata trădarea adevărului vieţii pentru un adevăr ideal, fenomen ce ducea la instaurarea spiritului conservator, plantând peste tot santinele ale raţionamentelor dogmatice, false. Se cerea ca tot ce se adresează minţii să fie supus examenului ei radioscopic, şi ca nici o autoritate să nu se poată afirma decât în confruntare cu alte autorităţi, fapt care în realitate se confunda cu cerinţa unui anumit pluralism politic. Se constata şi se combătea nocivitatea ignoranţei, afirmându-se că nu există nimic mai funest decât obtuzitatea care deţine autoritatea.

Se dezvăluia existenţa unui cult fanatic pentru vorbe, manifestat în sistemul şedinţelor şi consfătuirilor, larga propensiune spre pseudodemocraţie, spre baterea apei în piuă, cu aerul că aceasta rezolvă de la sine problemele acute ale societăţii.

Denunţându-se încredinţarea de mari răspunderi prostiei, într-o dăunătoare politică de cadre, se dezvăluia că există exponenţi ai autorităţii care, pe cei mai buni decât ei îi consideră proşti sau nebuni. Se punea în evidenţă extensiunea fenomenului simplismului, cu vastul său arsenal, şi care porneşte de la ambiţia de a demonstra că tot binele e de partea *„noastră”*, şi tot răul revine taberei adverse. Sunt atacate frontal: inerţia, cu forţele ei oculte, „procuratura” principialităţii, privilegiile şi amoralitatea celor *„investiţi”*, puritanismul dogmatic, conjuraţia împotriva personalităţii, pericolul nivelării valorilor, împingerii elitei în anonimat, intoleranţa la greşeală şi, de aici, frica patologică de greşeală, absolutizarea principiului colectivismului cu consecinţele sale, abolirea individualităţii, neglijarea autocunoaşterii, intrarea cu bocancii în viaţa intimă, proclamarea *„eului”* drept categorie idealist – burgheză, confundarea ordinii ierarhice cu subordonarea faţă de persoane, înlocuirea contactelor cu oamenii prin acelea cu posturi şi funcţii, invocarea tendenţioasă şi manipularea opiniei publice, substituirea onoarei prin disciplină şi instanţe politice, pierderea simţului relativităţii şi a efemerului uman şi social, proclamarea infatuată şi stupidă

a omului drept „stăpân al lumii", pierzându-se adevăratele proporţii ale existenţei pământeşti. Şi altele.

Fatalitatea a făcut ca viciile dezavuate în volumul citat, şi care erau intrinsece ordinii sociale existente, să fie confirmate şi de evoluţia ulterioară.

Al doilea volum de eseuri, „**Ieşirea din labirint**", a fost publicat în 1973, după conturarea reorientării ideologice cerute de N.C. în sensul educării *„omului nou"* ca automat politic şi ca instrument de producţie. Cu prudenţa cerută de împrejurări, *cartea dă replici limpezi „noului curs"*, contestând în mod expres dreptul *„de a se modela oameni, care să fie cât mai comozi societăţii"*, dezvoltând ideea că *„nu omul trebuie să fie sclavul societăţii, ci societatea trebuie să fie sclavul omului, că omul nu trebuie să fie aşa cum vrea societatea, ci societatea să fie aşa cum vrea omul"*. Se atrăgea atenţia că, dacă societatea nu răspunde aspiraţiilor legitime ale oamenilor, luaţi nu ca materie incongruentă, ci ca individualităţi distincte, aceasta se va impune omului ca o forţă străină, coercitivă, şi între cele două entităţi vor dăinui contradicţii ireductibile.

Se combate schema propagandistă a „omului nou", arătându-se că aceasta va duce la depersonalizare, la lezarea simţului vieţii, şi se pledează pentru bogăţia nuanţată a universului uman. Se pun în evidenţă valenţe pernicioase ale tipului „reprezentativ" apărut în climatul noilor raporturi sociale şi anume: boala puterii, autoştiutorismul, idolatria ideii absolute sau fanatismul ideologic *(„mai devreme sau mai târziu, se spune în carte, oamenii se ridică şi sfâşie în bucăţi ideologia care le răpeşte libertatea conştiinţei")*, conducerea prin ordin, care lezează personalitatea, întronează executarea mecanică, supunerea oarbă şi afectează calitatea muncii sociale (se recomandă ca antidot *„posibilitatea expunerii publice a ideilor, cu şanse egale"*) exacerbarea devotamentului fără inteligenţă, care duce la obscurantism, gloria falsă, *„supraomenescul"*

dobândit prin fraudă, iluminismul de panoramă care provoacă, la proporţii de masă, chircirea minţii oamenilor etc.

Se pledează pentru ca în ierarhia socială să primeze un singur criteriu, criteriul valorii, toate celelalte fiind depreciate de plano. Cartea îl proclamă ca cel mai important personaj pe Toma Necredinciosul din Noul Testament, pe considerentul suprem că nu se conformează aprioric. Luându-se în discuţie „eroismul de masă" se avansează teza că acesta ar putea fi *„spargerea cercului pseudofatalităţii de fier ce se strânge tot mai mult în jurul oamenilor, paralizându-i, descurajându-i, mortificându-i, pentru a face viaţa să curgă din nou tumultuos"*.

Publicistica fiindu-mi apoi interzisă pentru un şir de ani, am încercat să exprim acumulările critice, privitoare la fenomenul social, prin intermediul prozei epice şi, în măsura posibilului, prin versuri.

Prima lucrare epică, trilogia intitulată „**Pumnul şi palma**", apărută în anii 1980-1982, abordează nemijlocit problema puterii în România în deceniile şase, şapte şi opt. Las la o parte cota estetică a cărţii; nu este căderea mea să o apreciez. Unii mi-au spus că au citit-o uşor, alţii dimpotrivă. Despre valoarea literară am auzit tot felul de aprecieri. Ca şi despre cea politică. Nu puţini m-au întrebat cum a fost posibil să se tipărească. Cartea s-a bucurat de o largă critică de întâmpinare. Cronicile au estompat însă cât au putut adevărurile crude ale romanului, dezvăluirile necruţătoare, judecata intransigentă, concluzia dilematică. Doar „Literaturnaia Gazeta" ce a mai atras atenţia, în faimosul ei articol *„Cu pumnii împotriva istoriei"*, asupra lipsei de menajamente cu care romanul a smuls bandajele de pe plăgi. Dacă Uniunea Sovietică a fost atât de supărată pentru locul ei, în realitate destul de minor, ocupat în carte, cât de scandalizată ar fi trebuit să fie ierarhia politică de la noi dacă ar fi avut timp şi răbdare să-şi descifreze (aproape fără efort) propriul portret.

„**Pumnul şi palma**" este o carte despre convulsiile prin care a trecut P.C.R., în cele aproape trei decenii înregistrate de

autor pe viu, a concepţiilor produse şi emanate de acest partid, a tipurilor umane pe care le-a creat, a reverberaţiilor de tot felul generate de existenţa sa în societatea românească. Este surprins modul cum partidul îşi începe guvernarea, transplantând aici, cu consecinţe nefaste, modelul sovietic. Cititorul este introdus în laboratorul ideologic dogmatic al partidului, în practicile rigide ale organizaţiilor sale, în care înfloresc incompetenţa, ipocrizia, autoritarismul, simplismul depersonalizat, precum şi în viaţa intimă a membrilor de partid mutilaţi, automatizaţi.

Partidul se înfăţişează în carte determinat de legi oarbe şi de factori străini, arătându-se cum în anii ’50 se calchia ideologia P.C.U.S., la început în spirit stalinist, apoi în spiritul mai liberal hruşciovist. Această *dimineaţă* ce vestea o zi bună, se dovedeşte înşelătoare. Evenimentele din Ungaria şi Polonia din 1956 îngheaţă începutul liberalizării, şi cartea înfăţişează ciclonul românesc din ’58, în care Dej îşi ia revanşa faţă de cei ce încercaseră să-l asimileze „cultului personalităţii” şi să-l debarce. Aceasta zguduie partidului, zguduie ţara, biciuind năprasnic milioane de oameni, comunişti şi neocomunişti, aducând din nou la ordinea zilei excomunicările, pedepsele, semănând groază, punând în „drepturile” ei securitatea, umplând la loc celulele golite ale închisorilor.

Moartea lui Dej permite un aflux de oxigen, şi cartea ne dă o idee despre revirimentul nesperat al partidului, al societăţii. Începe reabilitarea victimelor, se afirmă idei noi, oamenii pot să respire, partidul şi ţara îşi redobândesc independenţa, comunismul începe să se confunde cu libertatea, cu democraţia, cu progresul, ceea ce aduce în rândurile sale chiar personalităţi maltratate în anii anteriori.

După acest „intermezzo”, „**Pumnul şu palma**” adânceşte cititorul în *„epopeea construcţiei*”, impregnată total de concepţia lui N.C., pentru care creşterea în ritm înalt a mijloacelor de producţie justifică toate sacrificiile din partea forţei de muncă. Primul secretar judeţean din volumul trei este, în mic,

conducătorul suprem al partidului, dur şi intolerant, obsedat de producţie, nepăsător la suferinţele oamenilor, subiectiv, voluntarist, refractar raţionalităţii şi umanismului concret. Nu-l zdrobeşte decât natura. Spre deosebire de cel real, personalul literar este răpus de un cancer, care-i dă totuşi răgazul să-şi facă examenul conştiinţei, şi să-şi descopere greşelile, pe care le aşterne pe hârtie, sub forma unui testament politic. Tema: cum dispun unii oameni de soarta celorlalţi în *„socialism”*, cum apar urangutanii şi cum ar putea fi aceştia împiedicaţi să manipuleze nestingheriţi societatea, pe toate palierele. Alt personaj, care face pandant cu acesta, ne dă să înţelegem, în final, că această anomalie este o fatalitate.

Răspunsul la întrebarea: ce a făcut posibilă apariţia acestei cărţi? Faptul că autorul ocupa o poziţie în eşalonul superior al partidului şi că editura se simţea „acoperită”. Un mare avantaj: că perechea prezidenţială (ca şi multe alte cadre de conducere) nu citea absolut nimic.

Romanul următor „**Muzeul de ceară**”, încearcă să arate cum funcţionează conveierul de propulsare în „nomenclatură”, şi cum un om de valoare intrinsecă, încăput pe acest conveier, se simte mutilat, descoperind încetul cu încetul că singura cale de a-şi regăsi eul este evadarea din sistem. Ceea ce şi face. Renunţarea la toate prerogativele pe care i le-a dat „socialismul”, şi pe care le resimte ca poveri alienatoare, îi redă libertatea personalităţii.

„**Vitralii incolore**” este romanul filistinismului unei morale ce frâna elanurile sincere ale tinereţii, luând forma unui torturant pat al lui Procust. Este aceeaşi lume a nomenclaturii privită prin prisma unui om preţios, dar care nu găseşte forţa să se rupă din chingi, spre a se împlini.

„**Cenuşa din ornic**” constituie expresia reziduului uman lăsat de combustia fără oxigenul sentimentelor, a vieţii, în personalitatea puternică a unei femei. Romanul încearcă să facă dovada că sentimentul e totuşi mai tare decât „condiţiile materiale ale existenţei”, şi personajul central, o nomenclaturistă, de

asemenea, alege între *„situaţie”* şi o dragoste târzie, devoratoare, pe ultima. Este un triumf al inimii asupra raţiunii pervertite, rece.

Volumele de versuri – în special **„Gustul sâmburelui**” şi **„Rază de cobalt”** – sunt ecoul înăbuşit al unei spiritualităţi rănite, al unui eu încorsetat, dau glas, uneori fără surdină, revoltei dureroase împotriva condiţiei de deţinut moral într-o lume simplistă, nesimţitoare, brutală.

Ultimul volum, **„Insomnia dragonului”** apărut în 1989 – încearcă să exprime marasmul psihic şi intelectual al societăţii în faza sa ultimă.

Publicarea cărţilor enumerate, toate cu motivaţie socială şi morală, justifică în mare măsură cantonarea mea în condiţia cunoscută. Ieşirea forţată şi din această condiţie, ar fi atras după sine interzicerea autorului, ţinând seama că, pentru vini mult mai mici, am primit în deceniul al optulea o interdicţie publicistică de cinci ani. Chiar unele cuvântări ocazionale, aparent elogioase, în realitate cu caracter polemic, fiindcă elogiul era adus ideilor frumoase renegate de mult de N.C., le-am considerat sacrificii indispensabile exercitării acestei funcţii scriitoriceşti.

Am ieşit dintr-o puşcărie ca să intru într-alta

Interviu luat de Adrian Păunescu la închisoarea Jilava, în iunie 1991 (4)

– V-aţi închipuit vreodată, când eraţi considerat, de către unii, simbol al intelectualului care a ajuns la putere, că vă veţi afla, într-o zi, într-un penitenciar?

– Care *a ajuns* la putere? Asta n-ar presupune că am luptat înainte cu o opoziţie, cu una sau mai multe forţe rivale? Că puterea fusese ţelul meu şi, disputându-mi-o cu alţii, mi l-am atins? Eu n-am ajuns la putere ca urmare a unei curse. Eu am fost gazetar şi, spre nefericirea mea, de la un punct n-am mai fost lăsat să îmi exercit profesia. Chemat în centrala partidului, mi s-a încredinţat coordonarea întregii prese, dar, pentru un ziarist de meserie, asta nu înseamnă că a ajuns la putere, ci că i s-a luat puterea profesiei lui. Pentru orice jurnalist veritabil, puterea stă în condei; or, eu n-am mai putut să-mi folosesc condeiul într-o redacţie.

Dacă îmi închipuiam că voi fi arestat, deţinut, condamnat? Evident, nu!

– Având prilejul să vă cunosc mai mult decât alţii, aş putea spune că nu rareori tocmai libertatea vă lipsea şi din înaltul oficiu politic în care vă aflaţi acum 10 ani.

– Aveţi perfectă dreptate. În decembrie 1989 am ieşit dintr-o puşcărie, pentru ca, la foarte scurt timp, să intru în alta. Ce vreţi, destin de puşcăriaş!

În romanul „**Muzeul de ceară**“ am încercat să dau imaginea – nu ştiu în ce măsură am reuşit – deţinutului în chiar interiorul politicii, al intelectualului, cum spuneţi dumneavoastră, ajuns la putere şi devenit prizonierul puterii. Personajului meu i-am hărăzit o soartă mai bună, l-am ajutat să evadeze de după gratiile puterii, în care se sufoca, înstrăinat de sine şi jinduind disperat la libertate. Autorul romanului în care eu am îndeplinit rolul unui personaj similar, a ales altă variantă, cu alt deznodământ. Nimic mai obişnuit decât să-ţi compui scenariul propriei vieţi şi să nu-l poţi realiza.

– Ştiu că în ultimii ani aţi încercat să ieşiţi din scena politică, comiţând, spre exemplu, şi gestul unui divorţ, scandalos în ochii judecătorilor dumneavoastră politici. De ce aţi vrut să ieşiţi din scena politică?

– Pentru că fusesem îmbrâncit în ea, şi acolo nu numai că nu mă puteam realiza pe nici un plan, dar sufeream, moralmente, ca un pământean dezrădăcinat şi azvârlit, să zicem, într-o lume extraterestră.

Dacă la debut m-a susţinut elanul generat de deschiderea ceauşistă, după câţiva ani am început să simt ghiulelele politicii la picioare. Politica este, după umila mea părere, ceva cameleonic, nesincer şi versatil, o îndeletnicire dură, lipsită de morală şi de spirit, un fel de sport fără reguli de onoare, ca de pildă catch-ul american. A intra în ring, sau pe scenă, când nu eşti făcut pentru profesia dată, e o nebunie. Această nebunie am săvârşit-o eu, dintr-o neputinţă de a spune „nu“ la timpul potrivit. Când m-am trezit, era prea târziu, labele îmi fuseseră prinse în capcană. Zadarnic m-am zbătut să le smulg şi să fug.

– O cutremurătoare scenă de literatură şi film trebuie să fie aceea pe care v-am ruga să o povestiţi: căsătoria dumneavoastră în închisoare.

– Ca scenă de literatură şi-ar pierde (putem pune verbul şi la viitor) caracterul particular.

Căsătoria mea în puşcărie este deznodământul, peste timp, al unei idile din adolescenţă, resuscitate în pragul bătrâneţii.

Puşcăria este grea, dar speranţa o uşurează. Cât de frumoase s-ar cere să fie zilele acestei speranţe, dacă a trebuit şi trebuie să fie plătite atât de scump!

– Ce aţi învăţat nou, în postura în care vă aflaţi acum?

– A învăţa! Să zicem, deşi cuvântul exprimă o îndeletnicire şcolărească. Am învăţat că nu suntem în stare să învăţăm nimic, ceea ce echivalează cu dictonul antic: *„Știu că nu știu nimic“*.

Nu învăţăm de la înaintaşi, de la părinţi. Nu zic din poveţele lor care, de regulă, ni se par banale, sâcâitoare şi depăşite – ceea ce este o jalnică eroare –, dar nici din experienţa nudă a vieţii acestora. În raport cu ei, suntem superficiali, aroganţi şi mai încăpăţânaţi decât catârii.

Ce învăţăm în şcoală, dacă nu se uită se păstrează la nivelul gândirii naive a vârstei respective. Nu aţi observat că, de câte ori facem apel la cunoştinţele dobândite în şcoală, redevenim automat adolescenţi? Cultura deşi ne răscoleşte, trece numai prin anumite straturi ale fiinţei noastre. Învăţăm din ea cum să trăim? Mai degrabă ne face să trăim prin alţii, prin cei ce s-au dezvăluit pentru noi. Plasându-ne într-un cadru învolburat, dar din afara noastră, căpătăm iluzia că ne trăim propria viaţă. Da, cultura e un drog pentru cei lipsiţi de apetenţă existenţială, sau cu aspiraţii existenţiale blocate de timiditate. Reuşim să învăţăm din toate acestea, dar pentru a fi utili altora, societăţii, nu nouă înşine.

Mi-am dat seama cât de puternică e tentaţia de a ne instala într-un comod şi tembel imobilism, atât conceptual cât şi practic. Generaţia interbelică a trăit iluzia unei stabilităţi de largă perspectivă, şi a fost secerată de război şi îngropată în noul regim. Noi, postbelicii, am trudit mai mult, dar am ajuns de asemeni să ne legănăm într-un hamac cu aparenţă de soliditate. Pentru garanţie, ne-am luat şi câteva proptele ideologice: legitatea dezvoltării sociale, succesiunea orânduirilor, ireversibilitatea

istorică ş.a.m.d. Făcusem contract cu eternitatea. Viaţa ne-a dat cu capul de pereţi. Credeţi că va învăţa cineva ceva din această lecţie? Echilibrul lumii e atât de fragil, încât ar trebui să stăm tot timpul cu bocceaua făcută. Cele mai apropiate de nestatornicia vieţii erau popoarele migratoare. Nu zic să ne întoarcem la destinul lor, deşi ce fac altceva kurzii din Irak, milioanele de şomeri ale bogatei societăţi moderne, ce fac demonstraţii de stradă, tinerii locuind în corturi prin pieţe? Dar măcar să fim gata de a ne părăsi cuibul călduţ. Nu vrem să învăţăm că lucrul cel mai efemer de pe lume este succesul (de orice natură) şi că el nu face decât să ne slăbească, să ne dezarmeze. De aceea suportăm atât de greu înfrângerile, deşi acestea constituie componenta de bază a vieţii, iar puţinii adaptaţi la eşecuri sunt complecşi, tari şi mult mai umani.

Facem o clasificare absurdă a ceea ce ni se întâmplă în viaţă, alergând după mari evenimente şi dispreţuind întâmplările cu arie restrânsă, dar cu ecou personal adânc, preţuim ceea ce este greu accesibil, chiar dacă ratat, şi bagatelizăm ceea ce dobândim cu efort minim sau chiar de la sine, dar ne încălzeşte, ne umple, dă densitate timpului nostru. Prea general? Dacă ne simţim bine într-un mediu discret, cu o persoană anonimă, renunţăm fără nici un regret la forum, unde domneşte vacarmul şi prezenţa noastră este în realitate inutilă, de prisos?

Preferăm festinul unui anotimp, cu care firea noastră are afinităţi, altuia social, fastidios, patronat de rege sau măcar de omul zilei? Iată ce înseamnă a învăţa să-ţi cultivi personalitatea, şi nu putem.

Ştim măcar cum să ne purtăm cu oamenii? Avem cea mai mică idee despre această specie, căreia îi aparţinem? Ne lăsăm induşi în eroare de tot felul de semne exterioare, de aparenţe. Oamenii se înşală între ei fără ruşine. Interesul le pune măşti, ca toţi dracii îi face să se schimonosească. Când masca interesului cade, Doamne, ce hidoşenie poţi să vezi! Da, cu un zâmbet bine potrivit sau cu o voce mieroasă, un ticălos face ce vrea din noi.

Pentru că nu învăţăm niciodată să deosebim ceea ce ne place să fie, de ceea ce este cu adevărat.

– Aveaţi, dacă îmi permiteţi să vă spun, un anumit mod cam categorial de a discuta lucrurile pe timpuri. A intervenit vreo modificare de viziune? Mai e suficientă operarea cu categorii sau e nevoie totuşi de adus dimensiunile la statura omului?

– Gândirea categorică e o formă stupidă de simplificare a vieţii, un schematism. Societatea noastră n-a dus lipsă de asemenea reducţionisme. Nu este exclus ca, din când în când, să fi căzut şi eu în păcat, deşi în mod organic m-am opus simplificărilor. Evident, am progresat. Pe plan uman, nu mă interesează culoarea politică, ci valoarea, dublată de bună credinţă, de corectitudine. Nici antecedentele. Cei ce-au trecut prin infern şi prin purgatoriu (mă refer la cele pământeşti), pot fi mai buni decât proprietarii de strane de prin marile biserici. În închisoare, de pildă, cred că în anumite privinţe există o lume mai bună decât afară. Mai sinceră, mai puţin ipocrită, fiecare ştiind pe ce poate conta şi, în acelaşi timp, mai înţelegătoare. Aici nenorociţii se ajută între ei, nu se concurează, ca în libertate, în faţa „binefăcătorului". Poate şi de aceea mulţi fac ce fac şi se întorc în captivitate.

– Ce oameni v-au decepţionat, ce oameni v-au impresionat plăcut în aceste cumplite zile ale vieţii dumneavoastră?

– M-au decepţionat mai ales unii dintre cei sus-puşi înainte; deşi le bănuiam carenţele, nu-i credeam atât de mici. M-au decepţionat necunoscuţi, despre care se spunea că au suferit, şi care demonstrează că n-au învăţat nimic din suferinţa lor. M-au decepţionat fiinţe apropiate. În asemenea situaţii, pierzi aproape tot, şi nici măcar nu ai dreptul, sau bunul simţ te împiedică, să faci imputaţii. A rămas lângă mine soţia, care nu-mi era soţie când s-a abătut asupra mea năprasnica lovitură. M-a impresionat, ici-colo, câte un funcţionar public ce-mi citise o carte sau alta şi

nu vedea, nu putea să vadă în mine un deţinut, un condamnat. Sau alţii, care auziseră că am scris şi îmi arătau un respect datorat mirajului literaturii. Şi apoi, câteva apărări publice sau frumoase gesturi de colegialitate, provenind de la oameni de caracter ca Adrian Păunescu, Constantin Mitea, Nicolae Corbu, Viorel Sălăgean, Constantin Stănescu.

– Cum priviţi principalele probleme ale lumii de azi, ale ţării de azi?

– Cu multă curiozitate, dar şi cu detaşare. E foarte plăcut sentimentul de spectator, pe care nu l-am mai încercat din tinereţe. E grozav să-ţi poţi permite să-l aplauzi pe cel mai bun, indiferent cine e acesta (o lungă perioadă de timp amicii şi inamicii erau prestabiliţi), după criterii etern valabile. Bineînţeles, nu confund lumea şi ţara cu stadioanele. Există o cruzime, specifică fenomenelor primordiale ale naturii şi efectelor lor dezastruoase, în modul cum se răstoarnă structurile sociale. Dar am înţeles că marile seisme rămân totuşi imprevizibile. Nu ne ajută suficient nici prognozele ştiinţifice, nici intuiţiile. Tocmai am fost martorii unor surprize uluitoare: schimbarea fulgerătoare a echilibrului de forţe mondial şi, automat, a aşa-numitelor zone de influenţă. Ţara noastră a intrat şi ea în vârtejul creat şi, de la un pol politic, a ajuns la altul. După o concurenţă îndârjită, America a rămas singurul dirijor. Dar încheierea unui ciclu nu face decât să deschidă perspectiva altuia. Se pregătesc pe locuri alergători pentru startul noii competiţii. Capitalismul şi-a lichidat un rival care, dacă n-ar fi existat, trebuia să şi-l creeze. De mare folos i-a fost timp de trei sferturi de secol: i-a ascuţit simţul de conservare, i-a ţinut trează atenţia, i-a menţinut coeziunea şi solidaritatea în faţa primejdiei. De-acum, rivalitatea va înflori în interior! Şi să nu uităm de avertismentul lui Marx: groparul! Marcuse spunea că nu va fi proletariatul, ci lumpenul. Anul 1968 a pus în evidenţă primejdia din partea tineretului. Dintre cei integraţi sau neintegraţi în sistem – groparul e acolo. Într-o zi,

va pune mâna pe târnăcop. Orice organism se înalţă, se dezvoltă şi dispare. Există timp pentru viaţă, există timp pentru moarte, cum scrie la Biblie. Să nu ne iluzionăm că tardivul nostru debut capitalist (de fapt, redebut, ca să nu zic rebut) va infuza energie vitală întregului sistem. Furia primară a goanei după bani e un spectacol trist, chiar dezgustător. Vestul l-a depăşit de mult şi acum, bineînţeles, îl priveşte cu scârbă. Noi nu suntem decât o scândură în anaforele sfârşitului de mileniu. Privesc hipnotizat spre abisul istoric.

– Către ce se îndreaptă România? Ce societate se construieşte acum la noi?

– Se construieşte? Cred că suntem de-abia în faza demolării a ceea ce s-a construit. Probabil faza va fi foarte scurtă. Dacă într-un an producţia industrială s-a redus la jumătate, aritmetic vorbind ne-ar mai trebui încă unul pentru a ajunge la punctul zero. (Germanilor din est li s-au închis şi mai repede fabricile, aruncându-i pe drumuri pe muncitori; acolo nerăbdarea e şi mai mare, cu toate că tehnica era dintre cele mai avansate.) După care, bănuiesc, va urma o remodelare, conform scenariilor organismelor internaţionale. Vechea strategie a fost înmormântată: am pierdut legătura cu lumea a treia, sursa noastră de materii prime şi debuşeul produselor industriale. Am sperat că vom fi primiţi în clubul superdezvoltaţilor? Poate, pentru a ni se da o livrea. Vom avea, neîndoielnic, investiţii străine, dar în altfel de industrii, probabil din ramurile uşoară şi alimentară, pentru care oferim materie primă şi mână de lucru ieftină (după o explozie a şomajului, după o ruinătoare inflaţie, după o brutală reaşezare a profesiilor, astfel încât oţelarii, minerii, chimiştii să devină ţesători şi confecţioneri de cămăşi, iar constructorii de maşini, de nave, avioane, autoturisme, camioane, tractoare etc., brânzari şi cârnăţari de elită). Că am muncit degeaba o jumătate de secol, nu va mai conta pentru generaţiile viitoare, totul se va trece la profit şi pierdere.

Evident, simplific, vor fi convulsii sociale, vor fi prăbuşiri şi ridicări, dar avem un popor harnic şi inteligent şi nu va lăsa el ţara să se ducă de râpă. Va intra inevitabil în conflict cu străinii, lacomi ca orice străini încăpuţi în averea altuia, dar nu mă îndoiesc, nu va mai accepta să fie supt. Ideea suveranităţii, a dreptului de a fi liber în ţara sa şi stăpân pe roadele muncii sale, i-a intrat, cred, în conştiinţă.

– Vă rugăm să ne faceţi, ca scriitor ce sunteţi, un portret adevărat al lui Nicolae Ceauşescu.

– Adevărat? M-aş exprima mai relativ: cum l-am văzut eu, din punctul meu de observaţie.

Ceauşescu a fost un dinam, un fenomen energetic. Cădeau toţi pe lângă el, doborâţi de ritmul satanic pe care îl impunea, stresaţi, înspăimântaţi că nu mai ajung la un liman, şi el scăpăra mai departe, ca un bec de urgenţă. S-a urnit, după părerea mea, greu, dar apoi nu s-a mai putut opri.

Era un remarcabil spirit speculativ, prindea totul din aer şi valorifica spontan. În prima parte a guvernării, şi-a dat seama că e în interesul lui să fie receptiv, şi-a impus voinţa de a asculta şi a învăţat enorm din contactul cu oamenii. Nu întâmplător îşi organiza întâlniri cu crema societăţii şi, în afară, cu personalităţi marcante din toate domeniile. Şi-a lărgit orizontul, şi-a însuşit raţionamente originale, puncte de vedere avansate, chiar liberale. După ce şi-a consolidat poziţiile, şi a mai primit şi giruri prestigioase de pretutindeni, a încetat să mai asculte şi, în loc să recepţioneze, a început să predea. Cu timpul, curiozitatea şi nevoia de a se încărca de la alţii s-au stins şi, încet-încet, a intrat în opacitate. Aşa a devenit dintr-un om public progresist, un conservator şi, chiar mai rău, un retrograd.

Inteligenţa sa, incontestabilă, a avut ca principal duşman propria-i subiectivitate. Ambiţios la culme, ca să-i iasă jocul în care se aventura, nu ezita să se mintă chiar pe sine. Voluntar în decizii, recurgea la orice speculaţii, chiar ieftine, ca să se justifice,

să dea opiniilor sale o aparenţă, oricât de trecătoare, de dreptate. Unde nu era obligat şi nu avea nici puterea să ia decizii, recte în politica mondială, făcea analize strălucite, de-o obiectivitate, sagacitate şi profunzime care impresionau şi pe cei mai versaţi interlocutori străini.

A fost un patriot îndârjit. Ideea lui fixă era suveranitatea naţională şi nu s-ar fi dat în lături să o apere, neînfricat, în faţa oricui. Îl obseda pilda domnitorilor români căzuţi în slujba neamului şi îmi închipui că nu i-ar fi displăcut un asemenea destin. Din nenorocire, a devenit megaloman. România i s-a părut mică pentru pretenţiile sale mesianice. Nu e exclus să fi crezut că a fost trimis pe pământ ca să schimbe lumea. Lipsindu-i condiţiile, s-a încăpăţânat să facă din ţărişoara lui, unde devenise lider absolut, o putere economică şi politică infinit mai mare decât era posibil. Din această cauză a forţat ritmul industrializării şi a supus poporul la un efort peste puterile lui, cerându-i sacrificii enorme, în numele unei ipotetice bunăstări viitoare. În ultimul deceniu, preocupat numai de plata datoriei externe, a devenit insensibil la suferinţele poporului. Marcat de spaima de a nu rămâne în istorie cu această ipotecă, s-a lăsat acaparat, concomitent, de ideea că nici un conducător nu intră în posteritate cu fabricile construite de el, oricât de mari ar fi acestea, ci cu impresionante ctitorii civile, de aceea, în plină penurie generalizată, a început cursa contracronometru pentru monumente edilitare, concepute exclusiv după gustul şi priceperea sa.

Foarte multe defecte ale lui Ceauşescu derivă din educaţia sa precară – pe plan politic de esenţă stalinistă, şi pe plan cultural circumscrisă la lirica social-patriotică paşoptistă, memorată în copilărie. În afara maldărului hârtiilor de serviciu, nu citea nimic. N-a frecventat minţile luminate din tezaurul spiritual al omenirii, cel puţin ca să-şi dimensioneze, cât de cât, realist, propria minte. Contactul cu operele scrise ale geniilor l-ar fi obligat la comparaţii, l-ar fi înfrânat, i-ar fi dat conştiinţa propriilor limite, i-ar fi cultivat respectul pentru puterea de judecată a celorlalţi, pentru

omul concret, potenţial posesor de mari zăcăminte intelectuale. Autosupraestimarea şi desconsiderarea celorlalţi, veneau la el din ignoranţă. Aceasta explică puţinătatea elanului său novator; substanţa nu se afla în sine, ci în influenţe conjuncturale benefice, faţă de care, de altfel, cum arătam, la un moment dat s-a închistat. Cultura superioară n-a fost apt s-o înţeleagă, tot timpul era tentat să tragă artele spre gustul său rudimentar, camuflat sub lozinci despre accesibilitate, „izvorul viu al realităţii“ şi misiunea educativă a creatorului. De asemenea, pentru democraţia politică nu dispunea de suficientă civilizaţie, de o educaţie cetăţenească, aş zice, elementară. Chiar dacă i-ar fi dispreţuit pe alţii, educaţia îl obliga să-i asculte, recunoscându-le drepturile. Or, el a făcut din toate „forurile“ caricaturi groteşti, menite exclusiv să exprime „adeziuni“!

Iată, aşa îmi explic eu că N.C. a ajuns la mentalitatea de proprietar feudal al ţării, al poporului, al tuturor bunurilor şi valorilor societăţii. El îşi permitea să hotărască, până în detalii, în ce să se investească avuţia socială, cum să se gospodărească economia naţională şi fiecare întreprindere, magazin sau bloc de locuit, care este alimentaţia raţională, câţi prunci să se nască în fiecare an, ce să facă fiecare cu leafa sa şi aşa mai departe. Când spunea „proprietatea întregului popor“ înţelegea în realitate „proprietatea mea personală“.

Din aceeaşi suficienţă venea şi nevoia patologică de adulaţie, juisarea fiziologică, aş zice, de a se scălda în aplauzele şi uralele mulţimilor, în pofida faptului că avea cunoştinţă de fals, ba chiar el indica organizarea lui. Tot timpul s-a autoiluzionat că e venerat de popor şi cine ar fi pretins contrariul ar fi devenit duşmanul lui de moarte.

În sfârşit, din cunoştinţele mele, Ceauşescu n-a fost un reprimator, ci un oprimator. Impulsiv până la colericitate, grosolan, nu pregeta să zdrobească şi să anuleze, cu o plăcere sadică, orice personalitate, să înăbuşe orice voinţă, să îndoaie orice spinare, să reducă la tăcere orice voce. Ştia ca nimeni altul

să intimideze, să sperie, să ia piuitul, cum se spune, pentru ca să înfrângă rezistenţa, să lichideze în faşă opoziţia.

A fost conştient că socialismul e un amalgam eterogen şi, personal, vâra în el tot ce se nimerea, fără nici o alegere, dar folosea pentru propria putere. Dacă exercitarea nestânjenită şi eternă a acestei puteri ar fi fost garantată, l-ar fi acceptat şi pe dos. Aş numi aceasta pragmatism fără scrupule al despotului, pentru care principiile sunt doar figuri de stil sau, după caz, arme de atac şi de apărare.

Desigur, eu prelucrez aici un material proaspăt, insuficient aşezat, şi comprimat la maximum în cadrele unui interviu, scăpând conştient o serie de faţete ale personalităţii complexe şi contradictorii a lui Ceauşescu. Probabil că, pe alte căi, voi reveni. În al doilea rând, îmi lipseşte perspectiva istorică, tocmai cea care răstoarnă spectaculos raportul dintre oameni şi timpul lor. În această privinţă, însuşi sfârşitul tragic al personajului poate să influenţeze mult ultimul cuvânt al istoricilor.

CORBUL SOLITAR

Interviu luat de Adrian Păunescu la închisoarea Jilava, în iunie 1991 (5)

– Ce doriţi cel mai mult acum? Ce preţ puneţi pe libertatea individuală? Ce veţi face când veţi ieşi din închisoare?

– Mi-e ruşine să spun, dar, de o bucată de vreme, cel mai mult aş vrea să dispar. Libertatea? După viaţă, e bunul cel mai de preţ pe pământ. Dacă aş avea o putere, primul lucru pe care l-aş face ar fi să înlătur, pe cât cu putinţă, factorii care generează sau fac posibilă privarea de libertate. După ieşirea din închisoare? Voi încerca să pun pe hârtie ce-am văzut şi ce-am înţeles în scurta trecere pe pământ.

– Cine credeţi că e vinovat cu adevărat, sistemul sau oamenii care au acţionat în interiorul sistemului?

– Cum spuneam mai înainte, sistemul a fost un hibrid, magazia unui avar care nu vrea să renunţe la nimic din ce-a moştenit, din ce-a smuls de la alţii şi din ce-a meşterit singur, cum s-a priceput. Vina sistemului constă în aceea că s-a impus înainte de a-i fi sunat ceasul. Rusia iobăgistă se copsese pentru capitalism în 1917, nu pentru comuna lui Marx. Lenin a rezolvat dilema dintr-un condei: „Nu s-au creat condiţiile pentru revoluţie? Nu e nimic, facem revoluţia şi după aceea creăm condiţiile“. Bineînţeles, graba şi voluntarismul şi-au pus în mod fatal amprenta. În lipsa condiţiilor, socialismul a rămas o utopie, cum fusese şi înaintea lui Marx. Utopia s-a materializat,

însă, şi a îmbrăcat forme care, probabil, l-au făcut pe Marx să se răsucească în mormânt. Socialism poliţienesc, teroare ideologică, dictatură politică, război împotriva individualismului, nivelarea personalităţii, egalitarism.

Aşa imperfect cum a fost însă, starea a treia a beneficiat enorm de partea lui bună, peste tot. Mulţimile vor trăi cu nostalgia socialismului, şi cine ştie ce ne rezervă viitorul. Cunoaşteţi că, de pildă, chiar în locuri cu seismicitate maximă, unde se produc mari catastrofe, unde localităţi întregi sunt înghiţite de falii deschise în scoarţa terestră, oamenii se reîntorc şi durează noi aşezări?

Cât priveşte factorul subiectiv al sistemului, sigur că şi el e de vină. Cel puţin în prima fază, cea dominată de ocupantul străin, regimul socialist a adus la putere oameni neinstruiţi, inculţi, chiar brute. Şi, să nu-i uităm pe cei ieşiţi din puşcării politice, încărcaţi de sete de răzbunare, de ură distructivă. Dej făcuse, dacă nu mă înşel, 11 ani de închisoare, şi nu numai că „a băgat spaima-n burgheji", dar şi-a mânjit mâinile cu sângele lui Pătrăşcanu şi a avut pe conştiinţă crime împotriva lui Foriş şi Vasile Luca. În dosul socialismului s-au ascuns şi instincte criminale, răzbunări personale, caractere abominabile. Evident, ca în dosul tuturor sistemelor politice precedente, dar cel puţin acelea nu purtau emblema justiţiei muncitoreşti, a eliberării omului de orice formă de exploatare.

– Ce mărturisiri, pe care nu aţi putut să le faceţi publice în timpul procesului, aţi dori să ne încredinţaţi?

– Ziceţi „să vă încredinţez", ca şi cum am vorbi în şoaptă, şi nu în faţa cititorilor, deci mult mai „în public" decât la proces. Dar, efectiv, n-am nimic de mărturisit în plus. Am spus acolo, ca şi în timpul anchetei penale, şi laptele pe care l-am supt, ca să folosesc o expresie de sorginte poliţienească.

– Ca om care a făcut, înainte de anul 1970, cel mai bun ziar, cel mai îndrăzneţ şi mai antidogmatic, e vorba de „Scânteia", al cărei redactor şef aţi fost, cum priviţi publicistica de azi?

Care sunt ziarele de care vă simţiţi apropiat? Care sunt gazetele de care vă simţiţi apropiat? Cum vi se pare gazeta noastră?

– Publicistica de azi? Ca proporţii, fenomenul a depăşit orice aşteptări. Se relevă că profesia aceasta a fost dorită de mulţi, dar vechea societate nu oferea suficient debuşeu condeielor neastâmpărate. Evident, deocamdată se remarcă tot profesioniştii cu experienţă, dar e prea devreme să cerem noilor condeie să-şi dea măsura. Apoi, ca în orice profesie atrăgătoare, dau buzna şi veleitari, neaveniţi. Se vor cerne de la sine.

Ce mă miră însă este că o serie de ziarişti care se dezic de trecut – e dreptul lor, poate ceva i-a constrâns să-l slujească sau poate s-au răzgândit, au reflectat şi s-au convins că au greşit în mod exclusiv – nu permit şi colegilor lor să o facă. Domină în presă o intoleranţă inchizitorială. De altfel, ca şi în societate, în general. Cine a reuşit să treacă în tabăra cealaltă, închide repede uşa după el şi alertează străjile: *„Trageți în ăștia care vin după noi!“* Şi mai urât este că, după aceea, se aşază ei înşişi la ambrazura cazematelor, pun mâna pe mitraliere şi slobozesc rafale după rafale în cei ce-şi văd de treabă, adică nici nu zic, nici nu se dezic. Strigă în gura mare: *„Roşilor să li se ia toate drepturile! Să fie traşi la răspundere, judecați și puși la stâlpul infamiei sprijinitorii trecutului regim!“* Dar e vorba de milioane de „roşii“ şi de milioane de sprijinitori ai socialismului. Adică o mână de oameni cere ca poporul să fie lipsit de drepturi, învinovăţit şi condamnat? Cum nu-şi dau seama cei ce culpabilizează mulţimile că se izolează şi-şi semnează singuri verdictul politic?

Dar să revin la presă. Penuria de personal calificat din redacţii, probabil, face să lipsească radiografiile, electrocardiogramele şi encefalogramele organismului social. Acestea ar presupune un contact nemijlocit cu mecanismul economic şi cu piaţa, cu personalul muncitor din sistemul productiv, cu diferitele categorii demografice, înregistrarea patologiilor pe sectoare şi pe ansamblu, surprinderea convulsiilor nu de stradă, ci de interior,

ale societăţii, întocmirea marii anchete sociale a acestui timp. Sunt interesante, dar insuficiente, informaţiile despre viaţa de partid a ţării, articolele politice de atitudine, informaţiile revelatoare sub raport senzaţional. Urmăresc cu mare interes desfăşurările publicistice, de impresionant curaj civic ale combativului, echilibratului şi inepuizabilului Adrian Păunescu şi ale altor câtorva ziarişti de talent şi înaltă responsabilitate profesională, mai vechi sau mai noi.

– Tot nu vreţi să înţelegeţi că obsesia mea, privitoare la literatura dumneavoastră (trebuie să învăţaţi chiar şi la această vârstă) e valabilă? Daţi-vă drumul, domnule Dumitru Popescu, desfăşuraţi-vă, scrieţi şi nişte lucruri excepţionale şi despre răul de dinainte de 1989, şi despre răul de azi şi lăsaţi-vă condeiul în voie.

– Reţin observaţia dumneavoastră şi am să ţin seama de ea.

– Poeziile, dintre care unele admirabile, pe care ni le-aţi trimis, au nevoie de mai mare claritate. Lăsaţi suferinţa să se vadă!

– Un fel de „glasnost“ liric, da? Nu ştiu dacă face bine poeziei claritatea suferinţei personale. Mă preocupă să relev sentimentul suferinţei depersonalizat, adică general omenesc. Politica e o sursă de nenorociri ca oricare alta. Pentru poezie, spre deosebire de sociologie sau chiar de filosofie, mi se pare neesenţială cauza. Efectul conţine în el, cred, principala forţă de emoţionare lirică. Dacă e vorba însă de limpiditatea imaginii, oservaţia mă pune pe gânduri, pentru că nici eu nu sunt partizanul încifrării intenţionate.

– În 1972, familia poetului Crişan din Constanţa a intervenit pe lângă mine şi eu m-am zbătut, cerând ajutorul dumneavoastră şi al domnului Mitea, ca să-l convingem pe Nicolae Ceauşescu de nevinovăţia poetului Crişan, aruncat în închisoare şi condamnat 12 ani, din câte ţin eu minte, pentru

poezie anticomunistă. Aţi participat efectiv la strădania de a-l convinge pe Nicolae Ceauşescu de nevinovăţia acelui om. Şi Nicolae Ceauşescu l-a eliberat din închisoare. Vă gândeaţi atunci că, în faţa lui Dumnezeu, până la urmă toate gesturile oamenilor contează? Vă gândeaţi că vreodată eu voi folosi ca argument, în ce vă priveşte, acea benefică intervenţie a dumneavoastră?

– Când am intrat în posesia cazului Crişan, pe fiinţa mea a pus stăpânire o emoţie fără precedent. Să fiu sincer, nu mai mă înţelegeam. Ştiţi ce impuls mă domina? Să fac lumină sau să-i împărtăşesc soarta. Am luat manuscrisul şi m-am dus cu el la Ceauşescu. Din fericire, l-am găsit singur şi, oarecum, relaxat. I-am cerut permisiunea să-i citesc câteva poezii, străbătute de un patriotism curat şi ardent. Apoi i-am adus la cunoştinţă cum, pentru ele, un poet a fost condamnat 12 ani şi se stinge, bolnav, în puşcărie. Mi-a smuls manuscrisul din mână, l-a răsfoit, a mai citit şi el două-trei poezii cu voce tare. Vedeam cum se încărca. De-acum bine montat, dar şi bine strunit, a cerut să-i fie aduşi pe fugă Patilineţ, ministrul de interne, ministrul de justiţie şi şeful procuraturii. Bineînţeles, în scurtul răgaz până la venirea acestora, am pus paie pe foc (vedeam vâlvătăile) cât am putut. Măsura de la un capăt la altul cabinetul şi eu mă ţineam după el şi-i furnizam amănunte, transmiţându-i şi starea aceea emotivă specială de care am pomenit. La un moment dat s-a oprit şi, foarte aproape de mine, cu o sinceritate de care n-am mai beneficiat niciodată, a exclamat: *„Să fie el al dracului de socialism, dacă poate să ne aducă aici“*.

A urmat şedinţa. A fost cumplit, năpraznic. Credeam că le taie capetele pe loc. Citea din când în când câte o strofă şi întreba: *„Pe cine deranjează, asta, cui îi strică socotelile? Ţie, cutare?“* A insinuat, a făcut procese de intenţie, a acuzat. A ordonat ca în seara aceea să fie pus în libertate, iar a doua zi să i se rejudece procesul. În clipele acelea, mi se părea un mântuitor. A indicat să i se dea imediat o sumă de bani, a fost de acord să se publice

volumul incriminat. L-am ţinut la curent, inclusiv cu vizitele pe care mi le-a făcut ulterior Crişan.

Mă întrebaţi dacă mă gândeam atunci că gestul meu va conta în faţa lui Dumnezeu. Nu mă gândeam la asta. Eram pur şi simplu fericit. Mai fericit ca niciodată în lunga şi cenuşia mea carieră de dregător comunist. Şi, de ce să nu mărturisesc, mândru! Mândru că socialismul poate totuşi să smulgă un nevinovat din mâna călăilor, să zădărnicească o crimă.

Da, în esenţă, aveţi dreptate. Cel mai mult contează în viaţă binele pe care îl faci. El permite să crească omul din tine. Şi, până la urmă, din toate, cu el rămâi.

– Aţi avut o slăbiciune pentru Nicolae Breban. Datorită lui şi datorită, probabil, şi informaţiilor pe care le aveaţi despre mine, şi datorită atacului la persoană pe care vi l-am consacrat într-o şedinţă publică la Nicolae Ceauşescu, am fost dat afară de la „România literară“ şi situaţia mea a fost incertă multe zile. V-aţi închipuit atunci că, între Breban, pe care l-aţi protejat, şi Păunescu, pe care l-aţi nedreptăţit, tocmai cel care nu v-a fost prieten va înţelege că vă e sete şi că vă trebuie o cană cu apă?

– Eu cred că e mai mult decât atât. Să nu reducem totul la o cană cu apă primită din mâna unui fost nedreptăţit. În cei 20 de ani scurşi de la întâmplarea amintită aici, s-au ţesut afinităţi de naturi diferite, poate chiar fără ştirea noastră, deşi nici această ipoteză n-aş accepta-o. Eu nu vreau să vorbesc acum de Nicolae Breban, nici ca scriitor, nici ca om. El a fost pentru noi mai mult o absenţă. N-a împărtăşit frământările care, vrând-nevrând, ne-au legat pe cei cu toate rădăcinile aici. Suntem unii pentru alţii chiar reliefuri natale, îţi obişnuieşti ochii-n ele şi, chiar dacă nu le vezi un timp, îţi sunt familiare pentru că le ai în tine.

– Când eraţi secretar al partidului, aţi stat vreodată de vorbă pe larg cu un fost deţinut politic?

– Am spus şi mai înainte că am stat. Am cunoscut asemenea oameni şi printre scriitori. La cei tineri se şterseseră, în cea mai mare măsură, urmele. Cei mai vârstnici erau marcaţi fie de un ermetism posomorât şi suspicios, fie de o vizibilă laxitate a personalităţii, un fel de gelatinizare nesupravegheată.

Contactul cu ei mă complexa, în sensul că îmi crea un sentiment difuz de culpabilitate umană. În preajma lor mă trezeam punând oarecare surdină convingerilor mele, ca şi când ei ar fi ştiut totul mai bine. Pe unii instinctiv îi evitam, atunci când propriul meu moral era coborât şi aveam nevoie să-l protejez cât de cât.

– Viaţa v-a obligat, în acest an, să cunoaşteţi mizeria ei explicită. Aţi crezut vreodată că veţi ajunge aici? Acum credeţi că veţi ajunge într-un loc al regăsirii condiţiei umane compatibile cu dumneavoastră?

– Mă aşteptam la un accident de avion sau de maşină, la un infarct, la un stop cardiac şi la orice altceva, dar pentru un pronostic de puşcărie, recunosc, n-am avut destulă imaginaţie. De altfel, mult timp încă după ce „neaşteptatul“ a avut loc, bunul meu simţ refuza să admită că nu sunt, totuşi, victima unei farse. S-ar putea să existe şi farse sinistre. Această senzaţie persistă când citesc declaraţiile unor politicieni extremişti sau lozincile scandate la anumite mitinguri.

În ce priveşte viitorul, îmi lipseşte orice vizibilitate. Regăsirea unei condiţii umane... Nu e vorba de compatibilitate cu persoana mea, ci cu ideea de civilizaţie. Oricât te-ai izola, nu trăieşti singur, rămâi o celulă într-un organism. Or, perspectiva unui organism bolnav, intoxicat, lovit de sindromul imuno-deficitar...

– Ce speranţe aveţi? Mai sunteţi ateu? Credeţi în Dumnezeu?

– Nu ştiu dacă speranţa e sinonimă cu credinţa religioasă.

Cea din urmă se referă, după câte îmi amintesc, la viaţa de apoi. Ca să fiu sincer, nu mai regăsesc farmecul din copilărie al religiei. Nu sunt sigur că pe-atunci credeam în Dumnezeu, dar ideea îmi plăcea. Am preferat mereu să-mi pun nădejdea în om, dar m-am înşelat. Omul trăieşte prea puţin ca să se poată eleva suficient. Iar Dumnezeu, pe măsură ce înaintăm în ştiinţe, se încifrează tot mai mult. Înşişi clericii îmi par mai blazaţi. Avantajul religiei în Occident este că beneficiază de biserici impunătoare. În umbra vechilor, semeţelor şi dantelatelor catedrale gotice, te poţi cu adevărat reculege. Iar să stai de vorbă cu preoţi inteligenţi, rafinaţi şi conciliaţi, e o mare plăcere. Am proiectat, pentru eventualitatea că am să mai apuc să trăiesc în libertate, o vizită la un schit. Dar nu vreau să fug de întrebare. În realitate, cred că mai sunt încă ateu. Dar unul foarte, foarte tolerant, cum sunt şi mulţi credincioşi.

– Ce poezie v-a urmărit, în singurătatea acestei recluziuni?

– Surprinzătoare întrebare. Surprinzătoare pentru că este atât de pătrunzătoare. M-au urmărit, dar la modul propriu, două imagini lirice: grupul de corbi sugând proaspătul sânge animal, pe înserat, la abator, şi corbul solitar care taie orizontul diametral. Toate astea mi se pare că au legătură organică, intimă, cu noua mea condiţie, şi parcă pentru prima dată mă regăsesc în spiritul omenesc, nu numai poetic, al lui Bacovia.

– Care e opinia dumneavoastră despre aşa-zisul proces al comunismului?

– Comunismul nu are nevoie de un aşa-zis proces, ci de o analiză făcută cu înaltă competenţă sociologică şi filosofică, pe baza unei solide documentări, într-un spirit de totală obiectivitate. Este inadmisibil ca istorica experienţă socială a unei treimi din omenire să fie expediată prin superficiale calificative gazetăreşti, prin înjurături electorale sau lozinci de miting. „Jos comunismul“,

„Moarte comuniştilor“ – aşa ceva dovedeşte o gravă penurie intelectuală. Omenirea trebuie să aibă calmul de a-şi examina cu luciditate şi succesele şi erorile, pentru a extrage din ele înţelepciunea necesară ameliorării modului de existenţă pe acest pământ. Din afară se dau verdicte, din interior vocile avizate sunt înăbuşite şi ţinute sub teroarea acuzaţiilor, proceselor şi condamnărilor penale. Chiar nu interesează lumea ce s-a întâmplat cu adevărat în aceste ţări dincolo de deformările inevitabile ale oricărei propagande? Se repetă atât de vinovata indiferenţă manifestată după război faţă de cauzele şi caracteristicile unui fenomen neobişnuit prin ferocitatea sa, ca fascismul şi nazismul (nu fac nici o legătură între acestea şi comunism), lăsându-se fără ecou invitaţia gândirii atât de nuanţate a lui Thomas Mann, şi permiţându-se simplismului politicianist să epuizeze întreaga problemă? Dacă nu vom face această autopsie cu curaj, inteligenţă nepervertită şi imparţialitate, generaţiile viitoare ne vor dispreţui sau blestema. Avem datoria unui testament de conştiinţă. Pentru a-l scrie, nu ne trebuie decât liniştea de a medita şi buna credinţă a tuturor.

LACRIMA COROSIVĂ...

Interviu luat de Adrian Păunescu la închisoarea Jilava, în iunie 1991 (6)

– Dacă ar fi astăzi să fiţi adolescent şi aţi pleca din Turnu Măgurele spre Bucureşti, ce drum v-aţi alege? Cum aţi trăi din nou viaţa pe care aţi trăit-o?

– Nu ştiu dacă oamenii îşi aleg ei înşişi drumul în viaţă. Poate câţiva foarte tenaci, cu vocaţii irezistibile. Când am terminat liceul, toată lumea mă îndemna să fac arta dramatică. Şi mie îmi plăcea, dar nu mai sunt sigur că acest mod de viaţă s-ar fi potrivit naturii mele. Gazetăria m-a acaparat; ea are această capacitate, de a te absorbi, de a te suge. Unii spun că trebuie să te desparţi la timp de meseria de ziarist, pentru a nu te rata. După mine, se cere să nu-i dai tot; de altfel, nici nu e în stare să utilizeze atât cât aduni, surplusul poate fi revărsat în sferele înrudite, mai fertile pentru talent, când acesta există.

Dacă aş mai fi adolescent? M-aş pierde printre oameni, i-aş privi şi asculta în tihnă. Aş fi mai atent la impulsurile naturale, la impulsurile inimii. Nu m-aş grăbi să mă înregimentez şi nu m-aş risipi în mărunţişuri, în efemeride, în zădărnicii. M-aş speti ca să transcriu concis şi relevant sensurile ascunse, foarte ascunse ale vieţii. Aş preţui sentimentele cel puţin tot atât de mult ca şi ideile mari. Şi m-aş juca în valurile timpului, ca la mare, copiii...

Dar aş fi sigur că pot trăi astfel, nu retrăindu-mi viaţa, ci beneficiind de o a doua.

– Avem aici un răspuns cutremurător, căruia n-avem curajul să-i punem nici o întrebare. Domnule Dumitru Popescu, vă mulţumim pentru acest răspuns, care ne înlăcrimează. El e scris ca o lacrimă corosivă în piatră. Vă mulţumim şi vă dorim o urgentă libertate. Cum a fost la proces şi după?

– N-am încercat niciodată, într-un asemenea grad, sentimentul de ţintă a abuzului, de obiect nemijlocit al complotului unui rău temporar, dar atotputernic şi foarte îndârjit. Trebuia să cunosc şi această stare. Deşi demolatoare sau măcar demoralizantă, în ultimă instanţă te şi fortifică. Ea îţi adânceşte conştiinţa nevinovăţiei, chiar dacă la un moment dat te încerca, la fel ca pe oricine, supus presingului neobosit şi concentric al acuzaţiilor, o uşoară îndoială cu vaga ei umbră de culpabilitate (mă refer la acuzaţia propriu-zisă, la cazul în speţă, nu la examenul retrospectiv de ansamblu, în cursul căruia toţi ne găsim vinovăţii, mai mari sau mai mici, cu duiumul). Da, această umbră se şterge, o eclipsează marea culpă a autorului samavolniciei vizibile de departe. Intri total în conul de umbră al judelui care a murdărit ideea de dreptate pentru a te lovi pe tine. Izbindu-te cu satârul fărădelegii, pe altarul legii, chiar el face din tine, cel puţin în propriii tăi ochi, un miel sfânt.

Mica noastră colonie *a căzut*. Abia ne observăm prin curte, nu mai avem ce vorbi, ne privim unii pe alţii cu indiferenţă şi parcă ne incomodăm reciproc. Nu suntem singuri, dar se pare că noi, ăştia, câţiva, eram sufletul. Militarii continuă să facă glume, să râdă gălăgios, să afişeze o oarecare siguranţă de sine. Dar o dată cu noi, nervul vital al „coloniei“ a fost omorât. Condamnarea ne-a scos din luptă. Firesc, pentru ceilalţi nu mai prezentăm interes. Suntem înfrânţi. Chiar să mai găsim ceva resurse sau să mimăm vioiciunea, dârzenia, fantezia combativă, n-am mai reuşi să impresionăm pe nimeni. Generali care au pierdut bătălia, spadasini dezarmaţi – nu mai facem două cepe degerate. Cu cât ne-am grozăvi, cu atât am fi mai ridicoli.

Interviu luat de Adrian Păunescu la închisoarea Jilava, în iunie 1991 (7)

Dar nici prin minte nu ne trece să ne grozăvim. Ne-am pierdut aplombul, energia vitală, semeţia, absolut toate atributele luptătorului. Înfrângerea ne-a luat piuitul. Umblăm abulici prin celulă sau prin curte, în timpul „promenadei", cu ochi morţi, cu mintea absentă, cu mişcări moi, gelatinoase, parcă târându-ne într-o nesfârşită retragere fără ţintă.

În realitate, lovitura inamicului putea fi mult mai drastică. Or, limitele au coborât spectaculos, nemaivorbind de nesperata achitare a aproape o treime din efectiv. Deci, în cadrul înfrângerii, pe un anumit aliniament s-a obţinut o victorie, şi nu una de ici de colo. Dar jocurile n-au fost făcute de noi şi, cei de aici suntem conştienţi de această realitate. Am repurtat succese unde a vrut inamicul omniprezent. Şi, nu ni le-a permis nici măcar în punctele tari, tocmai ca să ne umilească. A dat posibilitatea să avanseze şi să iasă din încercuire nu neapărat unei aripi mai „viteze", nu unei trupe de elită – aşa ceva ne-ar fi umplut de mândrie, ne-ar fi permis să umblăm cu capul sus, nu ca nişte curci plouate cum suntem acum –, ci alegând după alte criterii decât cele ale „virtuţii militare", ca să mă menţin în temenii metaforei. Acest lezant caracter aleatoriu al separării domină, de altfel, şi înfrângerile propriu-zise, constând în ani grei de închisoare. Nu numai că n-am reuşit să impunem absolvirea de vinovăţia imaginară a tuturor, ceea ce năzuiam, probabil în mod pueril, dar n-am obţinut nici măcar o gradare judicioasă a pedepselor. De aceea ne simţim

atât de zdrobiţi. Am fost înfrânţi nu pe câmp deschis, ci prin manevre de culise, nu prin măsurarea corectă a „performanţelor”, ca în sport, fie el şi militar, ci prin încălcarea tuturor normelor „olimpice”, printr-o gamă de nedreptăţi particulare strigătoare la cer, în interiorul nedreptăţii aberante globale.

Spun că am fi putut păstra fruntea sus, dar nu e exclus să mă înşel. Dincolo de amărăciunea ignorării ostentative a criteriilor de dreaptă individualizare, există şocul în sine al *pedepsei*, al condamnării nemeritate. Când ne mai războiam cu morile de vânt, deşi întemniţaţi, nu fuseserăm stigmatizaţi. Decât cel mult cu noroiul inconsistent al calomniei de presă, la un moment dat uşor de decelat de minţi imparţiale. Pe noi ne captiva jocul limitelor posibile ale „pedepselor”, pornind atât de la spaima iniţială, cât şi de la dezastrul „vieţaşilor”. Şi nu vedeam prea clar forţa distrugătoare a pedepsei în sine. Evident, durata pedepsei privative de libertate este de importanţă capitală, şi efectul nimicitor i-l simţi în toată cumplita-i amploare în timpul detenţiei. Dar ceea ce vreau să demonstrez este că „în sine” condamnarea te pune la pământ. În primul rând, este vorba de fetişismul sentinţei. Pot să te proclame vinovat o mie de instanţe civile – anchetatori, politicieni, ziarişti, demonstranţi, justiţiari, intervievaţi, şi aşa mai departe – incriminările, acuzaţiile acestora rămân discutabile, ipotetice, simple subiectivităţi. În replică se pot înscrie opinii absolut contrare şi, chiar dacă nu, ocările, căzând şi în grindină, poartă antetul exclusivismului emitenţilor. Mai ales acum, când aprecierile publice ating cu cea mai mare uşurinţă, despre unul şi acelaşi subiect, extremele. Dar opinia tribunalului, a celor câţiva oameni din completul de judecată, exprimată în verdict, are putere de lege. Nu mai este vorba de un punct de vedere, ci de o voce *sacră*, investită de societate cu drept de viaţă şi de moarte.

În altă ordine de idei, am în vedere trecerea automată a condamnatului într-o nouă categorie umană, prin dispariţia fulgerătoare a prezumţiei nevinovăţiei. În stare de arest, de

detenţie preventivă, lumea te tratează cu oarecare prudenţă. Gardieni, deţinuţi, instanţe juridice, ziarişti, cunoscuţi. Nu se ştie, procesele oferă tot felul de surprize, peste noapte mai poţi deveni un om liber, cu toate drepturile intacte, reabilitat integral, ba, cine ştie, şi cu perspective de revenire dacă nu la poziţia iniţială, la una respectabilă. Oamenii sunt prevăzători. S-au văzut atâtea „cazuri". Instanţa nu s-a pronunţat încă şi, până nu se pronunţă, cei mai mulţi se abţin. Dar când vii cu sentinţa pe piept …adio, frăţioare! Ai intrat la grămadă, ai devenit „un vărgat". Câţi ani? Cinci şi jumătate? Oho, o să tot lipăim pe-aici, împreună, zeama închisorii. Din acest moment nu mai interesează ce-ai fost, esenţial e că, ăhă, cinci ani şi jumătate n-ai să mai fii. Iar după aceea, ori măgarul, ori samarul. Eşti puşcăriaş sută la sută, ca ălă şi ca ălălaltul, de care te mai fereai până azi, pe care-i priveai cam de sus, cu care nu concepeai să fii o apă şi-un pământ. Se schimbă atitudinile. Gardianul îţi spune că nu mai ai dreptul decât la un pachet de 5 kg pe lună, „confratele"de drept comun nu se mai înghesuie să-ţi facă servicii, redactorii nu te mai caută pentru interviuri; deschizând săptămânalul în care se acceptase să publici nişte însemnări, constaţi să serialul s-a întrerupt brusc şi locul tău a fost ocupat de altcineva. Toate posibilităţile se volatilizează, nu mai ai de ce să te sprijini, de ce să te agăţi, aerul însuşi se rarefiază în jur, te mişti şi respiri în vid. Nu cumva de aceea şi colegii te evită? Ce mai au de câştigat de la tine? Ce interes mai prezinţi pentru ei? Fiecare se gândeşte să-şi cultive relaţii utile pentru noua condiţie. Tu eşti dintre învinşi. Mai rău, îi încurci. Nici moralul n-ai cum să li-l ridici. Toţi au nevoie de un sprijin efectiv, nu de o povară, de-o ghiulea la picioare. Iată, aceasta e senzaţia – că-ţi fuge pământul de sub picioare, că toate punctele de reazem se prăbuşesc şi că te duci în prăpastie.

Vara trecută, tot aici la Jilava, timpul trecea greu, dar zilele se scurgeau relativ repede. Această antinomie mi se părea firească, atâta vreme cât unitatea calendaristică nu conţinea nimic, se depunea pe pereţii vieţii ca spuma apei acesteia gălbui (probabil

amestecată cu gudroane petrolifere), pe care o fierbem înainte de a o bea.

Sunt lovit de ceva similar cu acea cumplită boală vegetală care macină pădurile. Timpul meu e contaminat de o lepră necruţătoare. Încerc să citesc, să scriu, să mă angajez în controverse… Zadarnic. Virusul care mi-a intoxicat acum centrii vitali este negarea dreptului meu la libertate – şi nu în numele unui ordin arbitrar, al unei *puteri abuzive*, aşa ceva pot să înţeleg din punct de vedere istoric şi să înfrunt, ci în numele legii. Legea a fost batjocorită, violată, prostituată şi nimeni nu mai are îndreptăţirea şi puterea să-i ia apărarea, să o salveze, să o repună în drepturile legitime. Prin manevrarea speculativă a Codului Penal, în dispreţul total al faptelor, prin constrângerea legii de a le face jocul, mi s-a inoculat ceva similar cu SIDA. Exact, o SIDA morală, de sorginte juridică. Sindrom imunodeficitar. Dobândit. Timpul, zilele se târăsc greu, pentru că rup din mine şi înaintează prin fisuri antrenând materia moartă (omorâtă). Asta mă oboseşte mai mult decât mă subminează. Trece prin mine un mastodont mecanic, greoi şi, încet, împinge lestul nu numai prin canalele venelor, ci prin celulele rupte, prin nervii rupţi, pe toată întinderea suprafeţei intelectuale şi sufleteşti. Aceasta este SIDA de sorginte juridică. Nu mai poţi lupta, nu mai ai cu ce, eşti dezarmat.

În mintea mea se instalează o surdină. Marile zgomote lăuntrice se estompează, şi în această stinsă rumoare, spiritul aţipeşte. Uşa e zăvorâtă. Spaţiu de mişcare în celulă nu există, şi în capul oaselor unde să stai? Iată, aşa ne cuprinde catalepsia. Spiritul se prăbuşeşte în sine, ca o groapă de mormânt peste oseminte. Nu mai veghează în criptă decât un muc de lumânare. Anatomia amorţeşte, nici de respirat nu-mi dau seama dacă mai respir. Doar pâlpâitul acela ostenit, şi o moară care se învârteşte încet, copleşitor de încet, în gol. Cam aceasta este senzaţia, de rest mărunt care nu reuşeşte să fie absorbit, mistuit, de scândurică plutind pe ocean, de scamă legănată în văzduh, de bulă de aer ridicându-se agale într-o mare de noroi. Spiritul boleşte, dar

se preface că-i e bine, trupul exersează moartea clinică, dar pământul din el nu mai apasă, materia se uşurează, se goleşte şi se umple de aer, ca oasele păsărilor. Îmi vine în minte că m-am mutat în umbra mea, unde totul e diafan şi părelnic, şi că nu mai există bariere şi oprelişti materiale de nici un fel, nici gratii, nici zăvoare, nici paznici, că toate constrângerile s-au prăbuşit, s-au topit, şi eu, aşa de neînsemnat, firav, străbat toate regnurile ca o iarbă a fiarelor, ca un semn fermecat. După ce ies din coma aceasta vegetativă, când se întâmplă să vină doctoriţa, tensiunea arterială nu depăşeşte niciodată 10 cu 6. Probabil, în starea de transă fachirică coboară la jumătate. Aceasta este letargia celulei. Starea pe care am trăit-o şi anul trecut, când mă aflam în cealaltă închisoare.

Gelu Voican Voiculescu declara într-un ziar, după condamnarea noastră, că subscrie întru totul la punctul de vedere al lui Dan Iosif, potrivit căruia trebuia să fim împuşcaţi toţi în decembrie ’89. Dan Iosif spunea mai frumos. Dacă nu mă înşel, în serialul documentar TV din ianuarie: „Îmi pare rău – zicea – că nu i-am împuşcat cu mâna mea. Îi aşezam în balcon şi-i seceram cu mitraliera“**.** Aceste două propoziţii trebuie memorate, ele au fost rostite spre sfârşitul secolului XX, în lumina reflectoarelor, la postul de televiziune românesc, chiar de către un „senator”. Profesorul Lupu, marele nostru internist de şcoală veche, îmi spunea, cu 30 de ani în urmă, că pojghiţa de materie cenuşie a omului e înfiorător de subţire. „O să vedeţi la câtă animalitate vom mai asista în societate” – profeţea el, şi nu realizam ce adevăr cutremurător rostea. La rândul meu, afirm că Gelu Voican Voiculescu are dreptate. Cruzimea radicală e preferabilă torturii lente. Asasinatul rapid e mai uman decât cel treptat, îndelungat. Poate el vroia să-şi justifice hotărârea luată în privinţa celor doi C – nu are importanţă, indiferent de mobil, soluţia preconizată în declaraţiile sale despre noi e din toate punctele de vedere deasupra celei adoptate, şi pe care părea că o regretă.

Chiar nu mai e nimic de făcut, domnilor? Nu se poate

reconstitui, pentru o jumătate de oră măcar, atmosfera ce făcea posibil actul acela plin de „curaj şi eroism”, neîmplinit la timpul său, evocat cu nostalgie în celebrele două propoziţii de marele senator?

NAUFRAGIAȚI PE O MARE ÎN FURTUNĂ

Interviu luat de Nicolae ȚONE, la închisoarea Jilava, în decembrie 1991 (1)

– Domnule Dumitru Popescu, sunteţi, împreună cu dl. Ioan Toma, în a şaptea zi de grevă a foamei. Este aproape ora 12,00. Ce aţi făcut de dimineaţă şi până acum, când purtăm acest dialog?

– Am avut o noapte rea. M-au trezit de multe ori durerile lombo-sacrale. Sufăr de o boală de coloană, discartroză generală avansată, şi dorm pe o saltea total contraindicată. Probabil că putinţa de adaptare a coloanei, a organismului în general s-a epuizat azi noapte. Sunt în această celulă de când am început greva foamei. Azi noapte au apărut şi greutăţi de respiraţie. Am adormit spre dimineaţă. Ne-am făcut, la trezire, eu şi Tomiţă, toaleta, ne-am băut cana cu apă (intrată în programul „alimentar" diurn), am primit apelul. Apelul în puşcărie se face dimineaţa şi seara. Gardianul de serviciu intră şi face numărătoarea. Verifică dacă nu avem evadaţi. De data aceasta omul s-a oprit îndelung în uşă. De obicei operaţia durează câteva secunde. Se vedea că doreşte să spună ceva, dar nu se hotăra să vorbească. Apoi ne-a întrebat: *„Nu vă doare stomacul? Eu dacă nu mănânc seara, a doua zi am crampe, mă taie în mațe…"***.** I-am spus că am depăşit faza, că stomacul s-a liniştit, nu mai are motive de convulsie. Apa îl calmează. Spera să-i dăm lămuriri suplimentare, dar văzând că nu suntem dornici de conversaţie, ne-a lăsat în plata Domnului.

A închis uşa de fier, apoi uşa de lemn, a tras zăvoarele, a răsucit cheile în broaşte, şi a plecat. Suntem în izolare totală.

– Şi nu se poate găsi o soluţie pentru patul dumneavoastră?

– Ei, împreună cu Tomiţă am încercat o îmbunătăţire a situaţiei. Am făcut schimb de saltele, treabă care ne-a cam epuizat. Sunt pline cu paie vechi, tocate, şi nu mai ştiu cu ce, şi atârnă greu. Iar nouă ni s-a cam scurs energia fizică. Apoi am comentat un interviu dat de ministrul justiţiei, dl. M. Ionescu Quintus, într-un periodic ce ne-a căzut întâmplător sub ochii. Am fost chemaţi la Comandament, pentru a se mai discuta despre intenţiile noastre privind durata grevei. Acolo am văzut ziarul. Dl. ministru face o răsucire diplomatică, pentru noi deziluzionantă. A mai dat nişte interviuri cu câteva săptămâni înainte. Era prima dată când cineva din justiţie recunoştea că în momentul de faţă există în ţara noastră, pe rol, procese politice. Când ne-a vizitat deunăzi, la Jilava, i-am exprimat gratitudinea pentru acest gest de onestitate şi curaj.

Acum, la întrebarea reporterului despre deţinuţii politici, dl. ministru răspunde cu totul diferit. ***„Este discutabilă*** – spune domnia sa – *existența unor deținuți politici în pușcăriile noastre. Știm cu toții că sunt condamnați pentru infracțiuni penale, ca atare pot fi considerați deținuți de drept comun”*. Inculpaţii din procesele politice, condamnaţi în mod abuziv, au devenit deţinuţi de drept comun. Reorientarea ministrului liberal poate trece neobservată pentru marele public, pentru noi a fost însă un şoc. Ce a putut determina această modificare radicală de optică, la un om politic cunoscut pentru integritate? Şi încă după ce declarase că nu va permite nimănui să se abată nici cu un milimetru de la conduita legală, de la obiectivitatea justiţiei. După ce-şi luase obligaţia să vegheze ca să nu se mai comită nici un fel de abuz, ba mai mult, ca cei care au comis sau continuă să comită ilegalităţi în justiţie, să fie îndepărtaţi. După ce garantase că orice sentinţă va corespunde unor fapte dovedite, verificate, nu unor alegaţii.

Ne-am rezumat să ne privim lung, în faţa fărâmiţării vertiginoase a orice mai putea constitui punct de sprijin pentru noi.

Astăzi ne-am simţit, aşadar, încă mai singuri în temerara încercare de a sensibiliza lumea de-afară, înţelegând că ceea ce întreprindem este un gest donquijotesc. Se pare că nu mai există senzori pentru receptarea semnificaţiilor unor asemenea acte. Şi nu văd exclus ca, departe de a da cuiva de gândit, gestul nostru să producă ilaritate. Mă gândesc că poate unii ne consideră chiar proşti. Din câte pot întrezări printre gratii, pare că traversăm un moment de prăbuşire a moralei publice. Şi, deopotrivă, a moralei individuale. La ora actuală sunt fascinaţii prea puternice, în faţa cărora morala clachează: banul, gloria politică, puterea. Oamenii sunt concentraţi asupra soartei lor, asupra dificultăţilor în care se zbat, şi din care trebuie să iasă într-un fel. Nu mai există audienţă pentru suferinţe din afara lor. Presiunea vieţii materiale şi sociale este atât de puternică, încât produce inhibiţii totale ale sensibilităţii, paralizia antenelor de receptare a suferinţei umane.

– Cum aţi ajuns la hotărârea de a intra în greva foamei ?

– La sfârşitul unui lung şi minuţios examen al strategiei politico-judiciare, în puterea căreia ne aflăm. Motivul imediat, picătura care a făcut să se reverse paharul, a fost amânarea pronunţării sentinţei pentru recursul nostru la Curtea Supremă. Această amânare nu este o întâmplare izolată, face parte dintr-o orientare programatică. De când sunt arestat şi închis, de doi ani de zile, tactica celor care deţin soarta noastră în mâinile lor, este tergiversarea. Am fost arestat şi apoi anchetat două săptămâni, după care am aşteptat şase luni pentru a citi rechizitoriul, o capodoperă de monstruozităţi juridice, redacţionale, intelectuale.

Un document care ar trebui să ajungă sub ochii opiniei publice şi ai specialiştilor, fiind perfect edificator cu privire la efectul degenerativ pe care îl au asupra justiţiei falsul, ignorarea realităţii. În sfârşit, procesul „la fond” a durat opt luni. Se spune

că a depăşit ca durată şi faimosul caz de la Nürnberg. La capătul lui, rechizitoriul arogant, mincinos, intolerant, s-a prăbuşit. A fost anulat chiar de completul de judecată. S-au inventat, în schimb, alte culpe. Nu intru în amănunte – am vorbit pe larg despre toate acestea la luările mele de cuvinte, în proces şi la recurs – vreau doar să ilustrez tactica. După proces am făcut recurs şi noi şi Procuratura, şi am aşteptat alte şapte luni. A aştepta, în închisoare, luni şi ani, cu conştiinţa clară a nevinovăţiei, mai mult, cu verdictele anulatorii ale justiţiei (la adresa propriilor acuzaţii), este lucrul cel mai chinuitor. O formă de distrugere psihică. Aceste tergiversări fac parte dintr-o modalitate profesională malefică, de anulare a prizonierilor. Ceea ce spun că s-a întâmplat cu noi, s-a repetat în cazul lotului Timişoara. Acesta, în plin proces, a avut o pauză de şase luni. După ce preşedintele completului de judecată a înapoiat Procuraturii dosarul, pentru lipsă de probe, cerând răspuns la aproape 200 de întrebări, s-a deschis un hiadus de o jumătate de an, când nimeni n-a mai dat nici un semn de viaţă. Dar procesul s-a reluat apoi, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat. S-a reluat judecata, ca şi când nimeni n-a cerut procuraturii să răspundă la aproape 200 de întrebări. Ce e aceasta**?**

– Deci aşa v-aţi hotărât?

– Da. Există practica prelungirii la infinit a incertitudinii, de natură să macine. Continuarea tergiversării înseamnă nimicirea. Aceasta ne-a determinat să recurgem la disperatul gest. Nu avem speranţa că vom îmblânzi justiţia, nu avem speranţa că vom câştiga benevolenţa puterii, avem exclusiv dorinţa de a atrage atenţia opiniei publice asupra a ceea ce se petrece în justiţia română. De a arăta că în subteran se petrec lucruri grave, au loc abuzuri,se încălcă legea, drepturile omului. Şi că atât timp cât acestea vor fi tolerate, orice persoană riscă să le cadă pradă. Este singurul gest care ne-a mai rămas de făcut înainte de a ne prăbuşi.

– Reacţiile opiniei publice, ale autorităţilor aproape că nu se văd.

– Ba se văd. Nu foarte clar, dar se văd, şi ele sunt, cum era de aşteptat, împotriva noastră. În **Curierul Naţional**, de pildă, pe prima pagină, un reporter comunică opinia adjunctului ministrului Justiţiei, potrivit căreia, greva foamei deţinuţilor de la Jilava nu poate avea nici un efect asupra justiţiei (doar efecte nenorocite asupra sănătăţii celor în cauză). Am primit şi aici vizita unui adjunct al ministrului justiţiei: n-a făcut decât să asculte expunerea pe care i-am făcu-o. A urmat apoi vizita unui trimis al Procuraturii Generale care, de asemenea, a ascultat. În final s-a mărginit să declare, într-o manieră esopică, ce credeţi**?** că nu vede exclus ca la un moment dat… să ne inversăm locurile.

– Şi atunci, când ştiţi prea bine că aşa este receptat gestul dv., nu v-aţi gândit că el poate fi, totuşi, o acţiune sinucigaşă ?

– Întrebarea are logică. Nu am anunţat că vrem să ne sinucidem. Doar că ne supunem regimului de înfometare pentru motivele expuse. Recunosc, reacţia în presa românească a fost infinit mai palidă decât speram chiar şi în cele mai pesimiste presupuneri. Întâmplarea a fost tratată ca fapt divers. Ca un accident de bicicletă. Primul semn mai serios de atenţie este acest interviu pe care mi-l luaţi, şi care mi-a permis să dau câteva lămuriri. Să sper că ceea ce veţi publica va avea ecou? Oricum, nu am ajuns în punctul fatal. Nu ne aflăm în faţa sucombării iminente. Nu ştiu cum va evolua hotărârea noastră până la acel prag. Nu ştiu dacă acţiunea se va transforma într-un gest sinucigaş. Suntem ca naufragiaţii pe o mare în furtună, bântuiţi ba de speranţă, ba de disperare, ba de voinţă, ba de tentaţia abandonării, ba de energie, ba de slăbiciune. În plin vuiet, în plină mişcare a valurilor, mi-e greu să vă ofer o concluzie fermă.

– Şi dacă se va răspunde pozitiv la gestul dv., ce aţi dori să se întâmple?

– Am dori să vedem mişcându-se, tresărind ceva în angrenajul acesta înţepenit, îngheţat, al societăţii româneşti, de

care depindem. Să zărim o expresie pe faţa lumii de dincolo de zăbrele, cel puţin o grimasă care să exprime responsabilitate faţă de vieţile unor oameni ce pot fi încă folositori ţării.

EXISTĂ O DUALITATE A SOCIETĂȚII ROMÂNEŞTI

Interviu luat de Nicolae ȚONE, la închisoarea Jilava, în decembrie 1991 (2)

– Cum se vede România de aici, de la Jilava, dle Dumitru Popescu?

– Inevitabil, realitatea de afară – ţara însăşi – este în privirile mele fragmentată de gratii. O ţesătură, un păienjeniş îşi pun amprenta pe imagine, dându-i un desen special, necunoscut oamenilor liberi cu vizibilitatea neobturată. Dacă mi s-ar cere…

– Vă cer, d - le Dumitru Popescu.

– …aş caracteriza această imagine zebrată, voalată, ca acea de care se bucură un mare miop. Dar şi marii miopi reflectează, în limitele reducţiei lor vizuale. A fost o perioadă, la începutul detenţiei – ce se prelungeşte, iată, de doi ani – când nu aveam nici măcar posibilitatea de a vedea printre gratii. La propriu, n-am văzut lumina zilei, două luni şi jumătate. Ferestrele celulelor fuseseră acoperite cu cârpe groase, negre. Trăiam ca sobolii. Se întâmpla aceasta în închisoarea militară de pe şos. Olteniţei, unde abia ecouri înăbuşite de afară străpungeau blindajele tancurilor ce ne păzeau. Câte un caporal de gardă îmi şoptea un cuvânt. Nu mai ştiam ce se întâmpla în ţară, prelucram ce văzusem în zilele dinainte de a fi arestat.

Încet, încet au început să răzbată şoapte, care m-au ajutat să încheg o slabă imagine. Am văzut din nou lumea, la propriu, la

sfârşitul lunilor petrecute în închisoarea de pe şoseaua Olteniţei, când s-au hotărât să dezvăluie una din ferestre. Un militar mai inimos mi-a permis chiar să întredeschid geamul, şi atunci am redescoperit lumea. Fireşte, de-a lungul timpului, unii au stat astfel claustraţi infinit mai mult. Îmi închipui ce senzaţie au avut la reluarea contactului cu realitatea exterioară. Eu am rămas în faţa ferestrei întredeschise, în picioare, patru ore, ca la un film palpitant în două serii, când n-ai reuşit să obţii bilet pe scaun. Mare lucru nu era de văzut: un scuar, câţiva tineri plimbându-se, doi câini, şi, mai departe, şoseaua cu mişcarea tramvaielor, trecătorii care urcau şi coborau din vehicul şi traversau strada. Un om cu un buchet de flori flana pe şoseaua largă, periferică. L-am urmărit până s-a pierdut pe o stradă lăturalnică. Aproape l-am divinizat. Mi s-a părut o zeitate. Încorpora în el cea ce veneram acum: libertatea, şi ideea de libertate. Mi se părea că un om liber este desăvârşit, nu-i mai trebuie nimic pentru a fi model pentru istorie, pentru umanitate, pentru alte generaţii. Iată, îmi ziceam, acesta este tipul către care trebuie aspirat: care străbate nestingherit bulevardul, cu un buchet de flori în mână, care se pierde pe o străduţă, către ţelul lui. Târziu, peste multe alte luni, am reuşit să capăt un ziar pentru a-l parcurge în mare viteză. Am început să lipesc crâmpeie de informaţii, să-mi construiesc o imagine vizuală, să înţeleg unde mă aflu. De multe ori aveam senzaţia că mă găsesc pe altă planetă .

În partea din urmă a detenţiei am căpătat drepturi mai largi, am putut urmări mai sistematic presa, am avut convorbiri la vorbitoarele care mi s-au permis, am schimbat păreri cu alţi deţinuţi. Procesul însuşi mi-a prilejuit ieşirea dintre ziduri. În drumurile până la tribunal ochiul devora lacom strada, lumea, decoruri cunoscute, decoruri necunoscute, decoruri identice celor pe care le-am lăsat când am ieşit din societate, decoruri schimbate.

Cum văd acum ţara de dincolo de gratiile de la Jilava? Că aflându-se într-un moment greu, într-o boală în care nici criza

fatală, nici criza salvatoare nu s-au declanşat. O văd zbătându-se într-un marasm în care nu ştiu cum a intrat, pentru că atmosfera din clipa când am fost vârât la închisoare nu sugera o asemenea evoluţie. Zilele prinse în libertate îmi dădeau speranţa că va fi o înflorire, o explozie a binelui, o ascensiune vertiginoasă, entuziast – colectivă, în care oamenii îşi vor împlini năzuinţele. Credeam că acum nimic nu-i va mai împiedica să fie ei înşişi, să-şi unească forţele pentru a îndrepta ceea ce fusese greşit înainte, pentru a merge pe o linie largă şi luminoasă, cum reieşea chiar în seara zilei de 22. Eram convins că au fost răscolite energii latente ale acestui popor, şi că vor fi puse în acţiune sub auspiciile unei orientări noi, ale unui program logic, raţional, benefic. Nu puteam să fierb în cazan , dar eram fericit că ceilalţi o pot face. Arestarea m-a smuls cu rădăcini cu tot din acest început de realitate promiţător. Am sperat că ea îşi va revărsa influenţa şi asupra soartei mele, chiar în condiţia ingrată în care mă găseam, imaginându-mi că în scurt timp se va face lumină. Neştiindu-mă culpabil sub aspect juridic, eram convins că acest episod va fi depăşit repede. M-am convins, însă, că îmi făceam iluzii; un aparat brutal, dur, neînduplecat ţinea în mâini soarta mea.

Absurdul mi se pare că derivă din duplicitatea lumii româneşti postdecembriste. Pe de o parte se evidenţia o mişcare novatoare, o descătuşare a spiritelor, libertate pentru cei ce respiraseră aerul greu din ultima vreme, pe de alta apărea un subsol, o subterană cu alte legi, cu alt spirit, cu altă voinţă. Impresia aceasta s-a adâncit, s-a cronicizat, şi acum pot spune că nu m-am înşelat. *Există o dualitate a societăţii*. Pe un palier oamenii se mişcă şi vorbesc liber, se pot aduna, inclusiv pe străzi, şi exprima opinii. (Şi în această privinţă au apărut tendinţe de frânare, de restricţie. Am în faţa ochilor grupurile de scutieri.)

Pe alt palier acţionează aparatul de reprimare inflexibil, nereceptiv, preocupat exclusiv să-şi îndeplinească mandatul. Acesta derivă din ordin, nu din lege şi principii. E o lume care gândeşte altfel, simte altfel, acţionează altfel. Această anomalie

nu ştiu dacă este percepută de mulţimi, chiar de grupurile politice. Dacă ar şti s-ar îngrozi, s-ar hotărî să acţioneze pentru a anula anormalitatea convieţuirii celor două paliere. De aici, din fundul puşcăriei întrezăresc primejdia ca acest aparat să devină tot mai puternic, omnipotent. Să se infiltreze în cealaltă lume, să înceapă să-şi exercite autoritatea asupra ei, s-o domine, să-i reducă marja de mişcare.

Aşadar, lumea de-afară pare să treacă printr-o viroză, printr-o febră, şi nu ştie dacă virusul este cunoscut. Dacă există perspectiva vindecării, nu zic rapide, dar certe. În altă ordine de idei, se răstoarnă raporturile între categoriile sociale. Se pleacă de la principiul unei societăţi civile şi al unei economii private. Ştim ce înseamnă economia eminamente privată, dominată exclusiv de mobilul interesului personal, al celor ce deţin pârghiile puterii economice. La ora actuală nu ştiu în mâinile cui se află pârghiile. Văd doar consecinţele unor decizii care nu numai că nu avantajează lumea românească, dar aruncă rapid şi neîndurător milioane de oameni în braţele sărăciei, ale nesiguranţei zilei de mâine, ale disperării. Dacă ar fi vorba doar de un simptom pasager, necesar vindecării rapide, oamenii ar accepta să treacă şi prin criză, dar au ei indicii că e vorba de un frison trecător? Că situaţia grea va dura un an sau doi, după care fenomenele negative vor dispărea de la sine, apărând efecte favorabile vieţii tuturor?

Meditând aici, în solitudinea şi întunericul celulei, mă întreb de ce mergem în neştire (aş fi fericit să ştiu că mă înşeală percepţiile), orbeşte, la voia întâmplării, neştiind ce se va întâmpla la pasul următor. De ce devenim victime ale impulsivităţii sociale, ale meandrelor pe care le produce evoluţia anarhică? Nu e aceasta cauza centrală a decăderii societăţii româneşti? Cred că e indispensabilă creionarea unei perspective viitoare. Şi, efectiv, împlinirea dorinţelor generale de primenire politică, morală şi culturală. Această nouă societate să nu sufere, să nu sărăcească, să nu-şi piardă busola. Să nu ajungă la condiţia umilitoare de a

nu-şi mai putea produce, cu propriile energii şi forţe, mijloacele de existenţă. Să nu ajungă în situaţia degradantă de a cerşi străinătăţii, comunităţii mondiale fonduri de supravieţuire, de a apela la un colac de salvare pentru a nu se scufunda. Aceasta ar trebui să fie, din punctul meu de vedere, preocuparea obsesivă a factoriilor de conducere. Şi totodată, axul în jurul căruia să se coaguleze toate energiile naţiunii, linia care trebuie trecută pentru unirea poporului român. În aceasta văd condiţia reconcilierii naţionale, de care se vorbeşte şi la care se aspiră.

EGALITATEA ESTE EXCLUSĂ

Interviu luat de Nicolae ȚONE, la închisoarea Jilava, în decembrie 1991 (3)

– Să încercăm o concluzie cu privire la soarta socialismului …

– Văd imposibil de continuat sau reeditat comunismul „real", pe care l-am trăit. El reprezintă o experienţă eşuată din punct de vedere istoric. Şi-a propus câteva ţeluri pe care nu le-a putut atinge – pe care nu le va atinge probabil nimeni vreodată – ce ţin de utopie. Transformarea utopiei în politică a agravat lucrurile, nu le-a simplificat. Socialismul trebuia să fie, prin definiţie, societatea oamenilor egali. Şi, de asemeni, o societate colectivistă. Aceste două ţeluri, ca să nu merg mai departe, sunt foarte greu de atins, şi lucrul acesta s-a dovedit. O egalitate deplină este aproape exclusă în rândul fiinţelor omeneşti. Acestea sunt dotate diferit de la natură şi formate diferit în cursul educaţiei (oricât am uniformiza cadrul instruirii publice). Inevitabil, oamenii simt, gândesc şi acţionează într-o varietate infinită de orientări şi nuanţe şi aceasta anulează din capul locului idealul egalitarist, uniformizator (contrar naturii umane). Omul este o individualitate indestructibilă şi irepetabilă, un univers rotund, integral, ce nu se poate topi în masă, cum se întâmplă, sub microscop, cu o picătură din nu ştiu ce substanţă chimică, în coliziune cu altele complementare. Individul are lumea sa interioară, diferenţiată de a celorlalţi. În ultimă instanţă, ideea de libertate nu exprimă altceva decât posibilitatea insului

de a fi el însuşi. Omul nu suportă ingerinţe în intimitatea sa. Orice fel de dictat îl nemulţumeşte, îl face nefericit. Aici a fost, cred, punctul vulnerabil al doctrinei comuniste: a ignorat natura umană, drepturile naturale ale fiinţei omeneşti, nevoia vitală a individului de a progresa în sine, de a se autoperfecţiona, de a-şi trăi propria existenţă, fără tutelă.

Dacă vom conchide că ţelurile pomenite sunt contrare naturii omeneşti, este evident să socialismul trăit de noi nu mai poate fi reeditat. Putem să-l considerăm o practică socială depăşită. Nu rămâne omenirii decât să găsească altă variantă a societăţii bazate pe dreptate socială, fără discrepanţele capitaliste, fără viciile morale ale dominaţiei banului.

– Dintre romanele dv., *Pumnul şi palma* a incitat o serie întreagă de discuţii, de polemici, inclusiv cu „Gazeta Literară" din Uniunea Sovietică. Dacă ar fi să republicaţi cartea, acum aţi modifica ceva la ea?

– La **Pumnul şi palma** nu aş avea aproape nimic de modificat. Această trilogie, care s-a bucurat de interes din partea publicului, la apariţie, şi care a fost comentată favorabil de critică, a fost probabil uitată. Cred că dacă ar fi recitită în împrejurările de astăzi, universul ei uman şi mesajul ei social ar fi mai bine înţelese. Capacitatea de receptare a conţinutului cărţii este în prezent infinit mai mare ca la data apariţiei. Oamenii ar pătrunde mai uşor în miezul romanului, i-ar descifra mai bine adevărurile, trimiterile, sensurile. A apărut în anii ,80, ,81, ,82 şi constituie, în primul rând, o radiografie a viciilor primei etape a socialismului din România. Nu ascunde nimic din ce a fost malefic. Ce e de natură să atragă atenţia cel mai mult, este produsul uman, categoriile de indivizi pe care le prelucra şi le malforma pe plan psihic şi moral. Dar cartea radiografiază şi viciile celei de-a doua etape a socialismului, când principiile înnoitoare aduse de Ceauşescu după Congresul al IX-lea au fost abandonate. Personajul principal al volumului al 3-lea este

Nicolae Ceauşescu însuşi, Manole Suru. Se poate decodifica uşor la o lectură atentă. Sunt prezentate acolo concepţia lui reducţionistă, cazonă, despre construcţia economică – la care ajunsese în final –, dezinteresul faţă de om, sacrificarea conştientă a acestuia sub zidurile „piramidei", stilul conducerii dictatoriale, metodologia raporturilor cu colaboratorii, cu partidul, alte înclinaţii negative cunoscute. N-am avut, bineînţeles, premoniţia finitudinii lui Ceauşescu în modul tragic în care s-a produs, dar cerinţele lăuntrice ale romanului mi-au impus să-i aduc alter-ego-ul literar pe catafalc. Trilogia este o condamnare francă şi neconcesivă a defectelor intrinseci ale „comunismului real", totodată, încercarea de deschidere a unui alt posibil orizont.

– În „Ultimul cuvânt" pe care l-aţi rostit recent la recurs, aveţi o frază unde spuneţi: „*Da, domnul procuror, da, domnilor judecători, în calitate de om politic am greșit…*" Care sunt aceste greşeli ale dv. pe care le sugeraţi în propoziţia reprodusă?

– Chestiunea comportă o oarecare dezvoltare. Eu am fost şi mă consider de meserie ziarist. În această calitate, după Congresul al IX-lea, am pus multă energie şi pasiune în susţinerea ideilor promovate de Ceauşescu. După părerea mea – şi la o investigaţie istorică elementară se poate confirma –, ce a urmat după Congresul al IX-lea a fost de natură să resuscite elanurile obosite ale poporului, mai ales ale elitei intelectuale, să panseze răni, să vindece decepţii, să dea o nouă încredere în viitor, să stimuleze un veritabil entuziasm social. Mi-am pus toate resursele intelectuale în slujba noii direcţii. M-am angajat plenar în acele schimbări! Să ne amintim. S-a afirmat pentru prima dată că nu trebuie să ne temem de critica populaţiei la adresa diferitelor aspecte ale practicii sociale, şi în nici un caz să n-o înăbuşim. S-a recunoscut deschis că noua societate are viabilitate numai în măsura în care, conlucrând cu masele, partidul comunist va fi în stare să devină exponentul idealurilor şi năzuinţelor lor. Ce altă viziune

mai convingătoare şi însufleţitoare despre socialism putea fi concepută în împrejurările cunoscute, în situaţia în care domina încă dogma osificată a stalinismului? Atunci au fost abrogate o serie de concepte sclerozate, mucegăite. S-a afirmat plenar dreptul artelor de a se dezvolta liber, într-o vastă diversitate de stiluri. În ştiinţă s-au făcut largi deschideri, s-a recunoscut absurditatea ebrocului sub care fuseseră puse discipline moderne.

Nu mai vorbim de forţa extraordinară cu care s-a afirmat dreptul poporului român de a-şi hotărî singur soarta, de a-şi construi viaţa cum doreşte, respingându-se orice amestec din afară, orice tutelă sau dominaţie ideologică, politică, economică, militară. Asemenea idei nu puteau să lase pe nimeni indiferent, nu puteau să nu mobilizeze energiile naţionale. Personal, mi-am pus toate resursele în slujba lor. Dar nu numai eu, o sumedenie de intelectuali. Chiar o parte dintre cei ce suferiseră în prima etapă a regimului comunist, ba făcuseră şi puşcărie, fuseseră grav nedreptăţiţi, s-au aliniat cu sinceritate în această mişcare novatoare. Unii au intrat în partid. Să nu uităm, apoi, evenimentele din 1968, legate de invazia militară sovietică în Cehoslovacia, curajul extraordinar cu care Ceauşescu a ţinut piept – şi nu numai el, toţi cei aflaţi în jurul lui –, presiunii exercitate de Uniunea Sovietică asupra ţării noastre. La graniţele României zăngăneau armele, divizii de tancuri stăteau gata de atac. Numai dârzenia şi severitatea cu care se dădeau ripostele au împiedicat invazia. Lumea ne-a înţeles şi ne-a ajutat. Johnson, preşedintele Statelor Unite, le-a spus conducătorilor sovietici: *„Nu dezlegaţi câinii războiului”*. Se ajunsese la o încordare extremă. Ei bine, întregul popor, în perioada aceea, a fost alături de partidul comunist, văzând în el comanda naţională, într-o luptă vitală. Românii erau sătui de cizma rusească pe grumazul lor. Erau însetaţi de libertate, vroiau autonomia unei naţiuni total independente. Toate acestea ne-au înregimentat alături de Ceauşescu.

După un număr de ani, Ceauşescu s-a schimbat fundamental. Acest om a fost marcat de un fatalism tragic, care l-a îndepărtat de

tot ce a avut bun în el. Acesta derivă, poate, din influenţa nefastă a soţiei sale, dar şi din indestructibilul sâmbure iniţial al formaţiei politice, de esenţă stalinistă, din orizontul cultural îngust, din defecte caracterologice. A fost persecutat de teama bolnăvicioasă de a nu i se diminua autoritatea. Alimentat de un spirit mesianic, a avut convingerea că este hărăzit să ridice naţiunea română pe culmi ameţitoare. După observaţiile mele, se considera frustrat că nu are o arie mai largă de acţiune. Nu se considera cu nimic mai prejos de conducătorii marilor puteri. Dimpotrivă, credea că dacă istoria i-ar fi destinat o ţară mai mare, ar fi ştiut să o conducă mai bine chiar decât cei aflaţi în fruntea superputerilor. Se vedea unul din marii lideri mondiali. Şi-a încheiat cariera în faza megalomanică, a autosupraaprecierii fără margini. Tot ce a fost virtute în personalitatea lui s-a atrofiat. Încet-încet, s-a desprins de spiritul progresist pe care l-a reprezentat în societatea românească. A abandonat treptat principii, noţiuni, optici, atitudini ce făcuseră din el un mare factor de progres. A devenit un personaj obtuz, mărginit, intolerant, rudimentar în gândire, tentat să înăbuşe părerile diferite de ale lui. Această degenerare se circumscrie în ultimul deceniu al vieţii.

Spiritele lucide, capabile să sesizeze acest fenomen grav, produs în atitudinea şi modul de conducere ale lui Ceauşescu, în mod normal trebuiau să se îndepărteze. Eu nu am reuşit să mă îndepărtez decât relativ, încetând să mai lucrez în centrală, respectiv în nucleul activ al puterii, fiind trecut *pe linie moartă*, ca rector al şcolii de partid.

Interviu luat de N. Ţone la închisoarea Jilava,
în decembrie 1991 (4)

– Numirea mea ca rector la academia de partid a fost urmarea unei vizibile lipse de priză cu soţii Ceauşescu. Şi el şi ea erau tot mai nemulţumiţi de faptul că-mi pierdusem entuziasmul, că nu mai manifestam *interes*. Mi-au fost reproşate aceste „slăbiciuni“ în mod direct. Am făcut câteva încercări de a ieşi din Comitetul Politic, dar fără succes.

Ceauşescu nu admitea în ruptul capului ca cineva să „dezerteze“, adică să plece la libera voinţă din sfera dominaţiei sale. Nu a acceptat să plec, dar îmi reproşez că m-am lăsat intimidat de reacţiile lui grosolane şi nu am găsit o formă categorică, radicală de a mă desprinde. Poate a fost şi efectul unui automatism, poate şi-a spus cuvântul şi comoditatea de a înfrunta acest „monstru sacru“, de a dezlănţui stihiile. De altfel, aceasta nu însemna, pur şi simplu, a rupe cu Ceauşescu. Însemna să te aştepţi la un şir de reacţii dintre cele mai dure pe toate filierele. Însemna să rupi cu Partidul, ceea ce atrăgea după sine: Tribunalul Politic, izolarea socială, transformarea în paria, blamul. N-am fost destul de tare să înfrunt acest convoi de vicisitudini. Nu sunt justificări, doar explicaţii. N-am găsit nici posibilitatea de a mă sustrage obligaţiilor pronunţării, în anumite simpozioane, unde trebuia, inevitabil, să mă refer şi la Ceauşescu. Evident, nu elogiam ceea ce făcea Ceauşescu în acei ani. Elogiam ceea ce spusese şi făcuse în trecut. Poate nu s-a remarcat această nuanţă, însă am încercat, în ieşirile publice obligatorii, o polemică

subterană cu Ceauşescu. Readuceam pe tapet, în mod repetat, tezele şi ideile de care se lepădase, pe care le repudiase. Totuşi, la un moment dat, la „nivel înalt“ s-a sesizat stratagema, pentru că în ultima perioadă, în 1989, cu deosebire, au fost numeroase ocazii când era firesc să fiu invitat şi am fost omis cu intenţie.

Îmi reproşez faptul că în 1989, când începuse să se prăbuşească „edificiul internaţional“, când se auzeau ecourile surde ale nemulţumirii populare faţă de regimul auster determinat de ideea obsesivă a lui Ceauşescu de a termina repede plata datoriei externe, nu am folosit un prilej pentru a provoca discuţii în Comitetul Politic Executiv cu privire la nevoia unei schimbări de fond în societatea românească. Am avut, totuşi, impresia, la un moment dat, că am găsit o portiţă. Imediat după Congresul al XIV-lea Ceauşescu a convocat o şedinţă a CPEx în care a pus pe tapet necesitatea schimbărilor. Dar el avea în vedere nu o diminuare a încordării, ci un plus: un şi mai mare devotament, o mai mare supunere, un şi mai spectaculos consum de energie. Atunci am avut viziunea posibilităţii de a spune răspicat că guvernul minte, că se falsifică realitatea, că trebuie recunoscut adevărul şi schimbată politica în raport de starea de lucruri din ţară. Destul de repede însă, ca de obicei, Ceauşescu a oprit discuţia. Nu-i plăcea să-i asculte pe ceilalţi, se asculta doar pe sine. A spus: *„Ceilalţi daţi în scris“*. Am scris la birou o luare de poziţie şi am întrebat la cancelarie dacă pot s-o trimit. Mi s-a răspuns: *„N-a trimis nimeni. Nu s-a dat curs cererii. Poate nu mai e necesar. O să întrebăm“* – şi totul s-a îngropat. Şansa a fost pierdută. Îmi fac o culpă din faptul că n-am încercat să provoc o discuţie deschisă, personal cu Ceauşescu, înaintea declanşării evenimentelor din decembrie. N-am făcut-o nu atât din laşitate, deşi nu exclud nici asta, cât din lehamite. Nu-mi era frică propriu-zis de Ceauşescu, de el ca persoană vreau să spun. Am avut de-a lungul timpului ocazii de a mă înfrunta, într-un fel sau altul, cu el. Ne-am înfruntat foarte dur şi cu doi ani înainte de decembrie ’89, pe o chestiune strict particulară. Şi n-am cedat eu, a cedat el.

Dar îmi era o îngrozitoare lehamite de asemenea discuţii, pentru că dialogul cu el avea, de-acum, un caracter paralogic. Nu-l mai puteai înţelege, schimba planul ideilor, te trezeai ţintind în gol. Aşa cum te lupţi cu o umbră. În lunile dinainte de decembrie devenise, practic, inabordabil. Cu orice te-ai fi dus la el, erai anulat din start. Aceste explicaţii nu mă împiedică să mă acuz de superficialitate politică. Am gândit că lucrurile se rezolvă de la sine, dacă nu la presiunile noastre, la presiunea evenimentelor internaţionale, că cercul se va strânge tot mai mult şi N.C., va fi obligat să părăsească scena, oricât era el de încăpăţânat. Lucrurile nu s-au întâmplat însă cum mi-am închipuit. Acum e tardiv, dar am multe să-mi reproşez referitor la atitudinea din deceniul al nouălea.

– O întrebare acum, pe care o puteţi socoti rea. Cum s-a ajuns să fiţi numit „Popescu – Dumnezeu“?

– La mijloc este o povestioară fără semnificaţie. Când eram proaspăt ziarist, în 1950, la „Contemporanul“, un coleg de redacţie, poetul Al. Andriţoiu, într-o dimineaţă, când semnam condica, a găsit prescurtarea numelui meu făcută de portar: *P. Dum. „Ei, d-le, a zis, de unde vine acest «Dum.». Nu cumva de la Dumnezeu?“* Iată punctul de plecare. După aceea, cum se întâmplă cu bulgărele de zăpadă rostogolit, de care se lipesc straturi şi se umflă, vorba a căpătat noi semnificaţii. La origini a fost ceva anodin.

– Ulterior, v-a deranjat chestiunea aceasta?

– Nu m-a deranjat, pentru că niciodată n-am auzit cuvântul spus cu maliţiozitate, sau, invers, cu năduf, cu ură. Colegii din colectivele pe unde am lucrat îmi adresau, în glumă, acest apelativ. Ce se voia porecla aceea? O încercare de individualizare pe care nu ştiam, nu mă oboseam să o descifrez.

– Credeţi în Dumnezeu?

– În copilărie aveam ore de religie în şcoală şi mă duceam la biserică, în special de Paşti, la Denii. Era un spectacol frumos regizat de ortodoxie românească, şi-mi plăcea să ascult pildele şi parabolele din Evanghelie. Dar, fără să fiu anume îndoctrinat întru ateism, a pălit interesul meu pentru divinitate, iar pe măsură ce mi-am îmbogăţit bagajul de cunoştinţe şi am pătruns în straturi mai adânci ale culturii, sentimentul religios aproape s-a stins de la sine. Astăzi, nu pot afirma că sunt credincios. Văd însă credinţa ca pe ceva firesc, natural, ca pe o componentă a umanului. Îmi imaginez că va dăinui mult în omenire. Sunt extrem de tolerant cu credincioşii, aşa cum aş dori ca şi credincioşii să fie cu mine. Nu văd motiv de disensiuni între mine şi alţii, pe temeiul credinţei sau necredinţei. Faptul că la punctul în care am ajuns în viaţa spirituală şi intelectuală nu îmi este posibil să cred, consider că nu este o invaliditate. Am compensaţii. Cred în valorile morale, în valorile spiritului, în valorile culturii. Acestea mă satisfac.

– Dacă vi s-ar spune: „Mâine sunteţi liber. Puteţi pleca din închisoare!“, ce-aţi face?

– M-aş apuca, firește, de scris. Am proiecte literare şi nu aştept decât condiţii minime pentru a-mi pune în joc resursele, ca să le realizez. Mă obsedează tribulaţiile societăţii româneşti, experienţa socială pe care am parcurs-o, răscolirile produse în conştiinţa acestui popor în decursul ultimei jumătăţi de secol.

– În ce fel de lume aţi vrea să trăiţi?

– Asta nu ţine de omul realist, ci de visător, de acel strat intim, indestructibil din fiecare, din care se nasc speranţele. Visez o societate, cum se creiona în ziua de 22 Decembrie, când începusem să respirăm prin toţi porii, când aerul avea o aciditate de elixir. Toţi redeveniserăm, cumva, copii, simţind că am participat la o „minune“ şi că „minunea“ va continua, că soarta ne-a hărăzit, după multe frământări, incertitudini, cotituri, un destin de excepţie. Speram cu toţii într-o societate a dreptăţii,

respectului omului, libertăţii personalităţii, spiritului. Aspiram să dispară duşmănia, să se instaleze înţelegerea mutuală într-o mare comuniune de interese, simţiri şi gânduri eterogene. Aş vrea să trăiesc într-o Românie armonioasă, în care să-şi găsească fiecare locul lui, fără ca pentru aceasta să se zbuciume cu disperare, şi să lovească în altul. Atunci, în 22 Decembrie îmi părea posibil aşa ceva, oricât de exagerat ar fi. Îmi părea realizabil totul în lumea frumosului şi binelui.

POLITICA – VOPSEA DE CULORI DIFERITE

Interviu luat de N. Ţone la închisoarea Jilava, în decembrie 1991 (5)

– Şi acum, despre noua viaţă politică din ţară, ce ne puteţi spune?

– Părerea mea este că politica reprezintă un înveliş, o haină pe care oricine o poate îmbrăca şi dezbrăca. Politica nu este intrinsecă spiritului uman, nu face parte integrantă nici din structura biologică, nici din suprastructura sufletească şi intelectuală. Este o vopsea de culori diferite. De aceea se şi delimitează aşa de repede grupările politice unele de celelalte: se disting şi se separă prin contrastul culorilor. Eu cred că ceea ar trebui să fie considerat intrinsec şi structural omenescului sunt buna credinţă, cinstea, nevoia de a fi de folos colectivităţii. De aceea, la ora actuală pe mine nu mă interesează culorile politice, nu mă interesează ce sigle poartă partidele, nici programele lor de stradă. Mă preocupă dacă, în ceea ce aş numi platforma de fond a fiecăruia, se întrezăreşte buna credinţă în slujirea intereselor fundamentale ale ţării (bineînţeles nu una proclamată demagogic). Pentru că viciul principal al politicii este tocmai demagogia. Al oricărei politici. Orice politică duce, până la urmă, la minciună. Nu trebuie scandate intenţii şi ţeluri nobile, sau măcar realiste, ele trebuie dovedite prin fapte. Indiferent ce grupare politică ar accede la pârghiile puterii, trebuie să facă dovada bunei credinţe prin fapte uşor de verificat, având efecte clare şi imediate asupra

oamenilor, asupra ţării. Ea trebuie să suporte periodic bilanţuri cifrice, singurele care, dacă nu sunt falsificate, permit oamenilor să evalueze cât mai aproape de realitate efectele unei acţiuni.

– Abia aţi afirmat peiorativ, că politica este un fel de haină... Şi totuşi, dv. aţi făcut un anume fel de politică ani în şir. Afirmând lucrurile de mai sus, să înţeleg, de fapt, că vă deziceţi de activitatea anterioară?

– Spun – în intimitatea mea am spus-o de multe ori înainte: nenorocirea a fost că socialismul s-a transformat în politică. Marx afirma clar: socialismul nu este un ideal, este mişcarea reală a societăţii. Ce rezultă de aici? Că el nu trebuie să devină o platformă de militantism înregimentat. Acest adevăr esenţial al concepţiei marxiste a fost eludat, ba chiar voit îngropat, din clipa în care partidul care s-a proclamat continuatorul şi înfăptuitorul doctrinei lui Marx, PCUS, a făcut din concepţie nu numai pârghie internă pentru răsturnarea orânduirii politice preexistente, ci instrument politic pentru dominaţie mondială. Din momentul în care acel partid a creat, ca formă de materializare a doctrinei marxiste, statul, tendinţa dominatoare a devenit predominantă. Prin concretizarea în stat a marxismului, politica s-a exacerbat. Statul a devenit autoritate supremă, şi-a asumat drepturi exclusive în societate şi, astfel, s-a născut totalitarismul comunist. Or, Marx a fost un adversar al statului. Aici este marea antinomie dintre mişcarea comunistă a secolului nostru şi gândirea lui Marx. Marx a conceput societatea comunistă ca lume apolitică. El a văzut – firește, utopic – lumea viitoare, comunistă, ca una fără stat, fără instrument de dominare şi administrare a indivizilor. În viziunea sa, în comunism urma să domnească o democraţie deplină, permiţând oamenilor să se autoguverneze. La origine, socialismul n-a fost politică. O utopie nu este o politică. Dar poate fi transformată în politică, aşa cum s-a întâmplat. Că doctrina lui Marx avea sau nu şanse de a se realiza, în calitatea ei de utopie, este altă chestiune. Dar răul pe care l-a aglutinat în timp, s-a

datorat faptului că a fost transformat în politică supunându-se, în mod fatal, legilor specifice acesteia. Orice politică degenerează în demagogie, uzând până la urmă de minciună.

– Aceste gânduri ale dv. ţin, nu-i aşa, de aspectele recente ale evoluţiei societăţilor din Est?

– Nici la mine nu se poate vorbi de luciditate din capul locului. E vorba de o evoluţie lentă, de o acumulare în timp a observaţiilor, deducţiilor, reflecţiilor. În deceniul trecut am ajuns în situaţia de a înţelege ceea ce spun acum. În discuţiile particulare, cu prietenii apropiaţi, am schimbat păreri în legătură cu aceasta. M-am convins că socialismul s-a îmbolnăvit de virusul politicii, că se aliniază tuturor formelor de politică şi nu mai este în stare să se sustragă legităţii respective, care împinge la demagogie, se sprijină pe demagogie, eşuează în minciună. Era clară discrepanţa dintre declaraţiile oficiale, dintre principiile şi tezele susţinute public, şi practica politică, realitatea la care conduce politica. Numai că puterile mele erau prea slabe ca să fi putut împiedica acest curs fatal al evoluţiei sociale. Să fi încercat să conving partidul, conducerea sa, că ne aflăm pe un drum greşit? Înţelegeam că socialismul nici nu mai poate fi întors din cale în ipostaza sa politică, cu atât mai puţin putea fi întors din calea lui, Ceauşescu, factotum-ul în acest partid. Aceasta a fost drama, dramă şi pentru alţi oameni lucizi, care vedeau contururile degenerării. Nu mai întrezăreau o perspectivă şi, blazaţi, descurajaţi, se lăsau purtaţi de val.

– Aţi anticipat căderea lui Ceauşescu?

– Trebuie să recunosc, în forma în care s-a produs, această cădere nu am intuit-o. Nu aveam elemente de nici un fel pentru a presimţi că se va produce o răsturnare radicală şi spectaculoasă a regimului. Priveam cu atenţie ce se întâmpla în jur, în celelalte ţări ale sistemului socialist, vedeam că toate schimbările se operează lent, pe cale paşnică, *prin schimb de echipe*. Tot ce puteam

presimţi era că va veni clipa în care echipa de la conducerea partidului şi a ţării trebuie să facă loc alteia. Totul în judecăţile mele se raporta la situaţia şi procesele din Uniunea Sovietică. Aceasta continua să fie pivotul lumii socialiste, autoritatea supremă, imposibil de clintit. Prăbuşirea ei nu era, la acea dată, nici pe departe o certitudine. Fără Uniunea Sovietică nu s-ar fi ajuns la crearea unui „sistem“ socialist, după al doilea război mondial. Fără prăbuşirea Uniunii Sovietice era de neconceput prăbuşirea sistemului.

– Care credeţi că va fi viitorul Uniunii Sovietice?

– Despre Uniunea Sovietică mi-e greu să mă pronunţ. Nu cred, totuşi, indiferent de evoluţia ulterioară, că vor fi abandonate mesianismul slav, conştiinţa veche a Rusiei de lider al lumii, de putere menită să influenţeze cursul istoriei, să determine destinele altor popoare. Mi-e teamă că acest instinct şi această credinţă, moştenite, nu se vor atenua, necum să dispară. În maniera în care evoluează lumea rusească întrevăd prudenţă şi calcul. Poate, Rusia nu va urma drumul clasic al capitalismului. Poate, Rusia, prin originalitatea ei indiscutabilă, va găsi o cale proprie. Cei 70 de ani de socialism au creat un anumit automatism al majorităţii care, dacă se va perturba şi contrazice, poate da naştere unor situaţii explozive.

– Socialismul va mai avea şanse să existe?

– În ce priveşte soarta socialismului, aşa cum a fost acesta înjghebat în ţările de răsărit ale Europei, cred că este pecetluită. A fost, în ansamblu, o experienţă ratată. Eu nu sunt alături de cei care consideră că acest interval de istorie poate fi calificat în întregime ca dezastru, ca vid, sau mai mult, ca ciumă, flagel, etc. Eu cred că în această utopie a existat şi elementul pragmatic, cu efect pozitiv. Comuniştii sovietici au elaborat dogma industrializării, pusă în pagină de Lenin, apoi de Stalin – cei ce au condus „epopeea“ – fără să aleagă mijloacele, sacrificând

orice. S-a ajuns la fanatismul construcţiei, implantat la timpul său şi în societatea noastră. În România a muncit pe brânci, 45 de ani, aproape toată suflarea naţiei, şi a creat ce se vede. Eram o ţară săracă şi înapoiată, locuită în proporţie de 80 la sută de rurali. N-aveam, ca mijloace de producţie moderne, decât un rudiment industrial. Toată lumea este unanimă în a recunoaşte la ora actuală, şi prieteni şi neprieteni, că posedăm un potenţial economic şi social impresionant. El este rezultatul muncii încrâncenate, prestate poate cu măselele încleştate, dar reprezintă un rod palpabil şi valoros care, într-o organizare socială raţională, lipsită de fanatism, ghidată de criteriile democraţiei şi libertăţii, de o logică realistă şi de responsabilitate patriotică, poate fi exploatat cu mare folos pentru bunăstarea poporului. Este o moştenire pe care ar trebui să fim cel puţin miopi ca s-o ignorăm, şi criminali sau nebuni ca s-o distrugem. S-ar repeta stupiditatea proletcultului din Uniunea Sovietică, de după revoluţia din 1917, când s-au distrus fabrici şi căi ferate create de burghezie, pentru a nu corupe socialismul, pentru a-i asigura acestuia din start o puritate desăvârşită. Se vrea acum un capitalism la fel de pur? A lăsa în paragină marele mecanism economic şi social, realizat în anii socialismului, mi se pare tot atât de scandalos ca anarhismul distructiv al Rusiei revoluţionare.

Pamflet

NU AVEȚI DE DAT SOCOTEALĂ DECÂT ÎN FAȚA PROPRIILOR CONŞTIINȚE

Ultimul cuvânt la procesul C.P.Ex. din mai 1991

A instiga presupune, după cum am găsit în lege, a determina pe cineva, cu intenţie, să săvârşească o faptă penală.

Pe cine am instigat? Nu ştiu de ce, domnul procuror s-a ferit să specifice. Am încercat să dezleg singur această şaradă. Este avut în vedere Nicolae Ceauşescu? Dar se ştie că el a încercat să ne instige pe noi să-i pedepsim pe cei 3 demnitari, şi că nici măcar n-a reuşit. Atunci, pe cei trei miniştri ai forţelor militare? Doi dintre aceştia au adus dovezi, inclusiv aici, ca martori, nu numai că nu au fost obiectul instigaţiei C.P.Ex., dar că acesta i-a scos din ghearele lui Nicolae Ceauşescu, ale cărui ordine nu le-au aplicat nici înainte, nici după şedinţă. Al treilea, răposatul general Milea transmisese şi declanşase aplicarea ordinelor lui Nicolae Ceauşescu la Timişoara înainte de întrunirea C.P.Ex. din 17 decembrie. Cu cine altcineva am mai avut contact din eşalonul de comandă sau de execuţie? Cu absolut nimeni.

Mai departe: cum am instigat? Aşa cum s-a dovedit, n-am pretins nimănui nimic, n-am dat nicio indicaţie, ba chiar n-am scos un cuvânt. Pur şi simplu, în calitate de asistent la o scenă în care Nicolae Ceauşescu, în virtutea atributelor sale constituţionale, îi admonesta şi îi ameninţa cu plutonul de execuţie pe trei demnitari pentru că nu şi-au făcut datoria de serviciu? Există un principiu de drept conform căruia se poate instiga prin asistarea mută a cuiva care cumulează toate pârghiile de putere în societate?

În sfârşit, care e fapta prevăzută de legea penală la care am instigat? S-a spus: omor deosebit de grav. Deşi expunerea concluziilor a fost foarte întinsă, domnul procuror a eludat probele aduse de martori în ancheta judiciară, potrivit cărora la Timişoara se încălcase legea penală de către un grup de persoane. Or, şeful statului de pe atunci, prezenta în sus-arătata şedinţă defecţiuni în aplicarea ordinelor sale de oprire a încălcării legii şi de introducere a ordinii legale. Domnul procuror a spus: membrii C.P.Ex. înţeleseseră realitatea. Ce realitate? Toate probele martorilor arată, fără excepţie, că la 16 şi 17 decembrie realitatea era cea reieşită din spusele lui Nicolae Ceauşescu: devastarea şi jefuirea unei părţi din oraş. În pofida acestui adevăr de notorietate generală, se conferă în continuare, după atât de concludenta anchetă juridică, şi grupurilor de jefuitori de magazine titlul de demonstranţi. Evident, pentru a se mai face o ultimă încercare de susţinere a pilonului, de mult retezat, al rechizitoriului, ce afirmă că am achiesat la poziţia lui Nicolae Ceauşescu, şi am „ratificat-o", având reprezentarea clară că, încă din 16 decembrie, la Timişoara începuse o mare revoluţie populară paşnică împotriva regimului comunist.

În realitate, domnilor judecători:

1. Am înţeles, ceea ce ulterior s-a confirmat cu vârf şi îndesat, că la Timişoara se comiseseră acte de vandalism şi se agresaseră forţele de ordine şi armata.

2. Că Nicolae Ceauşescu ordonase folosirea armelor împotriva infractorilor încă din noaptea de 16/17 decembrie. În proces s-au adus dovezi că acest ordin a fost reiterat, într-o formă mai completă, cu multe ore înainte de şedinţa C.P.Ex. Generalul Milea îl transmisese la prânz şi fusese deja pus în aplicare încă de la orele 15,00, moment după care la Timişoara s-au şi înregistrat morţi şi răniţi.

Nicolae Ceauşescu discuta, în faţa noastră, cu cei trei demnitari, în şedinţa din 17, fapte consumate. Ceea ce mai avea de decis Nicolae Ceauşescu în şedinţă – acesta fiind, de altfel,

unicul ei obiectiv – era numai dacă îi destituie sau nu, şi doar asupra acestei decizii a consultat C.P.Ex.

3. În calitate de membru al C.P.Ex., nu aveam nicio competenţă să contramandez ordinele pe care le dăduse comandantul suprem al forţelor armate, şeful statului. Se spune că, deşi tacit, am ratificat ordinul lui Nicolae Ceauşescu. Dar N.C. nu avea nevoie de ratificarea C.P.Ex., iar C.P.Ex. nu avea nicio latitudine să ratifice dispoziţii militare ale comandantului suprem, ale preşedintelui României. C.P.Ex. dispunea de atribuţii eminamente politice şi strict limitate prin statutul P.C.R., majoritatea constând din înaintarea unor propuneri către C.C. Când lua o decizie în sfera ce-i era proprie, ea purta întotdeauna titulatura expresă de „hotărâre a C.P.Ex.", ceea ce nu a fost cazul în şedinţa din 17 decembrie. Dacă aceasta privea chestiuni importante, se dădea publicităţii, ceea ce de asemenea nu s-a întâmplat. În probleme nepolitice, hotărârile C.P.Ex. nu aveau nicio valoare, dacă nu se materializau apoi în acte ale organelor de stat superioare. De asemenea, după cum se ştie, Nicolae Ceauşescu n-a simţit în nicio împrejurare nevoia de a invoca C.P.Ex. de-a lungul evenimentelor din 16-22 decembrie, ceea ce denotă că a ţinut să se ştie că vorbeşte şi acţionează efectiv în virtutea prerogativelor de instanţă supremă a României.

4. Nu aveam nicio bază legală să combat poziţia lui Nicolae Ceauşescu, întrucât aceasta conţinea imperativul aplicării legilor. Dimpotrivă, opoziţia mea s-ar fi situat în afara legalităţii, cu consecinţele de rigoare.

În concluzia acuzării s-a spus că era vorba de măsuri foarte periculoase pentru soarta unor cetăţeni. Ar rezulta că se urmărea vătămarea sau uciderea unor cetăţeni paşnici. Se omite special faptul că infractorii puneau în primejdie avutul public, instituţii publice, viaţa personalului din forţele de ordine. Martorii au arătat că organele de resort aveau răspunderi şi obligaţii clare în acest sens, decurgând din prevederi legale precise, şi care nu necesitau niciun fel de aprobare specială.

În esenţă era vorba, deci, să se acţioneze nu pentru comiterea unor fapte penale, nu pentru încălcarea legii, ci invers, pentru împiedicarea unor fapte cu caracter penal, pentru apărarea legii. S-ar putea numi aceasta, dacă n-ar fi paradoxal, instigare la apărarea legii.

Probabil se are în vedere, nedeclarat expres, pericolul ce se crea pentru infractori. Se ştie însă că Nicolae Ceauşescu a cerut în şedinţă celor trei demnitari să se aplice riguros regulamentele legale în vigoare (avertisment, foc în aer, foc la picioare), în niciun caz să se asasineze oameni, să se tragă în plin. Dacă, în afară de cele spuse în şedinţa C.P.Ex., s-a mai dat un ordin cu alt conţinut, n-am avut şi n-am de unde să ştiu. De asemenea, cum a fost transmis, şi cum a fost pus în aplicare ordinul, iarăşi n-am avut şi n-am de unde să ştiu.

Se pune însă, domnule preşedinte, problema securităţii vieţii sociale. Dacă apărarea contra infractorilor, a legii, avutului obştesc sau particular, liniştii şi ordinii publice, vieţii poliţiştilor şi militarilor este calificată, în cazul vătămării celor ce atacă, drept crimă deosebit de gravă, nu se lasă societatea la discreţia răufăcătorilor? Ce reţinere mai pot avea infractorii, dacă ştiu că, oricât de mult ar încălca legea – iar la Timişoara se comiteau furturi de miliarde – ei nu păţesc nimic, deoarece organele de ordine au mâinile legate? O asemenea stare de lucruri nu ar azvârli societatea în haos şi anarhie? Toată lumea ştie că nu aşa se întâmplă în ţările bazate pe tradiţională democraţie civică, ci invers. Acolo, apărarea legii cu mijloace legal-reglementate, oricât de aspre, e considerată act salutar, nu criminal.

În concluzie, domnule preşedinte, onorată instanţă, victimele şi vătămările produse în zilele de 16-17 decembrie, în împrejurările la care m-am referit, au rezultat „dintr-un recurs la forţă absolut necesar" şi, după cum bine ştiţi, „Convenţia pentru protecţia drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale" a ţărilor membre ale Consiliului Europei nu le consideră crimă, incluzând în această categorie, la Titlul 1, art. 2, litera c chiar şi

„reprimarea, conform legii, a unei răscoale sau a unei insurecţii". Recursul la forţă absolut necesar era prevăzut şi de legislaţia română în vigoare în decembrie '89. Ori, potrivit „Declaraţiei universale a drepturilor omului" a O.N.U., „nimeni nu va fi condamnat pentru acţiuni sau omoruri care nu constituiau, în momentul când au fost comise, un act cu caracter penal conform dreptului internaţional sau naţional".

Aceasta despre şedinţa din 17 decembrie 1989.

În perioada care a urmat acestui moment – perioadă când s-a constituit o mişcare politică anticeauşistă, inclusiv muncitorească – n-am avut absolut nicio contingenţă cu evenimentele de la Timişoara, din alte centre, din Bucureşti. N-am primit nicio informaţie oficială, nu mi s-a cerut nicio părere la nivelul conducerii ţării sau al instituţiilor militare şi de ordine, nu mi s-a încredinţat nicio misiune, n-am îndeplinit nici cel mai mic rol. Am fost un observator confuz şi derutat, neinformat, şi mai ales total neputincios. (Este de reţinut şi aprecierea din rechizitoriu că la Timişoara, după conturarea unei mişcări politice muncitoreşti, nu s-a mai tras niciun glonţ).

La 22 decembrie (cum pot proba cu un martor foarte important, dar, din păcate, în cadrul interdicţiei generale pentru probatoriul apărării, martorul nu mi s-a admis, şi cum declară, într-un înscris predat instanţei, însoţitorul meu de atunci, ofiţerul de securitate Ion Iorgoiu) eu am ajuns în finalul şedinţei C.P.Ex., atunci când Nicolae Ceauşescu spunea, conchizând – ca urmare a unor discuţii de care nu aveam cunoştinţă – că forţele armate atacate se vor apăra şi că nu se va trage asupra muncitorilor. Această informaţie se corobora şi cu indicaţia de la ultima teleconferinţă, notorie de-acum, să nu se facă uz de armă. De altfel, în acest sens s-a înscris însăşi succesiunea faptelor imediat următoare şedinţei din 22, culminând cu pătrunderea coloanelor de muncitori în piaţă şi în sediul C.C., fără să întâmpine nicio rezistenţă armată.

Iată de ce, în complexul de fapte arătate, acuzaţia că mă fac

vinovat de instigare la omor deosebit de grav se învederează a nu avea niciun temei juridic. Nu pot să cred că instanţa îi va da curs. Folosind expresia de ieri a domnului procuror, o atare condamnare ar demonstra că sunt obiectul unei crunte şi ireparabile batjocuri.

Domnule preşedinte, onorată instanţă,

Referirile domnului procuror la rolul conducător al P.C.R. şi, în context, la importanţa C.P.Ex., lipsite de orice corespondent în legea penală, îmi apar ca fiind, în realitate, *adevăratul şi unicul motiv al arestării, detenţiei şi acuzării mele.*

Procuratura a jonglat cu un număr de acuzaţii penale (complicitate la genocid întâi, apoi autorat de genocid, instigare la omor deosebit de grav, acum) pentru că, îngăduiţi-mi să o spun, nu a vrut să pronunţe deschis *acuzaţia politică de a fi fost membru al conducerii P.C.R.*

În legătură cu aceasta, în concluziile acuzării s-au enumerat cel puţin două culpe.

Prima ar fi aceea că am fi putut să-l înlăturăm pe Nicolae Ceauşescu din funcţie, în şedinţa din 17, şi că n-am făcut-o. S-a admis, totuşi, ca propunerile să fi fost exprimate doar de formă. Trec peste aceste contradicţii în termeni dar, în realitate, se mai îndoieşte cineva că înlăturarea nu putea fi făcută atunci nici de formă, nici în fapt? Nicolae Ceauşescu deţinea toată puterea. Şi, totodată, nu se ridicase încă muncitorimea, adevărata forţă socială care l-a răsturnat, în realitate, pe Nicolae Ceauşescu de la putere, în decembrie ’89.

A doua culpă apare a fi aceea că, marginalizaţi sau nu, bucurându-ne de mai multă sau mai puţină încredere, fuseserăm aleşi, totuşi, de Nicolae Ceauşescu, şi menţinuţi în funcţie pentru anumite calităţi – evident, nu poate scăpa nimănui sensul peiorativ al termenului – şi în această ipostază am fost convocaţi la faimoasa şedinţă.

Cu aceste învinovăţiri, ne aflăm în plin rechizitoriu politic nemărturisit.

Eu nu pretind că un astfel de rechizitoriu nu se poate face, chiar de o manieră mult mai aprofundată, şi nu la grămadă, nu categorial, ci individualizat, dar nu într-un tribunal militar, şi nu în calitatea ce ni s-a impus, de deţinuţi şi inculpaţi sub acuzare de omor deosebit de grav! Nu m-aş eschiva nici de la un dialog cu cei mai acerbi exponenţi ai anticomunismului, atât pentru a reliefa faptele utile săvârşite în slujba ţării, pentru a-mi susţine convingerile, pentru a releva propriul meu aport, mai ales publicistic şi literar, la opoziţia faţă de denaturările comunismului, cât şi pentru a-mi recunoaşte erorile ideologice şi politice.

Tot mai multe forţe social-politice din ţară cheamă la o distincţie netă între penal şi politic în aprecierea foştilor membri ai organelor de conducere ale P.C.R., cerând să nu se mai suprapună planul penal, în mod tendenţios şi forţat, planului politic, să nu se mai substituie penalul politicului. Sper, domnule preşedinte, că onorata instanţă va opera, în procesul de faţă, cu tot discernământul necesar, această distincţie, fără de care principiile statului de drept şi-ar pierde credibilitatea.

Domnule preşedinte, onorată instanţă,

În ce priveşte trimiterea mea în judecată pentru încălcarea regimului armelor, considerată în rechizitoriu ca foarte gravă, „fiind comisă în condiţiile concursului de infracţiuni", acuzatorul omite să specifice că nu e vorba de o armă, ci de un obiect de divertisment pentru copii, de tipul obiectelor puse în bâlciuri la îndemâna oricui, pentru a-şi încerca precizia la răsturnarea unui papagal de tinichea. Toate armele mele de foc se aflau în deplină legalitate, şi nu cu intenţie, nu din dispreţ faţă de lege sau din neglijenţă lipseşte acest obiect de pe autorizaţia mea de port-armă, ci pentru că ofiţerul de securitate însoţitor mi-a comunicat că nu este necesar, ceea ce ar fi recunoscut sub jurământ dacă ar fi fost adus ca martor, dar o face în înscrisul depus la dosar. Dacă este cu adevărat infracţiune, vă rog să ţineţi seama, onorată instanţă, că am comis-o fiind indus în eroare.

Domnule preşedinte,

Ancheta penală – conştiinţa îmi dictează să vă aduc la cunoştinţă chiar cu riscul de a supăra Procuratura – s-a desfăşurat într-o manieră anacronică, amintind izbitor de o şcoală de mult compromisă (exceptez comportarea ireproşabilă a domnului procuror de şedinţă în timpul anchetei judecătoreşti). În urmărirea penală s-a pornit de la un comandament politic – scoaterea din circulaţie, defăimarea şi nimicirea fostei conduceri a P.C.R. luată în bloc – şi s-a trecut la stoarcerea probelor, iar în lipsă, la plăsmuirea lor, la ticluirea unui scenariu penal, mergându-se până la lansarea senzaţionalei acuzaţii de genocid, spre consternarea populaţiei şi nelinştea unor cercuri juridice româneşti şi internaţionale, puse în faţa celei mai neaşteptate interpretări – eufemistic vorbind – a hotărârii O.N.U. Pentru ca acum, fără absolut nicio explicaţie, să ni se spună, în trei cuvinte, că teribilul blam – urmarea unei înscenări fără precedent – n-are temei juridic. Dar gravele prejudicii morale şi civice care ni s-au adus, cu bună ştiinţă, prin punerea sub semnul celei mai infamante crime împotriva umanităţii, şi care a aţâţat ura vindicativă a atâtor justiţiari de ocazie ce se prefăceau că dau crezare acuzaţiei?

După cât timp o să recunoască Procuratura că şi noua învinuire e de aceeaşi factură?

Ancheta judecătorească, desfăşurată sub conducerea dumneavoastră obiectivă, de înaltă competenţă, nuanţată şi francă, domnule preşedinte, ne-a redat încrederea, grav zdruncinată, în demnitatea incoruptibilă a justiţiei.

Îmi pun toată nădejdea, domnilor judecători şi asesori, în nereceptivitatea domniilor voastre la presiunile politice care s-ar exercita în dauna noastră, în respingerea oricărui prefabricat juridic, în înalta probitate de a extrage sentinţe nu din idei preconcepute şi interese extrajuridice, ci exclusiv din adevărurile reieşite cu pregnanţă în cele 8 luni de lucru judecătoresc asiduu între aceşti patru pereţi. Din principiile sacre ale dreptului şi

din înţeleapta cumpănire a onoratei instanţe. Nu mai aveţi de dat socoteală acum decât în faţa propriilor conştiinţe, ca şi în faţa timpului, judecătorul-judecătorilor, aflat deasupra oricărei părtiniri, şi al cărui ritm s-a accelerat atât de mult, încât ceea ce altădată purta denumirea inefabilă de posteritate, acum se înscrie în perimetrul vieţii unei singure generaţii.

Dea Domnul ca timpul să încunune actul de justiţie emanat de cugetele dumneavoastră, în acest greu proces de pionierat, cu laurii unei dreptăţi de nerăsturnat!

TOATĂ LUMEA ACUZĂ, BLAMEAZĂ ŞI URĂŞTE PE TOATĂ LUMEA

Ultimul cuvânt la recursul C.P.Ex. din noiembrie 1991

În cuvântul meu nu voi uza de arta lui Esop, nu voi face diplomaţie, nu voi folosi cuvintele pentru a-mi ascunde gândurile, după vechea practică semantică a ipocriziei politice. Poate sinceritatea opiniilor, exprimate cât mai aproape de genuin, va indispune, şi, cine ştie, îmi va atrage noi represalii. Dar, domnilor judecători, nu vreau să plec din acest proces, către societate, de unde am fost extirpat cu atâta brutalitate, sau, înapoi, în carceră, cu gânduri ascunse, cu resentimente tăinuite, cu toxinele urii la dospit. Folosesc acest prilej pentru a încerca să comunic deschis cu domniile voastre, înainte de toate în calitatea primordială de oameni, ce ne este comună, fără a uita, totodată, nici o clipă, ci dimpotrivă, fiind pătruns de împrejurarea că purtaţi însemnele lumeşti absolute ale dreptăţii, pe care vi le conferă sacralizata convenţie a legii.

Domnule Preşedinte,

Modul de susţinere a acuzaţiei din recurs este identic nu numai celui din fondul procesului, ci şi celui mai vechi, din rechizitoriul pus în circulaţie acum un an şi jumătate, şi care viza infracţiunea de genocid. Probele administrate în 8 luni de anchetă judecătorească, şi care au pus în evidenţă totala lipsă de dovezi a acuzaţiei, precum şi hotărârea Tribunalului Militar Bucureşti, ce a calificat învinovăţirea noastră de instigare la omor deosebit de grav drept o simplă alegaţie, se pare nu numai că nu au dat

de gândit procuraturii, dar au înverşunat-o şi mai mult împotriva noastră. Singura înnoire este schimbarea unor termeni. Astfel, în loc de *„acordul tacit al C.P.E. la ordinul lui Nicolae Ceaușescu“*, se spune *„ratificarea tacită de către C.P.E.“* a aceluiaşi ordin. Termenul de ratificare a fost considerat mai potrivit, poate, ţinându-se seama de faptul, notoriu, că ordinul fostului comandat suprem este dat anterior şedinţei C.P.E., cum anterior sunt transmiterea lui de către autorităţile militare, şi trecerea la aplicare. Noul cuvânt are însă darul de a face şi mai evident non-sensul acuzaţiei. Termenul de ratificare are un conţinut foarte precis şi, punându-l în adevăratul lui cadru, ar trebui să ne întrebăm: Cum ar fi posibilă ratificarea actelor de stat de către Parlament, în lipsa înscrisurilor, a documentelor? Sau: s-ar putea ratifica un tratat doar pe baza audierii în Parlament a unei conversaţii dintre preşedintele ţării şi ministrul de externe, în jurul unui text doar de cei doi ştiut? O atare fantasmagorică ratificare exprimându-se prin mutismul deputaţilor, ca şi prin zelul reportericesc al stenografei care, din când în când, ar nota automat formula: *„Asistența își exprimă întreaga adeziune”*, aşa cum se însera frecvent în cuvântările fostului şef de stat publicate în presă. Dar veţi întreba: Ce au comun Parlamentul şi conducerea restrânsă a unui partid politic? Într-adevăr, de unde până unde C.P.E., apare ca organ de ratificare a ordinelor militare? Şi de unde până unde, termenul juridic *„ratificare tacită?”*. Formulei nu i s-ar cuveni un brevet de invenţie internaţional? În replică, domnul procuror a mai făcut un efort lexical şi a zis: sunt vinovaţi pentru că „au întărit” hotărârea dictatorului. În ce articol din codul penal se găseşte, domnilor judecători, infracţiunea de *„întărire”*? De întărire, prin simpla asistenţă, a hotărârii legale a unei autorităţi incontestabile, întărire oricum total gratuită, fără nici un efect, în ordinea concretă, logică şi cronologică a faptelor. Pentru a se trece de aceste impedimente absolute, în actul de recurs se apelează la următoarea stratagemă: pe de o parte se schimbă ierarhiile din partid şi, sărindu-se peste comitetul central şi peste congres, se

declară C.P.E. drept forumul suprem de conducere, iar, pe de alta, se lansează teza indivizibilităţii atribuţiilor de partid şi de stat, potrivit căreia Parlamentul sau Guvernul ar fi putut hotărî în problemele de partid, iar conducerea restrânsă a partidului ar fi putut ţine loc şi de Parlament şi de Guvern. Acest melanj este necesar pentru a se trage concluzia că N.C. a dat ordinele sale militare nu numai în calitate de comandat suprem, ci şi de secretar general – făcându-se abstracţie de constituţie, de legi, de ordinea legală din societate – şi, totodată, ca să se susţină că C.P.E. dispunea de puterea legală de a-l cenzura pe N.C., şi chiar de a-l răsturna, atât din funcţia de secretar general, cât şi din aceea de preşedinte al ţării şi comandat suprem. C.P.E. este investit în actul de recurs cu întreaga putere în stat şi făcut răspunzător, din principiu, pentru deciziile tuturor organismelor create în virtutea odinei constituţionale. Prerogativele Parlamentului şi Guvernului, ba chiar şi cele prezidenţiale, sunt conferite C.P.E., printr-o simplă mişcare de prestidigitaţie, sfidându-se absolut toate documentele în vigoare la acea dată în România. Organul politic restrâns al fostului partid comunist focalizează răspunderea pentru toate viciile atribuite regimului trecut, astfel ca el să ispăşească, în numele comunismului, de la instaurarea acestuia în România şi până la evenimentele din 1989.

Să ne închipuim o clipă, domnule Preşedinte: s-ar putea concepe, să zicem, învinuirea juridică a colegiului director al F.S.N. pentru deciziile fostului Guvern, pe considerent că primul ministru era şi lider al acestui partid? În ce ţară gruparea din fruntea unui partid de guvernământ răspunde în faţa justiţiei pentru actele gestiunii de stat ale puterii? Ca să se susţină acuzaţia de omor deosebit de grav, se afirmă că C.P.E. a *„ratificat tacit”* ordinul lui N.C. în 17 decembrie 1989 *„ştiind bine”* că era vorba nu de vandalism şi de măsuri legale de apărare a securităţii publice, ci de periclitarea vieţii unor cetăţeni paşnici. Hotărârea Tribunalului Militar Bucureşti demonstrează cu argumente de neclintit totala irelevanţă juridică a participării membrilor C.P.E.

atât la şedinţa din 17, cât la cea din 22 decembrie, sub aspectul acordului şi aportului lor la ordinele comandantului suprem al forţelor armate, al vreunei hotărâri de reprimare. Depoziţiile, în calitate de martori, ale generalilor care au condus forţele armate atunci, făcute în procesul Timişoara, au confirmat legalitatea deplină a ordinelor lui N.C. în baza cărora aceştia au acţionat, făcându-şi datoria ce le revenea de a apăra liniştea şi avutul public, instituţiile de stat şi unităţile militare. În şedinţa din 17 decembrie nu a instigat nimeni pe nimeni, nici la genocid, nici la omor deosebit de grav. Acolo N.C. a tras la răspundere autorităţile militare pentru a nu fi asigurat, în baza ordinelor sale, respectarea liniştei şi securităţii publice, strict corespunzător legilor şi regulamentelor în vigoare. Nu numai că nu s-a pomenit de reprimarea vreunui cetăţean paşnic, dar nu s-a sugerat – necum ordonat – punerea în primejdie a vieţii infractorilor de drept comun, singurii aduşi în discuţie pentru fapte reprobabile. Multe din indicaţiile date de N.C. de-a lungul timpului au fost greşite sau discutabile, dar de data aceasta cine putea pune la îndoială temeiurile cererii de a se asigura respectarea legii în viaţa publică, prin mijloace legale?

Aceste realităţi izbitoare sunt nesocotite în actul de recurs, într-un dispreţ suveran pentru fapte. Fără nici o probă, continuă să se susţină acuzaţia că C.P.E. a ratificat ordinul emis anterior de comandantul suprem, *cu intenţia* de a masacra o revoluţie politică. În zadar am invocat în „ultimul cuvânt", la proces, acel pasaj din Convenţia Consiliului Europei, prin care comunitatea statelor continentului scoate din sfera penală „recursul la forţă absolut necesar" determinat de apărarea împotriva violenţei ilegale şi, chiar *„Reprimarea conform legii a unei răscoale sau insurecţii"*. Vedeţi, domnilor judecători, viaţa însăşi s-a însărcinat să sancţioneze drastic, în esenţa ei, nedreptatea acuzaţiei procuraturii, înjghebând la repezeală, între 24 şi 27 septembrie a.c., parcă anume pentru uzul acestui proces, un fel de reconstituire a împrejurărilor din 17 decembrie 1989. Dacă,

dintr-un punct de vedere, copia recentă a evenimentelor de acum doi ani este mai palidă, fiindcă distrugerile materiale nu au avut nici pe departe dimensiunile primelor, caracterul mişcării sociale este infinit mai pregnant, acum nemaifiind vorba de o ciocnire între jefuitori şi pază, între un lumpen şi forţele de ordine, cum a fost în primele zile la Timişoara, ci de un tipic conflict de muncă – transformat în conflict politic – între un detaşament reprezentativ al producătorilor industriali şi patron, respectiv Guvernul. În ambele cazuri, confruntările s-au soldat cu victime, cu vătămări de persoane şi de o parte şi de alta a baricadei. Cu toate acestea, către cine s-a aplecat acum paloşul ameninţător al legii? Către tulburătorii liniştei publice, forţele de ordine fiind cel mult învinuite de lipsă de eficienţă în înăbuşirea agitaţiilor de stradă, în apărarea sediilor puterii. Ar fi stupid să mă bucur pentru această amară şi incisivă replică dată de cursul vieţii sociale acuzatorilor noştri – dimpotrivă, am sângerat sufleteşte cu victimele, atât în decembrie 1989, cât şi ulterior – dat trebuie recunoscut că această replică face aproape superfluu efortul meu de apărare la învinuirile procuraturii.

Domnule preşedinte, am arătat cum actul de recurs mistifică faptele. Am să mai dau un singur exemplu: Rechizitoriul s-a folosit de o declaraţie dată la urmărirea penală de Gheorghe Pană, potrivit căreia N.C. ar fi întrebat în finalul şedinţei din 17 decembrie un grup de patru, printre care şi subsemnatul, dacă sunt de acord cu el, la care respectivii ar fi răspuns în cor „de acord" (declaraţia fiind evident infirmată de stenogramă), pentru a se susţine că Mizil, Pană, Andrei şi Popescu, şi-au manifestat adeziunea „în mod expres". În proces, Gh. Pană, cum era şi firesc, a contestat că ar fi dat o asemenea declaraţie, vădit fantezistă, dar aceasta n-a schimbat nimic în apărarea acuzaţiei. Şi în actul de recurs, cei patru continuă să-şi fi dat acordul *„în mod expres"*. Ce are comun această manieră cu principiile dreptului, cu ţelurile adevărului juridic eliberat de servituţile politicului?

Respingerea tuturor probelor ce scot de sub învinuire

penală membrii unui fost organ politic nu are la bază o atitudine politică partizană, cu sens opus? Mă abţin să mai dezvolt ceea ce am demonstrat la judecarea de fond a procesului, şi anume că sunt învinuit de instigare la omor deosebit de grav fără să mi se spună pe cine am instigat, fără să fie făcuţi să compare în faţa instanţei autorii omorului, fără ca eu să fi rostit măcar un cuvânt în cele două simulacre de şedinţe, transformate aproape în mituri, şi în care n-am avut decât un rol de spectator, la ultima tocmai când se trăgea cortina. Nu mai reiau pe larg argumentul că actul botezat „infracţiune" era deja consumat la ora când protagoniştii îl comentau în faţa mea la 17 decembrie, deşi de la proces încoace s-au produs o sumedenie de probe noi în acest sens. Vă semnalez, doar, rapoartele unităţilor militare trimise procuraturii generale cu adresa nr. S /10234, aflate în volumul 24 al procesului Timişoara, şi în care se stipulează orele, începând cu 13,30 în 17 decembrie, la care Ministerul Forţelor Armate, generalul Milea, generalul Hortopan, telefonau în provincie stabilind în amănunt dispozitivele hotărâte de Statul Major să intre în acţiune, în conformitate cu ordinele comandantului suprem. Nu mai revin nici la imposibilitatea de a-i cere lui N.C. să contramandeze ordinele şi măsurile luate până atunci, în timp ce el tocmai amenința cu plutonul de execuţie înaltele oficialităţi militare pentru grave abateri, învinuindu-le în baza Constituţiei de trădare de ţară. Despre toate acestea am vorbit la proces *in extenso* şi argumentele se află la dosar. Neuitând că acuzaţia iniţială, înscrisă în rechizitoriu, a fost cea de genocid, şi urmărind polemica în jurul acestui subiect, am să fac, domnule Preşedinte, cu permisiunea dv., o paranteză consacrată poziţiei ultimilor „apărători ai redutei", pe bună dreptate părăsite de oamenii legii. La Simpozionul juriştilor, din vară, specialiştii au repudiat categoric scenariul de genocid al evenimentelor din decembrie 1989. Pe ce raţionament a reieşit că se baza el? Se recunoştea că faptele nu intră, într-adevăr, în definiţia dată de Adunarea Generală O.N.U, dar se susţinea că România, în baza drepturilor

ei suverane, a extins conceptul, înglobând, ea singură în lume, în perimetrul definiţiei şi „colectivitatea", una nedefinită, pasibilă de orice interpretare.

Referitor la suveranitate, se ignoră însă aici principiile dreptului internaţional. Într-adevăr, nimeni nu putea constrânge România să adere la Declaraţia O.N.U.; aderarea s-a produs în mod liber şi suveran, ca urmare a însuşirii concepţiei şi prevederilor. Cine poate pretinde, însă, în mod serios, că România s-a prefăcut doar că-şi însuşeşte documentul universal, de însemnătate istorică, pentru ca apoi, la ea acasă, să-l modifice pe neobservate, după 10 ani, fără să facă nici o notificare Adunării Generale a O.N.U. – în chiar prevederile fundamentale, care făcuseră obiectul unor îndelungate dispute şi care, până la urmă, a întrunit asentimentul unanim al statelor semnatare? Chiar aşa, legiuitorilor români să le fi fost străin preceptul aflat la baza tuturor acordurilor internaţionale: „Pancta sunt servanda?". La o logică elementară se dezvăluie cât de firavă a fost motivaţia principală a doctrinarilor genocidului românesc. Mai departe, s-a presupus că termenul de *colectivitate* prezent în textul Codului penal român, nu are nici o legătură lexicală cu acela de grup, şi că, deci, nu beneficiază de cele patru atribute enumerate expres în lege. După autorii teoriei, conjuncţia „sau" pune între cele două cuvinte un zid de netrecut. În realitate, „sau" uneşte cei doi termeni, conjugându-i la aceleaşi patru caracteristici, ca pe două noţiuni care indică dimensiunile aceluiaşi element. Într-adevăr, în limba română, noţiunea de grup este prea restrictivă, neputând cuprinde nici rasa, nici naţionalitatea, nici etnia sau cultul. Toate acestea, în condiţiile ţării noastre, au proporţiile unor colectivităţi.

Al treilea stâlp de susţinere a teoriei genocidului decembrist, a fost presupusa neputinţă de a se defini persoanele care au strigat „Jos Ceauşescu" altfel decât ca o colectivitate. Oameni din diferite pături sociale, de mai multe naţionalităţi, veniţi din numeroase localităţi, *ba chiar şi din alte ţări,* cu varii ocupaţii, care nu se cunoşteau între ei, acuzau sub lozinca respectivă o gamă largă de

interese contradictorii, de la nemulţumirea economică şi politică, la slujirea unor servicii străine şi la jefuirea magazinelor – aceştia ar putea fi consideraţi, din punct de vedere juridic, demografic sau cum doriţi, că alcătuiesc o colectivitate? Atunci şi cei aflaţi, de pildă, la coadă, la „Alimentara", când la un moment dat strigă exasperaţi: „Jos vânzătorul" sau „Dacă ne lăsaţi fără carne, spargem geamurile", sunt o colectivitate economică, ba, de ce nu, una revoluţionară? A venit vremea, cred, ca aceste pseudo argumente să fie abandonate şi de ultimii susţinători, în interesul atât al adevărului, cât şi al prestigiului justiţiei române.

În sfârşit, domnule Preşedinte, toată muniţia teoretică a partizanilor descoperirii genocidului în România se consumă în gol, atât timp cât procesul grupului C.P.E. a demonstrat deplin că n-a existat o aşa numită „decizie de cabinet", că pe membrii C.P.E. nu i-a animat nici când intenţia de a nimici vreun grup, sau vreo colectivitate. La ce foloseşte că „se îmbogăţeşte" paleta teoretică a obiectivelor genocidului, dacă este dovedit că C.P.E. n-a intenţionat să distrugă pe nimeni – nici total, nici parţial – şi că de o asemenea intenţie n-a avut nici o clipă cunoştinţă? Tot ce a ştiut era că autoritatea de stat competentă a luat măsura de apărare a instituţiilor publice şi a avuţiei obşteşti în oraşul Timişoara. Genocidul presupune nimicirea oamenilor nu pentru că au comis o faptă sau alta, ci pentru că li se contestă conceptual dreptul la existenţă (nu importă în virtutea căror prejudecăţi, interese, dogme sau aversiuni ancestrale), pentru că sunt anatemizaţi şi condamnaţi categorial şi aprioric. Cum a fost posibil ca la noi să se treacă peste esenţa fenomenului cu atâta cinică nonşanlanţă? Trebuie reţinut, totodată, că aşa cum a fost formulată şi fundamentată la noi acuzaţia de genocid – eludându-se motivaţiile rasiale, etnice, naţionale şi religioase avute în vedere de comunitatea mondială – ipotetica infracţiune iese din aria penalului şi intră în aceea a politicului, căzând *nolens volens* sub incidenţa Convenţiei Consiliului Europei la care m-am referit, şi care exclude existenţa infracţiunii chiar în reprimarea

unei revolte sau insurecţii. Prin aceasta, teoria românească a genocidului se angajează într-un conflict ireductibil cu sine însăşi, nefăcând decât să dezvăluie în mod flagrant caracterul pur politic, lipsit de orice bază juridică, al procesului C.P.E.

Mi se pare semnificativ, şi de aceea supun atenţiei dv., domnule Preşedinte, următorul fapt. Tribunalul Militar Bucureşti a văzut cu limpezime lipsa fundamentului juridic al acuzării foştilor membri C.P.E., de infracţiune de genocid şi instigare la omor deosebit de grav, operând o analiză critică pătrunzătoare, competentă, şi în ultimă instanţă distrugătoare, a rechizitoriului şi a propunerii de încadrare făcute de procuratură. Atunci când îşi construieşte însă, propria acuzare, când îşi expune argumentele în hotărârea pe care o emite – contestată, de altfel, de procuratură – instanţa de judecată cade în acelaşi păcat, interpretează faptele în mod artificial, forţat, urmărind aproape cu aceleaşi mijloace ca şi rechizitoriul pe care-l anulează, aruncarea unei părţi a membrilor fostului C.P.E. sub culpă penală. Da, tribunalului i-a sărit în ochi totala inconsistenţă a rechizitoriului, artificialitatea celor două acuzaţii, a respins cu indignare abia mascată înlocuirea dovezilor cu afirmaţii situate dincolo de orice limită a verosimilului. În afara falsului, a gravei înscenări politico-juridice ce urmărea să fabrice cu tot dinadinsul cea mai mare învinuire în scopul de a distruge un grup de oameni politici, simţul profesional şi conştiinţa juriştilor din complet s-au trezit, s-au revoltat,determinând respingerea categorică a cumplitei tentative. Dar, o deformare adâncă de concepţie şi de practică, de care sunt convins, nu judecătorii ca oameni sunt vinovaţi, ci sistemul care i-a modelat, îi determină, nu importă dacă în mod conştient sau nu, să meargă la rândul lor aproape pe acelaşi drum. Ce fac domniile lor? Negăsind nici o vină inculpaţilor, încep să-i achite. Dar nu ajung nici la jumătatea drumului şi se opresc speriaţi. Nu mai dau înapoi, dar nici înainte nu mai merg. De ce se tem? De cine se tem? Destul că, profesionalismului şi conştiinţei lor li se impun compromisuri. Ori, compromisul cu executivul în justiţie este nedreptate, abuz.

Nu întâmplător judecătorul nostru a folosit public acel eufemism străveziu: „Poporul n-a fost lăsat să-şi «ierte» foştii conducători".

Aşa se face că instanţa a fost nevoită să fabrice o infracţiune penală, să dea condamnări. Voi, ceilalţi membri ai C.P.E., pe care nu i-am achitat, zice, aţi favorizat infractorul şi, ca să dea o aparenţă de logică acestei acuzaţii, îi trebuie cinci luni de redactare. Instanţa rezolvă magistral partea cea mai grea a cauzei, miezul ei de fapt, şi aceasta duce la achitarea a aproape o treime din lotul C.P.E., dar trebuind să-i condamne pe ceilalţi, construieşte un nou scenariu, agăţându-se şi ea de un pai.

Hotărârea instanţei debutează tot atât de gongoric şi de fals ca şi rechizitoriul, înjghebând-se într-un stil în totală similitudine cu cel practicat de procuratură. Zice procuratura că în 16-17 decembrie 1989 s-a declanşat la Timişoara o mare revoluţie anticomunistă la care practic a participat întreaga naţiune, pentru a învinui fostul C.P.E. de crimă de genocid? Instanţa judecătorească nu se lasă mai prejos, şi-şi întemeiază acuzaţia pe afirmaţia că în dimineaţa de 21 decembrie 1989, în Piaţa Palatului din Capitală, a avut loc o uriaşă demonstraţie anticomunistă la care s-au distrus pancartele şi portretele , şi la care participanţii au strigat *in corpore* cele mai percutante lozinci împotriva dictatorului.

Sigur, există o diferenţă. Procuratura fusese de faţă la Timişoara. Fusese acolo douăzeci şi ceva de procurori, în frunte cu şeful adj. al centralei, angajaţi în anchetarea vinovaţilor de pagubele produse şi agresiunile comise în zilele de 16-17 decembrie 1989. Ei au ştiut, deci, precis, cum s-au derulat în realitate evenimentele. Dar au făcut din negru, alb şi viceversa. Căci, scăpându-i din mână pe primii anchetaţi, deveniţi învingători, procurorii s-au repezit, bineînţeles la ordin, cu un zel dublu, să-i ancheteze pe reprezentanţii fostelor autorităţi, acum răsturnaţi, învinşi, deci pradă uşoară, deci victime predestinate. Cel mai concludent, privitor la pomenita mentalitate, este faptul că respectivul şef adjunct al instituţiei care a condus

echipa anchetatorilor – întâi la Timişoara, împotriva celor ce s-au dedat la acte de vandalism, şi apoi la Bucureşti, împotriva noastră, sub acuzaţia că i-am supus la genocid pe primii –, acest important personaj, aşadar, publică recent o carte, în cuprinsul căreia îşi exprimă contrarietatea că în România s-a putut inventa infracţiunea de genocid, căreia nu-i găseşte nici o justificare, uitând cu desăvârşire că domnia sa, personal, ca exponat al justiţiei şi al puterii, a declanşat această scandaloasă campanie judiciară. Prin urmare, cum spuneam, dacă procuratura descria în rechizitoriu realităţi la care participase, invers de cum au fost, instanţa noastră se poate prevala de scuza că n-a văzut ce s-a întâmplat în 21 decembrie la mitingul din Bucureşti. Într-adevăr, ea a fantazat pe loc gol, dar aceasta n-o absolvă de vina de a nu se fi documentat, de a nu fi dobândit siguranţa că aşa şi nu altfel s-au produs faptele. Din păcate, poate nu însă întâmplător, în proces aproape nu s-a discutat despre miting şi despre şedinţa din 22 decembrie, instanţa neglijându-le şi dând să se înţeleagă limpede că le consideră nesemnificative, total nerelevante din punct de vedere juridic. Aceste două momente au căpătat pondere la sfârşitul procesului, în disperare de cauză, când trebuia găsit ceva ca să nu se meargă până la capăt în singura concluzie logică, de achitare a tuturor inculpaţilor. Faptele sunt însă arhicunoscute. Mitingul a decurs normal, s-au depănat nestingheriţi la cuvânt muncitori din întreprinderile capitalei, până în momentul când cineva, în timp ce la microfon se afla Ceauşescu, prin mijloace misterioase atunci, a stârnit panică de grup. (Dl. Nica Leon îşi asumă frecvent în presă rolul de organizator al panicii şi este de neînţeles de ce instanţa nu l-a audiat).De două ori oameni înspăimântaţi au rupt-o la fugă în josul Căii Victoriei şi spre intrarea principală a sediului C.C. aruncând în goană pancarte şi steaguri, regrupându-se destul de repede şi scandând, parcă şi mai vehement, lozincile oficiale. Sigur că mitingul a fost ratat, că N.C. a fost nevoit să-şi scurteze cuvântarea şi aşa cu un conţinut derizoriu şi că, probabil, masele din Piaţă erau mai

preocupate de motivele care o înfricoşau decât de ce spunea el, dar în acest miting, la care am asistat da' capo al fine, n-am auzit nici o lozincă anticomunistă, n-am văzut pe nimeni călcând în picioare demonstrativ portretele, n-am asistat la nici o manifestare cu caracter politic ostil, de natură să-mi releve că N.C. era tratat de populaţia aceea ca infractor, atât pentru cele întâmplate la Timişoara, cât şi pentru politica promovată în aşa-zisa „epocă de aur", cum susţine hotărârea. Oricât de puţin obişnuiţi eram pe atunci cu proteste politice de stradă, chiar dacă aş fi auzit unele voci revendicative sau contestatoare, nu aş fi putut căpăta reprezentarea că în faţa mea se află un şef de stat multiplu infractor, şi nu mi s-ar fi inculcat ideea de a-l preda pe N.C. procuraturii. Nenumăratele şi vehementele demonstraţii politice antiguvernamentale şi antiprezidenţiale ce s-au succedat în aceşti ultimi doi ani pe scena societăţii româneşti, au generat cuiva, şi în primul rând justiţiei, impulsul de a-i taxa penal şi aresta pe cei vizaţi? Cum funcţionează acum logica *„favorizării infractorului"* în raport de poziţia străzii faţă de vârful piramidei social – politice?

La sfârşitul mitingului am traversat pe jos drumul de la sediul C.C. până la Academia de Studii Social Politice, împreună cu ofiţerul însoţitor, şi n-am constatat nici cel mai mic semn de anormalitate care să-mi dea de gândit. După amiază am ascultat teleconferinţa lui N.C.; acesta nu reclama recurgerea la forţă armată, dimpotrivă, indica să se evite uzul armelor, cerând în schimb o mobilizare politică generală a partidului şi poporului pentru apărarea suveranităţii ţării pusă, după el, din nou în pericol. Am avut impresia că doreşte să se folosească de împrejurări pentru recâştigarea autorităţii personale, făcând apel la 1968 ca la un clişeu. După teleconferinţă, am aflat de la ofiţerul însoţitor că forţe de ordine au de furcă pe b-dul Bălcescu cu grupuri de turbulenţi, cam de factura celor ce devastaseră în Timişoara.

Unde şi când să capăt, deci, în 21 decembrie, reprezentarea triplei calităţi de infractor a lui N.C.? Elementul de bază pe

care se sprijină acuzaţia de favorizare a infractorului, domnilor judecători, se anulează prin simpla ei raportare la fapte. Instanţa n-a făcut, până la urmă, decât să înlocuiască alegaţia rechizitoriului, pe care a incriminat-o, cu altă alegaţiune, la fel de facilă. Pornind de la afirmaţia nefondată că începând din 21 decembrie am avut revelaţia poziţiei de infractor a lui N.C. – în legătură cu tot ce a făptuit el în aşa zisa „epocă de aur", cu evenimentele de la Timişoara şi Bucureşti –, instanţa susţine că participanţii la şedinţa de la 22 nu mai aveau altceva de făcut decât să-l demită şi să-l imobilizeze pe N.C., uitând cu desăvârşire că ea însăşi a considerat absolut nerealizabilă pretenţia procuraturii ca membrii C.P.E. să fi săvârşit această ispravă în 17 decembrie. Neînfăptuind operaţia respectivă, catalogată odată ca utopică de Tribunalul Militar, se consideră că i-am înlesnit lui N.C. şansa de a scăpa de răspunderea penală, de a se sustrage, prin fugă, urmăririi justiţiei.

Astfel ne-am trezit, treisprezece dintre noi, „favorizatori ai infractorului".

Se pune întrebarea: Chiar dacă, prin absurd, cineva şi-ar fi putut imagina că preşedintele de atunci al României este infractor de drept comun, şi chiar dacă acela ar fi avut latitudinea legală să-l destituie, cum l-ar fi putut aresta pe comandantul suprem al armatei? Nu vreau să amplific această maieutică elementară, dar este la îndemâna oricui să-şi dea seama că dacă cineva ar fi putut opera atunci arestări, acela n-ar fi fost altul decât N.C., iar arestat ar fi fost oricare din membrii C.P.E. Sediul era înţesat de militari înarmaţi până-n dinţi, iar pe N.C. îl obseda ideea trădării. Membrii C.P.E. care au participat la caricatura de şedinţă din 22 nu sunt pedepsiţi fiindcă ar fi adus vreo daună societăţii,revoluţiei, maselor de manifestanţi, ci pentru că au prejudiciat justiţia, interesată să-l prindă pe Ceauşescu înainte de a se urca în elicopter. În primul rând, cum s-a văzut, nimic n-a putut împiedica justiţia să-şi exercite rolul la timpul considerat potrivit. În al doilea rând, C.P.E. l-a ajutat pe N.C. să fugă? „Fuga"

acestuia a fost o lovitură de teatru, ca să nu zic una de stat. Când la nici două ore de când părăsisem sediul, am aflat la televizor că N.C. a zburat cu elicopterul de pe acoperişul clădirii, am fost şi eu tentat să cred că s-a produs un miracol. Justiţia nu ştie cine l-a ajutat, repet, ajutat, şi nu favorizat – şi încă termenul propriu nu este nici acesta, de fapt cine l-a convins, l-a determinat (pasămite ca să-şi conserve puterea) – să plece cu elicopterul până la un punct, de unde, ca într-o comedie bufă, a făcut autostop pe una din şoselele naţionale, ca ultimul dintre pedeştri? În peregrinare, N.C. se sustrăgea justiţiei? Când i s-a oferit elicopterul şi a acceptat să se îmbarce, nu avea el convingerea că se pune la adăpostul organelor de putere, inclusiv judecătorească la urma urmei, pentru a se sustrage populaţiei adunate în Piaţă, cu care a preferat să nu se confrunte? Stenograma procesului cuplului prezidenţial oferă cheia pe tavă, chiar dacă multe alte secrete sunt ţinute sub obroc.

În recursul pe care l-am făcut, domnule Preşedinte, contest atât învinuirea adusă de instanţă, cât şi modul de individualizare a pedepsei. Subsemnatul s-a bucurat de" cinstea" de a fi cap de listă în sentinţa pronunţată împotriva lotului C.P.E., administrându-mi-se pedeapsa cea mai mare. Care este vinovăţia specială ce mi se impută în aşa-zisa acţiune colectivă a fostului C.P.E. de favorizare a infractorului (pe atunci preşedintele României şi comandantul suprem al forţelor armate)? Faptul că – şi acum redau formulările din sentinţă – având o anumită lejeritate în abordarea problemelor, nu i-am cerut în termeni categorici lui N.C. să părăsească scena politică a ţării, adoptând o atitudine contemplativă, cu aer de mare melancolic, şi că, încurcat în propriile viziuni, am tăcut, ajutându-l astfel pe şeful statului să se sustragă răspunderii penale.

Domnule Preşedinte, aş fi tentat să comentez semnificaţiile juridice ale acestui cap de acuzare, cred antologic, dar ca să nu vă răpesc timpul, şi cuvintele mele să nu frizeze lipsă de deferenţă faţă de instanţa care m-a judecat, prefer doar să vă semnalez

valenţele de perlă stilistică ale respectivelor aserţiuni, fiindcă nu ştiu cât de frecvent se poate întâlni în jurisprudenţă asemenea capodoperă de ficţiune literară. Da, onorată curte, am fost condamnat la 5 ani şi jumătate de închisoare pentru că am căzut pradă – pur şi simplu – imaginaţiei debordante a unui magistrat. Căci eu n-am fost de faţă la discuţiile purtate în 22 decembrie, intrând în sala unde fusese adunat acel rudiment de C.P.E. doar cu trei minute înaintea încheierii şedinţei. N-am putut să înţeleg din ultimele propoziţiuni nici măcar cine a fost „trădătorul". De abia m-am aşezat pe scaun şi a trebuit să mă ridic. Atunci, când să mai dezvolt toate aceste laborioase şi subtile atitudini, pe care, cu atât inspirat talent le imaginează instanţa în partea de hotărâre ce-mi este rezervată?

Domnule Preşedinte, instanţa a fost în deplină cunoştinţă de cauză cu privire la această împrejurare specială şi, pentru a nu-mi permite să o clarific până la capăt, cu dovezi de netăgăduit, mi-a interzis orice probatoriu cu martori. Ofiţerul însoţitor ştie că am ajuns la sediu ultimul, şi foarte târziu (există declaraţia lui la dosar), unii colegi au remarcat, deşi numai la mine nu le erau ochii, că am intrat în sală la spartul târgului, iar dl. general Victor Stănculescu, pe atunci prim adjunct al ministrului forţelor armate, pe care, împreună cu şoferul şi ofiţerul însoţitor l-am dus cu maşina la C.C., la chemarea lui N.C., a cronometrat timpul de la venire şi până la intrarea în cabinetul nr. 1, făcând să rezulte cu cea mai mare precizie durata participării mele la şedinţa C.P.E. Permiteţi-mi să citez din interviul dlui gen. Stănculescu, publicat anul trecut în „Presa Panoram" nr. 3: „Ceauşescu, care a apărut după vreo cinci minute din cabinetul său de lucru, după ce mi-a întins mâna, a exclamat…" Dacă socotim un minut, cât mi-a trebuit mie să ajung în sală după despărţirea de gen. Stănculescu şi un minut cât i-a fost necesar lui N.C. să ajungă în birou după plecarea din şedinţă, rezultă, cum v-am spus, că am apucat trei minute din finalul reuniunii. („Presa Panorama" nr. 3 se află în dosarul procesului). Iată pe ce fracţiune de timp şi-a construit

instanţa rafinata ei broderie epică, în baza căreia a găsit cu cale să mă condamne la cinci ani şi jumătate închisoare. Prin ce am meritat, în realitate, condamnarea maximă pronunţată în proces? Se spune că, după lege, individualizarea pedepsei se face în raport de atitudinea inculpatului de dinainte, din timpul, şi de după săvârşirea infracţiunii. Să admitem pentru un moment că a fost infracţiune. Instanţa cunoştea că de un deceniu eu nu mai făceam parte din nucleul activ al puterii politice, că în timpul evenimentelor din decembrie ’89 n-am avut nici un rol, fiind ţinut departe şi de sursele de informare şi de factorii de decizie, de orice gen de activitate diriguitoare sau coordonatoare.

Sunt considerat vinovat, şi mi se dă o pedeapsă de două – trei ori mai mare decât minimum practicat la proces, pentru aşa-zisa lejeritate în abordarea problemelor? Răspunzând în presă la o întrebare despre individualizarea pedepselor, care a stârnit atâta perplexitate, preşedintele completului de judecată a afirmat că a ţinut seama şi de atitudinea procesuală a inculpaţilor, pe care i-a împărţit în două categorii distincte: cuminţi şi colţoşi. Aici se află explicaţia? Refuz să cred că preşedintele instanţei a ţinut să mă lovească atât de năprasnic pentru că în loc să dormitez în şedinţă, mi-am dat strădania cinstită de a-i ajuta pe judecători să extragă maximum de semnificaţii din fiecare probă şi declaraţie. În cazul meu, judecătorul a înlocuit orice criteriu de drept cu absolutizarea propriei sale subiectivităţi. De ce nici măcar de formă nu s-a mai raportat la fapte, ci a lăsat să triumfe arbitrariul nud?

Şochează la această stranie individualizare şi omisiunea subsemnatului la enumerarea motivelor de circumstanţiere a pedepsei, cum ar fi vârsta şi starea sănătăţii, contrazicându-se realitatea şi cel mai elementar criteriu de echitate. Toate acestea se coroborează şi cu condamnarea mea la un an închisoare pentru deţinerea „unui obiect mai mult decorativ”, cum îl numeşte textual instanţa, în realitate un puşcoci de tras la semn pentru copii, a cărui înscriere pe livret a fost refuzată de serviciul de specialitate

al miliţiei, ca neadecvată. Rămâne în continuare, domnule Preşedinte, un mister pentru mine – cum a rămas şi pentru o serie de exponenţi ai opiniei publice, departe de a putea fi bănuiţi că-mi sunt favorabili, dar care nu şi-au putut reprima consternarea şi contrarietatea la aflarea sentinţei – ce considerente, ce factori inavuabili au determinat, în fapt, nedreptatea particulară comisă cu persoana mea, înăuntrul nedreptăţii generale a procesului.

Domnule preşedinte,

Împotriva mea s-au emis până în prezent trei acuzaţii. Toate trei au un net caracter politic. În prima se pretinde că am reprimat o revoluţie şi că am exterminat, total sau parţial, o comunitate omogenă, unită prin voinţa de a răsturna regimul de stat anterior, după cum se ştie legitim şi legal. În a doua, mi se reproşează că nu l-am răsturnat de la putere pe şeful statului român şi comandantul suprem al forţelor armate, în momentul când am realizat că el a luat măsuri pentru apărarea puterii politice constituţionale pe care o reprezenta. În cea de a treia, sunt învinuit că nu l-am gonit pe acelaşi de la cârma ţării, şi nu l-am predat justiţiei, ca urmare a intenţiei sale de a se sustrage justiţiei. (Şi aceste două acuzaţii din urmă sunt lovite de nulitate prin Convenţia Consiliului Europei).

Toate presupusele fapte invocate pentru a fi fost arestat, întemniţat, şi condamnat, nu figurează în nici un paragraf al Codului penal. Care este atunci fundamentul juridic al acestui proces tărăgănat un an şi jumătate? Pe ce se bazează deţinerea mea într-o puşcărie de drept comun de aproape doi ani? Merg mai departe. Prima acuzaţie, cea mai infamantă, de genocid, care mi-a atras injurii publice cu efecte de neşters asupra demnităţii mele de om, a fost contestată ca lipsită de orice temei juridic, atât de acuzatorul însuşi, în fondul procesului şi în recurs, deci de două ori la interval de jumătate de an, cât şi de Tribunalul Militar care m-a judecat. A doua, de instigare la omor deosebit de grav, nu mai puţin copleşitoare, a fost infirmată şi respinsă cu o imbatabilă logică profesională, prin cea mai obiectivă

analiză a faptelor, de către instanţă, după o anchetă penală ce a depăşit-o în durată şi pe cea a faimosului Nürnberg. În fine, cea de a treia, de favorizare a infractorului, cu trimitere la genocid (după ce şi Procuratura generală şi Tribunalul Militar au exclus existenţa vreunui genocid), a fost demontată de acuzator. Aşadar, toate acuzaţiile la care am fost supus – de reţinut că în baza aceloraşi fapte, respectiv a aceleiaşi lipse de fapte, doar uşor diferit comentată – au fost năruite şi declarate nule de însăşi justiţia română. Dacă ea mi-a inventat culpele – poate în virtutea unor „raţiuni superioare" (sugerate public de înalte personalităţi guvernamentale) – tot ea le-a anulat printr-un reflex, cred eu, de conservare a propriei fiinţe, în ultima instanţă ireductibil.

În aceste condiţii, chiar dacă am presupune că la început mi-ar fi lipsit conştiinţa nevinovăţiei, cum m-aş mai putea considera acum vinovat penal? A fost însă cu atât mai greu de îndurat povara cumplitelor acuzaţii şi umilinţele detenţiei penitenciare de aproape doi ani, cu cât de la bun început, şi tot timpul, am fost încredinţat că n-am săvârşit nici o infracţiune penală şi că sunt victima unei voinţe despotice, obiectul unei grave încălcări a drepturilor omului, al unei puneri în scenă ce se înscrie ca o nouă pagină neagră în zbuciumata noastră istorie.

Nu credeţi că acest joc atroce cu soarta şi vieţile noastre a durat prea mult, şi că trebuie să i se pună capăt? Nici o voce raţională nu mai cere azi în România ca un fost lider comunist să facă puşcărie în scopul de a ispăşi pentru trecuta sa calitate politică, să fie condamnat penal dacă nu a încălcat concret, expres şi dovedit legea.

Să continue să se menţină pe o poziţie inversă tocmai justiţia?. Ce efect va avea aceasta pentru destinul democraţiei în România? Vedem cu toţii ce adânci, întortocheate şi indestructibile rădăcini au sădit în spiritualitatea românească abuzurile săvârşite de justiţie, cu decenii în urmă, când s-a instituit ca instrument al acelui proaspăt regim comunist impus din afară, de nimicire a exponenţilor politicii anterioare. Se doreşte perpetuarea cauzelor

urii, îmbolnăvirea din nou a conştiinţei acestui popor? Cine doreşte şi de ce? Doar ne-am convins că în memoria publică nu se şterge nimic, ci fiecare răspunde, odată, într-un fel sau altul, pentru ce a făcut, fie că a greşit din superficialitate, din exces de zel sau cu rea intenţie. După câte ştiu, nici o ţară, până la Rusia Sovietică, nu a întemniţat exponenţii politici ai regimului anterior, inventându-le culpe penale. Se pare, de asemenea, că nici un regim, în afara celui stalinist, n-a înscenat adevăraţilor sau presupuşilor săi adversari politici, procese penale. Cu siguranţă, nici un regim n-a reuşit, ca cel stalinist, să-şi aservească atât de brutal şi exclusiv principalul senzor al ordinii sociale de drept. Dogmatismul stalinist s-a temut să provoace adversitatea istoriei şi, de aceea, a transformat chiar legea într-o instituţie a arbitrariului. Stalinismul a reuşit să vicieze însăşi rosturile legii. El a creat şcoala de culpabilizare a indezirabililor, a cărei mare abilitate constă în condamnarea fără dovezi, cel obligat să administreze probe fiind nu acuzatorul, ci inculpatul. Acesta, deposedat de dreptul natural la prezumţia nevinovăţiei – piatra de boltă a oricărui sistem juridic –, demoralizat şi strivit de urgia atotputernică a aparatului şi instanţelor, sfârşeşte prin a se pleca în faţa fatalităţii. Stalinismul a lăsat insului, prins în cleşte, doar instinctul de conservare ce dictează, în mod elementar, că singura şansă de supravieţuire este recunoaşterea vinei atribuite, oricât de neplauzibilă şi aberantă. Victimele proceselor post-decembriste nu au reacţionat după modelul clasic al bunilor inculpaţi de tip stalinist. Nu vreau să fac din aceasta un titlu de glorie. Dacă stalinismul ar mai fi trăit vremurile maximei sale grandori, nu exclud ca şi noi să ne fi turnat cenuşă în cap, să fi cerşit clemenţă. De altfel, spre ruşinea noastră, unii chiar începuseră să o facă, în prima parte a anchetei. Altă dată, oameni pe care nimeni nu-i putea acuza de slăbiciune de caracter, de laşitate, au primit chiar glonţul „izbăvitor" cu lozinci penitent – adulatorii pe buze. Stalinismul se află, din fericire, în faza sa decadentă şi cu virulenţa diminuată, îşi conservă doar tehnicile,

şi acelea tot mai greoaie şi mai amorfe. Trebuie să constat că principalul său adversar se învederează a fi la ora actuală mediul public din ce în ce mai transparent, dezbaterile deschise din societate, al căror ecou loveşte şi în porţile instituţiilor, circulaţia vertiginoasă a informaţiilor, toate transformându-se, inevitabil, în ajutor pentru persecutaţii politici, furnizându-le argumente de apărare, oferindu-le pârghii de susţinere şi încurajare. Apărarea nu se mai consumă toată în sala de judecată, penalizaţii politici nu mai sunt izolaţi şi singuri după gardul boxei. Stalinismul îşi împuţinează aliaţii şi-şi înmulţeşte rivalii, iar victoriile pe care le mai repurtează sunt, de fapt, tot atâtea acte sinucigaşe. Cu toate acestea, practica proceselor noastre demonstrează că el rămâne viabil încă în chiar domeniul unde şi-a validat o mare parte din crime. Că în anii 1940-1950 zeiţa dreptăţii a exterminat iluştrii politicieni şi intelectuali necomunişti ori anticomunişti, iar acum extermină politicieni comunişti, nu este câtuşi de puţin paradoxal. Aceasta fusese marea performanţă abuzivă a lui Stalin, şi cât o să rămânem, în sectoare importante, sub umbra deasă a mustăţii sale, tot la fel vor lovi cu sabia oamenii legii. Noi putem pieri în închisoare, cum au pierit victimele politice din faza de început a comunismului, dar mecanismul care se pretează la asemenea fapte nu mai are viitor. Să sperăm că suntem ultimele jertfe pe altarul unui sanctuar malefic. Evident, domnule preşedinte, eu m-am referit la maşinărie, nu la mâna care o pune în mişcare. Cum a funcţionat capcana cu trapele ei tradiţionale, ştim, dar cine ne-a îmbrâncit în ea, cine a declanşat-o şi a supravegheat, până în clipa de faţă, minuţioasa ei lucrare continuă să rămână în anonimat. Până când? Mai devreme sau mai târziu, autorii morali vor fi cunoscuţi public. Deşi zguduitoare, dezvăluirea atrocităţilor săvârşite sub faldurile robei în anii 1940-50 se converteşte până la urmă, într-un real catharsis social. Fără adevăr, nu putem împrăştia toxinele ce fac aerul public irespirabil. În adevărul istoric intră şi tenebrele antebelice şi cele postbelice, şi subteranele antedecembriste şi cele postdecembriste, şi nedreptatea împotriva

liderilor epocii precomuniste şi aceea împotriva vârfurilor politice ale regimului comunist, aflaţi în această boxă. Ce voiam să vă mai spun este că, precum şi în trecut, fapta ce ne-a lovit nu-şi avea rostul. Gratuitatea, iată particularitatea înspăimântătoare a înscenărilor judiciare de tip stalinist. Dacă nu şi-ar fi suprimat pretinşii adversari, Stalin şi staliniştii nu numai că n-ar fi pierdut, dar ar fi beneficiat de un aport calificat la ctitoriile lor sociale deloc neglijabile. Dacă nu şi-ar fi suprimat interlocutorii incomozi, nu numai că nu şi-ar fi periclitat poziţiile, dar ar fi avut de la cine să se alimenteze intelectual. Cine a profitat de pe urma înlăturării brutale a personalităţilor epocii interbelice de la noi? Societatea a pierdut enorm. Nu ştiu dacă cineva a resimţit acum lipsa noilor deţinuţi politici, deşi fenomenul amatorismului se vede cu ochiul liber în multe sectoare publice, dar că nu a câştigat nimic aruncându-ne după gratii şi proferând la adresa noastră excomunicări inchizitoriale, este absolut cert.

Şi de această dată, fapta a fost pur şi simplu gratuită.

Cineva şi-a frecat mâinile de bucurie că, punând din nou în funcţie maşinăria stalinistă, a reuşit să înlăture din cale un grup de oameni bătrâni, uzaţi şi bolnavi, plini de amărăciunea unei înfrângeri capitale, majoritatea scârbiţi de politică, predestinaţi să-şi trăiască ultimii ani în meditaţii sceptice.

Ieftină victorie, jalnic succes, gratuită pătare a conştiinţei şi mânjire a mâinilor!

Domnule preşedinte,

Procesul comunismului, cerut de unele partide şi organizaţii, a început, camuflat după paragrafele Codului penal, de aproape doi ani, sub bolţile tribunalelor militare. Noi suntem dovada palpabilă pentru cine se îndoieşte. Stăm în temniţă fiindcă suntem ostaticii învingătorilor, asigurarea lor politică împotriva riscului de a fi asimilaţi trecutului. Nimeni nu se îndură să se lipsească de garanţia vie, bine depozitată în penitenciarul Jilava. Tot trecutul s-a concentrat în această mână de oameni. Nu a devenit totul

derizoriu? Revenind însă la ideea de mai sus, experienţa socială de o jumătate de secol a unui popor poate fi clarificată într-un proces naţional – încă nu este clar dacă politic sau penal – în care, inevitabil, unii îşi arogă autoritatea de a-i judeca pe alţii, deşi nimeni nu are curajul să pretindă că a trăit deasupra realităţii politice ca un arhanghel, că nu a funcţionat într-un fel sau altul în angrenajul mecanismului social?. Întâmplător aşa ceva nu se practică în nici o ţară din lume, preferându-se ca experimentul social, indiferent cu ce semn , să fie descifrat prin mijloacele ştiinţelor sociale? Asistăm la o divizare a societăţii mai acută, mai crâncenă şi mai explozivă decât în cea mai înverşunată etapă a instigării luptei de clasă la debutul regimului comunist. Toată lumea acuză, blamează şi urăşte pe toată lumea. În ochii aproapelui său, fiecare este vinovat pentru toate relele imaginabile. Preocuparea principală a oricăruia este de a-l culpabiliza şi pune la index pe celălalt, astfel încât doar el singur să beneficieze de laptele şi mierea ce ar urma să înceapă să curgă.

Cine îşi bate din nou joc de poporul român? Cine a făcut-o în perioada postbelică, ştim. Forţele dominante străine. Aceia au inoculat duşmănia între categorii sociale, între grupări politice, între rude, între fraţi, între tată şi fiu. Au cotropit ţara, şi-au impus ideile şi obiceiurile, şi-au infiltrat oameni anume pregătiţi în centrii vitali ai societăţii şi au stabilit în amănunt ce să facem cu bogăţiile naţionale, cum să muncim, cum să trăim. Ei au stabilit care ne sunt inamicii şi care prietenii, cu cine să fie umplute puşcăriile, în cine să avem încredere şi în cine nu, care să ne fie morala, credinţa, idealurile. Pe ei să-i judecăm în procesul ce s-ar intenta naţiunii române?

Dar iată, asistăm acum la repetarea, poate cu intenţii batjocoritoare, a istoriei. Se poate pune, desigur, întrebarea: de ce nu s-a împotrivit, după război, poporul român?

Ei bine, cum să o fi făcut? Peste el s-a prăvălit colosul epocii, marele învingător pe care nimeni nu-l putea opri, şi care,

de altfel, acţiona cu asentimentul deplin şi amical al celorlalţi mari, ba chiar şi cu acte în regulă, parafate de toţi responsabilii de atunci ai lumii.

O, dar ce se revarsă acum peste noi? Şi de ce nu ne împotrivim? Ordonatorii sunt de data aceasta invizibili şi, totuşi, la fel de greu de combătut?

De ce nu am încrucişat braţele cu 46 de ani în urmă şi nu am refuzat să ne facem datoria civică de fii ai acestei ţări, de membri ai societăţii româneşti? Pentru că nu puteam trăi nepăsători, într-o ţară săracă şi ruinată, secătuită de război şi de jaful marilor puteri. A trebuit să ne organizăm cum ne-au impus străinii, după modelul lumii lor. Dar şi în cadrul acelor structuri de import ne-am suflecat mânecile şi „am pus osul", după expresia populară, la săltarea României. Am dat, animaţi de cele mai curate năzuinţe, tot ce a fost mai bun în noi, toată tinereţea, toată viaţa. Când am scăpat de oştile străine şi ne-a venit la îndemână, am repudiat şi modelul unic. E drept, mai mult ca protest împotriva dominaţiei, pentru că marja de manevră a fost mică, pentru că imperiul tutelar continua să supravegheze, şi dacă depăşeam limita, tancurile atât aşteptau. Dar iată, acum începe să nu se mai muncească în România. Să aplaudăm? Aceasta este reacţia la libertate şi democraţie? Ar fi sinistru. Sau este blazarea celor ce simt pregătirea marelui rapt din avuţia naţională? În această jumătate de secol, câteva generaţii s-au sacrificat pentru a scoate ţara din impas, încercând să o alinieze la revoluţia industrială modernă. Bancherii lumii, îmbogăţiţi pe când noi eram ţărani analfabeţi, cămătarii vestului democratic, au profitat, însă, de nevoia noastră, ne-au jecmănit prin credite şi dobânzi, prin preţuri exorbitante şi uneori prin marfă depreciată, iar când ne-au prins la strâmtoare ne-au pus juvăţul de gât. Am făcut şi noi greşeli, pentru că schema, structurile, concepţiile şi practicile rămâneau cele de împrumut, pentru că voluntarismul propriu sistemului a fost ridicat la pătrat de un conducător megaloman, pentru că în locul modelului unic n-am putut, în spaţiul restrâns

de care dispuneam, ca şi alţii în situaţia noastră, să conturăm ceva cu adevărat propriu, original şi foarte eficient. Nu cumva aceiaşi bancheri se erijează acum în patroni, răpindu-se orice posibilitate de a fi noi înşine?

Aşadar, procesul social prezintă o vădită continuitate. Cum ar putea fi el segmentat, chiar de un tribunal realmente imparţial? Un sistem bazat pe monopol ideologic şi politic, pe scheme de clasă fixe, pe utopii colectiviste şi egalitariste, nu putea să nu afecteze libertăţile omului, să nu înăbuşe personalitatea şi să nu închidă orizontul spiritelor de elită. El a fost comod pentru mediocritate, dar pe elite le strangula. Deşi masele au beneficiat de un amplu sistem de protecţie socială, şi deşi modul de repartiţie a veniturilor nu producea discrepanţe ostentative şi stresante, ca în capitalism, egalitarismul frâna emulaţia valorilor. Dar cine beneficiază acum de facilităţile competiţiei?. Cei buni?. Nu cumva cei lipsiţi de scrupule, specia răpitorilor? Sărăcesc nu numai mulţimile, ci şi valorile autentice dar decente. Putem să aducem ca martori la proces cele două poluri? – căci în absenţa unuia, nu se poate judeca nimic.

Sistemul dinainte a fost animat de un adevărat fanatism demiurgic, uneori pretinzând, din păcate, ca în ziduri să se clădească şi omul. Cui să atribuim meritele pentru rodul uriaşei opere de construcţie, pentru cea ce s-a materializat în forţa productivă la care a ajuns România, în densa creaţie materială şi culturală dezvoltată în această ţară? Poporului, bineînţeles, poporului harnic şi răbdător. Dar numai lui? Cei ce au organizat şi condus, de la şantier şi fabrică până la minister şi guvern, n-au avut nicio contribuţie? Nu şi-au încorporat şi ei energia şi anii de viaţă, din adolescenţă până la vârsta pensiei, în acumulările de valori ale ţării? Ei trebuie puşi fără drept de apel la zid? Şi apoi, negând activul imposibil de escamotat din bilanţul acestei epoci, nu sunt umilite şi nedreptăţite milioanele de locuitori ai ţării care şi-au îngropat talentul, conştiinţele şi sudoarea în ceea ce au fost convinşi că este durabil? Cu ce jale privesc ei dezagregarea zestrei

pe care au agonisit-o, cu ce amărăciune urmăresc, neputincioşi, cum totul se risipeşte şi se pierde ! Iar administratorii ce fac? Închid ochii. Nu mai funcţionează răspunderea faţă de popor? Evident, ca în orice regim, au fost şi în socialism muncitori buni şi muncitori slabi, conducători capabili şi conducători nepricepuţi, unii chiar dăunători. Nimeni nu este vinovat pentru că în anii comunismului i s-a încredinţat o funcţie sau alta – inclusiv atât de huliţii nomenclaturişti. Sunt vinovaţi doar cei care nu şi-au făcut datoria faţă de ţară. Nu discut despre cei ce au săvârşit abuzuri, de aceştia găseşti în orice societate şi-i pedepseşti conform legii, nu în raport de categoria căreia au aparţinut. Pătură dregătoare a existat şi va exista în toate vremurile, în toate regimurile, în orice organizare omenească, fie că se numeşte nomenclatură, establishment, P.D.G., sau mai ştiu eu cum. Ea face parte, în mod necesar, din orice structură socială, şi numele ei nu este nicăieri şi nu a fost niciodată invocat în sens peiorativ, cum se procedează astăzi la noi şi, culmea, chiar de către noua dregătorie, de noua nomenclatură. Ce alt popor din spaţiul excomunist şi-a pus la stâlpul infamiei vechea administraţie, i-a făcut proces public, a condamnat-o istoric, a smuls-o din cămine şi a azvârlit-o în stradă, i-a redus pensiile legale şi a supus-o interdicţiei de a mai ocupa vreo funcţie? În aceste condiţii, se întreabă cineva în mod serios, cum ar arăta în România procesul comunismului? După cum spuneam, noi suntem dovada că acest proces a început dar s-a împotmolit, pentru că a ignorat un principiu elementar, subliniat mai zilele trecute, public, cu multă pertinenţă, de noul premier, şi anume că justiţia nu poate inculpa comunismului, ci doar persoane fizice care au încălcat legea. (Este, de altfel, ceea ce noi spunem de doi ani). De aceea s-a ajuns la anomalia de a fi pedepsiţi penal foşti demnitari nu pentru ilegalităţi în exerciţiul funcţiunii, ci pentru că au participat la una sau două şedinţe, de aceea a fost posibil ca anii de închisoare să se stabilească în raport de numărul prăpăditelor de şedinţe la care au fost prezenţi şi, ca membri ai aceluiaşi organism, să fie achitaţi sau condamnaţi

absolut aleatoriu, după consideraţiuni ce nu ţin nici de intenţiile, nici de voinţa şi nici de faptele lor, deci în afara oricăror crierii juridice autentice.

D-lor judecători, nu neg, într-o analiză sociologică ar putea apărea că în această ţară unii suntem mai vinovaţi decât alţii pentru malformaţii politice apărute în intermezzo-ul istoric acoperit de comunism. Dacă, în ce mă priveşte, resping acuzaţiile penale şi vă cer achitarea, aceasta nu înseamnă că din punct de vedere politic nu-mi fac reproşuri, nu am probleme de conştiinţă, cum de altfel am arătat în declaraţiile de la urmărirea penală şi am explicat în ancheta judecătorească. În urma cunoaşterii ansamblului evenimentelor şi a consecinţelor lor, am fost asaltat de un sentiment de regret macerant. Ca membru al unui organism de partid central, la finele anului 1989, am avut un comportament superficial. Regretul meu este că n-am încercat, oricât de timid, de prudent (măcar atât să fi făcut, să fi încercat), o discuţie politică, de fond în C.P.E. privind starea de spirit a poporului, raportul dintre regim şi mase, poziţia partidului în societatea românească, perspectivele socialismului în România. Evoluţia accelerată şi tensionată a conflictelor şi autismul ostentativ al lui N.C. m-au excedat şi am rămas cu o dureroasă senzaţie de insatisfacţie, metamorfozată ulterior în rana unei remuşcări de nevindecat. Iată, ies în întâmpinarea domnului procuror, în momentul când domnia sa şi-a uitat rolul oficial rigid (îmi pare rău că trebuie să o spun, dar şi ingrat), şi a vorbit simplu, ca un semen. Da, domnule procuror, da, domnilor judecători, în calitate de om politic am greşit. Dar cunoaşteţi dv. oameni politici infailibili şi puri? Politica însăşi nu este altceva decât un şir sinuos de greşeli, corectate sau repetate, şi în raport de echilibrul dintre aceste două ipoteze, având efecte viabile sau nu. Sancţiunea greşelilor politice o dau partidele, electoratul, opinia publică, nu justiţia. Greşelile de acest gen cel mult îi elimină pe oameni din politică – aceasta în cazuri extreme, dar nici de cum din condiţia de cetăţeni liberi.

Vreau să mai adaug şi că în mintea mea s-au produs

răsturnări adânci, care au depăşit cu mult vechea opinie critică despre socialism, de altfel destul de incisivă, exprimată cu deosebire în lucrările mele literare şi eseistice pe care le-am publicat în trecutul regim. Văd prin altă prismă atât ce a fost în România şi în lume, cât şi viitorul. Înţeleg, de asemenea, să trag consecinţele politice care decurg din antecedentele mele de demnitar comunist, respectiv din unele greşeli de opţiune, şi mai ales, din automatismul pasiv practicat în ultimul deceniu. Proiecţia acestor erori, este, vă asigur, domnilor judecători, mult mai pregnantă în planul forului intim, întunecând şi ceea ce ştiu că am făcut util pentru acest popor. Spun toate acestea nu pentru că ar fi de competenţa justiţiei, ci pentru că simt nevoia, ca în anumite privinţe, să mă delimitez public de imaginea din trecut. Şi pentru a releva, totodată, că aceste concluzii se aşezaseră de la sine în conştiinţa mea, că nu era nici o nevoie să-mi fie impuse prin penitenţa a doi ani de recluziune samavolnică, prin ameninţarea permanentă a altor şi altor ani de temniţă şi degradare civică, prin deposedarea de drepturile elementare.

Nu cer acum decât dreptate pentru ca, liber şi cruţat de hărţuiala penală, să pot încerca mai departe transcrierea în perimetrul literelor a dramelor unei epoci, şi a dramei unei vieţi care se apropie vertiginos de sfârşit.

BUNUL PLAC SE ÎNTOARCE ÎMPOTRIVA CELOR CE ÎL PRACTICĂ

Ultimul cuvânt la recursul extraordinar al procesului C.P.Ex. din 1992

La numai două ore după comunicarea publică a sentinţei în recursul procesului fostului Comitet Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, posturile noastre de radio şi televiziune au transmis hotărârea Procuraturii Generale de a o ataca prin recurs extraordinar. Lumea a fost stupefiată de acest gest pripit şi strident, ce indica o nervozitate maximă, pierderea controlului, uitarea normelor elementare ale procedurii juridice.

Este drept, oribila întreprindere la care s-a dedat procuratura după decembrie 1989, de a aresta, azvârli în închisori şi acuza de cele mai abominabile crime penale fosta conducere a partidului de guvernământ, a fost dezavuată în mod drastic, profund compromiţător, de două instanţe ale justiţiei române. Este de înţeles, asemenea palme usturătoare sunt greu de suportat chiar şi de instituţii mai puţin importante. Dar nimeni nu-şi salvează prestigiul după ce singur şi l-a pătat, perseverând în greşeală! Şi iată, vedem cum acest for public, ce ar trebui să se bucure de încrederea noastră a tuturor, de creditul nelimitat al opiniei publice, îşi taie din nou craca de sub picioare, cu o obstinaţie de natură să intrige la maximum orice observator lucid.

Procuratura asaltează pentru a treia şi, conform legii, ultima oară. De fiecare dată ne-a acuzat de altceva, fără minima

probitate profesională de a explica eroarea sau erorile anterioare. Ne-a acuzat de crimă de genocid, şi când această enormitate n-a mai putut fi susţinută fără riscul de a intra în conflict cu societatea, ca şi cu forurile internaţionale, a venit în instanţă şi a declarat laconic, foarte convins, cu un aer de inocenţă celestă, că această învinuire n-are niciun temei legal. A propulsat apoi, cu patetism, fără nici cea mai mică schimbare a argumentaţiei juridice, acuza de instigare la omor deosebit de grav. I-a spulberat-o prima instanţă, într-un raport de forţe similar celui dintre un boxer de categoria grea şi un pigmeu. Procuratura, „n-aude, n-a vede"! A cerut reluarea meciului pe un ring superior. I s-a dat satisfacţie. În recurs, a fost literalmente desfiinţată. De data aceasta, instanţa nu s-a mulţumit s-o anuleze, a încercat s-o şi dezmeticească, i-a predat abc-ul profesiei, a silabisit cu ea noţiunile elementare. Rezultatul? A schimbat din zbor acuzaţia, fără o minimă explicaţie, şi a mers înainte. La cea mai înaltă treaptă a justiţiei, ne acuză acum de complicitate la omor deosebit de grav şi tentativă de omor deosebit de grav. Ce speră? Că la noua încadrare nu e nevoie să mai aducă niciun fel de probe? Că de data aceasta judecătorii o vor crede pe cuvânt? Că, mai învârtoşindu-se odată, va intimida justiţia? Că, formulând ritos ultima ei acuzaţie, va reuşi să paralizeze spiritul de dreptate şi intransigenţa profesională ale magistraţilor Curţii Supreme? Atât a înţeles din experienţa nefastă a acestui dosar, clădit pe o plăsmuire incalificabilă, pus pe rol în mod abuziv, pornind din start ca fărădelege?

Această labilitate în formularea culpei, total netipică pentru un grav minister public, imprimă dosarului nostru o tentă, iertată să-mi fie expresia, de improvizaţie şi facilitate, cu alte cuvinte nu numai de înscenare, ci şi de lipsă de seriozitate. S-a încercat o claviatură largă, dar pe fiecare clapă s-a bătut o notă falsă, cu mâna unui pianist afon.

Actul de recurs extraordinar mă obligă, pentru a treia oară, să parcurg, cu o repulsie uşor de înţeles, şirul sinuos, poticnit

la fiecare pas, incoerent în esenţă şi tocit prin repetare până la urzeală, al afirmaţiilor rămase gongorice şi fără nicio acoperire, conţinute de un rechizitoriu defunct, la care nimeni nu mai face demult trimitere.

Mă voi referi acum la punctele de sprijin ale noii acuzaţii, infirmate de mult de probele administrate în proces şi desfiinţate simplu şi definitiv atât în fondul cât şi în forma lor de cele două instanţe care ne-au judecat.

Actul de recurs extraordinar debutează cu faimoasa alegaţie privind aşa-zisul acord al C.P.E. de a se reprima cu arme de foc demonstranţii din Timişoara, Bucureşti şi alte localităţi ale ţării. Această afirmaţie are acum un caracter lapidar şi gnomic, precum o dogmă sacrosanctă. Ea este exprimată într-o manieră simplistă, aş zice primitivă, dar în intenţia procuraturii ambalajul ar vrea să sugereze sfera adevărurilor absolute, în care nu mai e nevoie de probe, nici măcar de explicitare. Aşa cum ai zice, de pildă, „omul e o fiinţă vie" sau „universul este etern". Izbit de aerul de suficienţă al afirmaţiei, dacă nu ai fi avizat, nici nu ţi-ar trece prin gând că ea a fost demult aneantizată, că două instanţe de judecată i-au demonstrat lipsa totală de bază faptică şi legitimitate juridică. Aceasta este tema centrală a procesului, în legătură cu care procuratura nu dispune de absolut nicio dovadă şi, de aceea, simulând surditatea – pasă-mi-te nu a auzit că justiţia i-a respins incisiv măsluirea – o reiterează în fiecare fază tot mai ermetic, mai elementar şi definitiv. O tactică facilă, care nu poate duce în eroare nici oameni neiniţiaţi, necum specialişti cu experienţă şi acribie profesională.

Pentru a veni în propriul sprijinul său – aceasta este absurditatea procesului – acuzatorul nu se poate sprijini pe nimic altceva decât pe propriile confirmări sau infirmări. Autorul recursului extraordinar comite un act de disperare: contestă ceea ce recunoscuse în faza a doua a procesului, şi anume faptul că hotărârea privind modul de a se acţiona la Timişoara a fost luată, transmisă şi aplicată anterior şedinţei C.P.E.. Din nefericire

pentru el, narând pe scurt momentul, se loveşte de realitate şi se vede nevoit să spună din nou, deşi aceasta îi anulează automat contestaţia, că Nicolae Ceauşescu trimisese dinainte chiar şi comandament operativ, iar în şedinţa C.P.E. nu făcea decât să-i tragă pe miniştrii militari la răspundere că nu-i respectaseră întocmai ordinele.

Se mai încearcă şi o exhibiţie filologică, inventându-se opoziţii nete între termenii „dispoziţie" şi „ordin", precum şi între noţiunile „folosirea muniţiei" şi „deschiderea focului". Se recunoaşte că Nicolae Ceauşescu a dat dispoziţia de a se folosi armele în prima parte a zilei de 17 Decembrie, dar se pretinde că aceasta este cu totul altceva decât ordinul de deschidere a focului, şi care ar fi fost transmis abia în cadrul teleconferinţei din seara aceleiaşi zile. Că în stenograma teleconferinţei, Ion Coman îi spune lui Nicolae Ceauşescu „am aplicat ordinele, auziţi, se trage", se preface, nu e aşa, că a uitat. Născoceşte însă etape diferite în exercitarea autorităţii comandantului asupra subalternilor şi trupei, formulează noutăţi senzaţionale în tactica militară şi statuează următoarele: comandantul întâi dispune să se treacă la folosirea muniţiei împotriva unui adversar (adică la întrebuinţarea acesteia în luptă, la punerea ei în funcţiune pentru atingerea scopului stabilit) şi abia ulterior dă celor ce au folosit muniţia, au făcut să percuteze gloanţele şi obuzele, ordinul de deschidere a focului. Ştiinţa militară la români se va îmbogăţi, fără îndoială, considerabil, cu această remarcabilă contribuţie teoretică şi practică.

În motivaţia recursului extraordinar se pierde din vedere cu totul maniera răspicată, neinterpretabilă, în care Nicolae Ceauşescu îşi atribuie autoratul unic al hotărârilor privitoare la modul de instaurare a ordinei la Timişoara. Preşedintele nu uzita verbele decât la persoana întâi singular, marcând categoric: **eu** am ordonat, îmi raportaţi **mie**, eşti trimisul **meu**, acţionaţi în numele **meu**, când am stabilit **eu** nu mai aveţi dreptul să discutaţi, **vă**

trimit în faţa plutonului de execuţie, şi aşa mai departe. Numai că omisiunea nu înlătură probele, dimpotrivă, le pune şi mai bine în evidenţă.

Cu nonşalanţa ei proverbială, procuratura ignoră şi de data aceasta actele de distrugere comise la Timişoara şi pagubele materiale de miliarde provocate de elemente turbulente – realităţi palpabile, confirmate de documente, de martori, de populaţia oraşului, devenite notorii chiar şi peste hotare – pentru a-şi putea lansa nestingherită cunoscuta viziune idilică asupra evenimentelor, versiunea demonstraţiilor exclusiv paşnice. La ce-i foloseşte idilizarea incidentelor care au provocat coliziunile din Timişoara? Pentru a susţine că, deşi vorbea de „huligani", în realitate Nicolae Ceauşescu se referea la manifestanţi paşnici, iar lucrul acesta trebuia să-l intuim cu toţii.

Printre citatele folosite, procuratura scapă din neatenţie şi o propoziţie care atestă că Nicolae Ceauşescu solicita aplicarea riguroasă a regulamentelor militare în vigoare. Respectiv că se indica să se tragă în aer, să se someze şi, dacă atacatorii nu se opreau, să se tragă la picioare. Cum concordă aceasta cu pretenţia că se cerea masacrarea cetăţenilor paşnici? La ce foloseşte reiterarea repetatei încercări de a falsifica realitatea? După cum s-a văzut în celelalte faze ale procesului, la nimic altceva decât la pierderea credibilităţii acuzatorului.

Se flutură din nou afirmaţia că generalul Milea i-ar fi replicat cu intransigenţă lui Nicolae Ceauşescu că el n-a găsit în niciun regulament militar prevederea de a trage în popor. Evident, procuratura insinuează că dacă Milea a replicat aşa, celor de faţă ar fi trebuit să le devină clar că e vorba de o revoluţie populară. Dar în ce stenogramă apare această fulminantă declaraţie? Ce stenografă îşi aminteşte de un atare moment senzaţional, trecut neobservat şi neadnotat? Este la îndemâna oricui să-şi imagineze ce turnură ar fi căpătat şedinţa la explozia unei asemenea bombe. Nu mă mai refer la impresia produsă asupra asistenţei, dar era fostul conducător al României omul care să lase nedisecată,

neîntoarsă pe toate feţele şi nesancţionată exemplar o atare înfruntare, asemenea sfidare fără precedent, direct la adresa autorităţii persoanei sale? S-ar fi temut el de Milea (care în paranteză fie spus, tremura ca varga) şi ar fi plecat capul, spăşit? Ar fi trecut mai departe, nerăbdător să depăşească impasul, să muşamalizeze lucrurile, în speranţa că lovitura primită n-a fost observată? Replici infinit mai inofensive provocau dezlănţuirea, din partea colericului Ceauşescu, a unor adevărate uragane. Darmite o asemenea presupusă pereche de palme dată pe amândoi obrajii?

Se extrage din defunctul rechizitoriu ilarianta consideraţie că, atunci când Nicolae Ceauşescu a zis: „Eu pun problema unor măsuri ferme", membrii C.P.E. şi-au exprimat acordul prin gura a doi exponenţi ai săi: Manea Mănescu şi Elena Ceauşescu. În primul rând, cuvintele citate constituiau în vorbirea lui Nicolae Ceauşescu sintagma cel mai frecvent uzitată, repetată după fiecare 2-3 fraze (stenogramele tuturor şedinţelor stau mărturie). Expresia pierduse demult pentru ascultători vreo semnificaţie, fiind departe de sensul grav, crucial, pe care i-l atribuie procuratura. În al doilea rând, iată că în reprezentările procuraturii, Elena Ceauşescu devine purtătorul de cuvânt al membrilor C.P.E. – pe lângă cine? pe lângă propriul soţ. Multe a dat de înghiţit procuratura instanţelor de judecată, dar ca această snoavă mai rar.

Din nou, acuzatorul se preface că ia în serios jocul iezuitic al lui Nicolae Ceauşescu în grotesca scenă a aşa-zisei demisii, pentru a putea acuza membrii C.P.E. că din cauza lor s-a perpetuat încă aproape o săptămână, cu efectele cunoscute, dictatura. Împrejurarea a fost întoarsă pe toate feţele în proces, furnizând instanţelor concluzia că nu i se poate da nicio relevanţă. Este elementar că nu acela ar fi fost cadrul în care Nicolae Ceauşescu putea, chiar dacă ar fi ţinut cu tot dinadinsul, să-şi depună multiplele mandate supreme în societatea românească. „Alegeţi-vă alt secretar general". Asemenea cuvinte n-ar putea

suna decât ca o batjocură la adresa neputinţei C.P.E. de a influenţa în vreun fel poziţia lui politică. El nu putea demisiona din calitatea de secretar general decât în faţa unui congres, cu delegaţi împuterniciţi anume de organizaţiile partidului. Despre celelalte funcţii nici nu mai merită să discutăm. La aşa-zisul proces ce i s-a intentat, Nicolae Ceauşescu a declarat ritos că nu acceptă să răspundă unor eventuale întrebări, decât în faţa M.A.N. Întâmplător îşi blindase el posturile cu o atât de complicată metodologie a investiturii? Oricine în ţara aceasta poate înţelege că Nicolae Ceauşescu nu putea fi clintit din jilţurile lui decât de o lovitură de stat susţinută de forţele militare, sau de către o revoltă populară.

În general, acum, ca şi în fazele anterioare ale procesului, procuratura uită cu desăvârşire că Nicolae Ceauşescu a practicat, mai ales în ultimul deceniu, o conducere unipersonală. Ea prezumă foarte largi posibilităţi de manevră ale membrilor C.P.E. în forul de conducere a partidului, astfel încât îţi vine să crezi că în România a existat, la vârful piramidei, cea mai complexă democraţie politică. Se recunoaşte, ba chiar se insistă în actul procuraturii, că la şedinţele C.P.E. erau încălcate cele mai elementare norme statutare, dar nu pentru a se evidenţia monopolul puterii lui Nicolae Ceauşescu, faptul că în realitate hotăra singur în toate problemele, rezervând C.P.E. un rol formal, de simplu decor statutar. Luarea dreptului C.P.E. de a vota indică pentru orice om de bună credinţă faptul că Nicolae Ceauşescu nu-i acorda acestui organism de partid nicio autoritate politică reală. În aceste condiţii, persistenţa pretenţiei procuraturii ca membrii C.P.E. să-l fi sancţionat şi chiar destituit pe Nicolae Ceauşescu – pretenţie situată, de altfel, în afara perimetrului penal – apare pe deplin superfluă!

Se revine, de asemenea, asupra „rolului important" al şedinţei din 22 Decembrie '89, descifrată de mult în proces ca eveniment fără niciun fel de efecte sau consecinţe. Pentru a se scoate însă momentul din platitudinea sa, în recursul extraordinar el este

încărcat cu o acută nemaiîntâlnită până acum, afirmându-se că la acea şedinţă „s-a luat hotărârea de continuare a intervenţiei armate”. Când, la o jumătate de oră după aceea, conducerea ţării s-a volatilizat.

În fine, procuratura reia, e drept, mai mult convenţional, marota ei teoretică despre rolul conducător al partidului şi care, după cum s-a văzut în ambele faze ale procesului, nu rezistă nici la cea mai simplă analiză pertinentă, făcută la obiect, în faţă cu programul şi statutul fostului P.C.R., pe de o parte, şi cu vechea constituţie, pe de alta. Despre invocarea posibilităţii înlocuirii de către C.P.E. a tuturor autorităţilor de stat constituţionale – în baza unui principiu politic tălmăcit în mod deliberat eronat – am vorbit pe larg în recurs, şi întrucât argumentele se găsesc în dosar, n-am să vă mai răpesc timpul cu explicaţii detaliate. Nici una din motivaţiile procuraturii nu este mai izbitor falsă pentru ochiul liber al cetăţeanului de rând din această ţară.

Alături de afirmaţii artificiale şi interpretări denaturate, respinse şi incriminate de două instanţe de judecată, recursul extraordinar mai aduce în prim plan şi scheme ale evenimentelor din Dec.’89 discreditate, compromise şi abandonate demult de întreaga opinie publică, atât naţională cât şi internaţională. Este vorba de afirmaţia că toate victimele înregistrate la Timişoara, inclusiv după 22 Dec. sunt rezultatul teleconferinţei din seara de 17, precum şi de versiunea pur propagandistică, părăsită cu dezgust manifest chiar de cei mai înverşunaţi anticeauşişti, potrivit căreia grosul decedaţilor şi răniţilor decembrişti, căzuţi după 22 Dec.’89, ar fi fost victimele unor „elemente rămase fidele dictatorului”. Evident, a polemiza cu poziţii atât de derizorii, înseamnă a da girul seriozităţii unei intenţii clare de a tulbura apele şi nimic mai mult.

În opoziţie cu precaritatea acuzaţiei, a cărei singură performanţă este obstinaţia, se detaşează analiza critică, profundă, exhaustivă şi deosebit de tăioasă, operată de cele două instanţe care ne-au judecat, asupra capetelor de acuzare. Înalta

profesionalitate a judecătorilor pune în lumină atât falsitatea argumentării acuzaţiei, cât şi caracterul rudimentar al aparatului ei juridic, penuria de idei şi de logică, precum şi absenţa din actele acuzării a principiilor de drept, escamotarea conţinutului legilor. Pe baza probelor – într-un proces care durează de mai bine de doi ani – ambele instanţe militare de judecată au ajuns la concluzia că în şedinţa C.P.E. din 17 Dec.'89 nu s-a luat nicio hotărâre de reprimare, şi nici nu a existat un acord în legătură cu astfel de hotărâri. S-a conchis că nu există nicio legătură între C.P.E. şi reprimările din Dec., că nici înainte şi nici după fuga lui Nicolae Ceauşescu, acest organ politic de partid nu a luat măsuri de reprimare.

În hotărârea secţiei militare a Curţii Supreme de Justiţie, care a judecat recursul, se clarifică în mod magistral problemele fundamentale, de principiu, ale procesului, dându-se procuraturii o lecţie usturătoare de gândire juridică imparţială şi de un impresionant caracter ştiinţific. Ducând mai departe aprecierea instanţei de fond, potrivit căreia acuzaţia procuraturii nu este decât o simplă alegaţie, instanţa de recurs demonstrează metodic, pe puncte, într-o manieră ce nu mai lasă loc de replică, faptul că în tot ce întreprinde în acest proces, procuratura se bazează exclusiv pe prezumţii.

Acuzaţiile penale cele mai grave aduse conducerii fostului partid de guvernământ, arestată şi ţinută în puşcării doi ani de zile, într-un proces politic fioros, când sunt examinate cu migală şi bună credinţă de justiţie însăşi, se dovedesc a nu avea niciun fundament faptic şi legal, nefiind susţinute cu niciun fel de probe. Apare clar că nu sunt altceva decât invenţii tendenţioase, un scenariu răuvoitor cusut cu aţă albă de la cap la coadă.

Curtea supremă militară decelează 6 prezumţii în şubredul eşafodaj juridic al procuraturii. Întâi, că şedinţa C.P.E. ar fi avut ca scop adoptarea unei hotărâri de reprimare, când există acte probatorii că ordinul fusese transmis înainte, şi însuşi Nicolae Ceauşescu spune răspicat „acum nu hotărâm nimic". A doua,

că C.P.E. căpătase reprezentarea revoluţiei şi a reprimării ei, deoarece avusese surse proprii de informare încă din 16 Dec., când este dovedit că singura sursă de cunoaştere a acestui organ a fost informarea făcută de Nicolae Ceauşescu în seara de 17. A treia, că Manea Mănescu şi Elena Ceauşescu, ambii de acord cu indicaţia de a se lua „măsuri ferme", exprimau în mod autorizat punctul de vedere colectiv al C.P.E. A patra, prezumarea informaţiilor date de Nicolae Ceauşescu în şedinţă, şi cărora li se atribuie semnificaţii, trimiteri şi intenţii scoase cu forcepsul din context. A cincea priveşte aspectele debutului evenimentelor de la Timişoara, creionate de procuratură voit unilateral, pentru a extrage din ele sensul dorit, sau înfăţişate cu absolută certitudine, în timp ce nu au fost nici până în prezent elucidate. Şi în sfârşit, cea de-a şasea se referă la dreptul C.P.E. de a lua măsuri militare şi care se sprijină în ultimă instanţă pe o ciornă de regulament, găsită în coşurile de hârtii ale cancelariei, nu numai necertificată, dar nici măcar făcută cunoscută C.P.E.-ului. Iată la ce se reduce muniţia procuraturii, „agoniseala" ei fără nicio valoare probatorie, în ciuda eforturilor disperate făcute timp de 2 ani.

Instanţa de recurs scoate în evidenţă un viciu capital al dosarului întocmit de procuratură, şi care ar fi trebuit să anuleze din start demersul ei acuzator. Procuratura stabileşte în concret vinovăţii penale în raport de calitatea noastră de membri ai unui organ colectiv de conducere politică, în timp ce conform principiilor de drept, *răspunderea penală nu poate fi decât personală*. O asemenea abordare a vinovăţiei, arată instanţa, este nu numai nerelevantă sub aspect penal, dar dezvăluie şi o stratagemă incorectă a procuraturii, faptul că ea acuză un colectiv, *pentru a fugi de răspunderea dovedirii vinovăţiei fiecărui acuzat în parte*. Aici se află, onorată curte, nodul gordian al procesului, pe care judecătorii de la recurs l-au tăiat magistral. *Procuratura a încălcat codul penal arestându-ne, întemniţându-ne şi blamându-ne în calitate de membri ai conducerii fostului partid comunist*. Acest act a nemulţumit cercuri largi ale opiniei publice, a atras

justiţiei critici în mass-media, a stârnit alarmă şi atitudini de protest în rândul oamenilor politici de toate culorile. A fost inaugurată arestarea şi acuzarea penală a guvernelor căzute? – s-a pus întrebarea. Şi unde va duce acest precedent? România îşi va băga în puşcărie fiecare guvern îndepărtat de la putere? Pe bună dreptate, politicienii s-au cutremurat. În ce epocă intrăm? La ce se expun? Nenumărate voci au cerut ferm: dacă unul din foştii lideri ai P.C.R. a încălcat legea, să fie tras la răspundere, dar să nu se judece toţi membrii conducerii, în mod categorial.

Este, onorată curte, elementar că un colectiv, oricare ar fi acesta, se alcătuieşte din individualităţi distincte, diferenţiate prin caracteristici, mentalitate, practici, interese, acte diametral opuse. Cum pot fi apreciate şi judecate ele la grămadă, amestecate în aceeaşi oală, găsindu-li-se ca numitor comun doar faptul că au participat la una sau două şedinţe irelevante juridic? Dar ce au făcut ele o viaţă întreagă în mod public, nu interesează? Ce contribuţie au adus la progresul sau regresul societăţii, dacă au fost înnoitori sau retrograzi, cinstiţi sau venali, dacă au trăit în respectul legii, ori s-au dedat la abuz, dacă au promovat adevărul sau au cultivat minciuna, dacă au fost franci sau versatili, dacă au avut o conştiinţă sau în locul ei un pachet de interese personale? Toate acestea nu prezintă importanţă? Nu contează nici dacă în săptămâna aceea nefastă, din decembrie 89, au spus şi au săvârşit ceva rău sau, dimpotrivă, au stat paralizaţi pe tuşă, muţi şi neputincioşi, conştienţi că sunt incapabili să schimbe cursul evenimentelor, să exercite cea mai mică influenţă? Spun toate acestea nu pentru a insinua ceva, respect necondiţionat prezumţia nevinovăţiei, ci pentru a sublinia cât de nociv a fost şi este demersul reprimator al procuraturii împotriva fostului C.P.E., strivirea individualităţilor într-un pat al lui Procust colectiv, înlocuirea răspunderii personale cu una comună, amorfă, egalizatoare, falsă, antijuridică. Un asemenea proces nu putea să ducă la nicio concluzie punitivă fără a leza spiritul de justiţie, şi nu putea avea niciun efect benefic asupra societăţii, asupra

ideii de dreptate, pentru că el însuşi este nedrept şi inuman. Un asemenea proces nu se putea solda decât cu achitarea inculpaţilor, aşa cum a procedat, mai timid, mai şovăielnic, prima instanţă şi, spre cinstea ei, ferm, răspicat şi până la capăt, cea de-a doua şi, aşa cum sper că va încheia definitiv lungul nostru calvar, plenul Curţii Supreme, spre onoarea justiţiei române.

Hotărârea instanţei de recurs atacă delicata chestiune a valorii juridice a tăcerii, în jurul căreia procuratura a ţesut pânza unei vaste şi intolerante incriminări. Această măciucă este luată, în sfârşit, din mâna acuzatorului care, mizând multă vreme pe intimidare şi ambiguitate, n-a pregetat să o folosească pentru a ne lovi fără încetare. Acum ni se spune clar: în lege nu există obligaţia penală a denunţului. De asemenea, se precizează conţinutul noţiunii de „complicitate negativă", existentă în doctrină, şi care exprimă posibilitatea nepusă în practică de a împiedica o faptă, adăugându-se că aceasta nu constituie o contribuţie materială, exterioară, la săvârşirea faptei respective, aspectul subiectiv nefiind suficient. În realitate, onorată curte, tăcerea fostului C.P.E. a fost singurul mod posibil de a nu-l încuraja şi exalta pe N.C., singura formă de a-i sugera că n-are partizani şi că riscă să rămână singur în acţiunile sale. În timpul anchetei penale, la învinuirea că tăcerea constituie aprobare, am răspuns procurorilor că, dimpotrivă, tăcerea mea a fost protest. A tăcea, ani în şir, în faţa măsurilor hotărâte dictatorial, când personajul cerea adeziune expresă, manifestă şi entuziastă, era o atitudine – admit, nu cea mai curajoasă – de dezaprobare. Vă asigur că în forul său intim nici el nu o taxa altfel. În această ordine de idei, o lumină nouă aduc şi considerentele instanţei de recurs, despre aşa-zisa „pasivitate laşă" ce, conform instanţei, nu poate fi considerată ajutor. De aceea, bineînţeles, ei nu i se pot atribui semnificaţii penale, cum făcuse, dintr-o gravă eroare, instanţa de fond, ajungând să încalce principiul legal al prezumţiei nevinovăţiei şi să învinuiască pe unii inculpaţi, sprijinindu-se doar pe o presupunere, de favorizarea infractorului.

Instanţa de recurs a adus lămuriri edificatoare în cele două domenii penale în care a cantonat pe rând procuratura, şi anume instigare şi apoi complicitate la omor deosebit de grav. Definindu-se instigarea, se arată, în termeni juridici de o precizie matematică, faptul că acţiunea de determinare a infractorului trebuie să preceadă hotărârii acesteia, iar determinarea este necesar să aibă la bază reprezentarea că se va comite o faptă penală, ori inculpaţii în cauză nici nu au determinat, pentru că hotărârea fusese pusă în practică, şi nici nu puteau avea reprezentarea comiterii faptului penal.

În ce priveşte complicitatea morală, la care s-a fixat în cele din urmă procuratura, din hotărârea instanţei de recurs rezultă că această acuzaţie este produsul unor evidente denaturări juridice. Încadrarea nu îndeplineşte condiţiile elementare cerute de lege: ar fi trebuit ca inculpaţii să fi dat sfaturi făptuitorului, ori aşa ceva nu s-a întâmplat, ar fi fost necesar ca ajutorul să fie efectiv, în lege neexistând tentativa de complicitate, s-ar fi impus ca ajutorul să fie dat înaintea sau concomitent cu fapta, legea neprevăzând complicitate posterioară, s-ar fi cerut să existe intenţia de a contribui la săvârşirea faptei, lucru care a lipsit, ori complicitatea din culpă se exclude. În sfârşit, o complicitate prin omisiune, prin inacţiune, ar fi presupus neîndeplinirea de către C.P.E. a unor acţiuni prevăzute în îndatoriri exprese, lucru de care nici nu poate fi vorba.

Aceste diagnostice juridice golesc de conţinut şi epuizează practic toată gama învinuirilor procuraturii. Evident, nu i-ar mai fi rămas acestei importante instituţii, dacă ar fi avut răbdarea să aştepte, înainte de atacarea sentinţei, motivaţiile atât de laborioase ale hotărârii instanţei, decât să renunţe la ambiţiile sale. Dar, spre consternarea generală, la două ore după sentinţă, a atacat din nou.

Cum se explică uluitoarea perseverenţă scenaristă a procuraturii? Este vorba de teama de a-şi recunoaşte vina, de a mărturisi că a săvârşit un abuz, că a ţinut nelegal, în puşcărie 2 ani de zile foştii lideri politici? Nu cumva cea mai delicată este

aici dezvăluirea punctului de plecare, a mâinii care a manevrat, a voinţei care a poruncit?

Sau aveam de-a face cu un complex moral (chiar juridic) al celor ce şi-au dat girul profesional, de jurişti, în confirmarea legalităţii ordinelor din dec.'89 ale lui N.C., operând intens în acele zile în spiritul lor? Întreaga metodologie practicată de procuratură în dosarul C.P.E. te duce cu gândul la şcoala de sinistră faimă a anilor '40-'50, la perpetuarea unei macabre influenţe străine exercitate din plin asupra organelor chemate să apere legalitatea în stat. Este vorba de imposibilitatea de a scăpa din această plasă? De neputinţa vindecării? Sau de o influenţă nouă, la fel de malefică? Unii spun că procuratura continuă să fie instrumentul juridic al executivului, eludând în continuare principiul separării puterilor în stat. Să fie aceasta explicaţia? Să fi săvârşit ea tot ce a săvârşit, pentru a permite executivului, cum se scrie în presă fără încetare, să se distanţeze de comunism, localizându-l în întregime la acest grup de foşti demnitari? Să fi vrut să facă din noi singurele relicve ale regimului trecut, pentru a permite tuturor celorlalţi să apară noi, transfiguraţi?

Să luăm în serios zvonurile ce pun pe seama acestei instituţii dorinţa de a face jocul unor forţe străine, interesate în sciziunea poporului român, în împiedicarea mult doritei de toţi reconcilieri naţionale, fără de care nu putem ieşi din criza morală şi haosul economic în care ne zbatem?

Nu ştiu, domnilor judecători. Fenomenul este atât de încâlcit şi obscur, iar pe de altă parte atât de tentacular şi tenace, încât nu i se poate pune capăt decât prin dreapta şi definitiva Dumneavoastră judecată, prin sentinţa firească de confirmare a achitării, menită să scoată justiţia din greaua dilemă în care a fost târâtă şi să dea, în sfârşit, românilor, încrederea deplină în slujitorii legii.

Dumneavoastră, doamnelor şi domnilor care, prin statutul organizaţiilor cărora le aparţineţi, vă consideraţi, de asemenea, în slujba dreptăţii şi libertăţii, a drepturilor fundamentale ale

omului, nu vă lăsaţi înşelaţi de tendenţiozitatea subterană, lipsită de onestitate, a celor ce au regizat acest proces. Dvs. ne daţi să înţelegem că reprezentaţi temeritatea schimbării şi înnoirii în societatea românească, ori în această postură ar trebui să fiţi animaţi de un singur ţel: adevărul cu orice preţ. Dacă el este întortocheat şi ascuns, dacă cineva îl ţine sub obroc în mod interesat, nu vă năpustiţi în sens invers, doar pentru că într-acolo vi s-a arătat cu degetul, şi acolo pare să puteţi căpăta o satisfacţie mai rapidă şi mai facilă. Justiţia română s-a purtat rău cu noi, ne-a ţinut în temniţe şi ne-a torturat moral, dar nu ne-am pierdut încrederea, fiindcă din sânul ei a răsărit, până la urmă, raza luminii dreptăţii. Acordaţi-i şi dumneavoastră girul încrederii. Impunerea judecăţii subiective, indiferent sub ce emblemă, nu poate duce decât la întronarea bunului plac, a arbitrariului şi anarhiei, ceea ce ar contrazice şi ar anula idealurile pe care le proclamaţi. De obicei, bunul plac se întoarce împotriva celor ce, necugetat inspiraţi, îl practică. Nu slăbiţi, ci întăriţi puterea binefăcătoare a legii şi a instituţiilor ei în stat. Fiţi mai presus de instinctul răzbunării, orb, lovind cel mai adesea în nevinovaţi.

Nu impuneţi justiţiei interese politice, bazaţi-vă politica pe litera legii şi veţi dobândi respect.

Întrucât autorul nu a putut participa la ultima şedinţă a procesului, imobilizat de un preinfarct cauzat de banda teroriştilor ce luase în stăpânire sala de judecată, textul a fost predat în ziua respectivă instanţei şi inclus în dosarul procesului.

Microepistolar

Către Preşedintele României

Domnule Preşedinte,

Vă importunează Dumitru Popescu. Ştiu că vă displac demersurile din direcţia aceasta, dar mă încurajează, oarecum, solicitudinea arătată prin primirea Alexandrei, în primăvara trecută, după năpraznica lovitură. Aş fi vrut să vă scriu mai demult, dar am suportat extrem de greu jumătatea de an de detenţie de după achitare. M-am îmbolnăvit, am făcut o suită de infecţii, m-am operat şi încă sunt departe de a-mi fi revenit. De astă-primăvară n-am mai putut aşterne pe hârtie aproape nimic.

În vară, la Jilava, ne parveneau tot felul de mesaje de afară, în centrul cărora se aflau asigurări din partea D-stră că imediat după alegeri, chiar dacă nu veţi mai fi învestit, veţi scoate C.P.Ex.-ul din închisoare. Era greu de crezut, dar în nenorocire omul se agaţă de orice, astfel că, sub persistenta presiune, am sfârşit cu toţii prin a începe să credem. V-am „ţinut pumnii“ în campania electorală, şi apoi am aşteptat. Câţiva, rău degradaţi fizic, am fost scoşi, la avizul IML-ului, pentru tratament şi operaţii; aşteptarea noastră dublă a acţionat în sensuri opuse: pe de o parte, totuşi, către speranţă, pe de alta, către apropiata reîncarcerare. Ceilalţi, prăbuşiţi în întunericul celulelor, şi-au legat nădejdea de termene fictive, de zile fetişizate, dar şi la unii şi la alţii, până la urmă încrederea şi nădejdea s-au sleit, s-au transformat în resturi de iluzie rîncedă.

Domnule Preşedinte, chiar vreţi să vă încărcaţi conştiinţa cu atâtea vieţi omeneşti? C.P.Ex.-iştii au ajuns la capătul rezistenţei, toţi sunt pradă decrepitudinii fizice şi morale şi, poate cu unele

excepţii, nu cred că vor supravieţui. De altfel presa a publicat statistici despre oamenii politici închişi în anii ’40, arătând că cei de peste 60 de ani au clacat în doi, maximum trei ani. Perioada fatidică se încheie şi la noi.

Ştiţi la fel de bine ca şi noi, ca şi justiţia, de altfel, că nu ne facem vinovaţi de nici o culpă penală. În dialogul televizat cu opozantul D-stră în alegerile prezidenţiale, când aţi fost întrebat de ce foştii D-stră colegi putrezesc în închisoare, aţi declarat răspicat: „*Ei îşi merită soarta fiindcă au stat alături de Ceauşescu până în ultima clipă, până la rostogolirea în prăpastie“*. Trec peste amărăciunea, peste durerea ce ni le-aţi provocat prin aceste cuvinte, şi vă reţin atenţia doar asupra faptului că, prin ceea ce aţi spus, aţi dat o palmă descalificantă Justiţiei, care ne-a condamnat la 14 şi la 16 ani de puşcărie pentru complicitate la omor deosebit de grav şi tentativă de omor deosebit de grav. În acel dialog aţi exprimat ceea ce gândiţi şi ceea ce este notoriu în România: că CPEx-ul a fost condamnat politic, nu penal, iar detenţia, sub emblema unei infracţiuni de drept comun, este ilegală.

În aceste condiţii, Domnule Preşedinte, până unde se poate întinde abuzul? Până la crimă, evident, şi ne aflăm doar la un pas de ea. *Vreţi să vă încărcaţi sufletul cu această fărădelege şi să vă legaţi pentru totdeauna numele de ea?* Refuz să trag această concluzie, refuz să cred în acest gând macabru. Pentru că v-am cunoscut ca antiextremist, ca om al echilibrului, raţiunii, măsurii. Şi pentru că experienţa v-a arătat că *pata unei crime nu se poate şterge, că stigmatul ei este ireversibil.*

De aceea, îmi iau permisiunea să presupun că n-aţi găsit momentul oportun şi soluţia propice (deşi, după umila mea părere, meandrele istoriei postdecembriste v-au oferit nenumărate prilejuri). Desigur, calea firească ar fi recursul extrordinar pentru confirmarea sentinţei de achitare (pronunţată de două tribunale militare care au demontat din punct de vedere juridic, fără drept de apel, toate capetele de acuzare ale procuraturii). În cazul când justiţia nu are acest curaj şi această probitate, Curtea Supremă

poate returna dosarul procuraturii (urmând ca aceasta să înceteze urmărirea penală). Suferinţele noastre vor fi trecute la profit şi pierdere, ca de altfel şi anii cu care ni s-a scurtat viaţa. Ce ni s-a luat, nu ne mai poate da nimeni înapoi. Dar, cel puţin, lăsaţi-ne micul rest de viaţă neipotecat de blamuri nedrepte – ca şi viaţa copiilor noştri.

Nu uitaţi, Domnule preşedinte, că dacă ar fi vrut Ceauşescu, în obstinaţia lui, v-ar fi constrâns şi pe Domnia Voastră să rămâneţi în caricatura de organ politic de conducere, până în ultimul moment. Ar fi fost acesta un temei de învinuire penală? Credeţi cu adevărat că pe mine m-a găsit Decembrie ’89 în C.P.Ex. fiindcă îmi plăcea acolo, fiindcă eram ahtiat de putere, sau din cauza devotamentului pentru Ceauşescu? Ceauşescu, alături de care lucrasem cu entuziasm, dispăruse de mult. În ultimii 10 ani n-am făcut altceva în C.P.Ex. decât să tac, să tac ostentativ, iar lui Ceauşescu nu-i păsa, fiindcă îi plăcea chiar şi rolul de figurant, şi orice aş fi făcut (şi am făcut destule) nu concepea să mă exonereze. În schimb, am scris o literatură manifest antidictatorială, anticeauşistă, conţinând şi mari dileme cu privire la comunism. Nu s-au publicat în epocă pagini atât de fulminante, şi lucrul acesta îl vor recunoaşte criticii până la urmă.

Până se va rezolva, aşa cum trebuie, dosarul juridic al C.P.Ex., exercitându-vă atributele prezidenţiale scoateţi-ne din puşcărie. Nimeni în România nu va dezaproba acest gest. Am văzut că emiteţi decrete de graţiere pentru o seamă de infractori. Consideraţi că merităm mai puţin decât aceştia să beneficiem de puterea pe care o deţineţi?

Sănătatea îmi este grav zdruncinată, psihicul bolnav, nu voi mai putea face faţă detenţiei. Iată, mă aflu în ceea ce se numeşte situaţie limită – şi când spun aceasta nu mă joc cu vorbele. Dacă nu interveniţi acum, oricând altcândva va fi prea târziu.

Îngăduiţi-mi să vă mai expun un aspect al situaţiei mele degradante. După ce am fost evacuat cu forţa din apartamentul pe care îl deţineam, mi s-au repartizat două camere la Podul Grant,

unde a trebuit să se mute imediat fiica mea, care locuia cu mine. Eu am drept cămin un pat de închisoare. Lucrurile mi-au fost depozitate în micul apartament de treizeci şi ceva de metri pătraţi al Alexandrei – ce a mai rămas din ele, fiindcă o bună parte a fost risipită pe la cine s-a nimerit. În aceste condiţii este de la sine înţeles că nu-mi rămâne un locşor liniştit unde să mă refugiez pentru a scrie. În plus, în nopţile de insomnie (altă chinuitoare achiziţie de la Jilava) îmi lipseşte posibilitatea elementară de a mă deranja numai pe mine. Nu cred că vi se va părea pretenţios sau absurd, ca după o viaţă de muncă, să am în această ţară dreptul la o locuinţă, oricât de modestă, unde să-mi adăpostesc bătrâneţea şi unde să pot scrie – singurul lucru pentru care mai trăiesc. Toţi colegii din C.P.Ex. au dobândit apartamente pentru ei şi copiii lor. Mie de ce să mi se refuze această dreptate minimă? Nu mai vorbesc de faptul că atâţia artişti dispun de ateliere de lucru.

Apelez la Dumneavaostră, Domnule Preşedinte, pentru corectarea inechităţii comise şi vă rog – ceea ce stă în puterea Domniei Voastre – a dispune să mi se repartizeze un apartament. Ar fi ruşinos pentru această ţară să mă lase, în ultimii ani de viaţă, ca pe un vagabond care n-a reuşit, după 40 de ani de muncă, să-şi agonisească măcar un cămin, ajungând prin aceasta mai prejos decât ultimii oameni.

Dacă despre toate cele ce m-am încumetat a vă scrie – ca şi despre altele – consideraţi nimerită o convorbire, aş fi bucuros să-mi acordaţi o audienţă.

Aşteptând răspunsul Domniei Voastre,
vă asigur de întregul respect şi cea mai aleasă consideraţie,

D. Popescu

13 ianuarie 1993

Act înregistrat la Registratura Generală Cotroceni, la 14 ianuarie 1993, cu Nr. 118, rămas fără răspuns.

CĂTRE ZIARUL „ADEVĂRUL“

Domnule redactor-şef,

Am înaintat Domnului Ion Iliescu, Preşedintele României, memoriul alăturat, cu aproape o jumătate de an în urmă. În baza drepturilor elementare ale oricărui petiţionar ce se adresează forurilor publice oficiale, am revenit la cabinetul Domniei Sale de nenumărate ori, cu rugămintea de a mi se da un răspuns, oricare ar fi acela, ca semn măcar al respectului pentru un cetăţean nevoit să i se adreseze. Mi s-a spus, de fiecare dată, cu laconismul ermetic al cabinetelor de rang superior, că nu există nici un răspuns.

Am înţeles că bat la porţi zăvorâte – ca şi porţile închisorii în care, în dispreţul total al adevărului şi al legii, voinţa sa neîndulplecată a decis să-mi macin restul vieţii.

Nu mai sunt la vârsta la care un om îşi poate permite să lase timpul să dezlege singur nenorocirile, să-şi facă lucrarea inexorabilă în favoarea dreptăţii. Aşa cum i-am scris Domnului Preşedinte, în starea mea de boală şi de marasm moral-psihic, sunt valabile cuvintele: „Acum ori niciodată“.

Or, din tăcerea împietrită a Preşedintelui ţării, am înţeles că verdictul Domniei Sale este „Niciodată!“

Iată de ce încerc să bat acum la uşa Parlamentului României. Vă adresez rugămintea, domnule redactor-şef, să publicaţi în ziarul pe care-l conduceţi aceste documente.

Scrisoarea trimisă şefului ziarului „Adevărul“, Dumitru Tinu, n-a fost publicată şi nici nu s-a bucurat de răspuns.

CĂTRE PARLAMENTUL ROMÂNIEI

Domnilor deputaţi şi senatori,

Sunt o victimă a istoriei, ca şi a oamenilor împinşi, cu sau fără voia lor, să-i dea acesteia funcţia şi forma unei ghilotine însângerate.

Sunt unul dintre membrii fostului C.P.Ex., am peste 65 de ani şi de trei ani putrezesc în închisoare. Constituţional, mobilul acestui apel mă împiedică să adâncesc înscenarea macabră a condamnării mele la 14 ani de detenţie. El mă reţine, de-asemeni, să dezvolt tema deţinutului politic postdecembrist.

Vin în faţa Domniilor Voastre, împuterniciţi prin Constituţie să acordaţi, din motive politice sau umanitare, amnistii, cu cererea de a vă exercita prerogativele legale, în vederea curmării, până la rejudecarea procesului, a detenţiei celui ce vă scrie.

Sunt la capătul unei existenţe de muncă încordată, uzat, ros de boli cronice şi acute. Condamnarea, anii de puşcărie, scoaterea din societate ca un paria, m-au prăbuşit. Continuarea detenţiei înseamnă sfârşitul apropiat. E drept, o viaţă trăită în aceste circumstanţe preţuieşte prea puţin. Aş prelungi-o (în limitele legilor naturii) pentru a-mi folosi resursele, atâtea câte sunt, ca să scriu câteva pagini poate folositoare culturii şi istoriei ţării mele.

Îmi îngădui să cred că nu vă vor lăsa indiferenţi aceste rânduri, că nu veţi privi cu nepăsare repetarea atrocităţilor politico-judiciare săvârşite, sub dominaţie străină, în prima perioadă postbelică a României, şi care apasă atât de dureros conştiinţa noastră ca naţie şi ca cetăţeni.

Sunt convins că, după trei ani şi jumătate de la răsturnarea

vechiului regim, actul pentru care fac apel nu numai că nu va dăuna climatului politic al României, dar va ajuta cât de cât la destinderea încordării sociale interne, va favoriza imaginea României în lumea civilizată, unde atitudinea faţă de drepturile omului, la noi, pare dubioasă, va consolida principiile democraţiei şi va confirma valenţele „statului de drept“, proclamate ritos prin legea fundamentală a ţării.

Cu cea mai înaltă consideraţie,
Dumitru Popescu

Apelul n-a găsit nici un ecou la forul legislativ al ţării, scrisoarea fiind ignorată.

CĂTRE PREŞEDINTELE PNŢCD

Ieri, „Evenimentul zilei“ a publicat un interviu cu dl Ion Diaconescu, preşedintele P.N.Ţ.C.D. Interviul conţine o serie de considerente şi aprecieri care plasează, brusc, atunci când ne aşteptam mai puţin, într-o lumină nouă, profund raţionalistă, judecata dlui Diaconescu şi a partidului ţărănist asupra procesului politic fundamental al perioadei postdecembriste.

Plecând de la o întrebare despre suferinţele îndurate de d-sa în calitate de deţinut politic al regimului comunist şi despre măsura în care mai este animat de dorul de răzbunare, dl Diaconescu afirmă concentrat şi categoric: *„Nu sunt pentru răzbunare“*.

O asemenea profesiune de credinţă este de natură să pună capăt vendetei, urii active şi vindicative a unor corpuri ale societăţii ce au dezlănţuit şi acutizat progresiv vrajba românească postcomunistă. Definiţia îi va dezamăgi, poate, pe mulţi fanatici, care se vor găsi deodată suspendaţi în vid, dar lipsiţi de un suport ideologic programatic pot fi determinaţi să se întoarcă la o nouă morală politică, la o reală civilizaţie democratică. Dl Diaconescu, liber de patima urii şi răzbunării, simte nevoia unei rupturi a societăţii cu răul din trecutul, care l-a făcut să sufere, cu clişeul negativ al comunismului – respectiv nevoia unei negaţii. Dar, în loc de această firească şi exorcizantă delimitare, d-sa descoperă în realitatea postdecembristă un surogat inacceptabil: *„S-a făcut un proces și au băgat la pușcărie pe cei din C.P.Ex. care nu au avut curajul de a-l înfrunta pe Ceaușescu când ordona să se tragă la Timișoara... Ei nici nu puteau să riposteze în fața lui Ceaușescu... Nu niște oameni trebuiau condamnați, ci tot ce a produs acest regim“*. Făcând cuvenitele rezerve la „tot ce a produs acest regim“ – pentru că el a produs o avuţie naţională

impresionantă, câteva generaţii solid instruite şi un sistem de ocrotire socială pe care mulţimile nu vor conteni să-l regrete – dl Diaconescu pune punctul pe i. Nici un şef de partid nu a prezentat până acum, în cei 6 ani de după 1989, atât de precis esenţializat şi de just, enorma greşeală (ca să ne abţinem de la procese de intenţie) a arestării şi condamnării fostului nucleu de conducere a P.C.R. *„Nu nişte oameni trebuiau condamnaţi“,* declară răspicat preşedintele P.N.Ţ.C.D. D-sa intuieşte exact sensul marii jonglerii politice care s-a operat.

Ce s-a întâmplat? A fost abolit un sistem politic în uralele mulţimilor (nu importă că ele au respins şi ceea ce le pria), a fost desfiinţat partidul comunist – şi membrii săi au subscris expres sau tacit. S-a întors o pagină de istorie. Cine şi-a putut imagina că modul de a regla conturile cu acest trecut era arestarea şi întemniţarea persoanelor surprinse de răsturnare pe palierul superior?

S-a vrut să se spună: iată, aceştia sunt vinovaţi pentru tot ce ne-a adus rău comunismul în 50 de ani, luaţi-i, sfâşiaţi-i, păstraţi-vă fiecare câte o bucăţică din carnea lor ca să vă încredinţaţi că nu va mai fi comunism în România.

De ce s-a procedat astfel? Pentru că persoanele acelea chiar prezentau pericolul restaurării vechiului regim? Fiindcă se dovedise cu adevărat că au fost infractori de drept comun şi cădeau inevitabil sub incidenţa Codului Penal? Sau pentru a deruta şi pentru a stinge focul ce izbucnea. Căci cei ce i-au întemniţat pe presupuşii *comunişti răi*, se presupunea că au fost sau sunt *comunişti buni*.

Ei şi-au luat sarcina să-i răzbune pe nedreptăţiţii de ieri ai comunismului? Şi-au închipuit că aceştia, primind leşurile membrilor C.P.Ex., se vor mulţumi pe deplin şi se vor potoli? Dl. Diaconescu le spune acum: Nu aşa vroiam noi să ne potoliţi, să ne daţi satisfacţie. Adică: „Nu nişte oameni trebuiau condamnaţi. Ideea comunistă trebuia condamnată“. Foştii comunişti prinşi de evenimente la posturi de conducere erau ideea comunistă?

O farsă, bineînţeles! Aşa cum s-a spus de atâtea ori, praf în ochii orbilor! „Un proces simbolic al comunismului era necesar. Era nevoie de un proces moral“, spune dl Diaconescu.

Cum răsună aceste declaraţii oficiale ale P.N.Ţ.C.D. în urechile reprezentanţilor noii puteri, care au organizat arestarea şi condamnarea C.P.Ex.-ului, transformâmd un proces moral în judecată sub rigorile codului penal? Cum răsună ele în urechile justiţiei care s-a pretat la această tragicomedie, ale celor ce şi-au pus robele pe umeri şi au pronunţat draconice pedepse privative de libertate? Până şi unii judecători şi-au motivat, în subsidiar, actele abuzive prin nevoia de a da sânge de supt dreptei anticomuniste. Dar aceasta vine acum, prin vocea dlui Diaconescu, şi le spune: „Nu nişte oameni trebuiau condamnaţi“. „Un proces simbolic al comunismului era necesar.“

Dle preşedinte Ion Diaconescu, aţi exprimat liber o concluzie fundamentală în faţa naţiunii. Sunteţi un om lucid şi curajos. Ştiţi ce înseamnă suferinţa şi închisoarea, aţi gustat nedreptatea. Nu credeţi că eroarea sau manevra sau crima comise acum 6 ani trebuie îndreptate? Cel puţin în ce priveşte vieţile omeneşti – unice şi perisabile – dacă nu în privinţa ideilor. Acestea din urmă pot suferi încă o conversiune. Niciodată nu este prea târziu să fie examinate critic. Poate ne-au trebuit câţiva ani de detaşare. Poate intervenind din diferite unghiuri de vedere le vom face mai bine, mai avizat şi mai competent exegeza, disecţia, clasificarea.

Senatorul Adrian Păunescu şi, ulterior, dl preşedinte Oliviu Gherman au propus promulgarea unei amnistii a parlamentului pentru membrii C.P.Ex. arestaţi şi condamnaţi pe nedrept. Pe nedrept şi absurd, inutil. C.D.R. s-a grăbit să respingă această idee, salutară până la rejudecarea în Curtea Supremă de Justiţie a proceselor măsluite. Poate atunci nu aţi fost consultat, poate încă nu vă hotărâseţi să dezavuaţi public înscenările judiciare la care a fost supus C.P.Ex.. Nu este momentul să convingeţi C.D.R. să renunţe la opoziţie? C.D.R. a declarat că este împotriva amnistiei,

fiindcă nu vede în ea un act umanitar, deţinuţii fiind aşa-zis eliberaţi. Spunând aceasta a făcut gestul spălării pe mâini, deşi se ştie că exceptând un mănunchi de graţiaţi, membrii C.P.Ex. trăiesc sub auspiciile Jilavei, unii prelungindu-şi întreruperea pedepsei doar pentru că sunt bolnavi, nu pentru că ar fi scoşi din puşcărie. A mai spus C.D.R. că amistia ar însemna reabilitarea comunismului. Este exact pe dos decât gândeşte preşedintele P.N.Ţ.C.D. Ideea, ci nu oamenii, să stea în atenţie. Procesul ideii îl cere dl I. Diaconescu, nu al oamenilor. Aşteptaţi ca moartea să le întrerupă definitiv sejurul de 14 ani la Jilava?

Declaraţiile d-voastră, d-le Ion Diaconescu, sunt de bun augur. După umila părere a semnatarului acestor rânduri, ele marchează o schimbare ideologică radicală în atitudinea P.N.Ţ.C.D. Una de natură să slujească dreptăţii, justiţiei, adevărului, democraţiei politice şi, nu în ultimul rând, partidului lui Iuliu Maniu aflat azi într-un moment crucial.

Scrisoare deschisă publicată de ziarul „Vremea“.

Cuprins

Cuvânt înainte 5

Eseu 7

Între alb şi negru 9
Decenţa persecutaţilor 13
Flautul fermecat 17
Plauzibilul utopiei 23
Complexul „aderării“ (1) 27
Complexul „aderăriI“ (2) 31
Eternismul social 35
Armistiţiul 39
Himerele 43
Dragonul de mătase 48
Doctrina izbăvirii 54
Reeditări 58
Ideologia justificativă 62
Spectacolul 66
Războiul siglelor 70
Ciclicitatea 75
Abecedarul privilegiilor 79
Condamnaţii 84
Deruta muzelor 88
Bursa valorilor 93
Handicapul stângii 97
Deţinuţii politici 101
Reflexe condiţionate 104
Toiagul dezmoşteniţilor 109

Interviu 115

Orbul cu urechile ciulite… 117
Politica? Totală idiosincrazie 126
Un vapor în coasta aisbergului 136
Am ieşit dintr-o puşcărie ca să intru într-alta 146
Corbul solitar 157
Lacrima corosivă... 166
Sida juridică 168
Naufragiaţi pe o mare în furtună 174
Există o dualitate a societăţii româneşti 180
Egalitatea este exclusă 185
România armonioasă 190
Politica – vopsea de culori diferite 195

Pamflet 201

Nu aveţi de dat socoteală decât în faţa propriilor conştiinţe .. 203
Toată lumea acuză, blamează şi urăşte pe toată lumea 212
Bunul plac se întoarce împotriva celor ce îl practică 239

Microepistolar 255

Către Preşedintele României 257
Către Ziarul „Adevărul“ 261
Către Parlamentul României 262
Către Preşedintele P.N.Ţ.C.D. 264

De acelaşi autor au apărut:

Romane

- Pumnul şi palma (3 volume)
- Muzeul de ceară
- Vitralii incolore
- Cenuşa din ornic
- Focul de paie
- Pasajul
- Omul zăpezilor
- Atelierul de vară
- Cândva, după izgonirea din Paradis

Volume de poezie

- Pentru cel ales
- Un om din Agora
- Gustul sâmburelui
- Rază de cobalt
- Insomnia dragonului
- Ieslea minotaurului

Eseuri

- Biletul la control
- Ieşirea din labirint
- Eclipsă în cetatea soarelui
- Diformitatea liniilor în portret

Memorialistică

- Timpul lepros
- Cioplitor de himere
- Elefanţii de porţelan
- Ciclul: Cronos autodevorându-se
  1. *Albul halucinogen al cernelei*
  2. *Panorama răsturnată a mirajului politic*
  3. *Artele în mecenatul etatist*
  4. *Angoasa putrefacției*
  5. *Reducționismul celular*
  6. *Disperarea libertății*

Jurnal internaţional

- Note de drum din Egipt, Irak, Cuba
- Drumuri europene